

Hodnotiaca správa
Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny
o podpore kultúry národnostných menšín, o stave národnostného
školaťva a o používaní jazykov národnostných menšín
za obdobie rokov 2017 – 2018¹

Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny
2019

¹ Správa je spracovaná v súlade s čl. 3 písm. f) Štatútu Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny.

Obsah

Zoznam skratiek.....	4
Úvod.....	6
Štruktúra hodnotiacej správy.....	9
BULHARSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA.....	12
Podpora kultúry bulharskej národnostnej menšiny.....	13
Stav národnostného školstva bulharskej národnostnej menšiny	19
Používanie jazyka bulharskej národnostnej menšiny	20
ČESKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA.....	21
Podpora kultúry českej národnostnej menšiny	23
Používanie jazyka českej národnostnej menšiny	33
CHORVÁTSKA NÁRODNOSTNÁ MENŠINA.....	35
Podpora kultúry chorvátskej národnostnej menšiny.....	35
Stav národnostného školstva chorvátskej národnostnej menšiny	41
Používanie jazyka chorvátskej národnostnej menšiny	43
MAĎARSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA.....	45
Podpora kultúry maďarskej národnostnej menšiny	45
Stav národnostného školstva maďarskej národnostnej menšiny	52
Používanie jazyka maďarskej národnostnej menšiny	59
MORAVSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA.....	62
Podpora kultúry, stav národnostného školstva a používanie jazyka moravskej národnostnej menšiny	62
NEMECKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA.....	66
Podpora kultúry nemeckej národnostnej menšiny.....	66
Stav národnostného školstva nemeckej národnostnej menšiny	70
Používanie jazyka nemeckej národnostnej menšiny	72
POLSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	73
Podpora kultúry poľskej národnostnej menšiny	73
Stav národnostného školstva poľskej národnostnej menšiny.....	78
Používanie jazyka poľskej národnostnej menšiny	79
RÓMSKA NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	81
Podpora kultúry rómskej národnostnej menšiny	81
Stav národnostného školstva rómskej národnostnej menšiny	99
Používanie jazyka rómskej národnostnej menšiny	106
RUSÍNSKA NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	109

Podpora kultúry rusínskej národnostnej menšiny	109
Stav národnostného školstva rusínskej národnostnej menšiny.....	126
Používanie jazyka rusínskej národnostnej menšiny.....	143
RUSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA.....	147
Podpora kultúry, stav národnostného školstva a používanie jazyka	147
ruskej národnostnej menšiny	147
SRBSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA.....	151
Podpora kultúry srbskej národnostnej menšiny	151
Stav národnostného školstva srbskej národnostnej menšiny.....	156
Používanie jazyka srbskej národnostnej menšiny.....	156
UKRAJINSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA.....	157
Podpora kultúry ukrajinskej národnostnej menšiny.....	157
Stav národnostného školstva ukrajinskej národnostnej menšiny.....	159
Používanie jazyka ukrajinskej národnostnej menšiny.....	162
ŽIDOVSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA	164
Podpora kultúry židovskej národnostnej menšiny	164
Stav národnostného školstva židovskej národnostnej menšiny	167
Používanie jazyka židovskej národnostnej menšiny	167
Zoznam autoriek a autorov Hodnotiacej správy o podpore kultúry národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za obdobie rokov 2017 – 2018.....	168

Zoznam skratiek

ČS – Český spolok

DAD – Divadlo Alexandra Duchnoviča

DICRK – Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry

DNV – Devínska Nová Ves

FHK – Festival chorvátskej kultúry

FPKNM – Fond na podporu kultúry národnostných menšín

FUEN – Federálna únia európskych národností

HSK – Svetový kongres Chorvátov

CHKZS – Chorvátsky kultúrny zväz

KEGA – Kultúrna a edukačná grantová agentúra Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky

KNM – Kultúra národnostných menšín

KNSS – Karpatskonemecký spolok na Slovensku

KOČR – Klub občanov Českej republiky

MK SR – Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky

MPC – Metodicko-pedagogické centrum

MŠVVaŠ SR – Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky

MV SR – Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

OIT – Oddelenie informačných technológií

OSRS – Okrúhly stôl Rusínov Slovenska

OZ – Občianske združenie

PU – Prešovská univerzita

PULS – Poddukelský umelecký ľudový súbor

ROCEPO – Rómske vzdelávacie centrum

ROS – Rusínska obroda na Slovensku

RTVS – Rozhlas a televízia Slovenska

SARO – Slovenská asociácia rusínskych organizácií

SAV – Slovenská akadémia vied

SND – Slovenské národné divadlo

SNM – MKCHS –Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku – Slovenské národné múzeum

SNM – MKKN – Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry karpatských Nemcov

SNM – MUK– Slovenské národné múzeum – Múzeum ukrajinskej kultúry

SNM – MŽK – Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry v Bratislave

ŠPÚ – Štátny pedagogický ústav

TGM – Tomáš Garrigue Masaryk

TJ – Telovýchovná jednota

UMB – Univerzita Mateja Bela

ÚRJK PU – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove

ÚV SR – Úrad vlády Slovenskej republiky

ÚZ ŽNO – Ústredný zväz židovských náboženských obcí v Slovenskej republike

VEGA – Vedecká grantová agentúra Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied

ZIRS – Združenie inteligencie Rusínov Slovenska

Úvod

Cieľom *Hodnotiacej správy o podpore kultúry národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za obdobie rokov 2017 – 2018* (ďalej len „Hodnotiaca správa“) vypracovanej na základe článku 3 písm. f) Štatútu Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny je monitorovať oblasti kultúry, národnostného školstva a používania jazyka jednotlivých národnostných menšín za obdobie rokov 2017 – 2018 z perspektívy samotných národnostných menšín.

V období rokov 2012 – 2016 boli hodnotiace správy vypracovávané s ročnou periodicitou v súlade s čl. 3 písm. f), g) a h) Štatútu Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny (ďalej aj ako „výbor“ alebo „VNMEŠ“). V roku 2018 bol prijatý nový štatút výboru, ktorým sa na základe konsenzu členov a členiek výboru za národnostné menšiny zmenila periodicita vypracúvania hodnotiacich správ z každoročnej na dvojročnú. Taktiež bol zmenený formát z troch samostatných hodnotiacich správ na jednu súhrnnú. Predkladaná Hodnotiaca správa mapuje predmetné oblasti primárne za obdobie rokov 2017 – 2018.

Prípravou Hodnotiacej správy² sa výbor zaoberal na svojom XXXII. zasadnutí 8. februára 2019. Na predmetnom zasadnutí bolo prijaté uznesenie č. 132, ktorým zbral na vedomie informáciu o príprave Hodnotiacej správy a odporučil predsedovi výboru zriadiť dočasnú pracovnú skupinu zloženú zo zástupcov a zástupkýň jednotlivých národnostných menšín a štátnej správy – Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstva kultúry SR, Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, Ministerstva spravodlivosti SR, Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, Úradu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny a Úradu vlády SR.

Dočasná pracovná skupina na vypracovanie Hodnotiacej správy výboru o podpore kultúry národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za obdobie rokov 2017 – 2018 podľa čl. 3 písm. f) Štatútu výboru (ďalej len „pracovná skupina“) bola zriadená na obdobie od 1. apríla 2019 do 31. augusta 2019. Pracovná skupina pozostávala zo 17 zástupcov a zástupkýň národnostných menšín (autorov a autoriek správ), pričom tak za maďarskú, ako aj za rusínsku národnostnú menšinu boli v pracovnej skupine traja autori. Pracovná skupina ďalej pozostávala z vedúcej pracovnej skupiny za Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny (ďalej len „úrad splnomocnenca“) a 7 zástupcov a zástupkýň štátnej správy. Autorov a autorky správ za národnostné menšiny nominovali členky a členovia výboru. Predseda výboru ich nominácie plne akceptoval. Členky a členovia pracovnej skupiny sa stretli na dvoch zasadnutiach 25. apríla 2019 a 12. augusta 2019.

² Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť na základe článku 3 Štatútu Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny písm. f) raz za dva roky vypracúva hodnotiacu správu o podpore kultúr národnostných menšín, stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín.

Predkladaná Hodnotiaca správa v oblasti kultúry mapuje kultúrne inštitúcie uchovávajúce a rozvíjajúce kultúrne hodnoty príslušnej menšiny a definuje hlavné a najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy, ktoré boli v sledovanom období zrealizované. Taktiež informuje o finančnej a nefinančnej podpore jednotlivých inštitúcií pôsobiacich v oblasti kultúry. V oblasti národnostného školstva Hodnotiaca správa v sledovanom období popisuje z pohľadu príslušníkov národnostných menšín možnosti vzdelávania príslušníkov národnostných menšín v jazykoch národnostných menšín. U tých menšín, u ktorých je to relevantné, popisuje úrovně vzdelávania, možnosti vzdelávania pedagogických a odborných zamestnancov podieľajúcich sa na výchove a vzdelávaní príslušníkov národnostných menšín. Aj vzhľadom na to, že viaceré národnostné menšiny žijúce v Slovenskej republike nemajú inštitucionálne zabezpečenie v oblasti školstva, predkladaná Hodnotiaca správa mapuje aj neformálne vzdelávanie v oblasti osvojenia si prípadne zdokonalenia sa v jazyku tej-ktorej národnostnej menšiny. V oblasti národnostného školstva sú výrazné rozdiely medzi jednotlivými menšinami, aj preto je časť Hodnotiacej správy, ktorá sa zaoberá národnostným školstvom, u niektorých národnostných menšín veľmi stručná.

V oblasti používania jazykov národnostných menšín sa Hodnotiaca správa zaoberá možnosťami používania jazykov národnostných menšín vo verejnom živote, s dôrazom na dostupnosť informácií v jazykoch národnostných menšín, ich používania v tlači, médiách a kultúrnom živote. Miera používania jazykov národnostných menšín je odlišná, čo odráža aj rozdielny rozsah Hodnotiacej správy v tejto oblasti za jednotlivé národnostné menšiny.

Autori a autorky za každú národnostnú menšinu na záver každej z troch mapovaných oblastí Hodnotiacej správy, čiže kultúru, národnostné školstvo a používanie jazyka pre danú menšinu, formulovali najvýraznejšie problémy, ktoré v týchto oblastiach autori a autorky zaznamenali v sledovanom období. Taktiež vytýčili svoje priority pre každú z troch oblastí Hodnotiacej správy na nasledujúce obdobie.

Zástupkyne a zástupcovia štátnej správy, členky a členovia pracovnej skupiny, predkladanú Hodnotiacu správu pripomienkovali z odborného a vecného hľadiska pričom ich pripomienky autori a autorky za národnostné menšiny podľa možností zohľadnili. Hodnotiaca správa odráža názory jej autoriek a autorov za národnostné menšiny. Texty prešli čiastočnou formálnou a jazykovou úpravou. V záujme uplatňovania rodovo citlivého jazyka sa všade tam, kde sa v texte tejto správy používa označenie v mužskom rode, sa má primerane na mysli aj označenie v ženskom rode.

Vzhľadom na to, že pôvodný text Hodnotiacej správy za maďarskú národnostnú menšinu nebol členmi výboru za maďarskú národnostnú menšinu odsúhlasený, bolo na XXXIV. zasadnutí výboru z 5. septembra 2019 prijaté uznesenie č. 142, ktorým členovia výboru za maďarskú národnostnú menšinu schválili vyňatie časti textu za maďarskú národnostnú menšinu z Hodnotiacej správy. Následne bolo prijaté uznesenie celého výboru č. 143, ktorým výbor súhlasil s tým, aby bola časť Hodnotiacej správy týkajúca sa maďarskej národnostnej menšiny dodaná v novom znení členmi výboru za maďarskú národnostnú menšinu a zaradená do správy, o ktorej bude následne výbor hlasovať v rámci procedúry per rollam.

Vzhľadom na to, že pri tvorbe hodnotiacej správy nedošlo ku konsenzu medzi rusínskou a ukrajinskou národnostnou menšinou k dotknutým častiam textu, ako predseda Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny k danej veci uvádzam nasledovné stanovisko:

Pomenovanie ukrajinskej národnostnej menšiny, str. 142, ods. 1, str. 143

Nebol dosiahnutý konsenzus v spôsobe uvádzania názvu ukrajinskej menšiny v časti venujúcej sa ukrajinskej národnostnej menšine. Jej autor príslušníkov ukrajinskej menšiny na niektorých miestach nazýva „Rusíni-Ukrajinci“.

Mám za to, že Slovenská republika uznáva dve samostatné národnostné menšiny, a to rusínsku a ukrajinskú.

Divadlo Alexandra Duchnoviča, str. 142 ods. 4

Nebol dosiahnutý konsenzus v tom, ktorú národnostnú menšinu DAD reprezentuje a taktiež v akých jazykových mutáciách vydáva propagačné materiály. V Zriaďovacej listine DAD, ktorú máme k dispozícii³, v časti I, bod 2. sa okrem iného uvádza, že základným poslaním divadla je šírenie divadelných a folklórnych programov s osobitým zameraním na rozvoj kultúrneho života *Rusínov a Ukrajincov žijúcich na území SR*. Zriaďovacia listina neupravuje akým spôsobom resp. v akých jazykových mutáciách majú byť vydávané propagačné materiály divadla. Má sa za to, že ak ide o predstavenie v ukrajinskom jazyku, propagačné materiály budú vyhotovené dvojjazyčne, v ukrajinskom a slovenskom jazyku, pričom to isté platí pre predstavenia v rusínskom jazyku.

Poddukelský umelecký ľudový súbor (PULS), str. 143, ods. 1

Obdobne ako pri DAD nebol dosiahnutý konsenzus v tom, ktorú národnostnú menšinu PULS reprezentuje. V Zriaďovacej listine PULS, ktorú máme k dispozícii⁴, v časti I, bod 2. sa okrem iného uvádza, že jeho základným poslaním je šírenie folklórnych programov s osobitým zameraním na rozvoj kultúrneho života *Rusínov a Ukrajincov žijúcich na území SR*. Zriaďovacia listina neupravuje akým spôsobom resp. v akých jazykových mutáciách majú byť vydávané propagačné materiály divadla. Má sa za to, že ak ide o predstavenie v ukrajinskom jazyku, propagačné materiály budú vyhotovené dvojjazyčne, v ukrajinskom a slovenskom jazyku, pričom to isté platí pre predstavenia v rusínskom jazyku.

V súlade s čl. 12 ods. 3 Ústavou Slovenskej republiky každý má právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti. Zakazuje sa akékoľvek ovplyvňovanie tohto rozhodovania a všetky spôsoby nátlaku smerujúce k odnárodňovaniu.

³ Rozhodnutie o zriadení Divadla Alexandra Duchnoviča v Prešove, Prešovský samosprávny kraj, KUL – 2002/000153/28 z 1. apríla 2002.

⁴ Rozhodnutie o zriadení PULS-u v Prešove, Úrad Prešovského samosprávneho kraja, č. j.: 30973/2007 z 27. decembra 2007.

Štruktúra hodnotiacej správy

Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny podľa čl. 3 písm. f) Štatútu Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny o podpore kultúry národnostných menšín, o stave národnostného školstva a o používaní jazykov národnostných menšín za obdobie rokov 2017 – 2018.

Kultúrne inštitúcie

Aké inštitúcie pôsobia v oblasti kultúry Vašej národnostnej menšiny?

- a) zoznam všetkých existujúcich inštitúcií bez ohľadu na právnu formu, aj organizácií bez právnej subjektivity;
- b) delenie podľa oblasti pôsobenia (napríklad folklór, hudba, divadlo, atď.);
- c) databáza s aktuálnymi údajmi organizácií (ak existuje).

Štruktúra systému národnostných inštitúcií

- d) charakteristika postavenia jednotlivých inštitúcií;
- e) ktoré inštitúcie sú najvýznamnejšie a prečo, aké je ich poslanie;
- f) aké sú vzťahy medzi jednotlivými inštitúciami navzájom, aké sú vzťahy medzi týmito inštitúciami a materskou krajinou, vzťahy so slovenskými podobnými inštitúciami a vzťahy so zahraničím a medzinárodnými organizáciami.

Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry Vašej národnostnej menšiny

Zoznam a charakteristika aktivít:

- g) aktivity s dlhoročnou tradíciou, aktivity, ktoré priťahujú veľký počet príslušníkov danej národnostnej menšiny alebo iným spôsobom majú veľký vplyv na život a kultúru danej menšiny.

Finančné a nefinančné zdroje podpory pre kultúru Vašej národnostnej menšiny

Zoznam a charakteristika foriem podpory:

- h) štátna podpora;
- i) podpora z komunálnej sféry – miestne samosprávy, VÚC;
- j) podpora z materskej krajiny;
- k) podpora z fondov EU, zahraničných nadácií.

Najvýznamnejšie problémy a ich dôvody

Ktorých segmentov sa daný problém týka a aký má dopad na celkovú kultúru danej menšiny?

- l) zoznam problémov;
 - i. návrhy riešení.

Čo považujete za prioritu resp. potrebu riešenia v ďalšom období?

Možnosti vzdelávania vo Vašom menšinovom jazyku

Zoznam škôl a školských zariadení, vzdelávacích inštitúcií a ich stručná charakteristika:

- a) materské školy;
- b) základné školy, stredné školy;
- c) vysoké školy;
- d) iné druhy vzdelávania.

Inštitucionálne zabezpečenie výchovy a vzdelávania príslušníkov Vašej národnostnej menšiny

- a) na úrovni ústrednej štátnej správy;
- b) na úrovni miestnej štátnej správy;
- c) na úrovni miestnych samospráv.

Vybavenosť škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom Vašej národnostnej menšiny alebo s vyučovaním jazyka Vašej národnostnej menšiny

- a) technické a materiálne vybavenie škôl;
- b) učebnice a učebné pomôcky.

Možnosti na ďalšie vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov vo Vašom menšinovom jazyku

- a) možnosti vzdelávania budúcich pedagógov a možnosti ďalšieho vzdelávania absolventov v rámci kontinuálneho vzdelávania.

Špecifiká výchovy a vzdelávania detí príslušníkov Vašej menšiny v školách a školských zariadeniach s vyučovacím jazykom slovenským

- a) charakteristika špecifik;
- b) riešenie špecifických otázok za súčasných podmienok;
- c) nedostatky v riešení špecifických otázok;
- d) návrhy riešení.

Vzťah škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom slovenským a škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom Vašej národnostnej menšiny

- a) spoločné programy alebo iné spôsoby spolupráce.

Čo považujete za prioritu resp. potrebu riešenia v ďalšom období?

Oblasti výskytu menšinového jazyka

Kde a v akej miere sa používa menšinový jazyk?

- a) v úradnom styku;
- b) v obchodnej, ekonomickej, sociálnej sfére;
- c) v kultúre;
- d) v náboženstve;
- e) v iných oblastiach;
- f) jeho vzťah k štátnemu jazyku.

Informácie týkajúce sa ohrozenia života, zdravia, bezpečnosti a majetku občanov, resp. iné, dôležité informácie v menšinovom jazyku

- g) kde sa uvádzajú a v akej forme?

Možnosti používania menšinového jazyka v styku s orgánmi verejnej správy

- h) ovládanie jazyka menšiny zamestnanci obcí, miestnych orgánov štátnej správy;
- i) možnosti komunikácie v jazyku menšiny;
- j) dostupnosť informácií v jazyku menšiny;
- k) používanie označení v jazyku menšiny: na dopravných značkách označujúcich začiatok obce a koniec obce, iných označení, používanie jazyka menšiny v obecnom rozhlasu a v iných oblastiach.

Výskyt menšinového jazyka v tlači, v médiách a v kultúrnom živote

Uvedte príklady a štatistiky na výskyt menšinového jazyka v týchto oblastiach:

- l) písaná tlač;
- m) televízia a rozhlas;
- n) elektronické médiá.

Možnosti na používanie menšinového jazyka v sociálnej sfére

Uvedte príklady a štatistiky na výskyt menšinového jazyka v zdravotníckych zariadeniach a zariadeniach sociálnej služby alebo zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Čo považujete za prioritu resp. potrebu riešenia v ďalšom období?

BULHARSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Bulharská národnostná menšina na Slovensku je výrazne diverzifikovanou skupinou ľudí, a to z hľadiska historického vývoja, teritoriálneho rozptýlenia, ako aj záujmov. Tento fakt sa odzrkadľuje aj na organizovanom živote tejto menšiny na Slovensku.

Prvá rozsiahlejšia komunita Bulharov sa začala na území Slovenska vytvárať už v 18. – 19. storočí. Išlo o skupiny bulharských poľnohospodárov, ktorí sa začali usádzať v úrodných oblastiach Podunajskej a Východoslovenskej nížiny. Ich rady sa postupne rozširovali a v období po I. svetovej vojne a následne po II. svetovej vojne ich rady doplnili tisíce Bulharov, ktorí na základe medzinárodných zmlúv prichádzajú na Slovensko pomáhať obnovovať vojnou zničené regióny. Tí prichádzajú najmä do oblastí opustených nemeckým a maďarským obyvateľstvom a nachádzajú uplatnenie najmä v rámci povojnového priemyslu a to tam, kde je najväčší dopyt po pracovnej sile.

V priebehu rokov sa na Slovensku vytvorila kontinuálna skupina bulharských študentov. Už pri vypuknutí II. svetovej vojny v Bratislave študovalo 500 – 600 bulharských študentov, ktorí sa často s nasadením vlastných životov zapájali do protifašistického odboja v tomto období. Ich hroby sú dodnes symbolom spolupatričnosti vo viacerých obciach na strednom a východnom Slovensku a svedčia o tom aj viaceré pomníky – napríklad na Vajanského nábreží v Bratislave či pomník bulharským partizánom v Hronskom Beňadiku, ktoré sú aj do dnešného dňa miestom pietnych aktov na počesť bulharských študentov, ale aj stretávajú sa bulharskej komunity z viacerých kútov Slovenska. Študentské výmeny pokračujú aj počas niekoľkých desaťročí zdieľania spoločného socialistického režimu. Rady Bulharov na Slovensku priebežne dopĺňajú aj predstavitelia zmiešaných manželstiev, ale aj podnikateľov po roku 1989.

Roztrúsená a záujmovo rôznorodá komunita síce až tak nepraje organizovaným spoločenstvám, no napriek tomu už v roku 1902 vznikol v Bratislave prvý spolok Bulharov – Záhradkárske združenie. V roku 1946 združenie rozšírilo svoje rady a transformovalo sa na Kultúrno-osvetovú organizáciu G. Dimitrova, ktorá združovala širokú skupinu Bulharov z rôznych profesií. Po roku 1968 vzniklo 9 pobočiek v Košiciach, Prešove, Poprade, Michalovciach, Martine, Banskej Bystrici, Nitre, Trnave a Komárne. Po roku 1989 najmä z finančných dôvodov začala činnosť jednotlivých organizácií ochabovať, postupne sa však činnosť viacerých z nich, aj za pomoci finančných príspevkov z grantového programu Úradu vlády SR – Kultúra národnostných menšín, začala obnovovať a postupne sa v rámci nej vyprofilovali viaceré spolky, ktoré na seba prebrali funkciu organizovania kultúrneho a spoločenského života bulharskej menšiny na Slovensku.

Podpora kultúry bulharskej národnostnej menšiny

Kultúrne inštitúcie

Bulharskú národnostnú menšinu na Slovensku v súčasnosti reprezentuje sedem organizácií, ktoré vyvíjajú aktívnu činnosť v oblasti podpory kultúry bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku. Vyvíjajú rôznorodé aktivity prevažne regionálneho charakteru, bez špeciálneho zamerania na niektorú oblasť kultúry.

Názov organizácie	Adresa	IČO	Kontaktná osoba	Kontakt
Bulharský kultúrny zväz	Pražská 23, 811 04 Bratislava	42133050	Denica Sekoulichka	dsekoulitchka@gmail.com
OZ priateľov Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave	Záporožská 8, 851 01 Bratislava	30853575	Ivan Majerčák, predseda Angelina Machová, podpredseda	amachova@hotmail.com
Občianske združenie Klub bulharských intelektuálov	Landauova 1, Bratislava	42414881	Emil a Mariana Iantchevi	marianajanceva@bpp.sk
OZ Bulharov žijúcich na Slovensku Ján Krstiteľ	Panská 9, Bratislava		Nikolaj Andonov	orthodox.bul@azet.sk
Dom národov - RADUANA (nástupnícka organizácia Kultúrneho združenia Bulharov v Banskobystrickom kraji Montana)	Nové Kalište 33, 974 04 Banská Bystrica	42305586	Gana Guitcheva	ganagt@gmail.com
Bulharský klub Košice, n. o.	Krivá 18, Košice	35582154	Stefan Peytchev	peytchev@zoznam.sk
Kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku Christo Botev	Panská 9, Bratislava	30842778	Milko Milkov	bulhari@bulhari.sk

Najaktívnejšie z menovaných organizácií v rámci svojich aktivít spolupracujú aj s ďalšími inštitúciami, ktoré priamo nefigurujú v štruktúre menšinových organizácií, ale významným spôsobom prispievajú k šíreniu národnostných hodnôt, tradícií a jazyka bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku. Patrí medzi nich napríklad Spolok Slovákov z Bulharska, Bulharský kultúrny inštitút, Súkromná bulharská základná škola a gymnázium Christa Boteva v Bratislave, Veľvyslanectvo Bulharskej republiky na Slovensku, ale aj napríklad Univerzita Komenského v Bratislave, Slovenská akadémia vied či ďalšie vzdelávacie inštitúcie na Slovensku.

Organizácie bulharskej národnostnej menšiny pôsobia samostatne a nemajú medzi sebou žiaden hierarchický vzťah. Zameriavajú sa na organizáciu rôznych podujatí regionálneho charakteru, od neformálnych stretnutí, cez folklórne večierky, hudobné a divadelné predstavenia, literárne večery, vydávanie periodickej tlače, až po podujatia s medzinárodnou účasťou.

Z vyššie uvedených organizácií, ktoré majú samostatnú právnu subjektivitu sa v roku 2017 uchádzalo o finančné prostriedky z dotačného programu Kultúra národnostných menšín v pôsobnosti Úradu vlády SR (ďalej aj ako „ÚV SR“) 6 organizácií, z ktorých štyri úspešne čerpali finančné prostriedky na svoje aktivity. V roku 2018 sa o dotácie z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín uchádzali a čerpali finančné prostriedky na svoje aktivity štyri z organizácií. K etablovaným organizáciám pribudli v rámci nového nastavenia pravidiel aj ďalší žiadatelia – fyzické a právnické osoby či mesto Prešov. Vo viacerých prípadoch je však pri týchto aktivitách dopad na šírenie národného povedomia a národnostnej kultúry medzi predstaviteľmi menšiny otázný a je potrebné zvážiť tento aspekt pri budúcoročnom vyhodnocovaní podávaných projektov. Ostatné organizácie sa o finančnú podporu neuchádzajú a fungujú ako neformálne združenia a organizujú podujatia svojpomocne, resp. v spolupráci napr. s Bulharským kultúrnym inštitútom v Bratislave, avšak bez jeho finančného príspevku (napr. Občianske združenie (ďalej aj ako „OZ“) Klub bulharských intelektuálov). OZ Bulharov žijúcich na Slovensku Ján Krstiteľ obmedzil svoje aktivity na bohoslužby a iné obrady najmä v rámci Kaplnky sv. Ladislava v Primaciálnom paláci, kde sa podľa zastúpenia veriacich vykonávajú bohoslužby aj v bulharskom jazyku. V ostatných prípadoch ide o súkromné stretnutia komornejšieho charakteru v rámci regiónu, v ktorom pôsobia.

V súčasnosti medzi najvýznamnejšie organizácie bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku patrí Bulharský kultúrny zväz, ktorý je dobrovoľným nepochitickým občianskym združením zoskupujúcim obyvateľov bulharskej národnosti a všetkých individuálnych a kolektívnych priaznivcov bulharskej menšiny a jej kultúry. Jeho poslaním je udržiavanie a rozvíjanie kultúry bulharského etnika na Slovensku, zachovávanie národného povedomia, ochrany a rozvoja identity, kultúrnych hodnôt, tradície a zvyklosti bulharského národa.

Bulharský kultúrny zväz pôsobí najmä v Bratislavskom regióne, ale aktívne spolupracuje aj s ďalšími regionálnymi organizáciami (nielen bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku a v zahraničí – najmä v Českej republike, Rakúsku a Maďarsku). Pri organizácii podujatí aktívne spolupracuje aj s Bulharským kultúrnym inštitútom, Bulharskou základnou školou a gymnáziom Christa Boteva či Veľvyslanectvom Bulharskej republiky na Slovensku, ale aj osobnosťami kultúrneho a spoločenského života v Bulharsku, prostredníctvom ktorých dokáže sprostredkovať aj atmosféru súčasnej bulharskej kultúry.

Aktivity organizácie sú zamerané na vytváranie inštitucionálnych, materiálnych, finančných a personálnych podmienok na rozvoj kultúry bulharskej menšiny na Slovensku, ale aj vytváranie pozitívneho občianskeho vzťahu k Slovenskej republike a rozvíjaniu vzájomných vzťahov medzi príslušníkmi národnostných menšín a väčšinového obyvateľstva tejto krajiny.

Ďalšou významnou organizáciou, ktorá dlhodobo pôsobí v regióne Bratislavy, je Občianske združenie priateľov Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave. Jej prioritným cieľom je šírenie bulharskej kultúry a tradícií medzi žiakmi bulharskej školy a ich rodinnými príslušníkmi v úzkej spolupráci s ďalšími menšinovými organizáciami a inštitúciami a následne aj medzi predstaviteľmi bulharskej národnostnej menšiny a iných národnostných menšín, ako aj väčšinovej populácie. Občianske združenie priateľov Bulharskej školy Christa Boteva je zároveň zriaďovateľom Súkromnej materskej školy Christa Boteva na Záporožskej ul. č. 8 v Bratislave, ktorú navštevuje priemerne 50 detí bulharskej, slovenskej a iných národností.

Na organizácii kultúrneho života Bulharov v regióne sa aktívne už niekoľko rokov podieľa aj občianske združenie Klub bulharských intelektuálov. Vlastné priestory ateliéru O Maya využíva na stretnutia pri bulharskej kuchyni, pohári vína, ale aj s bulharskou poéziou, divadlom či osobnosťami bulharskej kultúry. V roku 2017 sa napr. zapojili do Mesiaca Frankofónie v Bratislave prostredníctvom ateliérov tvorivého písania s bulharskou laureátkou Apollinairovej ceny za rok 2014 – Axiniou Michajlovou, doplnené o výstavu bulharskej maliarky žijúcej na Slovensku Radostiny Doganovej.

Za najvýznamnejšiu menšinovú organizáciu pôsobiacu mimo hlavného mesta sa dá považovať Bulharský klub Košice, ktorý už roky udržiava a rozvíja kultúrne tradície Bulharov na východnom Slovensku. Po období nečinnosti sa v sledovanom období zaktivizovala aj stredoslovenská organizácia Bulharov v Banskej Bystrici, ktorá v predchádzajúcich rokoch nevyvíjala aktívnu činnosť a svoje aktivity obmedzovala na neformálne stretnutia. Dom národov – RADUANA je prostredníctvom svojej štatutárnej zástupkyne nástupníckou organizáciou Kultúrneho združenia Bulharov v Banskobystrickom kraji Montana. Svoje aktivity orientuje okrem iného na budovanie interkultúrnych bulharsko-slovensko-českých kultúrno-spoločenských vzťahov v Banskobystrickom kraji.

Medzi organizáciami pôsobiacimi v regióne je potrebné zmieniť Kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku Christo Botev, ktorý bol historickým pokračovateľom celoslovenskej organizácie spred roka 2000. Po tomto roku však začala systematická odluka regionálnych sekcií, pričom v súčasnosti pôsobí podľa našich informácií výlučne v regióne Levíc. Vzhľadom na to, že nemáme žiadne informácie o aktivitách tejto organizácie, nie je možné ohodnotiť ich reálny prínos pre kultúru bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku.

Medzi najčastejšie spolupracujúce organizácie, ktoré priamo nefigurujú v štruktúre menšinových organizácií, ale významným spôsobom prispievajú k šíreniu národnostných hodnôt, tradícií a jazyka bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku patria napríklad:

- Bulharský kultúrny inštitút v Bratislave, ktorý organizuje výstavy významných bulharských, ako aj slovenských výtvarníkov, prezentácie kníh, literárne večery a čítania, divadelné predstavenia, stretnutia s umelcami, spisovateľmi a básnikmi, kurzy bulharského jazyka, konferencie, sprostredkováva kontakty medzi bulharskými a slovenskými a inými inštitúciami, organizáciami, spolkami, ľuďmi, premieta filmy, disponuje s knižnicou so vzácnymi bulharskými a slovenskými knihami a i. Štatút a činnosť Bulharského kultúrneho inštitútu v Bratislave sú určené

platnou Dohodou medzi vládou Československej socialistickej republiky a vládou Bulharskej ľudovej republiky o kultúrnych a informačných strediskách, ktorá bola podpísaná 10. apríla 1978 a obnovená 3. júla 1981.

- Súkromná bulharská základná škola a gymnázium Christa Boteva na Záporožskej ul. č. 8 v Bratislave, ktorej zriaďovateľom je Ministerstvo školstva a vedy Bulharskej republiky v Sofii, navštevuje približne 100 žiakov a študentov bulharskej, slovenskej a inej národnosti. Zaradená je do siete súkromných škôl na Slovensku. Popri viacerých aktivitách, na organizácii ktorých sa podieľajú zástupcovia bulharskej školy, za jednu z najvýznamnejších iniciatív sa dá považovať vznik folklórneho súboru bulharských tancov, ktorý spestruje svojimi vystúpeniami podujatia organizované menšinovými združeniami.
- Spolok Slovákov z Bulharska je dobrovoľným združením Slovákov reemigrovaných hlavne po II. svetovej vojne do bývalej Československej republiky, ako aj ďalších občanov Slovenskej a Českej republiky, stotožňujúcich sa s cieľmi Spolku Slovákov z Bulharska. Hlavným cieľom spolku je viesť členov k prehĺbovaniu slovanského národného povedomia.

Viacere z aktivít vyššie menovaných menšinových organizácií sa realizujú v spolupráci, za účasti alebo s podporou Veľvyslanectva Bulharskej republiky na Slovensku.

Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry českej národnostnej menšiny

Zoznam a charakteristika najdôležitejších kultúrnych aktivít, podujatí a výstupov

Názov organizácie	Projekt	Popis
Bulharský kultúrny zväz	Festival bulharského umenia	V rámci festivalu sa každoročne predstavia viaceré osobnosti bulharského kultúrneho života. Za posledné obdobie to boli napr. vystúpenia Orlina Goranova, Koceto-Kalki, divadelné predstavenie Sex, narkotici i rokendrol a pod. Cieľom podujatí je oboznámiť Bulharov na Slovensku s novinkami a zaujímavosťami z kultúrnej oblasti v Bulharsku. Podujatia sa tešia vysokej účasti zástupcov národnostnej menšiny a ich hostí (zaplnená Malá scéna SND je toho dôkazom). Vystúpenia folklórneho súboru pri bulharskej škole, ako aj ďalších účinkujúcich z Bulharska.
	Pamätné dni bulharskej kultúry a písomnosti	V rámci tohto projektu sa uskutočnilo viacero kultúrnych aktivít zameraných na udržiavanie cyrilo-metodskej tradície a bulharskej písomnosti. Okrem návštev pamätných miest sa v tejto súvislosti uskutočnili viaceré tvorivé dielne s bulharskou tradíciou.
	Časopis Sanarodnik (Krajan)	Časopis, ktorého tradícia siaha až do minulého storočia (s malými prestávkami a zmene názvu vychádza od roku 1972), pokračuje v odzrkadľovaní

		diania menšinových organizácií na Slovensku, prináša rozhovory s predstaviteľmi národnostnej menšiny a prispieva k udržiavaniu bulharských tradícií, jazyka, kultúry, ale aj tradičnej bulharskej kuchyne a pod.
	Úcta k predkom – tradičný večer bulharskej kultúry a folklóru	Tradičný večer bulharskej kultúry a folklóru je už desaťročia obľúbenou udalosťou Bulharov aj ich slovenských priateľov. Podujatie postavené na bohatom folklórnom programe silno upevňuje národnostné cítenie Bulharov žijúcich na Slovensku a prispieva k uchovávaniu bulharských zvyklostí a folklórnych tradícií v prostredí rodín Bulharov žijúcich na Slovensku.
	Bulharská rozprávka	Cieľom podujatia je pritiahnúť do života národnostnej menšiny aj našich najmenších – ako inak – prostredníctvom rozprávky. Tento rok sme predstavili jednu z najpopulárnejších bulharských rozprávok, ktorá získala množstvo ocenení.
Občianske združenie priateľov Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave	Žijem medzi dvoma kultúrami	Projekt zahŕňa tvorivé dielne a kultúrno-vzdelávacie aktivity, zamerané na podporu čítania a výchovy k literárnemu umeniu detí a mládeže, ako aj na podporu kreativity najmladšej generácie bulharskej menšiny na Slovensku.
	Folklórna dúha	Cieľom projektu je organizovať nové kultúrno-vzdelávacie aktivity pre deti a mládež bulharského pôvodu zamerané na spoznávanie bulharských tradícií a rozvoj umeleckých zručností a umeleckého prejavu v oblasti národnostného folklóru. Pri práci s deťmi aktívne spolupracujeme aj s rodičmi, čo vedie k šíreniu ľudových zvykov a folklórneho dedičstva medzi dospelými v rámci bulharskej komunity a pritom sa snažíme osloviť aj širokú verejnosť.
Dom národov - RADUANA	Festival bulharskej kultúry	Festival je tematicky orientovaný na Dni bulharskej písomnosti, vzdelanosti a kultúry. Súčasťou festivalu je plenér bulharských umelcov v spolupráci s Akadémiou umení v Banskej Bystrici, ktorého vyvrcholením je vernisáž prác zúčastnených umelcov v historickej radnici mesta. V rámci Festivalu sa uskutočnilo celoslovenské stretnutie Bulharov a ich priateľov v Selciach. V kostole sv. Cyrila a Metoda sa konal tradičný slávnostný koncert za účasti špičkových slovenských a bulharských speváckych umelcov.
	Slávnostný koncert pri príležitosti štátneho sviatku Bulharskej republiky	Tradičné oslavy Dňa oslobodenia Bulharska spod Osmanskej ríše /1878/, ktoré sa konajú v Banskej Bystrici v úzkej spolupráci bulharskej národnostnej menšiny s mestom s návštevnosťou 80 – 300 návštevníkov z radov bulharskej národnostnej menšiny, slovenskej verejnosti a iných menšín. Mediálne výstupy v regionálnom rozhlasovom vysielaní alebo v televíznej relácii STV 2 Národnostný magazín. Výstupy sú zaznamenané aj na bulharskom portáli Agentúry Bulharov žijúcich v zahraničí.

Finančné a nefinančné zdroje podpory bulharskej národnostnej menšiny

Hlavným zdrojom finančnej podpory pre kultúru bulharskej národnostnej menšiny v sledovanom období boli finančné prostriedky z dotačného programu Úradu vlády Slovenskej republiky Kultúra národnostných menšín, resp. Fondu na podporu kultúry národnostných menšín (ďalej aj ako „FPKNM“). Ďalšími zdrojmi sú členské a sponzorské príspevky členov.

Finančná podpora zo strany bulharského štátu bola ukončená po roku 1989, napriek tomu však veľkou morálnou oporou bulharskej menšiny na Slovensku ostáva dodnes Veľvyslanectvo Bulharskej republiky na Slovensku, ktoré často zohráva úlohu koordinátora aktivít bulharskej menšiny na Slovensku, či Bulharský kultúrny inštitút v Bratislave, ktorý je miestom mnohých neformálnych stretnutí Bulharov z Bratislavy a okolia.

Medzi nefinančné zdroje patria knihy, albumy, plagáty, CD nosiče, mapy a iné propagačné materiály, ktoré sú dodávané Bulharským kultúrnym inštitútom, Veľvyslanectvom Bulharskej republiky a Agentúrou pre zahraničných Bulharov v Sofii, prípadne nefinančné príspevky a dary členov jednotlivých organizácií. Ako pozitívny príklad spolupráce, taktiež bez finančného plnenia, vnímame spoluprácu s mestom Bratislava a Banská Bystrica pri realizácii projektov v regióne.

Najvýznamnejšie problémy a ich dôvody

V súvislosti so zmenou pravidiel na poskytovanie dotácií na podporu kultúry národnostných menšín sa do aktivít zapojilo viacero ďalších subjektov – súkromné osoby či podnikateľské subjekty – viac alebo menej relevantných pri šírení a podpore národnostnej kultúry na Slovensku. Vyhodnocovanie prínosu ich aktivít pre život národnostnej menšiny je otázkou, s ktorou sa bude musieť menšina vysporiadať v najbližšom období.

Otáznou je tiež transparentnosť vyhodnocovania projektov, vzhľadom na účasť viacerých nových predkladateľov v hodnotiacej komisii Fondu pre podporu kultúry národnostných menšín, čo bolo spochybnené viacerými žiadateľmi, ako aj členmi odbornej komisie.

Tradičným problémom, ktorému čelia takmer všetky národnostné menšiny, je vysoká miera asimilácie s väčšinovým obyvateľstvom. Platí to najmä pre mladú generáciu ľudí, ktorí sa už narodili a vyrastali na Slovensku. Treba však povedať, že viaceré aktivity za uplynulé obdobie boli zamerané na podchytenie a budovanie národnostného povedomia práve v mladšej generácii, čo možno považovať za pozitívny vývoj, aj keď stále nie za víťazstvo v tomto smere.

V neposlednom rade, jedným z problémov, ktoré sa stále nepodarilo uspokojivo vyriešiť, je vytvorenie vhodného technického a personálneho zázemia na vysielanie Národnostného magazínu Rozhlasu a televízie Slovenska (ďalej ako „RTVS“), na čo sme poukazovali aj v predchádzajúcom období.

Stav národnostného školstva bulharskej národnostnej menšiny

Na Slovensku v súčasnosti neexistuje inštitúcia, ktorá by bola zaradená do systému národnostného školstva na Slovensku. Napriek tomu je k dispozícii niekoľko možností vzdelávania sa v bulharskom jazyku na rôznych úrovniach, medzi ktoré patria:

- Súkromná materská škola Christa Boteva, Záporožská 8, 851 01 Bratislava, ktorej zriaďovateľom je Občianske združenie priateľov Bulharskej školy Christa Boteva v Bratislave. Škôlku navštevuje vyše 50 detí bulharskej, slovenskej a inej národnosti.
- Súkromná bulharská základná škola a Súkromné bulharské gymnázium Christa Boteva, Záporožská 8, 851 01 Bratislava, ktorej história sa na Slovensku datuje až do roku 1948. Zriaďovateľom školy je Ministerstvo školstva a vedy Bulharskej republiky a na Slovensku je zaradená do siete súkromných škôl. Školu navštevuje približne 100 žiakov a študentov bulharskej, slovenskej, ale aj iných národností. Vyučovanie sa uskutočňuje v bulharskom jazyku, slovenský jazyk sa vyučuje podľa slovenských osnov a ako cudzí jazyk sa vyučuje anglický jazyk. Maturuje sa povinne zo slovenského jazyka a literatúry, bulharského jazyka a literatúry, z iného predmetu podľa výberu povinne, a je možné si vybrať aj štvrtý maturitný predmet. Maturanti dostávajú maturitné vysvedčenia v slovenskom a v bulharskom jazyku, s ktorými sa môžu uplatniť na slovenských, bulharských a iných vysokých školách v zahraničí.
- Katedra slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Na tejto katedre si študenti okrem iných slovanských jazykov môžu vybrať aj štúdium bulharského jazyka, ktoré je zabezpečené v spolupráci s renomovanými lektormi z Bulharska.
- Prešovská univerzita v Prešove dlhoročne spolupracuje so Šumenskou univerzitou v Bulharsku. Dlhé roky na nej pôsobí lektorát bulharského jazyka.
- Ďalšiu možnosť vzdelávania príslušníkov bulharskej národnostnej menšiny poskytujú kurzy bulharského jazyka v Bulharskom kultúrnom inštitúte.

Podpora výchovy a vzdelávania v menovaných vzdelávacích inštitúciách sa uskutočňuje výlučne na úrovni ústrednej štátnej správy, a to v intenciách príslušných zákonov vzťahujúcich sa na tieto inštitúcie v závislosti od ich štatútu. Nevzťahuje sa to pochopiteľne na jazykové kurzy organizované Bulharským kultúrnym a informačným strediskom v Bratislave či na iné iniciatívy národnostných organizácií.

Technické a materiálne vybavenie Súkromnej bulharskej základnej školy a bulharského gymnázia Christa Boteva zodpovedá hygienickým a ergonomickým normám platným v SR. Učebnice a učebné pomôcky sú zabezpečené Ministerstvom školstva Bulharskej republiky a sú v bulharskom jazyku. Dá sa povedať, že škola je jednou z najvýznamnejších inštitúcií pre život bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku. Úzke prepojenie školy a národnostných organizácií vytvára pozitívne prostredie na šírenie kultúry národnostnej menšiny v rámci regiónu. Vzhľadom na túto špecifickú a významnú pozíciu, ktorú škola zohráva v živote bulharskej národnostnej menšiny na Slovensku, ostáva kľúčovou prioritou udržanie školy a škôlky aj v budúcom

období a v neposlednom rade udržať a ďalej rozvíjať aj veľmi dobré vzťahy medzi školou a národnostnými organizáciami v regióne.

Používanie jazyka bulharskej národnostnej menšiny

Používanie jazykov národnostných menín je definované zákonom č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menín v znení neskorších predpisov. Vzhľadom na malú početnosť a roztrúsenosť predstaviteľov bulharskej národnostnej menšiny po celom území Slovenska neexistuje oblasť vysokej koncentrácie bulharskej menšiny v pomere k väčšinovému obyvateľstvu alebo iným početnejším národnostným menšinám. Z tejto skutočnosti vyplýva aj rozsah použitia bulharského jazyka v jednotlivých oblastiach spoločenského života.

Bulharský jazyk sa používa najmä v domácom prostredí a na stretnutiach a kultúrnych podujatiach organizovaných jednotlivými národnostnými organizáciami. Ojedinele sa s bulharským jazykom možno stretnúť aj v rámci bohoslužieb, konkrétne v kaplnke sv. Ladislava v Bratislavskom Primaciálnom paláci, kde pravidelne slúži bohoslužby v slovenskom aj bulharskom jazyku pravoslávny farár, otec Nikolaj Andonov. Bulharský jazyk sa používa aj vo vzdelávacích inštitúciách s vyučovacím jazykom bulharským, ako Súkromná bulharská materská škola, Súkromná bulharská základná škola a gymnázium Christa Boteva, resp. v ďalších inštitúciách, ktorých zriaďovateľom je bulharský štát – Veľvyslanectvo Bulharskej republiky na Slovensku a Bulharské kultúrne a informačné stredisko.

V tlači, elektronických médiách a v kultúrnom živote sa bulharský jazyk vyskytuje len v ojedinelých prípadoch, a to:

- v časopisoch, on-line portáloch a ďalších informačných materiáloch z dielne jednotlivých menšinových organizácií s cieľom zabezpečiť informovanosť svojich členov;
- v rámci Národnostného magazínu RTVS, čo je však zriedkavosťou vzhľadom na nedoriešené personálne a technické zázemie národnostného vysielania RTVS.

Predstavitelia bulharskej menšiny sa vyznačujú vysokou prispôsobivosťou a dobrou znalosťou slovenského jazyka v písanej aj hovorovej forme. Platí to aj pre Bulharov, ktorí sa prisťahovali na Slovensko relatívne nedávno, ale znalosť miestneho jazyka, kultúry a nadväzovanie aktívnych sociálnych kontaktov je pre nich prioritou vychádzajúcou z ich mentality a nastavenia. Vzhľadom na vysokú mieru asimilácie bulharskej národnostnej menšiny s väčšinovým obyvateľstvom za prioritu, resp. potrebu riešenia na ďalšie obdobie možno považovať podporu znalosti bulharského jazyka a kultúry medzi mladými ľuďmi, príslušníkmi druhej – tretej generácie Bulharov na Slovensku. Je potrebné vytvoriť aktivity zaujímavé pre mladé rodiny a mladšiu generáciu a prepojiť s aktivitami na podporu kultúry bulharskej národnostnej menšiny.

ČESKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Pre českú národnostnú menšinu je charakteristický život v diaspóre, to znamená rozptýlenie po celom území Slovenska. Jej najväčšia koncentrácia sa viaže na administratívne a priemyselné centrá, okresy susediace s Českou republikou a okresy s dlhodobou prítomnosťou občanov českej národnosti ešte z čias československej federácie, teda v Bratislavskom, Žilinskom a Trenčianskom kraji.

Obyvateľstvo hlásiace sa k českej národnosti je na území Slovenska dlhodobo prítomné. Počiatky migrácie smerujúcej z územia Čechov na územie dnešného Slovenska datujú historici už do obdobia Veľkej Moravy. Tento pohyb bol kontinuálny, vzhľadom na reálnu geografickú, jazykovú a kultúrnu blízkosť, neskôr, od 14. storočia podporovaný aj slovenskými absolventmi pražskej univerzity. Výrazná migračná vlna sa však viaže k obdobiu husitských vojen, kedy husitské posádky obsadili západoslovenské mestá. Po porážke zostala časť husitov na území Slovenska ako účastníci bratrického hnutia – bratříci. Ďalšia významná vlna súvisela s prenasledovaním českých protestantov. Jej hlavný prúd sa viaže k začiatku 17. storočia, kedy po bitke na Bielej hore v r. 1620 boli z územia Čiech a Moravy vypovedaní všetci nekatolícki šľachtici a mešťania. Prví náboženski exulanti však prišli na územie Slovenska už po stavovskom povstaní v r. 1547. V tomto období prichádzali na územie Slovenska v tajnej migrácii aj poddaní, ktorí nemali právo sa vysťahovať. Koncom 19. storočia bolo usídľovanie sa českého obyvateľstva na Slovensku propagované hlavne slovakofilmi v rámci česko-slovenskej vzájomnosti, no uhorská vláda nemala záujem o usídľovanie Čechov na území Slovenska a túto iniciatívu nepodporovala. Podľa dobových štatistík žilo v roku 1910 na Slovensku spolu 7 947 Čechov. Predpokladá sa, že túto komunitu tvorili aj potomkovia uvedených starších migrácií, u ktorých vedomie českého pôvodu predkov patrilo medzi pretrvávajúce znaky ich etnicity.

K najväčšiemu prílivu českého obyvateľstva dochádza po vzniku Československej republiky v roku 1918, kedy na Slovensko v súvislosti s budovaním štruktúr nového štátu prichádzala hlavne česká inteligencia. Viac ako polovica z Čiech prichádzajúceho obyvateľstva pôsobila vo verejnej či štátnej službe a v slobodných povolaniach. Časť sem prichádzala dobrovoľne, časť bola k službe na Slovensku povolaná. Hlavne táto komunita bola presvedčená, že jej prítomnosť na Slovensku je len dočasná, vyvolaná aktuálnymi politickými udalosťami a nedostatkom kvalifikovaných síl z radov domáceho obyvateľstva. Očakávali postupné začleňovanie slovenských zamestnancov do procesu budovania štátu, a teda návrat domov v kratšom či dlhšom časovom horizonte. Napriek tomu počet českého obyvateľstva na Slovensku postupne narastal, v roku 1921 žilo na Slovensku už 71 733 Čechov. Vzhľadom k tomu, že postupne za nimi z Čiech prichádzali rodinní príslušníci, ich počet v roku 1938 dosiahol číslo 120 926.

České obyvateľstvo v medzivojnovom období pozitívne ovplyvnilo demokratizáciu spoločnosti a výrazne posilnilo spolkový život na Slovensku. Zakladalo odborné i voľnočasové spolky a organizácie – špecializované odborové organizácie,

telovýchovné jednoty, kluby turistov a i. Tieto korporácie neboli zakladané na etnickom princípe a demokratizačným prvkom bol fakt, že do nich vstupovalo aj slovenské obyvateľstvo. Najpočetnejšou organizáciou bola Telovýchovná jednota Sokol (ďalej len „TJ Sokol“), ktorej prvé jednoty vznikali na Slovensku už na konci roka 1918. V roku 1937 mala TJ Sokol na Slovensku už 49 378 členov. Sokoli si kládli za cieľ nielen rozvoj tela, ale i ducha a v podmienkach Slovenska sa stalo ich cieľom aj zbližovanie sa s domácim obyvateľstvom. Významne zasahovali aj do kultúrneho a spoločenského života a cielene prispievali k uplatňovaniu idey československej vzájomnosti. Sokolovne sú dnes jedným z najvýznamnejších hmotných dokumentov a pamätníkov na pôsobenie českej komunity na Slovensku. České obyvateľstvo prispelo na Slovensku aj k etablovaniu turistiky, trampského hnutia a skautingu.

V období autonómie Slovenska (1938 – 39) bolo české obyvateľstvo cielene odsúvané. Na základe vládneho nariadenia bolo z územia Slovenska zo štátnej služby uvoľnených 9 000 štátnych zamestnancov. Po vzniku Slovenského štátu v roku 1939 žili Česi na Slovensku v cudzineckom režime a len malej časti z nich bolo neskôr udelené občianstvo. Po druhej svetovej vojne sa na Slovensko do obnovenej Československej republiky vrátila už iba časť českej komunity. Ich právne a spoločenské postavenie sa ničím nelíšilo od majoritného – slovenského obyvateľstva. Posledná výrazná migračná vlna smerujúca z Čiech na Slovensko sa viaže k obdobiu po roku 1948, kedy v rámci industrializácie Slovenska z Čiech prichádzali odborníci, ale aj príslušníci armády, z ktorých časť sa na území Slovenska natrvalo usadila. České obyvateľstvo na Slovensku žilo v inej, resp. druhej časti spoločnej republiky. Mnohí z nich svoju národnosť reflektovali i deklarovali ako československú.

České obyvateľstvo sa od majority odlišovalo jazykom, spravidla nižšou religiozitou, rovnoprávnym postavením žien v rodine, vyšším sklonom k organizovanosti a inými spôsobmi využívania voľného času. Určité špecifiká boli zaznamenané aj v českej kuchyni a piesňovom repertoári.

Príslušníkmi národnostnej menšiny sa občania českej, moravskej a sliezskej národnosti stali, napriek dlhodobej prítomnosti na území Slovenska, až po rozdelení Českej a Slovenskej federatívnej republiky a následnom vzniku Slovenskej republiky a Českej republiky v roku 1993, pričom v roku 1994 boli politickým rozhodnutím slovenských štátnych orgánov z tejto entity vyčlenení občania hlásiaci sa k moravskej národnosti, z ktorých vznikla moravská národnostná menšina. Do tohto času Česi na Slovensku neboli ako menšina vnímaní, sami seba za menšinu nepovažovali, a nezdužovali sa na etnickom princípe. Pod pojmom „česká menšina“ dnes zjednodušene označujeme občanov Slovenska, ktorí sa hlásia k českej národnosti. V súčasnosti je česká národnostná menšina s počtom 30 367 osôb, zisteným pri sčítaní ľudu v roku 2011, štvrtou najpočetnejšou na Slovensku. Hlásia sa k nej nielen občania pochádzajúci z územia Čiech, ale aj z územia Moravy a Sliezska, ktorých spája spoločný materinský jazyk i spoločný materský štát. Pri sčítaní ľudu sa k češtine ako materinskému jazyku prihlásilo spolu 0,7 % obyvateľov Slovenska, z nich najviac obyvatelia trvalo bývajúci v Bratislavskom (1,4 %) a v Trenčianskom kraji (0,8 %). V rodinách, kde sú českého pôvodu obaja rodičia, sa udržiava aktívna znalosť českého jazyka, v českých i zmiešaných rodinách je bežné rovnocenné ovládanie českého

i slovenského jazyka. Blízkosť českého jazyka a kultúry s jazykom a kultúrou majority je však príčinou rýchleho procesu asimilácie príslušníkov českej národnostnej menšiny a tým nepriaznivého vývoja počtu jej príslušníkov. V súčasnosti je hlavným atribútom etnicity Čechov na Slovensku povedomie etnickej príslušnosti k českému národu, resp. vedomie českého pôvodu predkov.

Príslušníci českej národnostnej menšiny trvale sledujú dianie v pôvodnej materskej krajine a prejavujú záujem o českú kultúru účasťou na vystúpeniach divadelných i hudobných českých umelcov, sledovaním v Čechách vydávaných periodík, čítaním kníh v českom jazyku a sledovaním českých televíznych programov, členovia českých národnostných združení tiež aktívnou účasťou na tvorbe a realizácii českých kultúrnych, spoločenských a vzdelávacích programov.

Podpora kultúry českej národnostnej menšiny

Kultúrne inštitúcie

Oproti predchádzajúcemu hodnotenému obdobiu nenastali v oblasti kultúrnych inštitúcií žiadne zmeny. Naďalej (od roku 1999) je jedinou štátnou inštitúciou, orientovanou na dokumentáciu kultúry českého etnika na Slovensku, *Slovenské národné múzeum v Martine – Múzeum kultúry Čechov na Slovensku*. Špecificky múzejnými prostriedkami dokumentuje hmotné a duchovné bohatstvo českého etnika na Slovensku, vytvára zbierkový fond predmetov hmotnej kultúry, ale aj písomností, tlačí a výtvarných prejavov, buduje bázu dát, obrazových a zvukových nahrávok rozmanitých prejavov kultúry českého etnika a iniciuje výskum súvisiaci s prítomnosťou a pôsobením Čechov na Slovensku. Tohto času jeho zbierkový fond pozostáva z 2 051 kusov zbierkových predmetov. Jeho činnosť je personálne zabezpečená dvomi odbornými silami. Sídli v Martine na Moyzesovej ulici č. 11, v objekte, ktorý Slovenskému národnému múzeu v Martine formou závetu darovali manželka Horákovci – PhDr. Anna Horáková – Gašparíková, správkyňa osobného archívu T. G. Masaryka, a akademik Jiří Horák. Životu a dielu týchto osobností je venovaná stála expozícia múzea.

Kontakt:

SNM – Múzeá v Martine, Múzeum kultúry Čechov na Slovensku

Moyzesova ul., č. 11, 036 01 Martin

043 42 20 290, 043 24 56 111, 0905 723 653

cesi@snm.sk; hana.zelinova@snm.sk

Jediným umeleckým telesom českej menšiny na Slovensku je *Ženský zbor Českého spolku v Košiciach*, ktorý na neprofesionálnej báze pôsobí od roku 1998. Organizuje koncerty doma i v zahraničí, V roku 2017 to bolo 12 koncertov a vystúpení v Košiciach, Michalovciach, Štóse, ale i v zahraničí – jedno vystúpenie v Prahe a 3 na festivale Foerstrovy Osenice. V roku 2018 uskutočnil 13 domácich koncertov, z toho 5 koncertov v Košiciach, 2 vo Svinici, 1v Sabinove, 2 v Martine a 3 na zborovom festivale vo Vranove nad Topľou. Od roku 2018 je jeho umeleckou vedúcou a zbormajsterkou

Monika Tomčáková. Profesionálny divadelný, folklórny alebo iný umelecký súbor orientovaný na kultúru českej menšiny, resp. českú kultúru na území Slovenskej republiky v súčasnosti nepôsobí.

Štruktúra systému národnostných inštitúcií

Na Slovensku v hodnotenom období pôsobilo 10 *Českých spolkov* (ďalej aj ako „ČS“) – dobrovoľných kultúrno – záujmových organizácií združujúcich obyvateľov Slovenskej republiky – Čechov, Moravanov a Slezanov a ich priaznivcov. Ich poslaním je organizovanie kultúrnych, vzdelávacích a spoločenských podujatí, ktorých cieľom je udržiavanie českého jazyka a povedomia a prezentácia českej a moravskej kultúry. Tieto občianske združenia majú regionálnu pôsobnosť a od roku 2005 aj vlastnú právnu subjektivitu. Ako také sú tiež združené v *Českom spolku na Slovensku* so sídlom v Košiciach. Ten v súlade so svojimi stanovami zastupuje českú národnostnú menšinu pred orgánmi Slovenskej republiky a taktiež v kontakte so zahraničnými organizáciami (Federal Union of European Nationalities – FUEN). Voči regionálnym českým spolkom má však rezervy v oblasti koordinačných a metodických aktivít, ktoré by tieto organizácie privítali.

V meste Košice okrem regionálne pôsobiaceho Českého spolku v Košiciach pôsobí aj Slovensko – český klub na Slovensku. V Bratislave a okolí okrem Českého spolku Bratislava pôsobí aj subjekt združujúci občanov českej národnosti, ktorí si po roku 1993 ponechali občianstvo Českej republiky Klub občanů České republiky (ďalej aj ako „KOČR“). Dôvodom jeho vzniku bola ochrana záujmov českých občanov žijúcich v SR. Vzhľadom k postupnej stabilizácii legislatívnych pomerov Čechov na Slovensku a prijatí mnohých príslušných zákonov, sa ťažisko jeho činnosti presúva skôr k organizácii kultúrno spoločenských a vzdelávacích programov a účasti svojich členov na politickom dianí v Českej republike, hlavne účasťou na voľbách. Tretím subjektom v Bratislave je Kruh priateľov českej kultúry. Toto občianske združenie ale nie je založené na etnickom princípe, jeho hlavným poslaním je propagácia českej kultúry na Slovensku, udržiavanie a rozvoj česko-slovenských vzťahov prezentáciou umeleckých (filmových, hudobných) diel českých a moravských tvorcov, alebo diel súvisiacich s českými a moravskými reáliami a prednášková činnosť. Z uvedeného vyplýva, že centrami krajského života českej menšiny sú na Slovensku hlavne mestá Košice a Bratislava, ostatné subjekty združujúce príslušníkov českej národnostnej menšiny majú menej početnú členskú základňu, napriek tomu sa tiež úspešne snažia o napĺňanie vyššie deklarovaného cieľa. Česká menšina má tiež možnosť využívať programy Českého centra v Bratislave, ktoré je oficiálnym kultúrnym zastúpením Českej republiky na Slovensku a organizuje kultúrne programy v Bratislave a iných mestách SR.

Kontaktné údaje

1. Český spolek Bratislava

Vrútocká 26, 821 04 Bratislava

dagmar.vecerna@gmail.com, www.cesi.sk

2. **Český spolok v Košiciach**
Hlavná 70, 040 01 Košice
ceskyspolek@gmail.com www.cske.sk
3. **Český spolok Liptov**
Iľanovo – Za vodou 102/7, 031 01 Liptovský Mikuláš
hasanka102@gmail.com, <http://emenes.wz.sk/cslh/index.htm>.
4. **Český spolok Martin**
Štúrovo námestie 8, 036 01 Martin
jrasmanova@gmail.com
5. **Český spolok v Starej Ľubovni**
Letná 6, 06401 Stará Ľubovňa
siposova@slnet.sk
6. **Český spolok Trenčín**
Mníchova Lehota 153, 913 21 Mníchova Lehota
margitap@centrum.sk
7. **Český spolok v Trnavskom regióne**
hudecova22@gmail.com
8. **Český spolok Zvolen**
Kimovská 22, 96001 Zvolen
bmankov@stonline.sk
9. **Český spolok Žilina**
Pri Rajčianke 52, 01001 Žilina
czspolekzilina@seznam.cz
10. **Český spolok na Slovensku**
Hlavná 70, 040 01 Košice
csnske@zoznam.sk, www.cske.sk
11. **Slovensko-český klub v SR**
Tri hôrky 3, 040 11 Košice
helena.miskufova@sentia.sk, www.slovenskoceskyklub.sk
12. **Klub občanov Českej republiky**
Pražská 17, 811 04 Bratislava
bratinkovaj@centrum.sk
tel.: 0904 250 669
13. **Kruh priateľov českej kultúry**
Sídlo: Hviezdoslavovo nám. 8, 811 02 Bratislava
Korešpondenčná. adresa: Háľkova 34, 831 03 Bratislava
vrastiak@slovanet.sk, kpckba@gmail.com, www.kpck.sk
14. **České centrum v Bratislave**
Hviezdoslavovo nám. 8, P.O. BOX 348, 814 99 Bratislava
ccbratislava@czech.cz, www.ceskecentrum.sk
tel. + 421 254 418 215

Pre České spolky na Slovensku je charakteristická vzájomná spolupráca pri dosahovaní deklarovaného cieľa, pričom najvýraznejšiu aktivitu prejavuje v tomto

smere Český spolok v Košiciach, ktorý organizuje tiež niektoré podujatia pre Český spolok v Martine a Český spolok v Starej Ľubovni, spolupracuje s Českým spolkom na Slovensku, Českým centrom a s Československou cirkvou husitskou. Český spolok v Bratislave pripravuje svoje podujatia aj v spolupráci s Kruhom priateľov českej kultúry, Klubom občanov ČR (KOČR) a Csemadokom. ČS v Martine spolupracuje s Klubom priateľov M. R. Štefánika a T. G. Masaryka a ČS v Košiciach. ČS Liptov spolupracuje so Zväzom vojakov v Liptovskom Mikuláši, ČS v Starej Ľubovni s organizáciami reprezentujúcimi kultúru ďalších národnostných menšín – napríklad Rusínov a Karpatských Nemcov. Samozrejmosťou je spolupráca s kultúrnymi inštitúciami nachádzajúcimi sa v mieste pôsobenia jednotlivých spolkov – ČS v Košiciach spolupracuje so Štátnou filharmóniou v Košiciach, Štátnou vedeckou knižnicou v Košiciach, miestnymi verejnými knižnicami v Košiciach, Trebišove, Michalovciach, Starej Ľubovni a Slovenským technickým múzeom. ČS v Martine spolupracuje so SNM v Martine – Múzeom kultúry Čechov na Slovensku, Turčianskou galériou a Literárnym múzeom Slovenskej národnej knižnice, ČS v Starej Ľubovni s miestnou knižnicou, ČS Zvolen s Múzeom v Sv. Antone a ČS v Žiline s Krajskou knižnicou.

Na medzinárodnej úrovni je aktuálna spolupráca Českého spolku v Košiciach a Českého spolku na Slovensku s Medzinárodným českým klubom, občianskym združením České kořeny a Kruhom priateľov českej kultúry Bohemia v Maďarsku a Českého spolku v Žiline s Česko-slovenským kultúrnym centrom v Buchloviciach. KOČR spolupracuje s Klubom Čechov a Slovákov vo Viedni, Kruh priateľov českej kultúry so Spoločnosťou bratov Čapkovicov.

Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry českej národnostnej menšiny

Hlavné aktivity subjektov združujúcich príslušníkov českej národnostnej menšiny a ich priaznivcov smerujú k podpore českej identity svojich členov organizovaním podujatí pripomínajúcich udalosti významné v kontexte českých dejín a kultúry a šíriacich povedomie o hodnotách českej kultúry. V tomto zmysle bol v rámci hodnoteného obdobia osobitne významný rok 2018, ktorý sa niesol v znamení 100. výročia vzniku Československej republiky, ale aj 25. výročia vzniku Českého spolku. Okrem nich to boli mnohé vzdelávacie aktivity, pričom osobitne úspešné sú tzv. akadémie, vzdelávacie podujatia, ktoré prispievajú k poznávaniu historicky a kultúrne významných lokalít pôvodnej vlasti. Významnou súčasťou aktivít českých spolkov je posilnenie vzťahu k českému jazyku.

Tradičným podujatím združujúcim členov českých spolkov na Slovensku je podujatie *Poklona obetiam Západných Tatier – stretnutie v Žiarskej doline*, spojené s pietnou spomienkou na Josefa Vavrouška, v rokoch 1990 – 1992 československého ministra životného prostredia. Na jeho organizácii sa podieľajú *Český spolok na Slovensku* a *Český spolok Liptov*. Tomuto podujatiu je venovaná pozornosť aj zo strany Českého veľvyslanectva na Slovensku, ktorého zástupcovia sa ho pravidelne zúčastňujú. Spoločné zasadnutia predsedov Českých spolkov, v minulosti organizované Českým spolkom na Slovensku, ktoré boli priestorom pre riešenie

aktuálnych problémov a prijímanie rozhodnutí usmerňujúcich činnosť spolkov, v sledovanom období absentovali.

Najpočetnejšou a najaktívnejšou organizáciou združujúcou príslušníkov českej národnostnej menšiny na Slovensku a ich priaznivcov je *Český spolek v Košiciach*. Jeho členská základňa pozostáva aj z príslušníkov mladšej generácie, hlásiacej sa k svojim českým koreňom. Jeho najvýznamnejším podujatím, významne obohacujúcim kultúrne dianie mesta Košice i širšieho regiónu, sú *Dni českej kultúry*. Tento projekt je každoročný, celý mesiac trvajúci festival pozostávajúci z cca 30 kultúrnych podujatí prezentujúcich hodnoty súčasnej českej kultúry. V roku 2018 sa konal ich už 25. ročník. Podujatia, ktoré boli v tomto roku v jeho rámci zorganizované, si dôstojným spôsobom pripomenuli 100. výročie vzniku Československa. Veľkým pozitívom bola skutočnosť, že koncerty pripravené pri príležitosti tejto udalosti, boli uvedené aj v ďalších miestach pôsobenia českých spolkov – osobitne v Martine, ako mieste, kde bola podpísaná Deklarácia slovenského národa, ktorou sa slovenská politická reprezentácia prihlásila k spoločnému štátu Čechov a Slovákov. Koncerty, výstavy a ďalšie podujatia boli v hodnotenom období ďalej v Starej Ľubovni, Prešove, Sabinove, Michalovciach a Trebišove. Spolu sa v rámci *Dní českej kultúry v Košiciach* v roku 2017 konalo 24 podujatí (9 koncertov, 8 výstav, 5 scénických čítaní pre deti, čítanie pre dospelých a 1 literárno-hudobný program). V roku 2018 to bolo spolu 25 podujatí (9 koncertov, 11 výstav a 5 scénických čítaní). Ukončením podujatia bolo slávnostné zhromaždenie pri pomníku T. G. Masaryka a M. R. Štefánika v Košiciach, spojené s vysadením Lipy slobody. Výročiu vzniku Československa bol v roku 2018 venovaný tiež projekt s názvom *Rozumieme si ešte – Rozumíme si ještě?*, ktorý sa venoval správnosti a dokonalosti porozumenia a interpretácie literárneho textu v jazyku druhej strany u vybraných študentov Konzervatória na Timonovej ul. v Košiciach a Janáčkovho konzervatória v Ostrave, zakončený gala večerom v oboch mestách. K tradične organizovaným a širokou verejnosťou pozitívne prijímaným podujatiam ČS v Košiciach patria *Český ples* (v roku 2018 zorganizovaný už 25. krát), *Záhradní koncert* a *Svatováclavské hody*. K jeho ďalším aktivitám v rokoch 2017 a 2018 patrili Ekumenická slávnosť k výročiu úmrtia majstra Jana Husa spojená s projektom *Česká hudba v průběhu století*.

Významnou súčasťou aktivít Českého spolku v Košiciach sú vzdelávacie programy. K nim patrili celoročne realizované cykly *Poznej klenoty své domoviny*, cyklus výstav *Česká kultura v malém* a cyklus literárno-hudobných podujatí *Už vím co číst a poslouchat*. Časť vzdelávacieho programu ČS v Košiciach organizačne zabezpečuje Spoločenský klub v rámci cyklov *Slovo domova* a *Hudba domova*. V projektoch týchto cyklov roku 2017 zrealizoval 23 kultúrno-vzdelávacích programov, v roku 2018 spolu 9 literárnych a 3 hudobné programy a ďalších 12 programov okrem týchto projektov, viaceré vlakové poznávacie výlety a prednášky na ďalšie aktuálne témy. V priebehu oboch rokov spolek organizoval podujatie *Jesenná vzdělávací akademie* v rámci spoznávania kultúrnych hodnôt materskej krajiny smerujúce v roku 2017 do Stredočeského kraja, v roku 2018 na južnú Moravu. Vyvrcholením aktivít Českého spolku v Košiciach sú už tradične každoročne organizované *České Vánoce*, ktoré nachádzajú širokú odozvu v košickej verejnosti. Osobitne záslužnú činnosť

vykonáva ČS v Košiciach v oblasti práce s mládežou. Tradične pripravuje projekty, v ktorých sa deti spolu s rodičmi a prarodičmi hravou formou zdokonaľujú v češtine a znalosti českých reálií. V roku 2017 boli súčasťou projektu *Patálie brouka Pytlíka*. Ďalšou aktivitou bol vzdelávací letný tábor *Prázdniny s Křemílkem a Vochomůrkou*. V roku 2018 boli deťom v sprievode rodičov alebo starých rodičov určené projekty *Kouzelný les* a *Český špalíček aneb Bylo nebylo*. Český spolok v Košiciach je vydavateľom dvojmesačníka *Stříbný vítr*. V priebehu roka 2017 bola funkčná aj webstránka Českého spolku v Košiciach, počas roka 2018 bola v dôsledku napadnutia z vonkajšieho prostredia nefunkčná. Súčasťou Českého spolku v Košiciach je *Miestny klub v Michalovciach*. Jeho hlavným cieľom je udržanie identity, tradícií a kultúrnych hodnôt českej menšiny v Michalovciach. Spolok zrealizoval vzdelávacie podujatia v rámci 2 cyklov prednášok na témy českej histórie a kultúry (*Osoby a události* a *O živote a díle českých spisovatelů 20. století*). Účastníci si okrem iného pripomenuli aj osobnosti súvisiace so vznikom Československej republiky a 100. výročie ukončenia 1. svetovej vojny. Záverom aktivít bolo podujatie *České Vánoce v Michalovcích*.

Český spolok v Bratislave taktiež patrí k početnejším organizáciám. Jeho pravidelnými aktivitami sú tvorivé dielne pre deti a dospelých (konajú sa 3 krát ročne), vzdelávanie, hudobné večery, poznávacie pobyty a špecifikom sú výstavy českých výtvarníkov žijúcich na Slovensku. Vzdelávacie aktivity zabezpečujú odborníci na dané témy, pričom akcentujú udalosti súvisiace s pôsobením českých osobností v Bratislave (prednášky o podiele českých umelcov na budovaní opery SND, *Bratia Čapkovci a Slovensko*, *Československá Bratislava v rokoch 1918-1939*, ale aj prednáška *Studničky starej Bratislavy* a večer venovaný českému básnikovi Vítězslavovi Nezvalovi). V rámci *Hudobných večerov* prezentovali na pôde spolku rôzne hudobné žánre umelci z Čiech i Slovenska. V rámci poznávacích pobytov sa členovia tohto spolku každoročne zúčastňujú 2 jednodňových poznávacích zájazdov smerujúcich do Českej republiky (v roku 2017 spoznávanie kultúrohistorických pamiatok Moravy, v roku 2018 českej Vysočiny). Mimoriadnou aktivitou ČS v Bratislave bola v roku 2018 výstava prezentujúca tvorbu 38 českých, moravských a sliezskych výtvarníkov žijúcich a tvoriacich v Bratislave a okolí, konaná pri príležitosti 100. výročia vzniku Československa a 25. výročia vzniku Českého spolku na Slovensku. V rámci slávnostného sprístupnenia výstavy vystúpil moravský folklórny súbor *Hradišťan*. Záštitu nad týmto podujatím prevzala veľvyslankyňa Českej republiky v Slovenskej republike J. E. Lívia Klausová. Najvýznamnejším podujatím významne obohacujúcim kultúrne dianie v hlavnom meste Slovenska je reprezentatívny *Vianočný koncert*, ktorým vrcholí celoročná kultúrna činnosť tohto spolku. Spolok celoročne pravidelne a aktuálne informujeme na web stránke nielen o svojich aktivitách, ale aj o Čechoch pôsobiacich na Slovensku.

Čo do počtu je tretím najpočetnejším *Český spolok v Martine*. Základom činnosti tohto subjektu je prednášková činnosť venovaná významným českým osobnostiam a historickým udalostiam, účasť na podujatiach organizovaných v meste pôsobiacimi kultúrnymi inštitúciami a pripomienky udalostí významných z hľadiska česko-slovenskej štátnosti a vzájomnosti, ktoré spolok organizuje v spolupráci s *Klubom priateľov Milana Rastislava Štefánika a Tomáša Garrigue Masaryka*, ale aj vlastné kultúrne podujatia

obohacujúce dianie v meste Martin. Členskou základňou sú oceňované aj vychádzky do blízkeho okolia na miesta súvisiace s prítomnosťou českých osobností a vlakové výlety. V roku 2017 došlo k výmene na poste predsedníčky Českého spolku a k čiastočnej obmene zloženia výboru. Po asi pol roka trvajúcej stagnácii došlo k oživeniu činnosti, k čomu výrazne napomohla úzka spolupráca s Českým spolkom v Košiciach, ktorý v Martine zrealizoval viaceré kultúrne podujatia a pomohol tak preklenúť obdobie, kedy spolok dokonca uvažoval o ukončení svojej činnosti. Aj vďaka tejto spolupráci si členovia ČS v Martine dôstojne pripomenuli 100. výročie vzniku Československej republiky koncertom pripraveným v spolupráci s Českým spolkom na Slovensku, Českým spolkom v Košiciach a so *Ženským zborom Českého spolku v Košiciach*. Koncert bol súčasťou celoslovenských osláv tejto významnej udalosti. Činnosť ČS v Martine a jeho podiel na kultúrnom dianí mesta boli pri príležitosti 100. výročia vzniku Československa ocenené aj primátorom mesta Martin. Dnes je tu situácia stabilizovaná čo sa týka počtu zrealizovaných podujatí i počtu členov, hoci novoprijatí členovia sú prevažne z radov sympatizantov.

Kultúrne a vzdelávacie podujatia úspešne organizuje aj *Český spolok v Starej Ľubovni*. V ich rámci zohľadňuje významné historické udalosti a osobnosti českej kultúry. Za svoje najvýznamnejšie podujatie považuje cyklický program *Všem lidem dobré vůle* približujúci vianočné zvyky a tradície, pripravovaný aj za účasti zástupcov a súborov ďalších národnostných menšín regiónu.

Český spolok v Trnavskom regióne pôsobí hlavne v mestách Trnava a Piešťany. Orientuje sa na vzdelávacie podujatia (prednášky spojené s besedami) a návštevy divadelných predstavení hostujúcich českých umelcov. Organizuje aj vystúpenia folklórnych kolektívov z rôznych oblastí Čiech. Jeho členovia sa pravidelne zúčastňujú poznávacích akadémií a jednodenných poznávacích zájazdov smerujúcich do Českej republiky. K jeho najvýznamnejším podujatiam patrí podujatie *Piešťanské rendezvous* – festival českého a slovenského umenia.

Členovia *Českého spolku Liptov* so sídlom v Liptovskom Mikuláši organizujú pravidelne stretnutia spojené so vzdelávacím alebo kultúrnym programom. Tak ako pri viacerých Českých spolkoch aj v tomto kolektíve patrí k najobľúbenejším podujatiam podujatie *České Vánoce*. Členovia tohto subjektu sa podieľajú na organizácii celospolkového podujatia *Poklona obetím Západných Tatier* – stretnutia v Žiarskej doline.

Český spolok vo Zvolene taktiež organizoval vzdelávacie, kultúrne podujatia a poznávacie akadémie smerujúce k poznávaniu histórie a kultúry materskej krajiny. Jeho najvýznamnejším podujatím je každoročne organizovaný *Týždeň českej kultúry*, ktorého jednotlivé programové podujatia sú orientované na najmladšiu generáciu. Počas jedného týždňa sa každoročne v októbri viac ako 500 predškolákov a žiakov základných škôl zúčastní bábkového divadla, čítania českých rozprávok a výstav českých kníh pre deti. Potrebné je vyzdvihnúť jeho snahy o systematické mapovanie pôsobenia českých osobností, ktorých význam prekročil hranice regiónu a stali sa súčasťou širšieho kontextu česko-slovenskej vedy a kultúry.

Členská základňa spolkov je prevažne stabilizovaná, úbytkom členstva bola poznamenaná činnosť *Českého spolku v Žiline*, ktorý v roku 2018 začal podnikáť kroky k ukončeniu svojej činnosti.

Slovensko-český klub v Slovenskej republike, sídlaci v Košiciach, má za cieľ zachovávanie českého povedomia a vzťahu k českej kultúre a histórii príslušníkov českej komunity vrátane najmladšej generácie a približovanie nekomerčnej českej kultúry verejnosti. Organizuje aj podujatia celoslovenského charakteru, aktuálne aj pre české spolky z iných regiónov.

Základom jeho aktivít sú literárne podujatia – besedy s českými spisovateľmi, koncerty a objavovanie českých odborníkov v minulosti pôsobiach na Slovensku. K jeho zásluhám patrí mimoriadna invenčnosť pri hľadaní tém i spôsobov prezentácie osudov významných českých osobností pôsobiach v prospech Slovenska aj zaujímavých českých osobností vôbec. Pravidelne približuje medzníky významné z hľadiska českej a slovenskej histórie i aktuálne dianie v oblasti českej literatúry. V roku 2017 pripravil klub autorské čítania a besedy (sliezska spisovateľka Eva Tvrdá, spisovateľ literatúry faktu Otomar Dvořák). Večerom slova a hudby si pripomenul aj 100. výročie narodenia básnika Josefa Kainara. Záujemcovia o históriu mali možnosť návštevy miest zviazaných s udalosťami nedávnej histórie. V roku 2017 to bolo podujatie nazvané *Obrana štátu* zoznamujúce účastníkov so systémom bunkrov z 30. rokov 20. stor. umiestnených v Slanských vrchoch. Záslužným bolo osadenie informačnej tabule a obnova kríža na Lastovičom vrchu – mieste, kde sú pochovaní československí legionári, padlí v boji za celistvosť novej Československej republiky (*Těm, kteří zde padli*). Inovatívnym prístupom k približovaniu pôsobenia českých osobností na Slovensku bol dvojdný vzdelávací projekt *Gemerské grófký*, venovaný českým grófkam v rode Andrassy a hľadaniu stôp ďalších Čechov na Gemeri. Klub organizoval aj koncerty venované histórii českého šansónu, pásma *Hudba v myšlenkách Masarykových* (zrealizovanom aj v Martine) a tradičný *Předvánočný koncert*. V jesenných mesiacoch zorganizoval vzdelávaciu akadémiu na tému *Hradec Králové – salón republiky*. Deti a mládež mali možnosť účasti na *Letnom poznávacom tábore v Jeseníkoch*. V roku 2018 usporiadali členovia Klubu dôstojné oslavy 100. výročia Československej republiky. Novým typom podujatia bola v roku 2018 výtvarná súťaž aj pre deti krajanov na tému *Můj domov* a podujatie *Klubová sešlost s plány a dobrůtkami*, V rámci svojich pravidelných aktivít usporiadal v tomto roku viaceré výstavné podujatia a poznávacie akadémie.

KOČR – Miestny klub Bratislava každoročne organizuje: *Setkání se Slováckým krůžkem a Skaličany v Bratislavě* (stretnutie s ľudovými piesňami z moravsko-slovenského pomedzia spojené s rozprávaním o ľudových zvykoch). V sledovanom období sa konal 21. a 22. ročník tohto podujatia. Ďalším pravidelnými podujatiami sú *stretnutia k výročiu narodenia (7. 3.) a úmrtia T. G. Masaryka (14. 9.) a stretnutie k výročiu vzniku Československej republiky (28. 10.) pri soche TGM na Vajanského nábřeží* (dnes na námestí TGM), všetky spojené s položením kvetín a zapálením sviečok. V lete klub organizuje neformálne *Stretnutie v prírode na Partizánskej lúke*, v zimnom období *Předvánoční setkání na veľvyslanectve ČR s kultúrnym programom a Adventní – Vánoční koncert KOČR*, v rámci programu ktorého vystupujú spravidla

českí umelci s dielami českých autorov. Ďalšou oblasťou činnosti klubu sú kultúrno – poznávacie zájazdy do ČR v dobe volieb, s cieľom umožniť členom – občanom ČR – účasť na tých voľbách, pri ktorých nie je možné voliť na zastupiteľskom úrade. V roku 2017 bola cieľom zájazdu Praha, s možnosťou účasti na voľbách do Senátu Parlamentu ČR, v roku 2018 bolo cieľom mesto Třebíč.

V roku 2018 klub zorganizoval *Celoslovenský seminár KOČR* (organizovaný s dvojročnou periodicitou), v príslušnom roku venovaný výročiam „osmičkových rokov“ (1948, 1968 a 100. výročiu vzniku Československej republiky). Okrem uvedených pravidelne konaných podujatí KOČR v hodnotenom období organizoval kultúrne programy k aktuálnym výročiam vzniku Československej republiky a výročiam spojeným s T. G. Masarykom. V roku 2018 zorganizoval aj kultúrno-poznávacie zájazdy (Brno – výstava Dva světy, B. Štiavnica, Zvolen, Hronský Beňadik – Po českých stopách) a podieľali sa na organizácii podujatia *Roky s osmičkami a Po českých stopách ve Vídni*, projektu Amerického klubu dam Náprstkovo múzea v Prahe a Kultúrneho klubu Čechov vo Viedni. Zo vzdelávacích podujatí považujú členovia Klubu za významnú besedu o krajanoch v Argentíne, konanú v roku 2018.

Miestny klub Banská Bystrica – Zvolen tradične organizuje *Předvánoční setkání* (tradiční „Kapustnica“), v minulosti konané v spolupráci s Českým spolkom vo Zvolene. V roku 2017 mali jeho členovia možnosť prehliadky Legiovľaku vo Zvolene, účasti na besede s účastníkmi udalostí Novembra 1989 a spomienkového stretnutia *Roky s osmičkami*. Okrem uvedených podujatí sa v priebehu roka v rámci KOČRu konajú menšie podujatia, hlavne turistické výlety a návštevy pamätihodností, návštevy výstav a divadiel, pri ktorých ide skôr o priateľské stretnutia jeho členov.

Ťažiskom činnosti *Kruhu priateľov českej kultúry* je prevažne oblasť filmu (s frekvenciou cca 1 filmová projekcia za mesiac), prednášky spojené s besedami reagujúce na aktuálne témy a hudobné vystúpenia. Kľúčom k dramaturgii je česká, resp. moravská proveniencia prezentovaných diel a tém. Špecifickou aktivitou tohto subjektu je spolupráca so *Spoločnosťou bratov Čapkovcov* pri oceňovaní Cenou Karla Čapka, udeľovanou osobnostiam českého a slovenského kultúrneho života za prehlbovanie a praktické uplatňovanie česko-slovenskej vzájomnosti. Spoluorganizátormi sú Mesto Trenčianske Teplice, kúpele Trenčianske Teplice, Občianske združenie Bagar a Oblastná organizácia cestovného ruchu v Trenčianskych Tepliciach. Cena je udeľovaná raz za dva roky, naposledy bola udelená v roku 2018. V roku 2017 Kruh v rámci celoročného cyklu *Živé kontakty medzi českou a slovenskou kultúrou* usporiadal spolu 15 podujatí – filmových projekcií s úvodným lektorským textom, prednášok a zúčastnil sa pietnych akcií zorganizovaných Veľvyslanectvom Českej republiky na Slovensku. Okrem toho zorganizoval *Spomienkovú slávnosť k 125. výročiu narodenia Františky Hrubíškovej*, ktorú v Bratislave pripomína pamätná tabuľa a *Vianočný koncert* zostavený z moravských a slovenských kolied a piesní. V roku 2018 Kruh priateľov českej kultúry v rámci cyklu *Živé kontakty s českou a slovenskou kultúrou* zorganizoval 16 podujatí podľa overenej obsahovej schémy, v roku 2018 zohľadňujúcej 100. výročie vzniku Československej republiky, pričom najvýznamnejším bolo udeľovanie Cien Karla Čapka, konané v Trenčianskych

Tepliciach. O význame tohto podujatia svedčí aj pravidelná účasť zástupcov Veľvyslanectva ČR na Slovensku.

Členská základňa Kruhu je stabilná, jej mierny úbytok súvisí s vysokým vekom členov. S cieľom omladiť a rozšíriť členskú základňu vytvoril v r. 2017 webstránku približujúcu jeho aktivity širokej verejnosti (www.kpck.sk). Ďalším informačným zdrojom je bulletin *Bohemia*.

Finančné a nefinančné zdroje podpory českej národnostnej menšiny

České národnostné organizácie financie na svoju činnosť prioritne získavajú zo štátnej podpory (v roku 2017 *dotačný systém Úradu vlády SR – Kultúra národnostných menšín*, v roku 2018 *Fond na podporu kultúry národnostných menšín*). Ďalším zdrojom podpory bol finančný príspevok z materskej krajiny (*finančný dar Ministerstva zahraničných vecí ČR*), financie získané z členských príspevkov a skôr výnimočne podpora z komunálnej sféry. Formou pomoci zo strany komunálnej sféry je aj pravidelné, či príležitostné poskytovanie priestorov pre činnosť spolkov a ďalších subjektov združujúcich občanov českej národnosti a ich priaznivcov.

Na margo financovania Fondom na podporu kultúry národnostných menšín spolky konštatujú, že proces sa nepodarilo podstatne zjednodušiť, naopak, celý proces je zložitejší a časovo a administratívne náročnejší. Situáciu veľkým združeniam, konkrétne Českému spolku v Košiciach, ktorý okrem iných organizuje rozsiahle aj reprezentatívne podujatie Dni českej kultúry, veľké vzdelávacie projekty pre deti i dospelých a prevádzkuje jediný umelecký súbor českej menšiny, komplikuje prijatie tzv. schémy minimálnej štátnej pomoci, ktoré zaradilo činnosť národnostných združení do kategórie podnikateľských aktivít. Od roku 2018 z uvedeného vyplýva, že celková suma dotácie pre jedného žiadateľa nesmie v priebehu troch rokov prekročiť sumu 200 000,- eur, čo je pre Košice nedostačujúce. Museli tu preto vzniknúť nové subjekty, ktoré prevzali časť plánovaných aktivít. Aj v hodnotenom období je aktuálna každoročne opakovaná pripomienka k financovaniu aktivít národnostných spolkov – termín reálneho odoslania odbornou komisiou schválených dotácií na jednotlivé účty. Tak ako v roku 2017 (Úrad vlády SR), termín odoslania odbornou komisiou schválených dotácií aj v roku 2018 (Fond na podporu kultúry národnostných menšín) vážne ohrozil činnosť spolkov v 1. polroku príslušného roku.

Najvýznamnejšie problémy a ich dôvody

Za aktuálny problém považujú združenia vysoký vekový priemer svojich členov a z neho vyplývajúcu nutnosť získavania členov patriacich k mladšej generácii, ktorá priebežne stráca české povedomie a identifikuje sa s majoritou, vysokú mieru asimilácie vyplývajúcu z jazykovej a kultúrnej blízkosti českého a slovenského etnika. Vážnym problémom je aj nemožnosť financovania administratívnych a prevádzkových nákladov združení, vrátane personálnych nákladov na profesionálneho pracovníka a nákladov na prenájom sídla združenia prostredníctvom projektov.

Priority, potreby a navrhované spôsoby riešenia

V zásade by spolky privítali administratívne menej náročný spôsob uchádzania sa o financie z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín a úpravu možných oprávnených nákladov v zmysle vyššie uvedeného.

Používanie jazyka českej národnostnej menšiny

Jazyk je popri povedomí etnickej príslušnosti k českému národu, resp. vedomí českého pôvodu predkov významným atribútom a etno-identifikačným prvkom etnicity Čechov na Slovensku. V rodinách, kde sú českého pôvodu obaja rodičia, sa udržiava aktívna znalosť českého jazyka, bežný je bilingvizmus. Príslušníci českej národnostnej menšiny používajú český jazyk nielen pri komunikácii v rámci rodiny, ale na úrovni štátneho slovenského jazyka bežne aj v pracovnom, úradnom a spoločenskom styku. Geografická, kultúrna i jazyková blízkosť českého a slovenského jazyka i historické súvislosti (hlavne existencia spoločného štátu v rokoch 1918 – 1939 a 1945 – 1992) sú dôvodom toho, že český jazyk je na území Slovenska majoritou vnímaný ako zrozumiteľný. Záujemcovia z radov českého etnika, ale i príslušníci majority majú dostatok možností byť v kontakte s českým jazykom – či už sledovaním vysielania českých masmédií, osobitne televízií, prostredníctvom na Slovensku bežne dostupnej periodickej tlače, odbornej literatúry i beletrie a účinkovania českých divadelných umelcov.

Periodiká českej komunity na Slovensku:

- dvojmesačník *Stříbrný vítr* (vydavateľ *Český spolek v Košiciach*);
- bulletin *Bohemia* (vydavateľ *Kruh českej kultúry*).

Interné tlačoviny slúžiace na informovanosť vlastnej členskej základne vydávajú aj *Český spolek v Bratislave* a *Český spolek v Trnavskom regióne*. *Český spolek vo Zvolene* a *Slovensko-český klub v Košiciach* realizujú príležitostné tlačené výstupy orientované na priblíženie historických udalostí a pôsobenie českých osobností v regióne ich pôsobenia. *INFO – zpravodaj* (vydávaný 2 – 4 krát ročne podľa finančných možností *Českým spolkom v Martine*) v sledovanom období zanikol.

České krajské združenia prevádzkujú päť internetových stránok:

- *Český spolek Bratislava* – www.cesi.sk;
- *Český spolek v Košiciach* – www.cske.sk;
- *Český spolek Liptov* – <http://emenes.wz/cslh/index.htm>;
- *Slovensko – český klub v Košiciach* - www.slovenskoceskyklub.sk;
- *Kruh českej kultúry* – www.kpck.sk.

Na území Slovenska je národnostné vysielanie v českom jazyku zabezpečené v rámci RTVS pričom obe redakcie – rozhlasová stanica *Patria* i televízny *Národnostný magazín* sídli v Košiciach. Jeho vysielanie sledujú členovia subjektov združujúcich príslušníkov českej menšiny selektívne (ešte pracujúci majú pripomienky k nepravidelnosti termínu jeho vysielania) a nemajú jednotný názor na jeho kvalitu. Časť členov vyhovuje, časť má k jeho kvalite i obsahu pripomienky. Spoločným

menovateľom je však výhrada zdôrazňujúca nedostatočne početné zastúpenie českého národnostného vysielania oproti iným národnostným menšinám.

CHORVÁTSKA NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Podpora kultúry chorvátskej národnostnej menšiny

Kultúrne inštitúcie

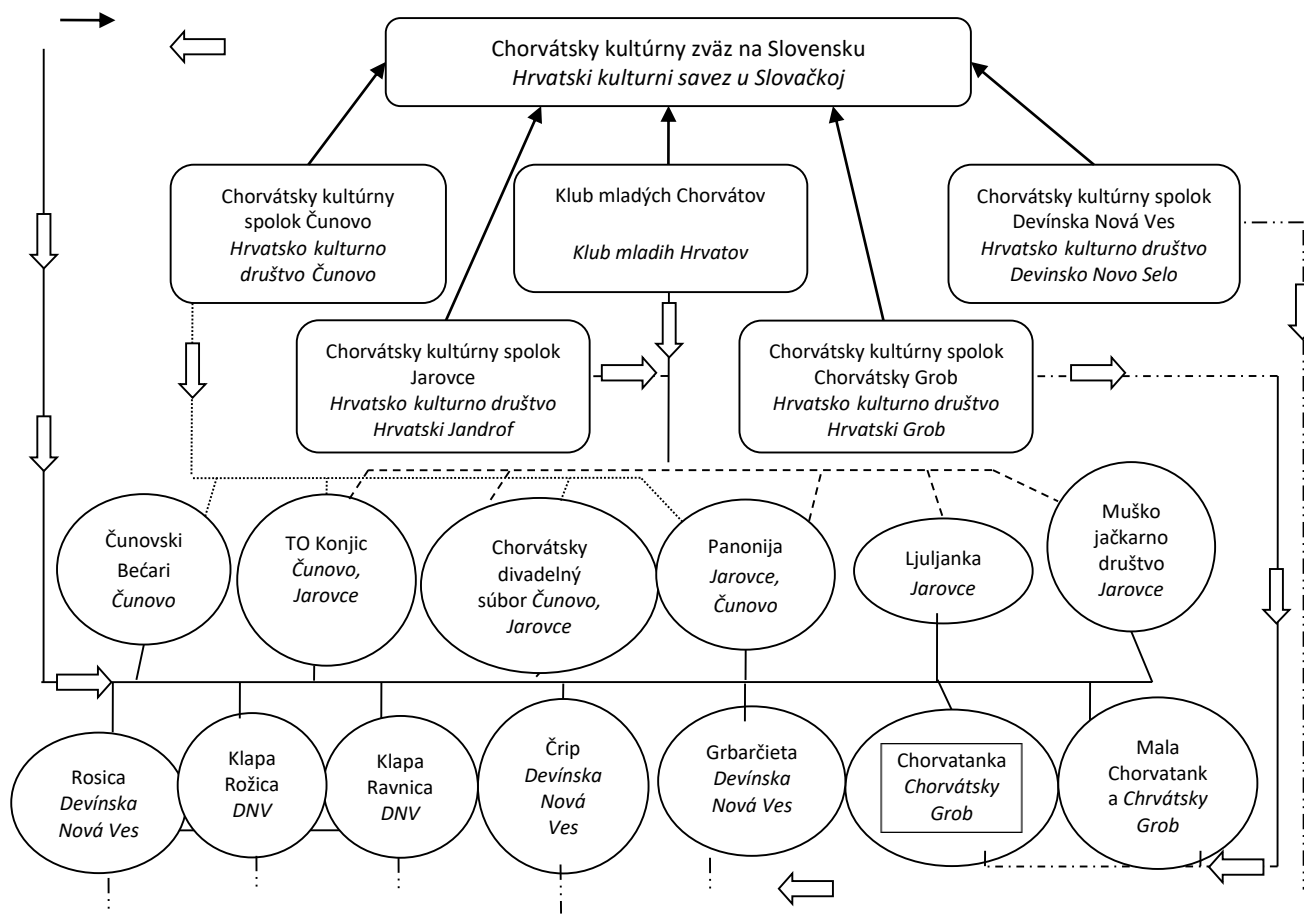
V oblasti rozpočtových a príspevkových organizácií pôsobí v rámci Chorvátskej národnostnej menšiny *Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku – Slovenské národné múzeum* (ďalej aj ako „SNM – MKCHS“), ktoré je samostatnou organizačnou zložkou Slovenského národného múzea so sídlom v Bratislave – Devínskej Novej Vsi.

V oblasti kultúry pôsobí občianske združenie zastrešujúce všetky miestne chorvátske kultúrne spolky v obciach od roku 1990, a to *Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku – Hrvatski kulturni savez u Slovačkej o. z.* (ďalej aj ako „CHKZS“), ktorý združuje *Chorvátsky kultúrny spolok Čunovo – Hrvatsko kulturno društvo Čunovo*, *Chorvátsky kultúrny spolok Devínska Nová Ves – Hrvatsko kulturno društvo Devinsko Novo Selo*, *Chorvátsky kultúrny spolok Chorvátsky Grob – Hrvatsko kulturno društvo Hrvatski Grob*, *Chorvátsky kultúrny spolok Jarovce – Hrvatsko kulturno društvo Hrvatski Jandrof* a *Klub mladých Chorvátov – Klub mladih Hrvatov*.

Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku – Hrvatski kulturni savez u Slovačkej organizoval 1. decembra 2018 v Chorvátskom Grobe už v poradí 13. Chorvátsky kongres na Slovensku. Tento sa zvoláva raz za štyri roky. Na kongrese sú zastúpené všetky miestne chorvátske spolky prostredníctvom svojich delegátov. Delegáti na uvedenom kongrese zvolili nové vedenie zväzu a uznesením schválili správu o jeho činnosti a správu revíznej komisie za roky 2014 až 2017, zároveň sa uzniesli na prioritách a smerovaní aktivít chorvátskej národnostnej menšiny na Slovensku na roky 2018 až 2021.

Štruktúra systému národnostných inštitúcií

Organizačná štruktúra organizácií zaoberajúcich sa kultúrou Chorvátov na Slovensku:

- Subjekty, ktoré sú členmi Chorvátskeho kultúrneho zväzu na Slovensku, volia jeho predstavenstvo a koordinujú spoločne svoju činnosť a aktivity.
- ⇒ Subjekty, ktoré podporujú činnosť týchto súborov, ktoré pôsobia v oblasti zachovania a rozvoja živej kultúry v rámci chorvátskej národnostnej menšiny na Slovensku.

V oblasti uchovávania folklóru pôsobí momentálne trinásť samostatných umeleckých súborov, sú to:

- detské hudobno-tanečné folklórne súbory: *Grbarčieta z Devínskej Novej Vsi* (ďalej aj ako „DNV“) *Mala Hrvatanka z Chorvátskeho Grobu* a *Ljuljanka z Jaroviec*;
- hudobno-spevácke folklórne súbory: *Črip z DNV*, *TS Čunovski Bečari z Čunova*, *TS Panonija z Jaroviec a Čunova*, *Chorvatanka (Hrvatanka) z Chorvátskeho Grobu*, *Tamburášsky orchester Konjic* pôsobiaci v Jarovciach a Čunove, *Mužský spevácky spolok Jarovce (Muško jačkarno društvo Hrvatski Jandrof)*, hudobno-spevácky súbor *Rosica z DNV* a *Klapa Ravnica z Devínskej novej Vsi*; *Klapa Rožica z Devínskej novej Vsi*;
- *Chorvátsky divadelný súbor (Kazališna grupa Hrvata u Slovačkej)* pôsobiaci v Jarovciach a Čunove.

V rámci systému národnostných inštitúcií, ktoré okrem *SNM – Múzea kultúry Chorvátov na Slovensku* tvoria jednotlivé občianske združenia Chorvátov na Slovensku a chorvátske umelecké súbory, v rámci ktorých má v prípade chorvátskej národnostnej menšiny na Slovensku a jej príslušníkov od začiatku svojho pôsobenia najvýznamnejšie postavenie *Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku* ako strešná organizácia Chorvátov na Slovensku. SNM – MKCHS ako súčasť Slovenského národného múzea predstavuje vo svojej oblasti pôsobenia špecializovanú inštitúciu, ktorá systematicky vyhľadáva, získava, uchováva a odborne spracúva hmotné a duchovné doklady o histórii, kultúre a tradíciách chorvátskeho etnika na území dnešného Slovenska a tieto prezentuje verejnosti.

Jednotlivé miestne spolky predstavujú už spomínané miestne občianske združenia príslušníkov chorvátskeho etnika v jednotlivých obciach a mestských častiach Bratislavy, ktoré navzájom spolupracujú a koordinujú svoje činnosti v oblasti prezentácie a uchovania kultúry a jazyka Chorvátov na Slovensku. Folklorne skupiny pracujú predovšetkým v oblasti prezentácie a uchovávaní pôvodného miestneho chorvátskeho folklóru v jednotlivých obciach, a to v rámci jednotlivých miestnych spolkov a svoje aktivity vyvíjajú v súčinnosti s miestnymi chorvátskymi spolkami a CHKZS.

CHKZS a SNM – MKCHS spolupracujú už od zriadenia SNM – MKCHS o čom svedčí aj množstvo spoločných podujatí uskutočnených predovšetkým v priestoroch tzv. *Chorvátskeho múzea v DNV*, v ktorých majú obe organizácie aj svoje sídlo. Spolupráca miestnych kultúrnych spolkov navzájom a CHKZS je koordinovaná na pravidelných zasadnutiach Výkonného výboru CHKZS, ktorého sú členmi predstavitelia jednotlivých miestnych spolkov a CHKZS. CHKZS v intervale štyroch rokov pravidelne organizuje *Chorvátsky kongres*, na ktorom sa zúčastňujú zástupcovia delegovaní jednotlivými miestnymi spolkami, rokujú o ďalšom smerovaní chorvátskej menšiny na Slovensku a volia nové vedenie CHKZS.

CHKZS je členom rôznych združení pôsobiacich v oblasti menšinových kultúr, ako napr.:

- *Hrvatski svjetski kongres* Svetového kongresu Chorvátov (ďalej len „HSK“) (združenia chorvátskych národnostných organizácií zastupujúcich chorvátske národnostné menšiny v jednotlivých krajinách sveta);
- *Euroregiónu Dunajskej Iniciatívy EDI* (slovensko-rakúskeho regionálneho združenia);
- *Koordinačného výboru gradišćanských Chorvátov*, ktorý má pravidelné zasadnutia a združuje organizácie tzv. „gradišćanských Chorvátov“ žijúcich v Rakúsku, Maďarsku, Česku a na Slovensku.

CHKZS úzko spolupracuje s Veľvyslanectvom Chorvátskej republiky na Slovensku, inštitúciou *Hrvatska matica iseljenika* v Záhrebe, ako aj s inými občianskymi združeniami v Chorvátsku. Spolupráca s Veľvyslanectvom Chorvátskej republiky na Slovensku je uskutočňovaná v mnohých oblastiach ako:

- záštita jednotlivých podujatí prostredníctvom veľvyslanectva;
- podpora v oblasti výučby chorvátskeho jazyka u príslušníkov chorvátskej menšiny na Slovensku;

- finančná podpora prostredníctvom projektov na podporu chorvátskych menšín v zahraničí, cez *Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske*.

Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy

Jednotlivé miestne chorvátske spolky a folklórne skupiny rovnako spolupracujú s množstvom záujmových združení a folklórnych skupín v Chorvátsku. Ich spolupráca je orientovaná okrem materskej krajiny aj na miestne chorvátske spolky, chorvátske združenia, a chorvátske folklórne skupiny v Rakúsku, Maďarsku a Českej republike.

Medzi najdôležitejšie festivalové prehliadky v rokoch 2017 a 2018 patrili:

- 29. *Festival chorvátskej kultúry* – 29. *Festival hrvatske kulture* (ďalej aj ako „FHK“) v DNV (2017);
- 30. *Festival chorvátskej kultúry* – 30. *Festival hrvatske kulture* v DNV (2018);
- 5. *Festival Dobrodošli v Bratislave*, usporiadaný pri príležitosti príchodu Chorvátov na územie dnešného Slovenska (2017);
- 6. *Festival Dobrodošli v Bratislave*, usporiadaný pri príležitosti príchodu Chorvátov na územie dnešného Slovenska (2018);
- 15. *Festival zborového spevu* – 15. *Festival Zborov* (ďalej aj ako „FZ“) v Jarovciach a Chorvátske dni v jednotlivých obciach (Čunovo, Devínska Nová Ves, Chorvátsky Grob, Jarovce) (2017);
- 16. *Festival zborového spevu* – 16. *Festival Zborov* v Jarovciach a Chorvátske dni v jednotlivých obciach (Čunovo, Devínska Nová Ves, Chorvátsky Grob, Jarovce) (2018);
- *Slávnostný koncert 25. folklórny súbor Črip – Svečani koncert 25.ljet folklorno društvo Črip* (2017);
- *Slávnostný koncert 30. folklórny súbor Grbarčieta – Svečani koncert 30.ljet folklorno društvo Grbarčieta* (2018);
- *Slávnostný koncert 30. Rosica – Svečani koncert 30.ljet Rosica* (2018);
- 10. *Večer folklóru Chorvátov na Slovensku v Dúbravke* (2017);
- 11. *Večer folklóru Chorvátov na Slovensku v Dúbravke* (2018) a pod.

Niektoré vyššie uvedené festivaly v rokoch 2017 a 2018 tvoria tradičné chorvátske kultúrne podujatia pre príslušníkov menšiny a sú navštevované aj veľkým počtom ostatných obyvateľov a významnými hosťami.

Z ostatných významnejších kultúrnych aktivít treba osobitne spomenúť:

- projekt *Chorvátske ochotnícke divadlo*, ktorý v roku 2017 naštudoval divadelnú hru v chorvátskom jazyku *Škulja va stijeni* a v roku 2018 naštudoval divadelnú hru v chorvátskom jazyku *Lujo kade si bio danas u noći*, a tak nadviazal na bohatú tradíciu pravidelných chorvátskych ochotníckych divadelných predstavení v obciach;
- spomedzi niekoľkých organizovaných seminárov a výstav medzi najvýznamnejšie patrili: Seminár a výstavy *Hrvatski Grob i Grobani* (2017) a *Devinsko Novo Selo i Novoselci* (2018) usporiadané v marci v spolupráci CHKZS a SNM – MKCHS.

Finančné a nefinančné zdroje podpory

Finančné a nefinančné zdroje na podporu chorvátskej kultúry na Slovensku boli v rokoch 2017 a 2018 čerpané predovšetkým zo zdrojov aj s účelom ich použitia uvedeným v nasledujúcej tabuľke. Prostriedky z Úradu vlády SR z programu Kultúra národnostných menšín v roku 2017 a prostriedky z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín v roku 2018 predstavovali, rovnako ako v minulosti, najvýznamnejší zdroj na finančné zabezpečenie jednotlivých aktivít chorvátskej národnostnej menšiny v oblasti prezentácie a uchovávania chorvátskej kultúry na Slovensku, a to v celkových výškach: v roku 2017 v sume 58,800 eur a v roku 2018 v sume 71.328 eur

Zdroj finančnej podpory	Projekt	Použitie
ÚV SR – program Kultúra národnostných menšín 2017	29. Festival chorvátskej kultúry v DNV	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – program Kultúra národnostných menšín 2017	5.Festival DOBRODOŠLI v Bratislave	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – program Kultúra národnostných menšín 2017	HRVATSKI DANI – Chorvátske dni v Chorvátskych obciach na Slovensku	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – program Kultúra národnostných menšín 2017	10. Večer folklóru Chorvátov na Slovensku	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – program Kultúra národnostných menšín 2017	Časopis „HRVATSKA ROSA“	Úhrada nákladov na vydanie
ÚV SR – program Kultúra národnostných menšín 2017	Medzinárodný letný tábor detí a mládeže v Chorvátsku	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – program Kultúra národnostných menšín 2017	Tvorivé dielne chorvátskej kultúry	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – program Kultúra národnostných menšín 2017	Klapa RAVNICA – CD nosič	Úhrada nákladov na vydanie
ÚV SR – program Kultúra národnostných menšín 2017	Čunovski bečari – CD nosič	Úhrada nákladov na vydanie
ÚV SR – program Kultúra národnostných menšín 2017	4. Festival podunajskej kultúry	Úhrada nákladov na podujatie
ÚV SR – rezerva Predsedu Vlády SR 2017	Chorvátske ochotnícke divadlo	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM – program Kultúra národnostných menšín 2018	30. Festival chorvátskej kultúry v DNV	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM – program Kultúra národnostných menšín 2018	6.Festival DOBRODOŠLI v Bratislave	Úhrada nákladov na podujatie

FPKNM – program Kultúra národnostných menšín 2018	HRVATSKI DANI – Chorvátske dni v Chorvátskych obciach na Slovensku	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM – program Kultúra národnostných menšín 2018	11. Večer folklóru Chorvátov na Slovensku	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM – program Kultúra národnostných menšín 2018	Časopis „HRVATSKA ROSA“	Úhrada nákladov na vydanie
FPKNM – program Kultúra národnostných menšín 2018	Medzinárodný letný tábor detí a mládeže v Chorvátsku	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM – program Kultúra národnostných menšín 2018	Tvorivé dielne chorvátskej kultúry	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM – program Kultúra národnostných menšín 2018	5. Festival podunajskej kultúry	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM – program Kultúra národnostných menšín 2018	Chorvátske ochotnícke divadlo	Úhrada nákladov na podujatie
FPKNM – program Kultúra národnostných menšín 2018	Publikácia: R. Streck „Jandrofska prezimena 1779-1917“	Úhrada nákladov na vydanie
FPKNM – program Kultúra národnostných menšín 2018	Publikácia: D. Jakubcová „Priče sa slikama“	Úhrada nákladov na vydanie

Okrem spomenutých finančných zdrojov boli v rokoch 2017 a 2018 zo strany vlády Chorvátskej republiky prostredníctvom inštitúcie *Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske* dofinancované všetky projekty uvedené v predchádzajúcej tabuľke. Z fondov EÚ chorvátska národnostná menšina v rokoch 2017 a 2018 zdroje na svoje aktivity nečerpala.

Problémy v oblasti chorvátskej kultúry a jej podpory sú:

- zabezpečenie prostriedkov na chod, vybavenie a rozvoj jednotlivých chorvátskych folklórnych skupín;
- trvalé riešenie zabezpečenia priestorov pre činnosť SNM – MKCHS a CHKZS;
- každoročné opätovné schvaľovanie nosných projektov pre chorvátsku menšinu.

Návrhy riešení problémov v oblasti chorvátskej kultúry a jej podpory:

- pripraviť v rámci štruktúry financovania kultúry národnostných menšín, čiže v rámci programu FPKNM, priestor na zabezpečenie samotného chodu a prežitia jednotlivých miestnych folklórnych skupín. Vytvoriť v rámci podprogramu „živá kultúra“ oblasť „folklórne aktivity“, prostredníctvom ktorej jednotlivé menšinové folklórne súbory mohli priamo alebo prostredníctvom menšinových organizácií žiadať o podporu na vlastné aktivity a úhradu nákladov typu: obstaranie krojového a hudobného vybavenia súboru, preprava na vystúpenie doma

i v zahraničí, náklady s prípravou a nácvikom nového programu súboru (sústredenie, choreograf, skladateľ, aranžér a pod.). Podmienkou pre uznanie týchto nákladov by mohla byť v prípade nového programu príslušnej menšinovej folklórnej skupiny povinnosť jej prezentácie folklórnou skupinou na niektorom vopred deklarovanom kultúrnom podujatí v rámci projektu schváleného v dotačnom systéme príslušnej národnostnej menšiny v danom roku;

- priestory určené na činnosť SNM – MKCHS a CHKZS v DNV sú toho času zabezpečované prostredníctvom nájomnej zmluvy medzi Miestnym úradom Bratislava – DNV, ako prenajímateľom na jednej strane a nájomcami SNM – MKCHS a CHKZS na strane druhej. Na výstavbu tohto objektu prispela chorvátska a slovenská vláda s cieľom uskutočňovať v týchto priestoroch činnosti v oblasti chorvátskej kultúry prostredníctvom už spomenutých organizácií. Je potrebné nájsť spôsob trvalého riešenia zabezpečenia priestorov pre činnosť SNM – MKCHS a CHKZS, v súčinnosti CHKZS, Ministerstva kultúry SR, riaditeľstva Slovenského národného múzea a mestskej časti Bratislava-DNV v ďalšom období zabezpečiť dlhodobé, prípadne trvalé zaistenie priestorov na činnosť SNM – MKCHS a CHKZS, keďže úpravu využívania spomenutými priestorov organizáciami prostredníctvom zmluvného vzťahu nemožno považovať za trvalú so zreteľom na finančnú pomoc pri budovaní týchto priestorov zo strany vlády SR a vlády Chorvátskej republiky;
- zjednodušiť predkladanie každoročne sa opakujúcich projektov na Fond na podporu kultúry národnostných menšín. Vytvoriť na základe údajov z minulých rokov a v súčinnosti s jednotlivými národnostnými združeniami zoznam projektov, ktoré by sa v prípade zachovania rovnakej úrovne ich rozpočtov (prípadne pri zohľadnení inflácie v rozpočte projektu), z minulých rokov iba prihlasovali do systému jednoduchým spôsobom. V podstate by sa okrem potrebných potvrdení zo zákona od príslušnej organizácie opätovne zahlasovali do určitého termínu. Vytvoril by sa jednoduchý formulár, s prehlásením o dodržaní minuloročného rozpočtu a zmenou ročníka podujatia, respektíve ročníka pri periodickej tlači (napríklad pre chorvátsku menšinu „29. Festival chorvátskej kultúry – 30. Festival chorvátskej kultúry“, „časopis HRVATSKA ROSA 2017 – časopis HRVATSKA ROSA 2018“ a pod.).

Stav národnostného školstva chorvátskej národnostnej menšiny

Príslušníci chorvátskej národnostnej menšiny nemali ani v rokoch 2017 a 2018 možnosť vzdelávať sa vo svojom materinskom jazyku na žiadnom type materských, základných a stredných škôl na Slovensku. Iba v prípade niektorých jednotlivcov z radov príslušníkov chorvátskej národnosti, ich deti navštevujú základné školy v chorvátskych obciach v susednom Burgenlande, pričom treba poznamenať, že ide iba o jednotlivcov. Výučba na týchto základných školách v susednom Rakúsku je v staro-chorvátskom jazyku tzv. *gradišćansko-hrvatski*, ktorý je aj materinským jazykom drvivej väčšiny príslušníkov chorvátskeho etnika na Slovensku.

Výučba spisovného chorvátskeho jazyka na stredoškolskej úrovni je možná na Súkromnom gymnázium Žitavská 1 v Bratislave a na vysokoškolskej úrovni na Katedre slavistiky Univerzity Komenského v Bratislave. Pre príslušníkov chorvátskej národnostnej menšiny (ide predovšetkým o deti a mládež) je organizovaná výučba spisovného chorvátskeho jazyka prostredníctvom lektora z Chorvátska. Výučba je raz za týždeň v každej obci, kde žijú Chorváti a je na dobrovoľnej báze pre záujemcov. Pedagóg pre túto výučbu je poskytovaný a finančne zabezpečovaný Ministerstvom školstva Chorvátskej republiky. Okrem toho sú v rámci menšiny organizované aj iné dobrovoľné druhy výučby chorvátskeho jazyka pre záujemcov, napr. v Devínskej Novej Vsi, v Jarovciach a v Chorvátskom Grobe.

Pokiaľ ide o používanie jazyka v úradnom styku v mestských častiach Bratislava – Jarovce a Bratislava – Čunovo, v ktorých žije vo vyššej koncentrácii chorvátska menšina, tieto sa nenachádzajú v zozname obcí, ktorý sa nachádza v nariadení vlády SR č. 221/1999 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva v znení neskorších predpisov. Dôvodom je skutočnosť, že uvedený zoznam obcí sa odvíja od výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 1991, kedy sa chorvátska národnosť nezisťovala. V uvedenom sčítaní boli občania chorvátskej národnosti žijúci v daných obciach v oficiálnych výsledkoch zaradení do skupiny „ostatní“. Napríklad podľa predchádzajúcich sčítaní žilo v Jarovciach v roku 1961 – 59,7 % Chorvátov, v roku 1970 – 48 % Chorvátov, v roku 1991 – 0 % Chorvátov (27,31 % nezistených), v roku 2001 – 21 % Chorvátov a v roku 2011 – 15,3 % Chorvátov.

V oblasti vzdelávania pedagógov chorvátskeho jazyka, ktorí vyučujú chorvátsky jazyk v rámci voľno-časových aktivít v jednotlivých obciach, sa každoročne zúčastňujú seminárov organizovaných inštitúciou HRVATSKA MATICA ISELJENIKA v Chorvátsku. Prioritou zostáva zabezpečiť výučbu chorvátskeho jazyka záujemcom, a to v najvyššej možnej miere formou dobrovoľných kurzov, seminárov a sústreďení. Ďalej pokračovať aj s výučbou chorvátskeho jazyka u detí a mládeže inou formou, ako napríklad prostredníctvom projektu FPKNM *Medzinárodný letný tábor detí a mládeže v Chorvátsku*, ktorého sa aj v rokoch 2017 a 2018 zúčastnilo približne 160 detí a mládeže príslušníkov chorvátskej národnosti na Slovensku.

Prioritou, ktorá by pomohla udržať chorvátsku menšinu na Slovensku, ako tradičnú jazykovú a kultúrnu komunitu, je riešenie jej postavenia v oblasti používania ich staro-chorvátskeho a chorvátskeho jazyka. Ide predovšetkým o bratislavské mestské časti Jarovce a Čunovo. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že v náboženskej oblasti a v nej používanej liturgii sú obe obce považované za dvojazyčné, čo znamená používanie slovenského a staro-chorvátskeho jazyka na rovnakej úrovni a v rovnakom množstve. Staro-chorvátsky jazyk používaný pri liturgii pochádza z 11. storočia a bol pôvodne písaný v hlaholike. Už len samotná skutočnosť používania tohto jazyka do dnes na Slovensku je jedinečná, vzhľadom na to, že sa na území dnešného Chorvátska ani v okolitých krajinách nezachoval. Tento jazyk je jedinečný a hodnotný, o čom svedčí aj prístup Rímsko-katolíckej cirkvi pri jeho používaní v rámci cirkevných obrádov. Zaradenie spomenutých chorvátskych obcí do zoznamu dvojazyčných obcí by prispelo k zníženiu asimilácie chorvátskej

minority na Slovensku, asimilácie, ktorou príde Slovensko o kultúrne dedičstvo a jeden staro-slovanský jazyk používaný touto skupinou obyvateľstva, ktorá pretrváva na území dnešného Slovenska nepretržite už od začiatku 16.storočia až dodnes.

Používanie jazyka chorvátskej národnostnej menšiny

Chorvátsky jazyk sa používa medzi príslušníkmi chorvátskej národnosti navzájom pri ich vzájomnej komunikácii. Ústna komunikácia bola obvyklá aj v roku 2017 napríklad aj v ústnom styku na úrovni miestnych samospráv bratislavských mestských častí Čunovo a Devínska Nová Ves, kde sú dlhodobo starostovia príslušníkmi chorvátskej národnosti a hovoria chorvátskym nárečím bežne používaným v obci. Chorvátčina sa bežne používa pri všetkých kultúrno-spoločenských podujatiach organizovaných chorvátskymi spolkami a CHKZS v obciach. Používanie chorvátskeho jazyka je bežné v náboženskom živote predovšetkým v bratislavských farnostiach v Čunove a Jarovciach a od roku 2015 aj vo farnostiach v Chorvátskom Grobe a v Devínskej Novej Vsi, kde sú ešte dnes pravidelné sväté omše a obrady uskutočňované v staro-chorvátskom jazyku tzv. *gradišćansko-hrvatski*. Náboženská oblasť je posledným pravidelným miestom kde príslušníci chorvátskej menšiny používajú svoj materinský jazyk bez obmedzení na všetkých úrovniach (modlitba, liturgia, spev a pod.), pričom v slovenskom jazyku je na príslušnom obrade iba kázeň, a to z dôvodu slovensky hovoriacich duchovných v obciach.

Chorvátčina sa na Slovensku v styku so štátnymi orgánmi nepoužíva. Jazyk sa používa iba v ústnej forme v niektorých hore uvedených obciach, v ktorých väčšina zamestnancov chorvátsky komunikuje. Napríklad z poslancov miestneho zastupiteľstva bratislavskej mestskej časti Čunovo chorvátčinu ovládajú všetci poslanci vrátane starostky.

V chorvátčine vychádza na Slovensku štvrť ročník *HRVATSKA ROSA* vydávaný CHKZS a distribuovaný miestnymi chorvátskymi spolkami. Na Slovensku je distribuovaný chorvátsky týždenník z Burgenlandu *Hrvatske Novine* vydávaný v Eisenstadte a týždenník *Glasnik* vydávaný biskupským úradom v Eisenstadte.

Slovenská televízia RTVS vysielala „*Chorvátsky národnostný magazín*“, ktorý nie je vysielaný v pravidelných intervaloch, je vysielaný asi raz do roka. Rozhlasové vysielanie v chorvátskom jazyku na území SR je od roku 2015, a to *Chorvátsky magazín* vysielaný rádiom *Patria*. Niektorí príslušníci chorvátskej národnosti prevažne v rakúskom pohraničí sledujú chorvátsky národnostný týždenník vysielaný ORF Burgenland *Dobar dan Hrvati* a každodenné chorvátske národnostné rozhlasové vysielanie rádia Burgenland.

V sociálnej oblasti a zdravotníckych zariadeniach na Slovensku sa chorvátčina oficiálne nepoužíva. V jednotlivých obciach, v ktorých žijú príslušníci chorvátskej národnostnej menšiny v najväčšom počte, nie sú zriadené domovy sociálnych služieb.

Priority:

- zachovať používanie chorvátskeho jazyka pri cirkevných obradoch v spomenutých farnostiach, keďže predstavujú jedinú pravidelnú príležitosť pre používanie chorvátskeho materinského jazyka na verejnosti;
- v oblasti periodickej tlače zabezpečiť ďalšie vydávanie jediného na Slovensku vydávaného chorvátskeho štvrť ročníka *HRVATSKA ROSA*;
- v spolupráci s RTVS a za pomoci Úradu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny dojednať pravidelné vysielanie *Chorvátskeho národnostného magazínu* na programe STV2 a *Chorvátskeho magazínu* na frekvencii rádia *PATRIA*.

MAĎARSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Podpora kultúry maďarskej národnostnej menšiny

1. Kultúrne inštitúcie

V oblasti kultúry maďarskej národnostnej menšiny pôsobia na Slovensku dve základné skupiny organizácií: mimovládne organizácie (prevažne občianske združenia) a profesionálne inštitúcie. Aktívne pôsobiaci profesionálni inštitúciami sú: *Divadlo Thália Színház v Košiciach, Jókaiho divadlo v Komárne, Tanečné divadlo Ifjú Szivek, Rádio Pátria, Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku*, regionálne osvetové strediská, regionálne knižnice. Združenia s najpočetnejšou členskou základňou sú: *Maďarský spoločenský a kultúrny zväz na Slovensku – Csemadok, Združenie maďarských rodičov na Slovensku, Zväz maďarských pedagógov na Slovensku, Diákhálózat – Študentská sieť, Zväz skautov maďarskej národnosti*. Vzhľadom na vyvíjané aktivity z mimovládnych organizácií zohrávajú dôležitú úlohu aj *Fórum Inštitút pre výskum menšín, Maďarský osvetový inštitút na Slovensku n. o. a Okrúhly stôl Maďarov na Slovensku*.

Databázu všetkých právnických osôb, podnikateľov a orgánov verejnej moci na Slovensku vedie Štatistický úrad SR vo verejne dostupnom registri na svojom portáli⁵, v ktorom však nie je možné vyhľadávať podľa kritérií relevantných pre túto hodnotiacu správu, preto celkový počet kultúrnych inštitúcií maďarskej menšiny nie je známy. Najaktuálnejšie údaje o organizáciách pôsobiacich v oblasti kultúry národnostných menšín poskytuje dotačný program Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, tento však ani zďaleka neobsahuje všetky aktívne organizácie, nakoľko nie všetky sa uchádzajú o predmetné dotácie. Databázu inštitúcií a organizácií maďarskej národnostnej menšiny vedie aj Fórum inštitút pre výskum menšín, v ktorej sa nachádza 1 545 subjektov. Štátne štatistické zisťovanie v oblasti kultúry v zmysle zákona č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike vykonáva Ministerstvo kultúry SR a výsledky každoročne vykonaných štátnych štatistických zisťovaní uvádza na svojom webovom sídle. Súčasťou týchto údajov sú aj údaje o kultúre národnostných menšín. Podľa sumárneho ročného výkazu ÚV SR 1-01 o kultúre národnostných menšín za rok 2017 mali subjekty maďarskej národnostnej menšiny 54 410 zaregistrovaných členov a zrealizovali 8 669 kultúrnych aktivít. Spravodajskými jednotkami v tomto štatistickom zisťovaní boli občianske združenia, nadácie, neziskové organizácie, neinvestičné fondy, organizácie v zriaďovateľskej pôsobnosti vyšších územných celkov a obcí, právnické osoby, fyzické osoby – podnikatelia, ako aj subjekty vykonávajúce vydavateľskú činnosť vo vzťahu ku kultúre národnostných menšín v Slovenskej republike. Súčinnosť v štátnom štatistickom zisťovaní poskytlo všetkých 789 oslovených spravodajských jednotiek za všetky národnostné menšiny.

⁵ <https://rpo.statistics.sk>

2. Štruktúra systému národnostných inštitúcií

- **Regionálne osvetové strediská** (*Galantské osvetové stredisko, Žitnoostrovské osvetové stredisko v Dunajskej Strede, Regionálne osvetové stredisko v Nových Zámkoch, Regionálne osvetové stredisko v Komárne, Gemerské osvetové stredisko v Rožňave, Kultúrne centrum Údolia Bodvy a Rudohoria v Moldave nad Bodvou, Kultúrne centrum Medzibodrožia a Použia v Kráľovskom Chlmcí, Múzeum a Kultúrne centrum južného Zemplína v Trebišove*) v zriaďovateľskej pôsobnosti samosprávnych krajov vyvíjajú aktivity na podporu kultúry národnostných menšín. Ich aktivity sa sústreďujú na metodicko-poradenskú, vzdelávaciu a hlavne realizačnú činnosť. Organizujú postupové súťaže v prednese poézie a prózy, hudobnej a tanečnej interpretácie a tvorby a inej umeleckej činnosti.

- **Regionálne knižnice** (*Žitnoostrovská knižnica v Dunajskej Strede, Galantská knižnica, Knižnica Józsefa Szinnyeiho v Komárne, Tekovská knižnica v Leviciach, Krajská knižnica Karola Kmeťka v Nitre, Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch, Novohradská knižnica v Lučenci, Knižnica Mateja Hrebendu v Rimavskej Sobote, Hontiansko-novohradská knižnica A. H. Škultétyho Veľký Krtíš, Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave, Malokarpatská knižnica v Pezinku, Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach, Zemplínska knižnica Gorazda Zvonického v Michalovciach, Gemerská knižnica Pavla Dobšinského Rožňava, Zemplínska knižnica v Trebišove*) poskytujú metodickú pomoc a poradenské služby obecným knižniciam, mestským knižniciam, školským knižniciam, špeciálnym knižniciam.

- **Tanečné divadlo Ifjú Szivek** je profesionálne umelecké teleso, ktoré je od 1. januára 2017 v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry SR. Jeho poslaním je naštudovať a profesionálne interpretovať ľudové tance, hudbu, piesne, vokálne a inštrumentálne diela, ktoré nadväzujú predovšetkým na tradície ľudového umenia príslušníkov maďarskej národnostnej menšiny žijúcich na území SR.

- **Divadlo Thália Színház v Košiciach** je príspevkovou organizáciou v zriaďovateľskej pôsobnosti Košického samosprávneho kraja, zároveň je divadlom celoslovenského významu. Divadlo prezentuje kvalitnú kultúru, je dobrým reprezentantom rôznorodosti a mnohovekosti divadelného umenia, maďarskej komunity a obyvateľov Košického samosprávneho kraja, patrí k špičke slovenského a maďarského divadelníctva, tvorí a uvádza divadelné predstavenia pre mládež a dospelého diváka v maďarskom jazyku na domácej scéne v rámci Slovenska a v zahraničí s dôrazom na všetky formy a žánre klasického, moderného a alternatívneho umenia.

- **Jókaiho divadlo v Komárne** je profesionálne činoherné divadlo hrajúce v maďarskom jazyku v zriaďovateľskej pôsobnosti Nitrianskeho samosprávneho kraja. Jeho hlavným poslaním je šírenie divadelnej kultúry v maďarskom jazyku na Slovensku. Významná je i jeho cezhraničná spolupráca s Thália Színház Budapest, József Attila Színház Budapest, Csokonai Színház Debrecen, Nemzeti Színház Budapest, Miskolci Nemzeti Színház, Soproni Petőfi Színház, Pécsi Nemzeti Színház, Győri Nemzeti Színház, ako aj so Slovenským národným divadlom v Bratislave,

Slovenským komorným divadlom v Martine, Divadlom Andreja Bagara v Nitre a Divadlom Thália v Košiciach.

- Rozhlas a televízia Slovenska (RTVS) vyrába a vysiela programy pre 13 národností v 11 jazykoch, a to pre maďarskú, rusínsku, ukrajinskú, rómsku, poľskú, českú, nemeckú, ruskú, srbskú, chorvátsku a bulharskú národnostnú menšinu v materinskom jazyku a pre moravskú českú a židovskú národnostnú menšinu v slovenskom jazyku. Výrobu a vysielať program zabezpečuje samostatná Sekcia národnostného vysielať so samostatným výrobným rozpočtom, ktorá má 4 organizačné jednotky – redakcie: Rádio Patria - redakcia maďarského vysielať, Rádio Patria – redakcia národnostného vysielať Košice, Redakcia národnostného vysielať STV Bratislava a Redakcia národnostného vysielať STV Košice.

- a) Rozhlasové vysielať má na základe zákona o RTVS samostatnú programovú službu s názvom *Rádio Patria*, ktorá vysiela pre 10 národností. Maďarské vysielať je plnoformátové, celodenné rádio, vysielať v južných častiach Slovenska 12 hodín denne (06:00 – 18:00), približne na polovici územia je dostupné na terestriálnych FM frekvenciách, na druhej polovici na terestriálnych AM frekvenciách. Dostupnosť pre cieľovú skupinu je v súčasnosti obmedzená len na veľmi malom území – ide o okolie Moldavy nad Bodvou a Košice mesto, kde má RTVS pripravené miestne frekvencie na dokrytie vysielať. Maďarské vysielať je zostavené počas pracovných dní z informačných, spravodajských, publicistických slotov, víkendové vysielať sa okrem spravodajstva skladá z politickej publicistiky, spoločenskej publicistiky, umeleckých, cirkevných, literárno-dramatických a moderovaných hudobných programov. Pomer hovoreného slova a hudby je 60:40 percent. Hudobná skladba vysielať je veľmi pestrá, od klasickej hudby, cez folklór, po old-rock a old-pop až po súčasné rokové, popové a periférne žánre. Po zákonnej úprave o povinnom pomere slovenskej produkcie v hudobnej časti programu dostalo Rádio Patria výnimku od Rady pre vysielať a retransmisiiu, pričom táto výnimka koncom roka 2018 nebola predĺžená.
- b) Televízne vysielať pre národnostné menšiny je zaradené do programovej služby Dvojka a vysiela sa v pracovných dňoch denne. Pre všetkých 13 národnostných menšín vysiela RTVS magazínové polhodinové formáty – pre maďarskú národnostnú menšinu s týždennou periodicitou. Všetky magazíny majú spojovací názov „Sme doma“. Spravodajské formáty sú vysielať v maďarskom jazyku v pracovných dňoch denne v siedmich minútach. Tieto programy dopĺňa týždenný maďarský polhodinový portrétový formát „Tvárou v tvár“. Okrem cyklických relácií zaraďuje RTVS do vysielať Dvojky aj ad hoc programy v jazykoch národnostných menšín. V sledovanom období to boli záznamy folklórnych festivalov (2017 – Želiezovce, Svidník, 2018 – Gombasek), priamy prenos katolíckej maďarskej omše (rok 2017), záznam zo slávnostného galavečera k 90. výročiu maďarského vysielať v (Česko)Slovensku (2018) a mimoriadne pásmo k pravoslávny vianočným a novoročným zvykom (2018).

- **Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku** je špecializované múzeum Slovenského národného múzea (SNM) s celoštátnou pôsobnosťou, ktoré sa zameriava na dejiny a kultúru Maďarov na Slovensku. Múzeum sídli v priestoroch obnovej Brämerovej kúrie na Žižkovej ulici v Bratislave. Vysunuté expozície má múzeum v Kaštieli Imre Madácha v Dolnej Strehovej a v Pamätnom dome Kálmána Mikszátha v Sklabinej. Múzeum v roku 2018 v spolupráci s *Maďarským spoločenským a kultúrnym zväzom na Slovensku* (MV Csemadok Košice) vytvorilo a zabezpečilo prevádzku Pamätnej výstavy Sándora Máraiho v bytovom dome na Mäsiarskej ulici v Košiciach.

- **Fórum Inštitút pre výskum menšín** je verejná nezisková mimovládna a servisná organizácia so sídlom v Šamoríne a pracoviskom v Komárne. Jeho poslaním je odborný výskum národnostných menšín žijúcich na Slovensku, dokumentácia ich dejín, kultúry, písomností a iných súvisiacich pamiatok.

- **Maďarský spoločenský a kultúrny zväz na Slovensku – Csemadok** má viac ako 500 základných organizácií a 53 000 zaregistrovaných členov. Organizuje osvetovú a kultúrnu činnosť, rozvíja jazykovú kultúru Maďarov na Slovensku, obhajuje ich záujmy, zaujíma stanovisko k aktuálnym spoločenským a osvetovým otázkam a podieľa sa na ich riešení.

- **Maďarský osvetový inštitút na Slovensku n. o.** zachováva kultúrne dedičstvo Maďarov na Slovensku, udržiava bezprostredné kontakty s domácimi i zahraničnými odbornými ústavmi. Je v zriaďovateľskej pôsobnosti a vykonáva činnosť v úzkej spolupráci s Republikovou radou Csemadoku, organizuje napr. súťaž v prednese poézie a prózy v maďarskom jazyku s celoštátnou pôsobnosťou *Tompa Mihály Országos Verseny* (Republiková súťaž Mihálya Tompu) alebo detskú umeleckú súťaž *Duna Menti Tavas*z (Podunajská jar).

- **Okrúhly stôl Maďarov na Slovensku** je dobrovoľné, nezávislé a neformálne združenie koordinujúce neziskové organizácie Maďarov na Slovensku. Ide o konzultačnú platformu zástupcov organizácií a nezávislých osobností, ktoré spája záujem o rozvoj národnej identity, obhajobu ústavných práv a zvyšovanie kvality života Maďarov v Slovenskej republike. Zasadá raz ročne, jeho koordinačný výbor rokuje každý mesiac v Šamoríne. Jeho hlavnou úlohou je zjednotenie a prezentácia stanoviska členov v dôležitých otázkach týkajúcich sa maďarskej komunity v SR. Organizuje aj rôzne vzdelávacie a osvetové aktivity na miestach a v témach určených podľa záujmu členov.

- **Maďarský inštitút v Bratislave** sa zameriava najmä na organizovanie medzinárodných vedeckých kongresov, konferencií a sympózií. Okrem toho organizuje koncerty, rôzne druhy kultúrnych podujatí, **kurzy maďarského jazyka** pre všetkých, ktorí majú záujem naučiť sa tento jazyk.

Zameranie a počet všetkých existujúcich organizácií pôsobiacich v oblasti zachovania a rozvoja maďarskej kultúry na Slovensku nie je známy vzhľadom na to, že Ministerstvo vnútra SR vedie evidenciu občianskych združení a register neziskových organizácií, ktorý však nie je členený tak, aby bolo možné zistiť počet

takýchto organizácií pôsobiacich v oblasti zachovania a rozvoja kultúry národnostných menšín, a teda ani maďarskej kultúry na Slovensku.

Vzťahy medzi jednotlivými inštitúciami navzájom sú založené prevažne na kooperácii pri organizovaní kultúrnych a spoločenských podujatí. Vzťahy medzi jednotlivými inštitúciami a materskou krajinou sú na dobrej úrovni. Finančná podpora na kultúru a rekonštrukciu predškolskej infraštruktúry zo strany materskej krajiny bola za uplynulé roky významná, dokonca je možné konštatovať, že by bez nej mnohé aktivity a podujatia nebolo možné realizovať vôbec. Aktívne vzťahy majú aj so slovenskými podobnými inštitúciami a zahraničím organizáciami z viacerých krajín (Rumunsko, Slovinsko, Srbsko, Chorvátsko, Ukrajina, Rakúsko, Česká republika, Maďarsko).

3. Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry maďarskej národnostnej menšiny

Maďarská národnostná menšina je rôznorodá nielen vzhľadom na počet osôb patriacich k tejto komunite, ale aj čo sa týka jej kultúrneho života. Aj v rokoch 2017 – 2018 bol veľký záujem o kultúrne podujatia so zastúpením všetkých generácií. Mnohé miestne festivaly sa rozvíjajú podľa najnovších trendov a ponúkajú pre návštevníkov kvalitný program a služby. Tieto nové iniciatívy svedčia o tom, že maďarská komunita na Slovensku je živá, progresívna. Kalendár kultúrnych aktivít, podujatí a výstupov v oblasti kultúry maďarskej národnostnej menšiny vedie viacero subjektov. Najrozsiahlejším zdrojom informácií za rok 2017 je dotačný program Úradu vlády SR Kultúra národnostných menšín 2017 a za rok 2018 dotačný program Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, ďalej databáza podujatí vedená Fórum inštitútom pre výskum menšín. Mnoho kultúrnych podujatí organizovaných vyššie uvedenými organizáciami, resp. realizovaných projektov má dlhoročnú tradíciu a cyklicky sa opakujú v pravidelných intervaloch. Medzi tie najvýznamnejšie zaradujeme nasledovné:

- **Maďarský spoločenský a kultúrny zväz na Slovensku – Csemadok** organizuje významné kultúrne podujatia s celoštátnou pôsobnosťou. Medzi tieto patria: súťaž v prednese poézie a prózy v maďarskom jazyku *Tompa Mihály Országos Verseny* (Republiková súťaž Mihálya Tompu), prehliadka maďarských bábkarských a divadelných súborov *Duna Menti Tavaszi* (Podunajská jar), súťaž amatérskych spevokolov – *Bíborpiros szép rózsá*, celoslovenské stretnutie citarových súborov – *Citerazenekarok Országos Találkozója*, festival amatérskych divadelných súborov – *Egressy Béni Országos Színjátszó Fesztivál*, súťaž v prednese ľudových rozprávok – *Ipolyi Arnold Népmesemondó Verseny*, festival maďarských dospelých speváckych zborov v SR *Kodály Napok*, súťažná prehliadka maďarských detských zborov *Znejúca pieseň*, stretnutie hudobných skupín *Könnyűzenei szemle*, ďalej *Gombasecké kultúrne slávnosti – Országos Kulturális Ünnepség*, *Celoštátny ľudovo-umelecký festival v Želiezovciach – Országos Népművészeti Fesztivál*, republiková súťaž spevákov maďarských ľudových piesní *Őszirózsa – magyarnóta énekesek országos versenye*, výtvarná súťaž Istvána Ferenczyho. Dlhoročnú tradíciu majú aj regionálne podujatia:

Stretnutie generácií v Podzoborí, Mestké kultúrne dni v Bratislave (v spolupráci z magistrátom), klavírna súťaž Pála Kadosu v Leviciach, súťaž v hre na husliach Zoltána Kodálya v Galante, Dni Jánosa Erdélyiho, atď.

Z akcií organizovaných mimo Csemadoku môžeme spomenúť napr. celoštátny festival amatérskych divadelných súborov *Jókaiho dni v Komárne* so stovkami účastníkov zameraný na divadelné aktivity. Medzi podujatia s najväčšou návštevnosťou patria nepochybne letné festivaly či tábory, ktorých cieľovou skupinou sú najmä mladí ľudia medzi 15 – 30 rokov. Najvýznamnejšie z nich sú *Gombasecký letný tábor* v gemerskej obci Slavec a *Martfeszt* v Martovicach, obidva v trvaní jedného týždňa s návštevnosťou okolo 15 – 20 tisíc ľudí. Na regionálnej úrovni stojí za zmienku napr. trojdňový festival *Alsószeli Jurtanapok* so zameraním na západoslovenský región.

Život a kultúru maďarskej komunity výrazne ovplyvňuje aj tlač. V zozname periodickej tlače Ministerstva kultúry SR sa nachádza 44 rôznych titulov v maďarskom jazyku. V zozname periodickej tlače eviduje MK SR aj 69 dvojjazyčných periodík, ktoré vychádzajú v slovenskom a v maďarskom jazyku. Medzi najvýznamnejšie periodiká patrí jediný maďarský denník na Slovensku *Új Szó* a týždenníky *Vasárnap* a *Magyar7* (posledný vydávaný od mája 2018). Vzhľadom na pestrosť a rôznorodosť maďarskej komunity svoje vlastné, špecializované periodiká vydávajú študentské organizácie (*Vad alma*), organizácie zamerané na starostlivosť o sociálne slabšie a zraniteľné skupiny (*Carissimi*), pedagogické združenia (*Katedra*), literárne spolky (*Kalligram*), ale aj regionálne združenia (*Dunatáj*, *Csallóköz*). Tlačené náklady sa pohybujú v rozmedzí niekoľko stoviek až 15 tisíc kusov v závislosti od danej organizácie. Vydávanie periodickej tlače je neziskové a bez rôznych grantov by bolo nemožné. K tomu prispieva aj všeobecný trend zaberania stále väčšieho priestoru na mediálnom trhu internetovými médiami. Okrem webových stránok vyššie spomenutých médií sú to napr. *bumm.sk*, *felvidek.ma*, *parameter.sk*, *dunszt.sk*, *atempo.sk* a dve internetové televízie *hirek.sk* a *televizio.sk*.

4. Finančné a nefinančné zdroje podpory pre kultúru maďarskej národnostnej menšiny

V oblasti inštitucionálneho zabezpečenia kultúry maďarskej národnostnej menšiny bol jedným z najvýznamnejších krokov v sledovanom období vznik *Sekcie rozvoja miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín* v rámci Ministerstva kultúry SR. Najväčšou zmenou, ktorá sa v oblasti financovania kultúry národnostných menšín udiala v sledovanom období, bol vznik *Fondu na podporu kultúry národnostných menšín* 1. júla 2017 v zmysle zákona č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov s cieľom pretransformovať vtedajší dotačný systém úradu vlády a vytvoriť inštitúciu zabezpečujúcu efektívnu a systematickú podporu kultúrnych a umeleckých aktivít všetkých národnostných menšín v SR, administratívne nezávislú od ústredných orgánov štátnej správy, reprezentovanú odborníkmi zo všetkých národnostných menšín. V roku 2017 boli zriadené orgány fondu, boli vypracované a prijaté jeho hlavné

dokumenty, zabezpečené a pripravené všetky potrebné náležitosti pre začatie hlavnej činnosti od roku 2018, ktorou je prijímanie a vyhodnocovanie žiadostí a poskytovanie finančných prostriedkov pre kultúrne aktivity národnostných menšín. V roku 2018 bolo vyhlásených celkovo sedem výziev na predkladanie žiadostí o poskytnutie dotácie alebo štipendia. Podávanie žiadostí sa uskutočňuje prostredníctvom elektronického registračného systému, ktorý je vďaka logickej štruktúre pomerne ľahko zvládnuteľný. V roku 2018 bolo na základe výziev fondu doručených 1 227 žiadostí maďarskej národnostnej menšiny a bolo podporených 851 projektov. V prípade 11 projektov odstúpili žiadatelia od realizácie projektov. Zo strany fondu nebolo podpísaných celkovo 17 projektov, pri ktorých nedošlo zo strany prijímateľov k doručeniu vecne a finančne správnej dokumentácie. Celkovo tak fond v roku 2018 uzavrel s prijímateľmi maďarskej národnostnej menšiny 823 zmlúv v celkovej hodnote 3 935 965 €.

Žiadatelia o dotáciu z FPKNM menšín najčastejšie majú problémy so zabezpečením povinných príloh pri podávaní žiadostí o podporu a pri príprave zmluvy o poskytnutí finančných prostriedkov. Ide o tieto dokumenty: pri podávaní žiadostí doklad o právnej subjektivite žiadateľa (overenie kópie stanov je nákladné), výpis z registra trestov (byrokratický postup, nákladnosť). Pre základné organizácie Csemadoku výpis z registra trestov vydáva iba Generálna prokuratúra v Bratislave, doklad o pridelení IČO im vydáva Ministerstvo vnútra SR spolu s potvrdením Republikovej rady Csemadoku. Žiadateľ, ktorému bolo navrhnuté pridelenie finančných prostriedkov FPKNM, je na základe písomnej výzvy povinný doručiť FPKNM ďalšie potvrdenia (opäť byrokratický postup, nákladnosť).

Ďalším poskytovateľom finančnej podpory v oblasti kultúry národnostných menšín je *Fond na podporu umenia*, ktorý podporuje knižnice a ľudovú kultúru. Podpora je zameraná na skvalitnenie, modernizáciu a ďalší rozvoj verejných knižníc, je určená na komplexné estetické skvalitnenie interiérového a nábytkového vybavenia pre zvýšenie komfortu používateľov knižníc rôznych vekových kategórií. Ďalej podporuje aktivity neprofesionálnych zoskupení v tradičnej kultúre.

Podpora kultúry národnostných menšín má aj regionálny rozmer a v sledovanom období bola okrem celoštátneho dotačného systému podporovaná aj dotačnými programami samosprávnych krajov. Samostatné dotačné programy na podporu kultúry národnostných menšín na tejto úrovni neexistujú, podpora sa poskytuje v rámci všeobecných výziev na podporu kultúry. Vzhľadom na národnostné zloženie obyvateľstva samosprávnych krajov sa najviac projektov maďarskej národnostnej menšiny podporovalo v krajoch s najväčším počtom Maďarov, tzn. v Trnavskom a Nitrianskom samosprávnom kraji. Grantový program Trnavského samosprávneho kraja každoročne poskytuje dotácie aktérom v oblasti kultúry v rámci programu „Podpora kultúrnych, umeleckých aktivít a mládeže“, v rámci ktorého sú podporované aj projekty kultúry národnostných menšín. V roku 2017 bolo podporených 16 projektov organizácií pôsobiacich v oblasti maďarskej kultúry celkovou čiastkou 6 250 € a v roku 2018 to bolo 17 projektov s celkovou čiastkou 11 420 €. Z rozpočtu Nitrianskeho samosprávneho kraja sú poskytované dotácie na podporu kultúry a športu na základe Všeobecne záväzného nariadenia Nitrianskeho samosprávneho kraja č. 2/2014. V rámci tohto programu bolo v r. 2017 podporených 36 projektov

Csemadoku sumou 44 574,80 € a 43 projektov iných organizácií pôsobiach v oblasti maďarskej kultúry celkovou sumou 58 240 €. Údaje za rok 2018 budú spracované až koncom r. 2019.

Významnou mierou sa na podpore kultúry maďarskej národnostnej menšiny v SR podieľa aj Maďarsko, ako materská krajina prostredníctvom rôznych štátnych dotačných programov. Najvýznamnejšie granty pochádzajú z dvoch fondov: *Bethlen Gábor Alap* (Fond Gábora Bethlena) a *Nemzeti Kulturális Alap* (Národný kultúrny fond). Dôležitá je existencia možnosti zaradiť sa medzi inštitúcie s národným významom, ktoré majú nárok na stálu podporu na fungovanie. O podpore subjektov kultúry maďarskej národnostnej menšiny z fondov EÚ a zahraničných nadácií nie sú dostupné štatistiky.

5. Najväčšie problémy a ich dôvody

- neexistuje komplexná databáza inštitúcií a organizácií pôsobiach v oblasti kultúry maďarskej národnostnej menšiny;
- neexistuje jednotný verejný zoznam kultúrnych podujatí maďarskej národnostnej menšiny;
- problémy so zabezpečením povinných príloh pri podávaní žiadosti o podporu a pri príprave zmluvy o poskytnutí finančných prostriedkov z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín;
- zdĺhavý a byrokratický proces schvaľovania žiadostí o podporu, čo sťažuje až znemožňuje realizáciu mnohých aktivít a podujatí;
- odkázanosť kultúrnych organizácií na externé finančné zdroje a obmedzená možnosť podpory ich stáleho fungovania;
- nedostatok informácií a konzultácií ohľadom závažných zmien v oblasti kultúry.

6. Priority a potreby riešenia v ďalšom období

- vytvoriť a zverejniť databázu inštitúcií a organizácií pôsobiach v oblasti kultúry maďarskej národnostnej menšiny;
- vytvoriť a zverejniť jednotný verejný zoznam kultúrnych podujatí maďarskej národnostnej menšiny;
- riešiť problémy pri poskytovaní finančných prostriedkov z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín (pozri body 4 a 5).

Stav národnostného školstva maďarskej národnostnej menšiny

ÚVOD

Južné Slovensko, kde žije väčšina príslušníkov maďarskej národnostnej menšiny, hospodársky dlhodobo zaostáva, zanedbaná je dopravná infraštruktúra, nevytvára sa dostatočný počet pracovných miest, do týchto regiónov prichádza málo investícií. V južných okresoch je dlhodobo vysoká nezamestnanosť, sociálne postavenie väčšiny obyvateľov sa zhoršuje. Značná časť škôl pôsobí práve v takýchto regiónoch. Medzi deťmi navštevujúcimi maďarské školy a školské zariadenia sú veľké

rozdiely, čo sa týka ich rodinného zázemia, sociálno-ekonomického postavenia rodín, školskej a sociálnej zrelosti a pripravenosti, prístupu k vzdelávaniu, atď. Pedagogicky zvládnuť tieto problémy a vytvoriť rovnosť šancí pre každého žiaka si vyžaduje veľkú mieru „vnútornej slobody“ školy, možnosti vnútornej diferenciacie obsahu, metód a foriem vzdelávania; disponibilné hodiny, možnosť posilniť časovú dotáciu niektorých predmetov, resp. zaviesť nové predmety podporujúce profiláciu školy sú významnými prvkami pri riešení uvedených problémov.

LEGISLATÍVA

Vo februári 2017 bol vypracovaný informatívny materiál s názvom Spôsob a možnosti založenia školy s iným vyučovacím jazykom ako slovenským. Informatívny materiál je dostupný na webovom sídle MŠVVaŠ SR <http://www.minedu.sk/vychova-a-vzdelavanie-narodnostnych-mensin/>. Materiál podáva stručné zhrnutie potrebných informácií pre zriaďovateľov v súvislosti so založením škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom národnostných menšín a s vyučovaním jazyka národnostných menšín.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR 24. apríla 2017 pod číslom 2017-6170/18048:2-10I0 schválilo Rámcový učebný plán pre žiakov s vývinovými poruchami učenia pre primárne vzdelávanie a nižšie stredné vzdelávanie s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny ako súčasť Vzdelávacieho programu pre žiakov s vývinovými poruchami učenia ISCED1, ISCED 2 s platnosťou od 1. septembra 2017. V júni nastal pozitívny posun vo financovaní základných a stredných škôl a školských zariadení vzhľadom na to, že v júni 2017 bol schválený návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Od 1. septembra 2017 podľa § 4aa ods. 5 uvedeného zákona: „Zákonný zástupca žiaka patriaceho k národnostnej menšine má právo na úhradu cestovných nákladov na dopravu žiaka do najbližšej školy s vyučovacím jazykom príslušnej národnostnej menšiny, ak v obci alebo v školskom obvode, v ktorej má žiak patriaci k národnostnej menšine trvalý pobyt, nie je zriadená základná škola alebo základná škola s materskou školou s vyučovacím jazykom príslušnej národnostnej menšiny. Cestovné náklady uhrádza škola s vyučovacím jazykom príslušnej národnostnej menšiny vo výške najnižšieho žiackeho zľavneného cestovného v pravidelnej autobusovej doprave“.

Výrazný pokrok nastal koncom roka 2017 v problematike mzdového normatívu a normatívu na výchovno-vzdelávací proces na žiaka základnej školy. Vláda SR 13. decembra 2017 na svojom rokovaní schválila nové znenie Nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 630/2008 Z. z., ktorým sa ustanovujú podrobnosti rozpisu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pre školy a školské zariadenia, ktorým sa upravuje mzdový a prevádzkový normatív základných škôl, v ktorých sa deti učia jazyk národnostnej menšiny, alebo sa vzdelávajú v jazyku národnostnej menšiny.

Nové znenie nariadenia prinieslo zvýšenie mzdového normatívu a normatívu na výchovno-vzdelávací proces na žiaka základnej školy, ktorý po novom bude pre školy

s iným vyučovacím jazykom ako slovenským predstavovať 113 %. Zároveň sa zaviedol nový normatív na žiaka učiaceho sa jazyk národnostnej menšiny podľa rámcového učebného plánu pre základné školy s vyučovaním jazyka národnostnej menšiny (t. j. žiak, ktorý sa ho učí ako povinný predmet), ktorý predstavuje 104 % a sa vzťahuje na školy s vyučovaním rusínskeho, rómskeho, ukrajinského, ruského, nemeckého a chorvátskeho jazyka. Toto nariadenie nadobudlo účinnosť 1. januára 2018.

PROJEKTY

MŠVVaŠ SR aj v roku 2017 a 2018 vyhlásilo Výzvu na podávanie žiadostí o financovanie rozvojových projektov Regionálna a multikultúrna výchova žiakov patriacich k národnostným menšinám. Prioritnou oblasťou podpory sú aktivity, ktoré prispievajú k vzájomnému spoznávaniu, multikultúrnemu dialógu, odbúravaní predsudkov voči iným, rozvíjanie národnostnej identity a zohľadnenie špecifik národností vo vyučovacom procese, aktivity prospeievajúce k spolunažívaniu detí rôznych národnostných menšín a majority, aktivity vedúce k spoznávaniu cudzích kultúr, aktivity podporujúce čitateľskú gramotnosť detí a žiakov rôznych národnostných menšín a formovanie vzťahu k histórii, kultúre a tradíciám vlastného regiónu.

V roku 2017 MŠVVaŠ SR vyčlenilo 28 000 €, pričom najvyššia možná výška dotácie jedného projektu bola 2 000 €. V rámci výzvy bolo predložených 17 projektov z piatich krajov (kraj Banskobystrický – 1, Bratislavský – 1, Košický – 5, Nitriansky – 5, Trnavský – 5). Celkové požadované finančné prostriedky z MŠVVaŠ SR boli vo výške 30 690 €. Komisia odporúčala schváliť 12 projektov podľa hodnotenia členov komisie v celkovej sume 20 790 €. V roku 2018 komisia odporúčala schváliť 10 projektov, s celkovou požadovanou sumou 15 250 €.

V roku 2017 sa realizoval pilotný projekt **IKATIKA**, ktorý mal slúžiť na overenie možnosti uplatnenia inovatívnych foriem menšinového vzdelávania detí v praxi. Je určený deťom a žiakom z 30 vybraných materských škôl a nultých ročníkov základných škôl s vyučovacím jazykom rusínskym, maďarským a rómskym. Cieľom projektu je sprístupniť digitálny edukačný obsah a metodickú príručku Škôlka hrou pedagogickým zamestnancom pracujúcim s deťmi z jazykovo zmiešaného prostredia a s deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia a overiť potenciál využitia digitálnych technológií a interaktívnych metód vo vzdelávaní takýchto detí, a získať spätnú väzbu a reakcie učiteľov na možnosti využitia digitálneho obsahu v každodennej praxi⁶.

Štátny pedagogický ústav pracuje na príprave doplnkového učebného textu pre druhý stupeň základných škôl s titulom **Národnostné menšiny – zoznámme sa**, ktorého cieľom je predstaviť žiakom patriacim k majoritnej populácii jednotlivé národnostné menšiny historicky trvalo žijúce na území Slovenskej republiky. Doplnkový učebný text tvorí úvodná kapitola, v ktorej je žiakom objasnená základná terminológia a historické predispozície súčasného stavu, a následne trinásť kapitol, v ktorých sú predstavené jednotlivé národnostné menšiny, ich história, kultúra, zvyky,

⁶ Viac informácií o tomto projekte sú dostupné na <http://www.ikatika.sk/o-projekte/>

tradície, jazyk, vybrané historické osobnosti atď. Autormi jednotlivých textov sú renomovaní odborníci patriaci k danej národnostnej menšine.

OCENENIE

MŠVVaŠ SR (odbor výchovy a vzdelávania národnostných menšín) v spolupráci s vyhlasovateľmi súťaže Zlatý Amos SR vyhlásili v roku 2017 dve nové kategórie ocenenia pod názvom **Učiteľ bez predsudkov a Naj učiteľ národnostných menšín**. Cieľom prvej kategórie bolo oceniť učiteľa, ktorý pracuje so žiakmi zo sociálne znevýhodneného prostredia a z marginalizovanej rómskej komunity. Cieľom druhej kategórie bolo oceniť učiteľa, ktorý vyučuje v škole s vyučujúcim jazykom národnostnej menšiny.

V roku 2017 sa víťazkou v prvej kategórii stala Juliana Perečinská zo ZŠ Chminianske Jakubovany a v druhej kategórii Csilla Andruska zo ZŠ Gyula Juhász s vyučovacím jazykom maďarským – Juhász Gyula Alapiskola. V 2018 roku titul Naj učiteľ národnostných menšín získal Miroslav Benko zo ZŠ – Grundschule v Kežmarku a titul Učiteľ bez predsudkov – Iveta Horváthová zo ZŠ Biskupická Bratislava.

VÝUKA SLOVENSKÉHO JAZYKA PRE PRÍSLUŠNÍKOV NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

Národný projekt „Edukačný proces vyučovania slovenského jazyka a slovenskej literatúry v školách s vyučovacím jazykom maďarským (ďalej len „VJM“)“ prebieha od 1.1.2016 do 31.12.2020. Riešiteľmi projektu sú Metodicko-pedagogické centrum, Štátny pedagogický ústav, Štátna školská inšpekcia a Národný ústav certifikovaných meraní a vybrané základné školy s vyučovacím jazykom maďarským. Cieľom projektu je zvýšenie kvality edukačného procesu vyučovania slovenského jazyka a slovenskej literatúry v školách s VJM. Východiskovou stratégiou vyučovania vyučovacieho predmetu slovenský jazyk a slovenská literatúra v ZŠ a SŠ s VJM by malo byť komunikatívne vyučovanie, komunikatívny prístup k tvorbe koncepcie a stratégie vyučovania. Jednou z úloh projektu je vypracovanie a schválenie Koncepcie vyučovania slovenského jazyka a slovenskej literatúry v základných školách s vyučovacím jazykom maďarským. Materiál bol po internom pripomienkovom konaní predložený na schválenie ministerke školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky.

MŠVVaŠ SR schválilo 3. decembra 2018 pod číslom 2018/9294:1-12AA Koncepciu vyučovania slovenského jazyka a slovenskej literatúry v základných školách s vyučovacím jazykom maďarským na roky 2018 -2020⁷. ŠPÚ v projekte zodpovedá za analýzu vyučovania slovenského jazyka a slovenskej literatúry vo vybraných školách, za prieskum na zistenie súčasného stavu implementácie Inovovaného Štátneho vzdelávacieho programu a za vypracovanie koncepcie vyučovania slovenského jazyka a slovenskej literatúry (ďalej len „SJSL“) v školách s vyučovacím jazykom maďarským, podieľa sa na tvorbe metodického modelu

⁷ <https://www.minedu.sk/data/att/14699.pdf>

vyučovania SJSJL na rozvoj komunikačných zručností a metodických listov k vyučovaniu SJSJL pre jednotlivé ročníky a komunikačné témy.

Aktivity a plnenie národného projektu Edukačný proces vyučovania slovenského jazyka a slovenskej literatúry v školách s vyučovacím jazykom maďarským v roku 2018 sú podrobnejšie uvedené v III. evaluačnej správe národného projektu Edukačný proces vyučovania slovenského jazyka a slovenskej literatúry v školách s vyučovacím jazykom maďarským.

RADA MINISTRA ŠKOLSTVA PRE NÁRODNOSTNÉ ŠKOLSTVO

Úlohou rady je priebežne monitorovať stav výchovy a vzdelávania príslušníkov národnostných menšín žijúcich v Slovenskej republike a vyjadrovať sa k zámerom výchovy a vzdelávania detí, žiakov a študentov patriacich k národnostným menšinám v školách s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny a vyučovaním jazyka národnostnej menšiny v Slovenskej republike a na vysokých školách so sídlom v Slovenskej republike. Rada najmä pripravuje námety a odporúčania smerujúce k zabezpečeniu a realizácii práv na vzdelávanie v materinskom jazyku národnostnej menšiny alebo vyučovanie materinského jazyka národnostnej menšiny podľa článku 8 Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov.

V roku 2016 došlo k schváleniu zmeny štatútu Rady ministra a v prvom polroku 2017 došlo k vymenovaniu nových členov. Podľa aktuálneho štatútu sú členmi rady okrem predsedu a podpredsedu aj traja zástupcovia za maďarskú národnostnú menšinu. Zasadnutia Rady ministra sa konali 15. decembra 2017 a 26. júna 2018. Na prvom zasadnutí Rada ministra odporučila ministerke MŠVVaŠ SR zabezpečiť kroky smerujúce k zabezpečeniu skvalitnenia výučby slovenského jazyka v sústave škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom národnostných menšín v SR, ako aj zadefinovať pojem národnostné školstvo v zákone č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Na druhom zasadnutí rady v roku 2018 sa riešila spoločná téma legislatívnej úpravy zadefinovania národnostného školstva v školskom zákone, zabezpečenie krokov smerujúcich ku skvalitneniu výučby slovenského jazyka v sústave škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom národnostných menšín v SR, vytváraní podmienok na vysokých školách na prípravu učiteľov pre vyučovanie predmetu rómsky jazyk. Riaditeľ Štátneho pedagogického ústavu Ľudovít Hajduk informoval členov rady o aktuálnom stave prác publikovania doplnkových učebných textov o histórii národnostných menšín v SR pre 2. stupeň základných škôl pod názvom „**Národnostné menšiny – zoznámme sa**“. Aktuálne informácie o národnostnom školstve prezentovala tajomníčka rady, generálna riaditeľka sekcie národnostného a inkluzívneho vzdelávania Mária Prekop.

PRIORITY A NÁVRHY RIEŠENIA V ROKU 2019

V oblasti národnostného školstva maďarskej menšiny naďalej pretrváva:

- a) **nedostupnosť vzdelávania v materinskom jazyku** na určitých druhoch škôl
– Neuralgickým bodom národnostného školstva maďarskej menšiny je stredné

vzdelávanie (gymnázia, konzervatóriá, stredné odborné školy a praktické vyučovanie). Skoro jedna tretina (31,75 %) žiakov stredných škôl s príslušnosťou k maďarskej národnostnej menšine neštuduje vo svojom materinskom jazyku⁸.

- b) **nedostupnosť informácií a odborných materiálov** v oblasti školstva v maďarskom jazyku. Taktiež je potrebné, aby orgány verejnej moci a nimi zriadené inštitúcie v oblasti školstva svoje informácie a materiály zverejnené na webových sídlach a na nimi zriadených portáloch a materiály distribuované pre školy a školské zariadenia sprístupňovali aj v maďarskom jazyku.
- c) **neexistencia vedecko-výskumnej činnosti** venovanej zisteniu stavu a potrieb národnostného školstva na Slovensku.

Za najdôležitejšie úlohy na rok 2019 považujeme:

1) Zadefinovať a legislatívne upraviť oblasť tzv. „národnostného školstva“

V súčasnosti platná školská legislatíva nepozná a nedefinuje „národnostné školstvo“, „výchovu a vzdelávanie národnostných menšín a etnických skupín“, „školu národnostnej menšiny“ – i keď sa tieto výrazy bežne používajú aj v štátnej správe a školskej samospráve, aj v bežnej odbornej komunikácii. §12 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) vymedzuje národnostné školstvo len výchovno-vzdelávacím jazykom, čo je nepostačujúce a nevyhovujúce pre komplexný popis špecifik národnostného školstva. Absencia jednoznačného legislatívneho určenia národnostného školstva je zdrojom mnohých problémov a nedorozumení v školstve a obmedzuje reálne využívať práva národnostných menšín a etnických skupín v oblasti výchovy a vzdelávania dané Ústavou SR.

Žiadaná legislatívna úprava by mala: a) zadať definovať „národnostné školstvo“, „výchovu a vzdelávanie národností“; b) stanoviť mechanizmy spoluúčasti (participácie) národnostných menšín a etnických skupín v rozhodovaní vo veciach, ktoré sa týkajú ich špecifik a špeciálneho postavenia národnostného školstva; c) určiť inštitucionálne zabezpečenie národnostného školstva (školy a školské zariadenia, podporné odbornometodické inštitúcie); d) určiť spôsob financovania národnostného školstva; e) určiť spôsob odbornometodického riadenia (špecifických oblastí) národnostného školstva.

2) Zabezpečiť efektívnu inštitucionálnu odbornometodickú podporu rozvoja národnostných škôl

Z priamo riadených organizácií, ktoré majú dôležité miesto a úlohy v rozvoji školstva v súčasnosti nie všetky majú vo svojej organizačnej štruktúre samostatný útvar (odbor, oddelenie, atď.), ktorý by mal v kompetencii problematiku vzdelávania národnostných menšín, resp. národnostné školstvo. Otázky a úlohy, ktoré sa týkajú národnostných škôl, má väčšinou v pracovnej náplni malý počet odborných zamestnancov (obyčajne 1 – 2 osoby) bez kompetencií a bez samostatnosti v rámci

8 Attila Fodor (2015). A szlovákia magyar közoktatás helyzete és fejlesztési lehetőségei. Tanulmány.

celej organizácie. Chápanie problematiky národnostného školstva a tým aj pracovné úlohy týchto zamestnancov sú (nesprávne) zúžené a obmedzené na problematiku vyučovacieho jazyka – mnohé otázky, problémy a špecifiká národnostných škôl zostávajú takto nedoriešené a neošetrované.

Odporúčame, aby vo všetkých horeuvedených priamo riadených organizáciách boli v rámci ich organizačnej štruktúry vytvorené samostatné organizačné jednotky (útvary) s takými kompetenciami, personálnym a finančným zabezpečením, ktoré umožnia plánovaný, sústavný a účinný rozvoj národnostného školstva.

3) Vyčleniť finančné prostriedky pre rozvoj národnostného školstva

V uplynulých obdobiach získalo slovenské školstvo zo zdrojov EÚ značné finančné prostriedky na rozvoj a inovácie. Z týchto inovačných zdrojov národnostné školy mohli získať len neúmerne malú čiastku, a ani tie zdroje neboli určené na rozvoj ich špecifik. V rámci operačného programu Vzdelávanie počas 7-ročného programového obdobia sa ani jedna grantová výzva netýkala rozvoja a inovácie školstva a vzdelávania národnostných menšín. To isté platí aj pre dotácie a granty realizované MŠVVaŠ z vlastného rozpočtu.

Odporúčame, aby v operačnom programe Vzdelávanie, ako aj v rozpočte MŠVVaŠ boli určené a percentuálne stanovené finančné čiastky na rozvoj národnostného školstva (hlavne na špecifické oblasti výchovy a vzdelávania).

4) Monitoring a výskum stavu národnostného školstva

Predpokladom plánovaného rozvoja národnostného školstva je pravidelný monitoring a analýza jeho stavu, v ňom prebiehajúcich procesov a kvantitatívnych a kvalitatívnych výsledkov vzdelávania. Takýto „kvalifikovaný“ popis stavu národnostného školstva v súčasnosti chýba napriek tomu, že MŠVVaŠ a jeho priamo riadené organizácie (hlavne Národný ústav certifikovaných meraní, Metodicko-pedagogické centrum, Štátna školská inšpekcia a Centrum vedecko-technických informácií/ÚIPŠ) disponujú dostatočným množstvom údajov, dát a informácií.

Odporúčame vypracovať metodiku a kritériá hodnotenia stavu, výkonnosti a úspešnosti národnostného školstva a v spolupráci horeuvedených priamo riadených organizácií a zástupcov národnostných menšín pravidelne (každé 3 – 4 roky) zverejniť správu o stave národnostného školstva na Slovensku.

5) Štátny inštitút odborného vzdelávania – úsek pre maďarskú národnostnú menšinu

Úsek pre maďarskú národnostnú menšinu (ako na ŠPÚ Úsek pre tvorbu a rozvoj obsahu vzdelávania národnostných menšín), ktorý by zabezpečoval základné pedagogické dokumenty pre učebné a študijné odbory, ďalšie vzdelávanie pedagogických zamestnancov, plnil by úlohy súvisiace s pedagogicko-organizačným zabezpečovaním výchovy a vzdelávania v stredných odborných školách s vyučovacím jazykom maďarským. Orientoval by sa na vypracúvanie podkladov a stanovísk k

návrhom koncepčných materiálov, zákonov, noriem, predpisov a základných pedagogických dokumentov pre oblasť národnostného odborného školstva, na vypracovanie metodických materiálov, poskytovanie poradenskej, konzultačnej, metodickej a informačnej služby v oblasti praktického vyučovania a vykonávanie činností súvisiacich s medzinárodnými aktivitami, koordinovanými a gestorovanými Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky.

Používanie jazyka maďarskej národnostnej menšiny

V rokoch 2017 – 2018 došlo v oblasti jazykových práv národnostných menšín k miernemu pokroku, pričom oceňujeme snahy a vykonanú prácu Úradu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny v tejto oblasti. Sme však ešte ďaleko od ideálnych pomerov, mnohé problémy pretrvávajú už viac rokov až desaťročí. Detailný rozbor tejto oblasti sa nachádza v našej tieňovej správe vypracovanej Jánosom Fialom–Butorom začiatkom roku 2019 k 5. správe SR o implementácii Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov v Slovenskej republike, s ktorou je možné sa oboznámiť (zatiaľ iba v anglickom jazyku) na webovej stránke Okrúhleho stola Maďarov na Slovensku⁹.

Vzhľadom na rozsiahlosť tematiky jazykových práv z pohľadu maďarskej národnostnej menšiny a existenciu uvedenej tieňovej správy sa v tejto časti hodnotiacej správy obmedzujeme iba na priority, resp. potreby riešenia pre najbližšie obdobie:

1. Zabezpečenie komunikácie v jazykoch národnostných menšín v úradnom styku ústne aj písomne podľa platnej právnej úpravy. Návrhy:
 - intenzívne pokračovať v preklade stále chýbajúcich vzorových tlačív;
 - organizovať školenia pre úradníkov, ktorí pri práci používajú jazyk národnostnej menšiny;
 - zabezpečiť dvojjazyčné vyplnenie dvojjazyčných výpisov z matričných kníh;
 - zabezpečiť, aby informačné systémy vo verejnej správe (napríklad v matrikách, na portáli slovensko.sk) boli pripravené a schopné spracovať dvojjazyčné dokumenty, žiadosti atď.
2. Rozšírenie pôsobnosti zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín tak, aby čo najviac osôb patriacich k národnostným menšinám mohlo používať svoj jazyk v úradnom styku. Zásadným problémom je určenie výlučne len na základe percentuálneho podielu občanov, ktorí sa hlásili k národnostnej menšine počas sčítania obyvateľov. Návrhy:

⁹ Viac informácií dostupné na <http://www.kerekasztal.org/2019/01/elkeszult-a-kisebbsegvedelmi-keretgezyzmenyrol-szolo-arnyekjelentes/>.

- určiť počet osôb patriacich k národnostným menšinám s právom používania svojho jazyka v úradnom styku okrem percentuálneho podielu aj v absolútnych číslach (napr. rozšírenie pôsobnosti zákona aj na obce a mestské časti, v ktorých žije aspoň 2000 obyvateľov patriacich k niektorej národnostnej menšine, pričom ich podiel na celkovom počte obyvateľov je aspoň 5 %);
 - modifikovať spôsob určenia percentuálneho podielu pre používanie jazyka národnostnej menšiny v úradnom styku tak, aby sa podiel obyvateľov patriacich k niektorej národnostnej menšine počítal iba z tých obyvateľov, ktorí údaj o národnosti poskytli pri sčítaní obyvateľov;
 - určenie percentuálneho podielu pre používanie jazyka národnostnej menšiny v úradnom styku alternatívne podľa národnosti alebo materinského jazyka (čo je výhodnejšie v danej obci z pohľadu používania jazykov národnostných menšín);
 - umožniť používanie jazyka národnostnej menšiny v úradnom styku nielen v obci, ale aj v rámci mestskej časti.
3. Určenie okruhu orgánov, ktoré sú povinné zabezpečiť možnosť používania jazykov národnostných menšín v úradnom styku výlučne na základe sídla orgánu. Návrhy:
- zabezpečiť používanie jazyka národnostnej menšiny v úradnom styku aj v prípade, ak sídlo orgánu verejnej správy sa nachádza v obci, v ktorej počet občanov patriacich k niektorej národnostnej menšine nedosahuje zákonom určený podiel, avšak do územnej pôsobnosti tohto orgánu patrí obec, ktorá daný podiel spĺňa (napr. okresné úrady, matričné úrady);
 - ak to povaha veci umožňuje, pri elektronickom vybavovaní úradných záležitostí zabezpečiť používanie jazykov národnostných menšín bez ohľadu na miestnu príslušnosť.
4. Odstránenie zbytočného administratívneho zaťaženia pedagógov na školách s vyučovacím jazykom národnostných menšín kvôli povinnému vedeniu pedagogickej dokumentácie aj v štátnom jazyku. Návrh: určiť okruh dokumentov v legislatíve na základe skutočných potrieb, ktoré okrem vyučovacieho jazyka školy treba viesť aj v štátnom jazyku (vzhľadom na to, že inšpektor musí ovládať vyučovací jazyk školy podľa zákona).
5. Odstrániť obmedzenia vo vizuálnej dvojjazyčnosti pri používaní geografických názvov. Návrhy:
- štandardizácia geografického názvoslovia na území SR v jazykoch národnostných menšín pre potreby úradného používania;
 - zabezpečiť označenie častí obcí/mestských častí v jazykoch národnostných menšín na dopravných značkách označujúcich začiatok a koniec časti obce/mestskej časti;
 - zabezpečiť označenie obcí/častí obcí/mestských častí v jazykoch menšín aj na informatívnych smerových dopravných značkách;

- v kartografických dielach uviesť geografické názvy aj v jazykoch národnostných menšín, ak sa v danej obci používa jazyk národnostnej menšiny v úradnom styku;
 - umožniť označenie obcí, ulíc a iných geografických objektov v jazykoch národnostných menšín ako súčasť kultúrneho dedičstva danej obce na základe rozhodnutia samosprávy aj v prípade, keď v danej obci nie je splnený národnostný podiel podľa zákona č. 184/199 Z. z.;
6. Rozšírenie vysielania televíznych programov v jazykoch národnostných menšín v ich pomere na celkovom počte obyvateľov a umožnenie vysielania v jazykoch národnostných menšín bez titulkovania alebo prekladu do slovenského jazyka;
7. Odstránenie neprehľadnosti právnej úpravy v oblasti používania jazykov národnostných menšín v legislatíve a pri aplikácii v úradnom styku, ako aj zbytočných a nedôvodných obmedzení v používaní jazyka národnostných menšín (potrebná novelizácia zák. č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku SR).

MORAVSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Podpora kultúry, stav národnostného školstva a používanie jazyka moravskej národnostnej menšiny

V oblasti podpory a zachovania kultúry moravskej národnostnej menšiny na Slovensku aktívne pôsobí občianske združenie *MORAVA KRÁSNA ZEM*, ktoré spolu s mužským speváckym zborom *Mužáci MORAVIA* aktívne prezentuje moravské zvyky a tradície na Slovensku, čo výrazne prispieva k revitalizácii a mapovaniu života občanov hlásiacich sa k moravskej národnosti na Slovensku. Hlavné aktivity boli organizované najmä na prezentáciu moravskej kultúry na Slovensku. Okrem toho bolo zrealizovaných mnoho podujatí najmä kultúrneho charakteru, ale i športových a iných spoločenských aktivít rôznymi štátnymi aj neštátnymi organizáciami, ktoré nie sú evidované ako národnostné spolky. Ide najmä o miestne podujatia v rámci vzájomného stretnutia Slovákov a Moravanov v hraničných oblastiach Slovenskej a Českej republiky a rôzne kultúrne podujatia pri príležitosti osláv 100. výročia vzniku Československej republiky. Všetky tieto aktivity výrazne napomáhajú posilňovaniu identity a kultúrneho povedomia Moravanov žijúcich na Slovensku.

Hlavnou časťou podpory kultúry moravskej národnostnej menšiny bola v roku 2017 štátna podpora z programu ÚV SR – Kultúra národnostných menšín a v roku 2018 novovzniknutý Fond na podporu kultúry národnostných menšín. Mnoho podujatí bolo dofinancovaných miestnou a regionálnou samosprávou, súkromným sektorom a dobrovoľnými príspevkami samotných členov združení. Z fondov Európskej únie, zahraničných nadácií, komunálnej sféry ani zo strany materskej krajiny, Českej republiky, nebola v týchto rokoch žiadna podpora moravskej kultúry na Slovensku.

Najvýznamnejšie inštitúcie pôsobiace v oblasti kultúry moravskej národnostnej menšiny na Slovensku:

Morava Krásna Zem: Plevník-Drienové 558, 018 26 Plevník-Drienové

- Občianske združenie organizujúce najmä kultúrne podujatia na prezentáciu moravskej kultúry, zvykov, tradícií, nehmotného kultúrneho dedičstva – verbuňk, sokoliarstvo, odkaz sv. Cyrila a Metoda a tradičných moravských výrobkov. Prioritou združenia je zabezpečiť lepšiu komunikáciu medzi občanmi moravskej národnosti žijúcej na Slovensku, prezentáciu moravskej kultúry a folklóru na Slovensku, združovanie Moravanov a sympatizantov Moravy.
- Občianske združenie úzko spolupracuje aj s mnohými inštitúciami, ktoré prezentujú moravský folklór a kultúru na Slovensku:
 - *Mužáci MORAVIA – Mužský spevácky zbor;*
 - *Notečka – hudobná skupina;*
 - *Detský folklórny súbor Dúbravček a folklórny súbor Dúbravček;*
 - *Dychová hudba Hoľazňanka;*
 - *Dychová hudba Kolárovičanka;*
 - *Ľudová hudba Dúbravienka;*
 - *Ľudová hudba Veselie;*

- *Folková skupina Drienky;*
- *OZ Bagar – Trenčianske Teplice.*

Od ostatných organizácii sa nám nepodarilo získať potrebné informácie o ich fungovaní v oblasti kultúry národnostných menšín.

Najdôležitejšie aktivity v oblasti kultúry moravskej národnostnej menšiny v rokoch 2017 – 2018:

- 5 a 6.ročník festivalu *MORAVA KRÁSNA ZEM*:
oba ročníky sa konali v meste Galanta, v mesiaci august pod záštitou PhDr. Lászlóa Bukovszkého, splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny, v spolupráci s mestom Galanta. Festival *MORAVA KRÁSNA ZEM* je zameraný na prezentáciu tradičnej ľudovej kultúry moravskej národnostnej menšiny na Slovensku a prezentáciu Moravy a jej nehmotného kultúrneho dedičstva. V rámci kultúrneho programu vystupujú hudobné skupiny zo Slovenska a z Moravy, a to folklórne súbory, detské folklórne súbory, dychové hudby, ľudoví rozprávači a folkové skupiny. Účastníci majú možnosť ochutnať tradičné gastronomické špeciality moravskej kuchyne i kvalitné moravské víno. Počas festivalu sa rôznymi formami prezentuje kultúrne dedičstvo Moravanov – tradičné zvyky a obyčaje i prvky nehmotného kultúrneho dedičstva: „verbuňk, masopust, myslivosť a sokolníctví“. Každoročne na festivale si pripomíname aj príchod Sv. Cyrila a Sv. Metoda na Veľkú Moravu;
- *Moravská hudobná tour 2017 – 2018*:
séria 15 koncertov a vystúpení v rôznych mestách a regiónoch Slovenska. Prezentovali sa rôzne hudobné formy kultúry moravskej národnostnej menšiny prostredníctvom jednotlivých kultúrnych spolkov prezentujúcich moravskú kultúru v obciach a mestách na Slovensku. Spôsob prevedenia bol formou samostatných koncertov a koncertov, ktoré boli súčasťou iných miestnych kultúrnych podujatí. Na koncertoch sa predstavili kultúrne skupiny, ktoré sa zaoberajú prezentáciou a šírením moravskej kultúry na Slovensku, ako aj hostia z Moravy. Hlavnou aktivitou projektu je združovanie Moravanov žijúcich na Slovensku, ich sympatizantov a ostatnej verejnosti na kultúrnych koncertoch, ktoré prezentujú moravskú hudbu a piesne, taktiež zvýšenie informovanosti širokej verejnosti o kultúre moravskej menšiny a práce miestnych spolkov prezentujúcich moravskú kultúru na Slovensku. Podujatia prebiehali v Žilinskom, Trenčianskom, Trnavskom, Nitrianskom, Banskobystrickom a Bratislavskom kraji. Na podujatiach účinkovalo dovedna vyše dvadsať hudobných telies s rôznym zameraním od country, folklóru až po sláčikové kvarteto. Podľa nášho monitoringu sa všetkých koncertov zúčastnilo vyše desaťtisíc divákov;
- *5 a 6.ročník Dedičstvo Moravanov*:
tradičná ukážka jednej z mnohých tradícií sviatkov jari na Morave – masopustné slávnosti, ktoré sú zaradené na reprezentatívny zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva ČR a tiež jeden z najznámejších mužských ľudových tancov verbuňk,

ktorý je od roku 2005 zapísaný organizáciou UNESCO na zoznam majstrovských diel ústneho a nehmotného dedičstva predkov;

- *Mužáci MORAVIA (2017)*:
podpora krojového vybavenia, fungovanie a rozvoj tohto jedinečného hudobného telesa, ktoré doteraz na Slovensku nepôsobilo. Jeho vznikom sa vytvorila perspektívna platforma na autentické šírenie moravskej kultúry na Slovensku, čím sa výrazne umocňuje prítomnosť príslušníkov moravskej národnostnej menšiny, jej tradícií a zvykov. Tento projekt vyriešil problém absencie obdobného hudobného telesa, ktorého členmi sú príslušníci moravskej národnostnej menšiny, ale aj Slováci, ktorých ovplyvnila menšinová moravská kultúra;
- *Multimediálne DVD Moraváci na Slovensku (2017)*:
prezentačný materiál zameraný na príslušníkov moravskej národnostnej menšiny na Slovensku, ich zvyky a tradície i aktuálne prejavy v oblasti umenia a kultúry vo forme multimediálneho DVD – videozáznam, fotografický a textový materiál.
- *Jízda králů (2017)*:
predstavenie nehmotného kultúrneho dedičstva Moravanov formou besedy, ukážky jednotlivých fáz *jízdy králů* a kultúrneho programu;
- Administrácia a údržba webového portálu o aktivitách moravskej národnostnej menšiny na Slovensku (2017);
- *HORENKA* – detské letné tábory (2018):
Detský letný tábor HORENKA bol organizovaný formou dvoch turnusov počas letných prázdnin. Stretli sa tu aj deti zo slovenského Folklórneho súboru Dúbravček z Plevníka-Drienového a deti moravského Folklórneho súboru Malá Rusava z Bystřice pod Hostýnem. Tábor bol zameraný na spoznávanie prírodných krás, ľudových tradícií a zvykov Moravanov na Slovensku formou poznávania prírody, vidieckych aktivít a ľudových tradícií spojených so životom Moravanov na Slovensku. Hlavnými projektovými aktivitami bolo zážitkové učenie o lese v lese (lesná pedagogika), výučba a ukážky moravských a slovenských ľudových piesní a tancov, literárna tvorba a praktické činnosti na vidieku (starostlivosť o dravé vtáky, kone a iné domáce zvieratá), ukážky sokoliarskeho umenia a hry na lesné rohy, poľovnícke psy, včeličky, koníky i rôzne hudobné skupiny;
- *LUDE POVÍDAJÚ (2018)*:
občasník, ročenka moravskej kultúry a Moravanov na Slovensku. Časopis, ktorý sčasti mapuje život príslušníkov moravskej národnostnej menšiny, informuje o aktivitách ktoré vykonávajú organizácie a spolky, ktoré sa venujú prezentácii moravskej kultúry na Slovensku, jej zvykom a tradíciám;
- *MOBILNÁ VÝSTAVA – MORAVA KRÁSNA ZEM (2018)*:
Mobilná výstava zameraná na prezentáciu významných osobností, historických faktov, Veľkej Moravy, Sv. Cyrila a Sv. Metoda, tradícií, vidieka a súčasnej kultúry Moravanov;
- *MORAVSKÁ BESEDA (2018)*:
hudobno-diskusné fórum, edukačné aktivity zamerané na vzdelávanie detí, mládeže a dospelých v oblasti národnostnej kultúry. Celkom sa zorganizovalo

10 besied (stretnutí) zameraných na najrozmanitejšie témy, napr. problematika tradícií, kultúry, histórie, vidieka, cestovného ruchu, gastronómie, doplnené o kultúrny program zabezpečený členmi OZ *MORAVIA KRÁSNA ZEM* a pozvanými hosťami;

- *MASARYK Z HODONÍNA (2018):*

vytvorenie kultúrneho programu pri príležitosti 100-ho výročia vzniku prvej Československej republiky zloženého z tradičných moravských i slovenských piesní a tancov, predstavenie prvého prezidenta ČSR T. G. Masaryka – rodáka z Hodonína na Morave a ukážky nehmotného kultúrneho dedičstva Moravanov, a to sokoliarstva a poľovníctva v Topoľčiankach – letnom sídle prvého prezidenta Československej republiky Tomáša G. Masaryka;

- *EXPEDÍCIA CHORVÁTSKO 2018 (2018):*

hostovanie *FS Dúbravček a Mužákov MORAVIA* počas dní Slovenskej kultúry v Rijeke, v rámci ktorého vybrané súbory prezentovali aktivity moravskej národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku a predstavili moravskú kultúru v chorvátskom meste RIJEKA;

- *MORAVANIA BEZ HRANÍC (2018):*

séria vystúpení, ktoré organizuje OZ Bagar v spolupráci s inštitúciami, ktoré pôsobia v moravsko-slovenských hraničných regiónoch.

V rokoch 2019 – 2020 by sme chceli pokračovať v tradičných aktivitách prezentácie moravskej kultúry na Slovensku, najmä :

- *MORAVA KRÁSNA ZEM* – festival;
- *Moravská hudobná tour* – séria koncertov v rámci SR;
- *Moravské Besedy*;
- *Ludé povidajú* – vydávanie periodika minimálne vo forme štvrťročníka;
- *Mužáci MORAVIA* – skompletizovanie krojov a podpora činnosti zboru;
- *Žijúce dedičstvo* – Tvorba publicisticko-dokumentárneho filmu o artefaktoch Veľkej Moravy a existencie Moravanov na Slovensku.

Priority

Ďalšie priority pretrvávajú z minulých období. Ide najmä o revitalizáciu príslušníkov moravskej národnostnej menšiny a taktiež vybudovanie Moravského centra kultúry, tradícií a cestovného ruchu na Slovensku.

Najvýznamnejšie problémy a ich dôvody

Najväčší problém rozvoja a podpory kultúry moravskej národnostnej menšiny v SR naďalej pretrváva z minulých období (pozri Správa o podpore kultúry národnostných menšín 2015). Je to najmä rýchlo ubúdajúci počet príslušníkov moravskej menšiny, jej zvyšujúci sa priemerný vek a rozmiestnenie príslušníkov moravskej menšiny takmer po celom území Slovenska v malom počte, v jednotlivých regiónoch, čo spôsobuje sťaženie komunikáciu medzi príslušníkmi menšiny a organizáciami, ktoré organizujú podujatia a propagujú moravskú kultúru na Slovensku.

NEMECKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Podpora kultúry nemeckej národnostnej menšiny

Reprezentantom nemeckej menšiny na Slovensku je *Karpatskonemecký spolok na Slovensku (Karpatendeutscher Verein in der Slowakei)* (ďalej aj ako „KNSS“). Po niekoľkých miestnych iniciatívach bol založený 30. 9. 1990 v Medzeve. Je to občianske združenie občanov Slovenskej republiky, ktorí sú nemeckej národnosti, nemeckého pôvodu alebo ich spája rovnaký materinský jazyk, alebo aj občanov iných národností, ktorí majú pozitívny vzťah ku karpatskonemeckému kultúrnemu dedičstvu. Je to kultúrny spolok so sídlom v Košiciach, ktorý je nezávislý od straníckej príslušnosti, svetonázorového presvedčenia a vierovyznania. Je to dodnes najvýznamnejší reprezentant Nemcov žijúcich na Slovensku. Organizačne sa člení do piatich regiónov: Bratislava a okolie, Hauerland, Horný Spiš, Dolný Spiš a Údolie Bodvy. Tento kultúrny spolok mal v roku 2017 okolo 4 200 členov v 34 miestnych skupinách. Plošne najväčší je región Hauerland s viac ako 1 000 členmi. KNSS vyvíja svoje aktivity prostredníctvom projektov schválených Fondom na podporu kultúry národnostných menšín.

Spolková republika Nemecko zakúpila pre KNSS začiatkom 90. rokov 20. storočia na Slovensku sedem tzv. Domov stretávania: v Bratislave, Nitrianskom Pravne, Handlovej, Kežmarku, Mníšku nad Hnilcom, Medzeve a v Košiciach. Sú to miesta kultúrnych aktivít a stretávania, jazykových kurzov a ďalších aktivít nielen pre občanov nemeckej národnosti, ale i pre ostatných spoluobčanov Slovenska.

Kontakt:

Karpatskonemecký spolok na Slovensku, Lichardova 20, 040 01 Košice

Tel.: 055/6224145

kdv@kdv.sk

www.kdv.sk

Jediným periodikom – mesačníkom Nemcov žijúcich na Slovensku je *Karpatenblatt*, vydávaný je s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín a má dobrú úroveň. Vychádza nepretržite od roku 1992. Jeho súčasťou je aj občasník Karpatskonemeckej mládeže – *Jugendblatt*. Podobne ako aj iné menšiny, aj karpatskí Nemci majú svoje relácie v národnostných magazínoch v RTVS.

Korešpondenčná adresa redakcie:

Redakcia Karpatenblatt, Lichardova 20, 040 01 Košice

Tel.: 055/6224145

karpatenblatt@gmail.com

www.karpatenblatt.sk

Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry karpatských Nemcov (ďalej aj ako „SNM – MKKN“) má svoje sídlo v Bratislave na Žižkovej ul. č. 14 so stálou expozíciou dejín a kultúry karpatských Nemcov. Svoje pobočky má zriadené v Domoch stretávania KNSS v Nitrianskom Pravne a v Handlovej, kde sú expozície zamerané na dejiny a kultúru Hauerlandu. SNM – MKKN má zariadený aj nemecký dom z Horného Turčeka v Múzeu slovenskej dediny v Martine a na hrade Červený Kameň stálu expozíciu „*Huncokári – ľudia z našich hôr*“, ktorá prezentuje návštevníkom život nemeckých drevorubačov v Malých Karpatoch. V rokoch 2017 – 2018 navštívilo expozície múzea 10 443 návštevníkov. SNM – MKKN realizovalo vo vlastných priestoroch dve výstavy a v spolupráci so zahraničnými partnermi: v roku 2017 výstavu *500 rokov reformácie na Slovensku*, ktorá bola prezentovaná šesťkrát na Slovensku a deväťkrát v zahraničí. Súčasťou výstavy bol aj katalóg v nemeckom a slovenskom jazyku. V tomto roku múzeum vydalo aj sprievodcu po expozícii *Huncokári – ľudia z našich hôr* v slovenskom, nemeckom a anglickom jazyku. V roku 2018 sa podieľalo v spolupráci so zahraničnými inštitúciami na výstave *V dvoch svetoch*, ktorá prezentovala históriu, kultúru a súčasnosť nemeckých národnostných menšín v Európe a strednej Ázii. Výstavu si mali možnosť pozrieť návštevníci na Slovensku v Kežmarku a Bratislave, v zahraničí v Nemecku, Dánsku, Rumunsku, Poľsku, Litve a Lotyšsku. Vo vlastných priestoroch realizovalo tri výstavy. Celkom v rokoch 2017 a 2018 SNM – MKKN pripravilo alebo sa spolupodieľalo na 25 kultúrno-spoločenských podujatiach (napr. *Noc múzeí, Sviatok kultúry a vzájomnosti v Kežmarku*), vzdelávacích aktivitách (*Škola v múzeu*) a realizovalo 24 lektorátov v slovenskom a nemeckom jazyku. V roku 2017 dostalo SNM – MKKN na svoju činnosť zo štátneho rozpočtu pridelených 126 920 eur a v roku 2018 to bolo 141 970 eur.

Súčasťou SNM – MKKN je aj dokumentačné a digitalizačné centrum špecializované na problematiku dejín a kultúry karpatských Nemcov. Základ tvorí knižnica, ktorá zahŕňa periodickú a neperiodickú literatúru a tlač vydanú na Slovensku a v zahraničí. SNM – MKKN je v tejto oblasti najkompletnejšie vybavenou inštitúciou na Slovensku. Knižnicu využívajú študenti a odborní pracovníci zo Slovenska a aj zo zahraničia. SNM – MKKN vydáva vlastnú edíciu *Acta Carpatho-Germanica*. Doposiaľ v tejto edícii vydalo 22 publikácií.

SNM – MKKN vyvíja činnosť na celom Slovensku, keďže jeho ťažisková orientácia sa sústreďuje na regióny života karpatských Nemcov, ktoré sú na západnom, strednom i východnom Slovensku. Je jedinou špecializovanou inštitúciou na Slovensku zameranou na muzeálnu dokumentáciu, prezentáciu a výskum kultúry a dejín karpatských Nemcov. V rokoch 2017 – 2018 získalo múzeum akvizičnou činnosťou 99 ks predmetov kultúrnej hodnoty, celkový zbierkový fond múzea tvorilo 6 476 ks predmetov. Vedecko-výskumná činnosť múzea a riešené úlohy zamestnancov sa zameriavali v tomto období najmä na politický život karpatských Nemcov, 500 rokov reformácie na Slovensku a všeobecné témy k dejinám, kultúre a etnografii karpatských Nemcov. Výstupy boli publikované v monografii, ako aj samostatne vo forme 5 štúdií, 6 článkov v odbornej tlači a 90 popularizačných článkov.

Z toho vyplýva aj širší záber múzea, SNM – MKKN sa stalo i servisným miestom pre karpatských Nemcov zo Slovenska a zo zahraničia a osoby zaujímajúce sa

o problematiku Nemcov na Slovensku. Na SNM – MKKN sa taktiež obracajú nemecké a rakúske diplomatické zastupiteľstvá, pracovníci slovenských vysokých škôl, akademie vied a študenti. V týchto súvislostiach poskytuje SNM – MKKN početné konzultácie, expertízy, posudky a podobne. KNSS úzko spolupracuje so SNM – MKKN, ktoré na väčších podujatiach zvyčajne realizuje špecializované výstavy.

Adresa múzea:

Slovenské národné múzeum–Múzeum kultúry karpatských Nemcov

Vajanského nábrežie 2, 810 06 Bratislava

Telefón: 02/54415570

mkkn@snm.sk

www.snm.sk

Spolok a múzeum úzko spolupracujú s partnerskými krajanskými združeniami v Nemecku, Rakúsku a USA. Taktiež je na dobrej úrovni aj spolupráca so zastupiteľskými orgánmi Nemecka a Rakúska na Slovensku.

Každá miestna skupina ako aj regionálna organizácia KNSS má vlastné aktivity. Tradičným, najvýznamnejším a aj dobre navštevovaným podujatím je každoročne organizovaný *Sviatok kultúry a vzájomnosti* koncom júna v Kežmarku, na ktorom sa stretávajú príslušníci nemeckej národnostnej menšiny žijúci na Slovensku a aj v zahraničí. Týmto festivalom sa organizátori snažia prispieť k uchovaniu a rozvoju tradícií, výmene skúseností, k vzájomnému porozumeniu a poznaniu, úcty k odlišnej kultúre a zvykom a taktiež k vytváraniu atmosféry vzájomnej tolerance, odstraňovaniu predsudkov v myslení a chápaní menšinovej kultúry. V rokoch 2017 – 2018 sa uskutočnili 22. a 23. ročník festivalu za účasti početných zahraničných hostí.

Jednotlivé regióny majú v priebehu roka viaceré podujatia, pričom tradičnými sú tzv. *Regionaltreffen* – regionálne stretnutia. V regióne Bratislava a okolie je to *Pressburger Treffen* – Stretnutie Prešporákov, každoročne v septembri. V regióne Hauerland sa tretiu sobotu v auguste koná *Hauerlandfest*, každý rok v inej obci. V roku 2017 to bol 26. ročník v Janovej Lehote a v roku 2018 sa uskutočnil 27. ročník v Nitrianskom Pravne. V regióne Horný Spiš sa v Chmeľnici každoročne konajú začiatkom júna *Dni spišskej kultúry*, v roku 2017 a 2018 to bol 25. a 26. ročník. V regióne Dolný Spiš sa v septembri striedavo v niektorej obci alebo meste tohto regiónu koná *Stretnutie Nemcov Dolného Spiša*, v Mníšku nad Hnilcom sa založila nová tradícia súťaže dychových hudieb. V regióne Údolie Bodvy sa v Medzeve každý rok v júli koná *Stretnutie Nemcov z údolia Bodvy – Bodwataltreffen*. Významné je, že značná väčšina aktivít karpatských Nemcov sa koná v spolupráci s miestnou samosprávou, s miestnymi inštitúciami alebo spolkami.

V rámci regiónov pôsobí 25 speváckych a tanečných skupín, ktoré významným spôsobom prispievajú k šíreniu kultúrnych hodnôt, tradícií a jazyka nemeckej národnostnej menšiny na Slovensku.

Aktívnou mládežníckou organizáciou Karpatskonemeckého spolku na Slovensku je Karpatskonemecká mládež (*Karpatendeutsche Jugend*), ktorá je nástupcom bývalej mládežníckej organizácie IKeJA-KDJ. Tu mladá generácia

prezentuje nemeckú kultúru, zvyky a jazyk. Základom jej činnosti sú kultúrne podujatia, poznávacie zájazdy a aktivity, prednášky na historické i súčasné aktuálne témy, organizovanie tvorivých dielní, workshopov a detských táborov. K tradičnému podujatiu patrí *Festival karpatskonemeckej mládeže*. Týmto festivalom sa snaží prispieť k uchovaniu a rozvoju tradícií, výmene skúseností, k vzájomnému porozumeniu a poznaniu, úcty k odlišnej kultúre a zvykom, a taktiež k vytváraniu atmosféry vzájomnej tolerancie, odstraňovaniu predsudkov v myslení a chápaní menšinovej kultúry. V rokoch 2017 – 2018 sa uskutočnili v poradí 6. a 7. ročník v obci Drienica za účasti mnohých domácich a zahraničných účinkujúcich.

Karpatskonemecký spolok na Slovensku udržiava kontakty s inými národnostnými menšinami na Slovensku i s nemeckými menšinami v Európe. Je členom *Federalistickej únie európskych národností (FUEN)* a jej *Pracovnej skupiny nemeckých menšín (AGDM)*. Karpatskonemecká mládež spolupracuje s *Youth of European Nationalities / Jugend Europäischer Volksgruppen*.

Čo sa týka financovania nemeckej národnostnej menšiny v rokoch 2017 – 2018 je potrebné konštatovať, že zdroje a výška finančných dotácií v roku 2017 sa oproti predošlému roku mierne zvýšila. Pre kultúrne aktivity a publikačnú činnosť sú najvýznamnejším zdrojom finančné prostriedky z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín vo forme projektov. V roku 2017 bolo nemeckej národnostnej menšine formou dotácie poskytnutých 103 050 eur na 11 projektov. V nasledujúcom roku to bolo 138 240 eur na 14 projektov. Pokiaľ ide o podporu z materskej krajiny, teda z Nemecka, táto je vo veľkej miere viazaná na prevádzku a činnosť siedmich Domov stretávania Karpatskonemeckého spolku na Slovensku a najmä niekoľkých projektov karpatskonemeckej mládeže, najmä takých, ktoré sú orientované na cezhraničnú spoluprácu.

Významným problémom je vnímanie karpatských Nemcov zo strany majoritnej spoločnosti. O nemeckej menšine na Slovensku pred rokom 1989 obyvateľstvo Slovenska vedelo len veľmi málo, a aj to sa na základe učebníc dejepisu a propagandy tvoril negatívny obraz karpatských Nemcov, čo však pri hodnotení vyše 800-ročného spolužitia so Slovákmi a ostatnými národnosťami nezodpovedá realite. Chceme vnímanie karpatských Nemcov v dejinách Slovenska čo najviac objektivizovať. Sme si vedomí, že takáto objektivizácia sa nedá dosiahnuť nejakým nariadením, alebo kampaňami, je to dlhodobý proces, v ktorom očakávame aj pomoc majoritnej spoločnosti. Významnou pomocou v tomto smere je zriadenie SNM – MKKN v Bratislave, ktoré sa svojimi výstavami snaží zobjektívniť obraz nemeckej národnostnej menšiny v SR. Ďalej je to publikačná činnosť, prednášky, semináre, vyučovanie na školách a pod.

Karpatskonemecký spolok na Slovensku sa borí s tromi hlavnými problémami, ktoré sa však prejavujú aj u mnohých iných spolkov: Prvým je značne prestarnutá členská základňa. U karpatských Nemcov sa to dá sčasti dobre zdôvodniť postavením nemeckej menšiny na Slovensku po II. svetovej vojne, avšak samozrejme sa s tým nemôžeme uspokojiť. Zapojenie mladšej generácie do činnosti spolku je pre nás životnou nutnosťou. Druhým problémom je malý záujem o prevzatie zodpovednosti, a teda funkcie na všetkých úrovniach spolkových štruktúr. Je často skutočnosťou, že

funkcionári spolku vykonávajú svoje úlohy popri svojich zamestnaniach, čo pri náraste úloh a zodpovednosti vedie často k ich frustrácii. Nevyhnutné je hľadať členov spolku, ktorí budú ochotní preberať na seba úlohy vo vedení spolku a tým aj rozdeliť zodpovednosť na viac ľudí. Tretím problémom je zníženie dotácie v roku 2013 oproti predošlým rokom o 45%, čo sa ešte prejavilo v roku 2018. Prijatím zákona o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín sa situácia vyvinula pozitívne. Trvalým problémom ešte aj v roku 2018 je neskoré pridelovanie schválených dotácií a finančných prostriedkov z dotačných programov. Táto situácia dostáva zodpovedných funkcionárov KNSS doslova do zúfalých situácií: Spolkový časopis vychádza mesačne od januára, projekt viazaný na jarné mesiace, alebo aj skôr (fašiangy) predsa nie je možné realizovať na jeseň. Máme festivaly s 25-ročnou tradíciou, ktoré sa konajú v mesiacoch máj, jún, júl. Dobrovoľní funkcionári (a v konečnom dôsledku predsa KNSS ako štatutár) preberajú na seba vážne finančné záväzky, riziká a nepríjemnosti, ktoré pretrvávajú z roka na rok.

Stav národnostného školstva nemeckej národnostnej menšiny

Stav nemeckého národnostného školstva na Slovensku sa v dôsledku vojnových a povojnových udalostí, následnej diskriminácie, ale aj prirodzenej asimilácie, vyvinul tak, že nemecká národnostná menšina už v žiadnej obci z dôvodu malej početnosti nemôže otvoriť triedy, v ktorých by boli výlučne žiaci s materinským jazykom nemeckým. Naším úsilím však je, aby deti z rodín karpatských Nemcov mali možnosť suverénne ovládať popri slovenskom jazyku aj jazyk nemecký.

V súčasnosti je v Slovenskej republike jedna materská škola s vyučovacím jazykom nemeckým v Bratislave. Základné školy s vyučovacím jazykom nemeckým sú dve – Nemecká škola v Bratislave a Základná škola s materskou školou v Chmeľnici. Základné školy, v ktorých sa poskytuje rozšírené vyučovanie nemeckého jazyka, prípadne aj vyučovanie niektorých predmetov v nemeckom jazyku, pokiaľ je na to vhodný učiteľ, sú v Bratislave (Hlboká cesta), Nitrianskom Pravne, Kežmarku a Medzeve. Spojená škola v Poprade má organizačné zložky Základná škola a Gymnázium, kde vyučovanie niektorých predmetov prebieha v dvoch jazykoch – v slovenskom a v nemeckom, t. j. bilingválne – nie je to škola s vyučovacím jazykom nemeckým. Ďalšie školy, ktoré majú vyučovací jazyk slovenský a nemecký bilingválny, sú gymnáziá v Bratislave-Dúbravke, Galante, Nitre, Banskej Bystrici a Košiciach-Vyšnom Opátskom. Bilingválne stredné odborné školy sú obchodná akadémia v Bratislave-Petržalke a v Trnave. Nedá sa tu však povedať, že by tieto školy vo väčšej miere navštevovali deti z rodín príslušníkov nemeckej menšiny na Slovensku. Žiaľ, pre príslušníkov nemeckej národnostnej menšiny chýbajú kvalitné učebnice. Ich prípravu považujeme za prioritu.

Štátny pedagogický ústav na základe žiadosti Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR vypracoval vzdelávacie štandardy pre primárne vzdelávanie a nižšie stredné vzdelávanie pre vyučovací predmet nemecký jazyk pre primárne a pre nižšie stredné vzdelávanie pre školy s vyučovaním nemeckého jazyka. Materiály boli dňa 19. marca 2018 schválené aj ministerkou školstva, vedy, výskumu a športu SR s

účinnosťou od 1. septembra 2018. Vzdelávanie v nemeckom jazyku sa v spolupráci s Karpatskonemeckým spolkom na Slovensku sporadicky organizuje v jeho Domoch stretávania. Jazykové kurzy nemeckého jazyka na Slovensku organizuje aj Goethe-institut.

Slovensko bolo vždy otvorené voči jazykom a kultúram, čo sa prejavilo aj v ponuke prvých, povinných cudzích jazykov na školách. Kým táto ponuka sa v Českej republike a v Maďarsku zachovala, na Slovensku odsunutím nemeckého jazyka do pozície voliteľného predmetu táto možnosť zanikla. Bolo to na škodu nielen pre karpatských Nemcov, ale aj pre celú slovenskú mladú generáciu. Karpatskí Nemci s ľútosťou sledovali tento trend, dôsledkom ktorého bol aj výrazný úpadok vyučovania nemeckého jazyka na slovenských školách v uplynulých rokoch. Znižoval sa počet hodín nemeckého jazyka, krátili sa úväzky učiteľov nemeckého jazyka, čo bolo často spojené aj s existenčnými problémami. Tento negatívny trend mal dopad aj na vyučovanie nemčiny ako materinského jazyka detí nemeckej národnostnej menšiny na Slovensku. Na odstránenie príčin tohto stavu prijala Rada ministra školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pre národnostné školstvo uznesenie č. 8 z 26. júna 2018, v ktorom odporučila ministerke MŠVVaŠ SR umožniť voľbu prvého cudzieho jazyka v základných školách. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky schválilo 4. apríla 2019 ako súčasť Štátneho vzdelávacieho programu pre základné školy Dodatok č. 3 „Rámcový učebný plán pre ZŠ s vyučovacím jazykom slovenským“ s platnosťou od 1. septembra 2019 začínajúc 1. až 3. ročníkom. Dodatok č. 3 upravuje rámcový učebný plán pre ZŠ s vyučovacím jazykom slovenským s prihliadnutím na možnosť výberu prvého cudzieho jazyka v primárnom vzdelávaní.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky 9. marca 2017 iniciovalo spoločné pracovné stretnutie na prerokovanie otázok týkajúcich sa základných škôl s vyučovacím jazykom národností a škôl s vyučovaním jazyka národností, konkrétne základných škôl s vyučovaním nemeckého jazyka. Stretnutia sa zúčastnili predstavitelia štyroch základných škôl s vyučovaním nemeckého jazyka a predseda Karpatskonemeckého spolku. Cieľom pracovného stretnutia bolo vzájomne sa informovať o situácii vo výchove a vzdelávaní v školách s vyučovaním nemeckého jazyka a s vyučovacím jazykom nemeckým a navrhnúť konkrétne kroky k optimalizácii vzdelávania s vyučovaním nemeckého jazyka a s vyučovacím jazykom nemeckým. Na pracovnom stretnutí došlo k nasledovným záverom:

- školy spoločne vypracujú návrh rámcového učebného plánu s vyučovaním jazyka nemeckého, ktorý zašlú ministerstvu školstva. Ministerstvo školstva zabezpečí posúdenie, pripomienkovanie a nakoniec schválenie rámcového učebného plánu,
- po schválení rámcového učebného plánu sa ministerstvo školstva bude venovať financovaniu dotknutých škôl,
- do začiatku septembra 2017 sa zabezpečí príprava, posúdenie a schválenie vzdelávacích štandardov pre vyučovací predmet nemecký jazyk, ako jazyk národností v rámci vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia štátneho vzdelávacieho programu.

Na základe týchto záverov:

- pre základné školy s vyučovaním jazyka národnostnej menšiny dňa 11. mája 2017 bol schválený dodatok č. 1, ktorým sa mení RUP pre základné školy s vyučovaním jazyka národnostnej menšiny (platný od 1. septembra 2015) s účinnosťou od 1. septembra 2017 začínajúc prvým ročníkom. Materiál je dostupný na portáli: <http://www.minedu.sk/dodatky-k-rup-a-svp-pre-zs/> ;
- Vláda SR 13. decembra 2017 na svojom rokovaní schválila nové znenie Nariadenia vlády SR č. 630/2008 Z. z., ktorým sa ustanovujú podrobnosti rozpisu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pre školy a školské zariadenia, ktorým sa upravuje mzdový a prevádzkový normatív základných škôl, v ktorých sa deti učia jazyk národnostnej menšiny, alebo sa vzdelávajú v jazyku národnostnej menšiny. Toto nariadenie nadobudlo účinnosť 1. januára 2018. Nové znenie nariadenia prináša zvýšenie mzdového normatívu a normatívu na výchovno-vzdelávací proces na žiaka základnej školy, ktorý po novom bude pre školy s iným vyučovacím jazykom ako slovenským predstavovať 113 %. (Nemecká škola v Bratislave a Základná škola s materskou školou v Chmeľnici), čo znamená od 1. januára 2018 zvýšený normatív o 13 %;
- zároveň sa zavádza nový normatív na žiaka učiaceho sa jazyk národnostnej menšiny podľa rámcového učebného plánu pre základné školy s vyučovaním jazyka národnostnej menšiny (t. j. žiak, ktorý sa ho učí ako povinný predmet), ktorý bude predstavovať 104 %. Čiže základné školy s vyučovaním nemeckého jazyka (ZŠ, Hlboká cesta, Bratislava; ZŠ Nitrianske Pravno; ZŠ Kežmarok a ZŠ Medzev) od 1. januára 2018 majú zvýšený normatív o 4 %.

Používanie jazyka nemeckej národnostnej menšiny

Príslušníci nemeckej národnostnej menšiny žijúci na Slovensku sú karpatskí Nemci, ktorí väčšinou ovládajú slovenský jazyk veľmi dobre, no majú paradoxne problémy s nemeckou gramatikou. Dôvodom sú zmeny v oblasti vzdelávania, kde pociťujeme nedostatok nemeckých menšinových škôl. Vzhľadom na rozptýlenosť príslušníkov nemeckej národnostnej menšiny žijúcich na Slovensku sa len vo výnimočných prípadoch môže v školách učiť nemčina ako materinský jazyk. Príslušníci nemeckej národnostnej menšiny žijúci na Slovensku nemajú problém s používaním nemeckého jazyka v úradnom styku s orgánmi verejnej správy ani pri cirkevných obradoch, keďže sa konajú sväté omše v nemčine. Nemecký jazyk sa používa aj na väčších podujatiach najmä v Bratislave. Na Slovensku vychádza mesačník karpatských Nemcov – *Karpatenblatt*, ktorý vydáva občianske združenie Karpatskonemecký spolok na Slovensku. Okrem toho v Bratislave vychádza aj časopis *Pressburger Zeitung*. V národnostnom vysielaní RTVS má nemecká menšina svoj priestor, vyskytujú sa však problémy súvisiace s tým, že vysielané témy sú zväčša viazané iba na región východného Slovenska, kde má redakcia národnostného vysielania svoje sídlo.

POLSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Podpora kultúry poľskej národnostnej menšiny

Kultúrne inštitúcie

Kultúrny život a kultúrne aktivity poľskej národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku v rokoch 2017 – 2018 už tradične aktívne podporovali nasledovné neziskové organizácie:

- *Občianske združenie Poľský klub – spolok Poliakov a ich priateľov na Slovensku*, so sídlom Nám. SNP 27, 814 99 Bratislava, IČO: 30807620;
- *Občianske združenie POLONUS v Žiline*, so sídlom A. Rudnaya, 010 01 Žilina, IČO: 42057493.

Činnosť oboch organizácií sa sústreďuje predovšetkým na podporu národnostnej kultúry medzi príslušníkmi poľskej národnostnej menšiny na Slovensku, podporu udržiavania poľského národného povedomia a poľských tradícií medzi príslušníkmi tejto menšiny, ako aj na propagáciu kultúry materskej krajiny na Slovensku vo všetkých oblastiach, t. j. hudba, folklór, tanec, divadlo, literatúra, výtvarné umenie a pod. Dôležitým cieľom oboch zoskupení je taktiež udržiavať znalosť poľského jazyka u najmladšej generácie príslušníkov poľskej národnostnej menšiny. Aktivity oboch inštitúcií majú za cieľ napomáhať k vytváraniu priateľstva a dobrých vzťahov medzi Slovákami a Poliakmi, medzi Slovenskou republikou a Poľskom, medzi príslušníkmi poľskej národnostnej menšiny na Slovensku a príslušníkmi iných národnostných menšín na Slovensku, šírenie pozitívneho obrazu Poľska a Poliakov v slovenskej spoločnosti.

- *Poľský klub – spolok Poliakov a ich priateľov na Slovensku* je zapísaný v Evidencii občianskych združení vedenej Ministerstvom vnútra SR; link k informatívnemu výpisu z evidencie:
<http://www.ives.sk/registre/detailoz.do?action=aktualny&formular=ico&id=162720>.
- *Občianske združenie POLONUS v Žiline* je zapísané v Evidencii občianskych združení vedenej Ministerstvom vnútra SR; link k informatívnemu výpisu z evidencie:
<http://www.ives.sk/registre/detailoz.do?action=aktualny&formular=nazov&id=189733>.

Štruktúra systému národnostných inštitúcií

Poľský klub – spolok Poliakov a ich priateľov na Slovensku (ďalej aj ako „Poľský klub“) je organizáciou združujúcou príslušníkov poľskej národnostnej menšiny žijúcich na Slovensku, ich rodinných príslušníkov i všetkých tých, ktorým je blízka poľská kultúra. Pobočky *Poľského klubu – spolku Poliakov a ich priateľov* sa nachádzajú vo

viacerých regiónoch Slovenska. V rokoch 2017 – 2018 boli aktívne pobočky v Bratislave, Nitre, na Strednom Považí a v Košiciach.

Občianske združenie POLONUS v Žiline aktívne pôsobí v Žiline, Martine a okolí týchto miest. Postavenie týchto dvoch organizácií je rovnocenné a pri svojej činnosti navzájom komplementárne. Organizácie vedú vzájomnú spoluprácu tak v esenciálnych otázkach týkajúcich sa poľskej národnostnej menšiny, ako aj v organizačných a iných veciach. Prioritou oboch organizácií je propagácia kultúry materskej krajiny, jej tradícií a v neposlednom rade úsilie o zachovanie národnej a kultúrnej identity príslušníkov poľskej národnostnej menšiny na Slovensku a priateľských vzťahov medzi nimi.

V rámci Slovenskej republiky funguje ešte niekoľko mladých lokálnych organizácií združujúcich príslušníkov poľskej národnostnej menšiny (napr. *Združenie Polska, Pro Polonia*, atď.). Keďže ich história je ešte krátka a fungujú výlučne na miestnej báze, korektné hodnotenie ich činnosti ešte nie je možné. Vzhľadom na absenciu iných subjektov vyvíjajúcich obdobnú činnosť na Slovensku v sledovanom období a na takmer úplnú absenciu poľského národnostného školstva na Slovensku majú ich aktivity smerom k poľskej národnostnej menšine osobitný a nezastupiteľný význam.

Hlavné, najdôležitejšie kultúrne aktivity, podujatia a výstupy v oblasti kultúry poľskej národnostnej menšiny

Kultúrne podujatia a projekty realizované vyššie uvedenými organizáciami združujúcimi príslušníkov poľskej národnostnej menšiny v SR majú dlhoročnú tradíciu a sú svojimi adresátmi priamo žiadané a každoročne očakávané. Medzi najdôležitejšie projekty a podujatia poľskej národnostnej menšiny na Slovensku, ktoré boli realizované aj v období rokov 2017 – 2018 sa riadia najmä:

- Vzdelávacie aktivity pre najmladšiu generáciu príslušníkov poľskej národnostnej menšiny na Slovensku: *Szkółka Polonijna (Poľská školička)* v Nitre – pravidelné stretnutia detí a mládeže rôznej vekovej kategórie s poľskými koreňmi, ktorých cieľom je popri rozvoji jazykových schopností upevniť ich národné povedomie, kultúrnu identitu a v neposlednom rade vedomosti o histórii a kultúre materskej krajiny primerane k veku žiakov (stretnutia sa uskutočňujú na týždňovej báze); *Polskie Przedszkole (Poľská škôlka)* organizovaná OZ. Polonus v Žiline pre deti do 7 rokov veku.
- Pre kultúrnu a náboženskú identitu príslušníkov poľskej národnostnej menšiny na Slovensku, ktorí sa hlásia ku katolíckej cirkvi, majú osobitný význam aj pravidelné bohoslužby v poľskom jazyku. Už niekoľko rokov je v nitrianskej Katedrále sv. Emeráma pravidelne raz za mesiac slúžená sv. omša v poľskom jazyku, po ktorej sa Poliaci a ich priatelia z Nitry a okolia stretávajú na priateľskom posedení v rehoľnom dome salvatoriánov, ktorým je zverená pastoračná starostlivosť o poľskú národnostnú menšinu v Nitrianskej diecéze.
- Pre udržiavanie kontaktu so živým poľským jazykom má výnimočný význam zriadenie poľských oddelení v regionálnych knižniciach v Žiline, Martine, Poprade, Čadci, Dolnom Kubíne, Bytči a Nitre.

- *Monitor Polonijny* – projekt mesačníka v poľskom jazyku vydávaného od polovice 90. rokov Poľským klubom. Časopis je časopisom Poľského klubu a pre Poliakov žijúcich na Slovensku. Mesačník tematicky zahŕňa nielen aktuálne spoločenské a kultúrne udalosti, ale aj aktuality z diania v materskej krajine, zaujímavosti a aktuálne trendy v každej oblasti života. Svojím kvalitným vecným aj grafickým spracovaním je prínosom v kultúrnej a spoločenskej oblasti pre život poľskej národnostnej menšiny v rámci Poľského klubu a všetkých odberateľov periodika;
- Projekt *Potykajme si s Poľskom* – odohráva sa každoročne pri bratislavskom nábreží Dunaja; sústreďuje v sebe množstvo atraktívnych prvkov – interaktívnych atrakcií, ktoré oboznamujú širokú verejnosť s poľskou kultúrou, životom a reáliami. Okrem kultúrneho rozmeru mu možno pripísať aj edukačný rozmer, keďže jeho súčasťou sú aj vzdelávacie prednášky a prezentácie zasahujúce do rôznych oblastí;
- *Dni poľskej kultúry v Košiciach* – jedno z vlajkových kultúrnych podujatí propagujúcich poľskú kultúru na Slovensku, reprezentovanú príslušníkmi poľskej národnostnej menšiny. Podujatie dáva priestor na prezentáciu poľských umelcov širokej verejnosti, vrátane poľskej kinematografickej, divadelnej a hudobnej tvorby, výsledkov workshopov, folklórnych vystúpení a pod;
- Cyklické podujatie *Detské tvorivé dielne Krokom k umeniu*
- *Dubnické dni priateľstva, spolupráce a folklóru* – tradičné cyklické kultúrne podujatie prezentujúce folklórne vystúpenia;
- *Turíce – zelené sviatky na Považí*. Ide o cyklické podujatie, ktoré má spojiť predovšetkým rodiny poľského pôvodu a okrem významnej integračnej úlohy majú za cieľ taktiež oboznamovať najmladších členov poľskej komunity na Slovensku s poľskými ľudovými kultúrnymi tradíciami, ktoré sa viažu najmä k obdobiu po Veľkej noci a na Svätodušnej sviatky.
- *Priateľstvo bez hraníc v Trenčíne* – kultúrne podujatie pozostávajúce z viacerých častí. Každá z nich prezentuje iný druh umenia: vizuálne umenie je doplnené o vystúpenia folklórnych skupín atď. Akcia je vždy spojená s organizáciou spoločných stretnutí Poliakov, príslušníkov poľskej národnostnej menšiny a ich slovenských priateľov, kde sú takisto prezentované prvky poľskej kultúry, akými sú tanec, spev a pod.;
- *Poľské szanty na Dunaji v Bratislave* – mimoriadne obľúbené spoločenské podujatie prezentujúce výnimočnú oblasť poľskej námorníckej kultúry, akou sú tzv. *szanty* – poľské námornícke piesne. Podujatie sa zvyčajne odohráva na lodi na Dunaji;
- Každoročný *poľský organový koncert v Nitre* – tradičné cyklické kultúrne podujatie organovej hudby, na ktorom odznievajú skladby najmä poľských skladateľov. Program je tvorený ako prierez organovej hudby od stredoveku až po súčasnú tvorbu. Podujatie je taktiež veľmi obľúbené vzhľadom na vysokú kvalitu kultúrno-hudobného zážitku. Súčasťou koncertu býva aj vystúpenie hudobne nadaných mladých príslušníkov poľskej národnostnej menšiny na Slovensku;
- *Žilinské fórum národnostných menšín*;

- *Zjazd mládeže s poľskými koreňmi* – ide o produktívne a veľmi populárne stretnutie mladých ľudí s poľským pôvodom v rôznych lokalitách, ktorého cieľom je udržiavanie a posilňovanie svojej kultúrnej a národnej identity a formovanie mladých osobností v tomto duchu. Bohatý program stretnutia umožňuje o. i. zdokonaľiť svoje jazykové schopnosti a zlepšiť svoj vedomostný rozhľad nielen o Poľsku, ale aj o Slovensku, nadviazať nové kontakty a upevňovať resp. rozvíjať platformu známostí jednotlivcov s rovnakým pôvodom;
- Pravidelné prednášky o poľskej literatúre a dejinách v knižniciach, kde sú zriadené poľské knižné fondy, t. j. v Čadci, Žiline, Bytči, Poprade, Martine, Liptovskom Mikuláši, Dolnom Kubíne;
- *Poľský kino klub pre deti a mládež*;
- *Festival poľskej hudby v Žiline*;
- *Dni poľskej kultúry v Žiline/Hrad Budatín*;
- *Dni poľskej kultúry v Poprade*;
- Partnerstvo pre slovenské a poľské inštitúcie v rámci projektov Cezhraničnej spolupráce *Interreg PL-SK*, najčastejšie bez finančnej spoluúčasti;
- Priateľské neformálne stretnutia s pripomenutím si poľských kulinárskych zvykov a tradícií pri príležitosti vianočných sviatkov či fašiangov;
- Divadelný projekt s vianočnou tematikou *Wśród nocnej ciszy*.

Finančné a nefinančné zdroje podpory pre kultúru poľskej národnostnej menšiny

Finančné zdroje podpory kultúrnych projektov poľskej národnostnej menšiny zostávajú oproti predchádzajúcim rokom nezmenené:

- štátna podpora v rámci grantového programu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu SR prostredníctvom Fondu na podporu kultúry národnostných menšín a programu Kultúra národnostných menšín (ďalej aj ako „KNM“);
- podpora z komunálnej sféry – menšie finančné granty zo zdrojov samospráv;
- podpora z materskej krajiny – finančná podpora z Poľskej republiky pre podporu kultúry poľskej národnostnej menšiny na Slovensku pochádza zo zdrojov Ministerstva zahraničných vecí Poľskej republiky a Senátu Poľskej republiky;
- zo zahraničných nadácií resp. fondov EÚ poľská národnostná menšina nedostáva žiadnu finančnú podporu, nakoľko väčšina projektov funguje na báze refundácie s dĺžkou času refundácie cca do 2 rokov,
- podpora niektorých kultúrnych podujatí a národnostnej pastoračnej činnosti z cirkevných zdrojov.

Najvýznamnejšie problémy a ich dôvody

V oblasti kultúry poľská národnostná menšina pociťuje podobné problémy ako iné malé národnostné menšiny na Slovensku. V oblasti financovania pociťuje najmä OZ POLONUS disproporciu v udeľovaní finančnej podpory z rozpočtových prostriedkov SR, pričom je OZ Poľský klub – Spolok Poliakov a ich priateľov v SR výrazným spôsobom preferovaná na úkor OZ POLONUS. Fond na podporu kultúry

národnostných menšín má ešte výrazné rezervy v zabezpečení skutočnej transparentnosti a jasne nastavených spravodlivých kritérií prerozdelenia finančných prostriedkov. Veríme, že tento problém je problémom novovzniknutej inštitúcie a v dohľadnej dobe bude vyriešený.

Z pohľadu ochrany oprávnených záujmov poľskej národnostnej menšiny a efektívneho využitia verejných zdrojov zo slovenského štátneho rozpočtu vzbudzuje určité pochybnosti zapojenie slovenských subjektov, ktoré účelovo a väčšinou jednorazovo deklarujú aktivity pre poľskú menšinu (s ktorou v praxi majú malo spoločného) do čerpania prostriedkov z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín pre poľskú menšinu. Ide zväčša o mestá, obce, cyklistické kluby, atď., pričom obce a mestá okrem vlastných rozpočtov na kultúru môžu čerpať aj inú finančnú pomoc (prostriedky EU, štátne fondy), čo znevýhodňuje práve menšinové organizácie, ktoré nemajú dosah napr. na preklenovacie úvery a akékoľvek úvery. Takúto prax pokladáme za netransparentnú a v rozpore so základným zámerom, pre ktorý FPKNM vznikol. FPKNM by mal presne deklarovať, či podporuje kultúru národnostných menšín a menšinových spolkov a uviesť systém overenia, či poskytnuté prostriedky boli použité na podporu kultúry danej národnostnej menšiny, či len pre účelovú aktivitu.

Zloženie odborných komisií napr. pre poľskú menšinu je veľmi otázne, keďže väčšina nepozná ani z praxe ani osobne aktivity spolkov mimo Bratislavy, majú malý alebo žiaden vzťah k poľskej národnosti a kultúre a nemajú zdokladovanú odbornú prípravu a vedomosti v oblasti poľskej kultúry, literatúry, atď.

V grantovom systéme chýba položka na inštitucionálnu podporu pre menšinové organizácie, napr. nájom, administratívne sily, kancelárske prostriedky, nájomné, poplatky, atď. Chýba stála podpora na regionálnej úrovni a stála komunikácia, napr. vyššie územné celky. Školenia pre grantové výzvy sú stále organizované v tých istých mestách, čo znevýhodňuje organizácie v niektorých regiónoch napr. v Žilinskom kraji. Náklady na cestu do Bratislavy, Rožňavy alebo Košíc sú pomerne vysoké pre združenia, kde všetci pracujú pro bono a takéto cesty musia platiť zo súkromných, osobných zdrojov. Navrhujeme takéto školenia realizovať aspoň v dvojročnom systéme v každom kraji.

Problémom je taktiež vysoká administratívna záťaž v procese podávania a kompletizácie žiadostí o poskytnutie dotácií, a to aj v prípade pravidelne sa opakujúcich projektov. V tomto prípade navrhujeme zváženie zjednodušenia postupu podávania žiadostí o poskytnutie dotácií na projekty, ktorých význam a prínos pre kultúrny život národnostnej menšiny ako takej sú rokmi overené. Poukazujeme tiež na súčasný stav, pokiaľ ide o produkciu materiálu pre televízny formát či rozhlasový formát s menšinovým obsahom. V prípade života poľskej národnostnej menšiny na Slovensku menšinové vysielanie RTVS nejaví o túto problematiku žiaden záujem.

Stav národnostného školstva poľskej národnostnej menšiny

Vzdelávanie v poľskom jazyku zabezpečovali v rokoch 2017 – 2018 výlučne neziskové organizácie zriadené na podporu poľskej národnostnej menšiny s pomocou Veľvyslanectva Poľskej republiky v Slovenskej republike.

Zoznam škôl a školských zariadení, vzdelávacích inštitúcií a ich stručná charakteristika:

- *Poľská školička v Nitre* – ide o výučbu poľského jazyka detí a mládeže s poľskými koreňmi, ktorých cieľom je popri rozvoji jazykových schopností zároveň upevňovať ich kultúrnu a národnú identitu a rozširovať ich vedomostné horizonty najmä, avšak nielen o materskej krajine;
- *Knižnice poľskej literatúry v Žiline, Čadci, Bytči, Liptovskom Mikuláši, Martine, Dolnom Kubíne, Poprade a Nitre* – sprístupňujú poľskú literatúru;
- *Interaktívna akadémia poľského jazyka a kultúry* – projekt zameraný na poskytovanie vzdelania v modernej forme v oblasti nielen jazykovej, ale aj historickej a kultúrnej. Účastníkom umožňuje získavanie poznatkov na diaľku – vo virtuálnej triede, prostredníctvom internetu. Prednášky sú vedené vyučujúcim v poľskom jazyku;
- *Školský konzultačný bod pri veľvyslanectve Poľskej republiky* – toto zariadenie poskytuje základné vzdelanie v jazykovej oblasti a v oblasti všeobecného prehľadu, základných informácií o Poľsku;
- *Sobotno-nedeľná poľská škola v Žiline* – aktuálne poskytuje vyučovanie a zdokonaľovanie poľského jazyka pre dospelých v dvoch skupinách;
- *Poľská škôlka v Žiline* (pri Sobotno-nedeľnej poľskej škole v Žiline) pre deti do 7. roku života, deti sa hrovou formou učia základy materinského jazyka a zlepšujú výslovnosť, učia sa pesničky, riekanky a týmto posilňujú svoju národnostnú identitu;
- Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici (ďalej aj ako „UMB) – na Fakulte humanitných vied UMB je zriadená Katedra slovanských jazykov. V rámci Študijného programu Poľský jazyk a kultúra je možné získať druhostupňové vysokoškolské vzdelanie.

Inštitucionálne zabezpečenie výchovy a vzdelávania príslušníkov poľskej národnostnej menšiny

Na žiadnej z uvedených úrovní štátnej správy ani miestnej samosprávy takéto vzdelanie nie je príslušníkom poľskej národnostnej menšiny poskytované, keďže potreba takéhoto vzdelania absentuje.

Vybavenosť škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom poľskej národnostnej menšiny alebo s vyučovaním jazyka poľskej národnostnej menšiny

Poľské školy a školské zariadenia si technické a materiálne vybavenie škôl, ako aj učebnice a ďalšie učebné a didaktické pomôcky zabezpečujú vo vlastnej réžii, prípadne s finančnou podporou poľských štátnych inštitúcií alebo iných organizácií.

V Žiline sa vzdelávajú deti v prenajatých priestoroch, ktoré sú hradené z dotácii a grantov, absentuje vybavenie a pomôcky. Bez grantovej podpory by nebolo možné riešiť nájom, odmeny učiteľov, pedagogický dozor, atď. V Nitre sa vzdelávajú deti v priestoroch Cirkevného centra voľného času, ktorý pre tieto účely poskytl príslušníkom poľskej národnostnej menšiny rímskokatolícka cirkev bezplatne.

Možnosti na ďalšie vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov v poľskom jazyku

Možnosť vzdelávania budúcich pedagógov a možnosť ďalšieho vzdelávania absolventov v rámci kontinuálneho vzdelávania v poľštine na Slovensku absentuje.

Používanie jazyka poľskej národnostnej menšiny

V úradnom styku sa poľština nevyužíva na Slovensku vôbec. Predpokladáme, že v obchodnej resp. ekonomickej sfére sa poľština ako menšinový jazyk používa v obmedzenej miere najmä v nových slovenských výrobných prevádzkach medzinárodných korporácií, v ktorých pracuje väčší počet poľských zamestnancov. Oblasťou, kde sa poľština využíva ako menšinový jazyk v pravom slova zmysle, je bohoslužobný život poľských katolíkov na Slovensku. V Nitrianskej diecéze a v Bratislavskej arcidiecéze pôsobia duchovní, ktorí sú miestnym biskupom poverení pastoračnou službou v poľskom jazyku pre príslušníkov poľskej národnostnej menšiny.

Ďalšou oblasťou, kde sa poľský jazyk na Slovensku využíva, je spoločenský život poľskej národnostnej menšiny, predovšetkým kultúrne a spoločenské podujatia. Informácie týkajúce sa ohrozenia života, zdravia, bezpečnosti a majetku občanov, resp. iné dôležité informácie sa v poľskom jazyku neuvádzajú. Rovnako sa poľský jazyk v styku s orgánmi verejnej správy nepoužíva.

Čo sa týka používania poľského jazyka v tlači, médiách a kultúrnom živote, možno spomenúť televízne vysielanie RTVS – veľmi sporadické televízne programy v rámci národnostného vysielania venované poľskej národnostnej menšine, či národnostné vysielanie Slovenského rozhlasu 5 – *Rádio Patria*, kde každé tri týždne odznie hodinová relácia aj v poľskom jazyku. V slovenskej písanej tlači ani v slovenských elektronických médiách sa poľština nevyskytuje.

Otázka absencie verejnoprávnej poľskej televízie zostáva nevyriešená, t. j. na území Slovenska chýba akákoľvek ponuka poľských televíznych staníc TVP1, TVP2, čo sú poľské verejnoprávne stanice. Malý pokrok sme zaznamenali v prípade komerčnej ponuky telekomunikačného operátora Slovak Telekom, ktorý vo svojej balíkovej ponuke káblovej televízie poskytuje taktiež program poľskej verejnoprávnej spravodajskej televízie TVPInfo.

Na túto skutočnosť poukazujeme v súvislosti s tým, že napríklad maďarské, české či rakúske verejnoprávne i komerčné televízne stanice sú na území Slovenska všeobecne dostupné bez ďalších investícií pre ich prijímateľa. Príslušníci poľskej národnostnej menšiny tento nedostatok veľmi pociťujú, keďže dlhodobo nemajú prístup k žiadnemu živému poľskému médiu, ktoré by umožňovalo aktuálny kontakt so spoločenským, kultúrnym, ako aj politickým dianím v Poľsku (s výnimkou už spomínaných klientov niektorých vyšších programových balíkov operátora Slovak Telekom). Takýto kontakt, resp. informácie žiadne zo súčasne dostupných médií neposkytuje. Na tento nedostatok poľská národnostná menšina upozorňuje pravidelne už niekoľko rokov aj rámci predkladaných hodnotiacich správ, no situácia sa vôbec nemení a predostieraný problém ostáva bez akejkoľvek reakcie.

RÓMSKA NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Podpora kultúry rómskej národnostnej menšiny

Kultúrne inštitúcie

Kultúrne inštitúcie sú kľúčové v oblasti podpory, uchovávania a ochrany menšinovej kultúry. V oblasti rómskej kultúry môžeme hovoriť najmä o Divadle Romathan, Dokumentačno-informačnom centre rómskej kultúry a Múzeu kultúry Rómov na Slovensku.

- **Divadlo Romathan:** je v zriaďovateľskej pôsobnosti Košického samosprávneho kraja. K 31. 12. 2018 malo divadlo 33 zamestnancov, sídli v Košiciach v priestoroch, ktoré sú pre jeho činnosť nevyhovujúce (v pláne je presídlieť divadlo do vyhovujúcejších priestorov)¹⁰. V nasledujúcej tabuľke je uvedený počet predstavení, počet návštevníkov a finančné zabezpečenie všetkých národnostných divadiel za roky 2017 a 2018. Farebne zvýraznené je Divadlo Romathan. Ako je vidieť, divadlo pracovalo v oboch sledovaných rokoch s najnižšou dotáciou.

Tab. 1 Prehľad o financovaní, počte predstavení, premiér a divákov národnostných divadiel

	Rok 2017					Rok 2018				
	Predstavenia	Premiéry	Diváci	Transfer od zriaďovateľa	Rozpočet	Predstavenia	Premiéry	Diváci	Transfer od zriaďovateľa	Rozpočet
Divadlo Thália Színház	122	5	47 988	591 146	770 004	103	5	27 760	617 203	747 203
Divadlo Romathan	66	3	8 805	415 263	436 369	62	3	8853	438 743	453 585
Jókai színház	166	6	52 577	1 073 702	1 366 872	156	7	52 476	1 307 746	1 628 832
Divadlo Alexandra Duchnoviča	114	4	11 105	596 719	660 606	103	4	12 315	597 413	678 736
Ifjú Szivek	64	3	10 000	641 490	807 749	67	6	10 000	733 746	977 140
PULS	105		55 300	643 565	777 478,9	139		58 700	670 266	882 808,3

Zdroj: Správa o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za obdobie rokov 2017 – 2018.

Medzi najväčšie problémy divadla patrí slabé finančné zabezpečenie najmä jeho zájazdovej činnosti a už spomenuté nevyhovujúce priestory. „S ohľadom na profil a charakter divadla je dôležité reflektovať na skutočnosť, že divadlo realizuje svoje

¹⁰ Podrobnejšie informácie o divadle sú dostupné na internetovej stránke: <https://www.romathan.sk/sk/divadlo-romathan#>

výjazdy aj mimo kraja a náklady znáša zriaďovateľ. Možným riešením by bolo dofinancovanie tejto činnosti z národnej úrovne.“¹¹ V štádiu rozpracovania je projekt nového multifunkčného priestoru Romano kher, ktorého súčasťou by malo byť aj Divadlo Romathan. Presťahovanie divadla do vhodnejších priestorov je považované za kľúčovú prioritu. Ďalšími dôležitými rozvojovými zámermi divadla sú: zvyšovanie kvality umeleckej produkcie, posilnenie pozície divadla na divadelnej scéne a spolupráca so zahraničím.

- Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry (DICRK): je súčasťou Štátnej vedeckej knižnice v Prešove (vzniklo v roku 2013 prostredníctvom národného projektu) a jeho aktivity sú zamerané prioritne na dokumentáciu, mapovanie a budovanie databázy digitálnych objektov z oblasti rómskej kultúry na Slovensku. DICRK organizuje aj vlastné kultúrne aktivity (napr. hudobno-spevacké vystúpenia, výstavy, a iné), realizuje edičnú činnosť. Jedným z podujatí bol aj projekt ojedinelej virtuálnej galérie výtvarných prác žiakov základnej školy v Jarovniciach. Za rok 2017 DICRK zrealizovalo alebo spolupracovalo na približne 15 kultúrnych podujatiach, spracovalo a sprístupnilo 81 digitálnych kultúrnych objektov v kategóriách video, audio, foto, sken, ktoré sú verejnosti prístupné na stránke www.portalsvk.sk. Dôležitou súčasťou DICRK je študovňa romistiky, ktorá poskytuje priestor na prezenčné výpožičky a štúdium dokumentov pokrývajúcich široké spektrum romistickej literatúry. V roku 2017 študovňu romistiky využilo 62 návštevníkov, z celkového počtu podaných informácií bolo v študovni poskytnutých 9 informácií (z toho 6 bibliografických), 88 prezenčných výpožičiek, vyhotovených 6 857 kópií. V priestoroch študovne boli uskutočnené 4 exkurzie (75 návštevníkov), 19 prednášok a prezentácií (384 návštevníkov) a 4 výstavy. Všetky podujatia v študovni navštívilo spolu 852 osôb. V roku 2018 spracovalo a sprístupnilo 93 digitálnych kultúrnych objektov v kategóriách video, audio, foto, sken, pripravilo a zrealizovalo približne 12 vlastných podujatí alebo aktivít v spolupráci (výstavy, besedy, workshopy, živé knižnice a iné). Študovňu romistiky využilo 39 návštevníkov a z celkového počtu podaných informácií bolo v študovni poskytnutých 9 informácií, 80 prezenčných výpožičiek, vyhotovených 8 115 kópií. V priestoroch študovne boli uskutočnené 3 exkurzie (50 návštevníkov), 16 prednášok a prezentácií (364 návštevníkov) a 4 výstavy (2 717 návštevníkov). Všetky podujatia navštívilo spolu 3 131 osôb. Centrum bolo v rámci národného projektu relatívne dobre priestorovo, technicky a personálne vybavené. Zaujímavé je, že v období trvania projektu centrum evidovalo 9 pracovníkov a od roku 2015 už len piatich pracovníkov (v roku 2014 bol ukončený národný projekt, v rámci ktorého DICRK vzniklo). Vysvetlenie sa dozvedáme v Pláne rozvoja DICRK na obdobie trvalej udržateľnosti¹² v ktorom sa uvádza nasledovné „Skúsenosti z implementácie projektu ukázali, že riadenie a vedenie tak široko koncipovaného útvaru jedným vedúcim zamestnancom, čo do rozmanitosti odborných činností a prevádzky, správy a údržby množstva rozličných technických zariadení, bolo veľmi komplikované. Efektívnejšie je

¹¹ Písomná odpoveď divadla Romathan na otázky o problémoch a cieľoch divadla.

¹² Plán rozvoja Dokumentačno-informačného centra rómskej kultúry Štátnej vedeckej knižnice v Prešove v období trvalej udržateľnosti 2015-2019 (ŠVK, 2015).

jeho rozdelenie na 2 útvary – dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry (DICRK) a oddelenie informačných technológií (OIT), ktoré budú fungovať každé pod samostatným vedením, ale ktoré budú zároveň kooperovať tak, aby boli splnené všetky plánované ciele.“ (Plán rozvoja Dokumentačno-informačného centra rómskej kultúry Štátnej vedeckej knižnice v Prešove v období trvalej udržateľnosti 2015-2019, 2014) Takže časť zamestnancov DICRK bola preradená pod novovzniknuté oddelenie so samostatným vedením a z verejne dostupných informácií nie je jasné, ako sú upravené vzťahy medzi týmito dvomi pracoviskami (resp. či odbornú prácu zamestnancov OIT môže DICRK využívať bez obmedzenia).

Ide o technických pracovníkov, s ktorými pod novovzniknuté oddelenie (OIT) prešla aj časť technického vybavenia DICRK. Ide o unikátne pracovisko s odbornou činnosťou, ktorej sa vo vzťahu k rómskej národnostnej menšine na Slovensku už nevenuje žiadne iné – aj preto je veľmi dôležité stabilizovať jeho činnosť do budúcnosti a posilniť postavenie v rámci inštitúcie, ktorej je súčasťou (napr. samostatným plánovaním činnosti, na ktorú by nadväzoval samostatný rozpočet; vytvorením poradného orgánu zo zástupcov národnostnej menšiny; posilnením národnostného rozmeru aj vo vzťahu k personálnemu obsadeniu DICRK, a iné¹³).

- Múzeum kultúry Rómov na Slovensku: je súčasťou Slovenského národného múzea - múzeí v Martine a jeho stála expozícia je lokalizovaná v areáli Múzea slovenskej dediny¹⁴. V roku 2017 malo troch zamestnancov (z toho dvoch odborných) a v roku 2018 3,33 zamestnancov (z toho 2,33 odborných). V porovnaní s ostatnými múzeami menšín patrí Múzeum kultúry Rómov medzi tie s najnižšou finančnou podporou a od toho závisiacim rozsahom činnosti. Za rok 2017 pribudlo do zbierok múzea 38 kusov „prírastkov“, v roku 2018 získalo múzeum zbierku bytového textilu a drôtených šperkov. Podľa nám dostupných verejných zdrojov nemalo ako jediné menšinové múzeum v sledovanom období žiadnu vedecko-výskumnú činnosť¹⁵, spolu s Múzeom kultúry Čechov na Slovensku malo najmenej expozícií (jednu) a výstav (tri v roku 2017 a dve v roku 2018). Múzeum každoročne organizuje festival rómskej hudby, tanca a výtvarnej tvorivosti pod názvom *Te pindžaras amen/Spoznajme sa*. Presnejšie údaje o návštevnosti Múzea nie sú dostupné, pretože sú čerpané zo systému predaja vstupeniek, ktorý neodlišuje jednotlivé expozície v areáli Múzea slovenskej dediny (v ktorom sa nachádza aj expozícia Múzea kultúry Rómov). V podklade k Správe o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za

¹³ Viac informácií o DICRK je dostupných na: <http://www.svkpo.sk/sk/dokumentacno-informacne-centrum-romskej-kultury/>, digitalizované výstupy DICRK sú dostupné na: <http://www.portalsvk.sk/>.

¹⁴ Podľa stanoviska Slovenského národného múzea v Martine je jedným z dôvodov situovania stálej expozície Múzea kultúry Rómov na Slovensku do areálu Múzea Slovenskej dediny (MSD) „zámer vybudovať v jej bezprostrednej blízkosti ďalšie expozičné objekty – vybrane tradičné obydlia Rómov, čo vyplýva z koncepcie budovania expozície MSD. Následne bude súčasná stála expozícia prehodnotená a inovovaná práve v súvislosti s realizáciou vyššie spomenutých expozičných objektov tradičných obydlií Rómov.“

¹⁵ Podľa stanoviska Slovenského národného múzea v Martine Múzeum kultúry Rómov na Slovensku v roku 2017 pozastavilo realizáciu vedecko-výskumnej úlohy „Historicko-etnografické štúdie expozičných skupín, usadlostí a objektov – Rómske obydlia v Turci“ z dôvodu čerpania rodičovskej dovolenky riešiteľky, avšak v roku 2018 realizácia tejto úlohy pokračovala.

obdobie rokov 2017 – 2018 je uvedený počet 325 návštevníkov za rok 2017 a 345 návštevníkov za rok 2018, no ide o hostí kultúrneho podujatia Spoznajme sa, ktoré Múzeum každoročne realizuje, predpoklad je, že počet návštevníkov Múzea je vyšší.

V spomenutom dokumente je „zastaranosť“ expozícií múzeí národnostných a etnických menšín kritizovaná práve vo vzťahu k Múzeu kultúry Rómov (a tiež expozícia v Múzeu ukrajinskej kultúry). Expozícia bola sprístupnená v roku 2009.

Pre ilustráciu uvádzame prehľad financovania národnostných múzeí za roky 2011 – 2018. Z tabuľky je zrejmé, že Múzeum kultúry Rómov na Slovensku je spolu s Múzeom kultúry Čechov najmenej dotované.

Tab. 2 Prehľad financovania národnostných múzeí v rokoch 2011 – 2018 (uvedené sumy predstavujú bežné výdavky bez prioritných projektov a kapitálových výdavkov vrátane financií zaplatených za kultúrne poukazy)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Múzeum kultúry karpatských Nemcov	101 833	107 530	104 783	109 283	103 282	113 091	126 920	132 546
Múzeum židovskej kultúry	385 127	446 441	424 880	449 363	510 209	441 289	391 184	485 205
Múzeum holokaustu v Seredi	0	0	0	0	0	259 176	273 956	340 731
Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku	234 614	241 198	249 640	269 074	249 318	268 204	295 219	310 320
Múzeum ukrajinskej kultúry	272 561	277 484	301 652	303 278	273 165	300 752	325 198	399 398
Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku	58 718	45 268	61 501	66 044	62 448	68 694	70 895	75 838
Múzeum rómskej kultúry	28 419	31 629	31 629	39 613	31 533	48 372	53 096	52 715
Múzeum českej kultúry	28 117	33 861	33 861	35 241	33 540	41 767	44 524	42 231
Múzeum rusínskej kultúry	90 702	95 300	99 202	109 394	105 583	124 726	148 047	149 854
SNM SPOLU	1 202 102	1 280 723	1 309 161	1 383 304	1 318 644	1 668 087	1 731 056	1 990 856

Zdroj: Správa o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za obdobie rokov 2017 – 2018.

Aj pre múzeum platí, že slabé financovanie (napr. chýba finančné zabezpečenie výskumu, prezentačnej činnosti, ale predovšetkým väčšieho počtu odborného personálu), priestorová nedostatočnosť (depozitárne priestory) a absencia technologickej základne pre výskum a dokumentáciu výrazne ovplyvňujú jeho činnosť. Otázkou je aj postavenie múzea v rámci SNM, keďže má len veľmi nízku mieru samostatnosti – inšpiráciou môže byť prinajmenšom postavenie múzeí ostatných menšín. Najlepším riešením, by bolo založenie samostatného múzea podľa modelu Muzea romské kultury v Brne. Pre rozvoj činnosti je nevyhnutné navýšenie príspevku pre múzeum, vybudovanie technologickej základne pre výskum a dokumentáciu, vybudovanie depozitárnych priestorov, navýšenie počtu odborných zamestnancov, podpora akvizičnej a prezentačnej činnosti. Za zváženie stojí aj jeho umiestnenie v Martine, napr. vzhľadom k rozloženiu rómskej populácie v rámci Slovenska¹⁶.

Všetkým vyššie uvedeným kultúrnym inštitúciám chýba finančná stabilita. Divadlo Romathan má problémy s nevyhovujúcimi priestormi, otázkou je (v prípade DICRK a Múzea kultúry Rómov na Slovensku) ich postavenie v rámci inštitúcií, ktorých sú súčasťou. Z vyššie uvedeného vyplýva, že pre rozvoj (a spoznávanie) kultúry Rómov vrátane rómskeho jazyka chýba inštitucionálne zabezpečenie (napr. formou samostatného výskumného pracoviska alebo pracoviska, ktoré bude súčasťou už existujúcej vedeckej inštitúcie). Na základe analýzy dostupných informácií konštatujeme, že dobudovanie infraštruktúry pre uchovávanie, rozvoj a ochranu rómskej kultúry, by malo byť jednou z priorít v danej oblasti.

Kultúrne aktivity, podujatia, výstupy

Táto správa nemá ambíciu hodnotiť kvalitu alebo význam jednotlivých kultúrnych aktivít a výstupov za sledované obdobie, vhodnejšie by bolo prezentovať informácie o všetkých, no táto úloha je náročná (bez dlhodobého terénneho zisťovania nerealizovateľná) – jednak preto, že neexistuje databáza, z ktorej by bolo možné čerpať a zároveň preto, že podpore a ochrane rómskej kultúry sa venujú najmä mimovládne organizácie, ktorých činnosť a podpora nie je stabilná. Relatívne dobrým zdrojom je databáza podporených projektov v oblasti menšinovej kultúry, preto budeme vychádzať najmä z informácií v nej. Za rok 2017 bola menšinová kultúra štátom podporená najmä z dotačnej schémy Kultúra národnostných menšín a v roku 2018 pochádzala podpora z novovzniknutého Fondu pre podporu kultúry národnostných menšín (viac o zdrojoch podpory v ďalších častiach textu). Uvedomujeme si, že orientácia na uvedené dva zdroje má rezervy, pretože organizácie a ich aktivity bez finančnej podpory z nich nebudú v tejto správe reflektované (v tomto kontexte je dobré pripomenúť potrebu terénneho mapingu aktivít v oblasti rómskej kultúry).

Ako už bolo naznačené, aktivity v oblasti rómskej kultúry sa do vysokej miery odvíjajú od možností (a štruktúry) štátnej finančnej podpory z vyššie uvedených zdrojov. Keďže činnosť v tejto oblasti je odkázaná najmä na projekty podporované štátom, realizujú ju najmä mimovládne organizácie (aj keď nie len, zabúdať netreba

¹⁶ Viac informácií o Múzeu kultúry Rómov na Slovensku je dostupných na: <https://www.snm.sk/?muzeum-kultury-romov-na-slovensku-uvodna-stranka>.

ani na samosprávy, osvetové strediská, komunitné centrá). Výnimkou sú v úvodnej časti uvedené kultúrne inštitúcie, ktoré sú podporované priamo bez potreby predkladania projektov. Samozrejme aj tieto majú možnosť uchádzať sa o granty na konkrétne aktivity.

Na základe zbežnej analýzy podporených žiadostí z dotačného programu Kultúra národnostných menšín za ostatné roky, analýzy projektov podporených FPKNM na rok 2018, ale aj informácií z terénu a skúseností autorky tejto správy sa zdá, že početne najviac kultúrnych aktivít možno zaradiť do oblasti tzv. živej kultúry – festivaly, koncerty, hudobné alebo spevácke súťaže. Druhú priečku v pomyselnom poradovníku dotovaných aktivít podľa oblastí obsadzujú letné kultúrno-výchovné tábory pre deti a mládež a tvorivé dielne. Na treťom mieste v celkovej výške podpory sú mediálne projekty (tlačené, elektronické médiá, rádiá a aktivity národnostného televízneho vysielania). Ostatné „kategórie“ umenia (divadlo, výtvarné umenie, literatúra) a tiež odborné aktivity a výskum sú dotované výrazne menej. Samozrejme, podpora z grantových schém je viazaná na projektové žiadosti a preto nepomer medzi počtom podporených hudobných festivalov a divadelných, či výtvarných podujatí nie je výsledkom „nesprávneho“ prerozdelenia finančných zdrojov, ale skôr orientácie samotných žiadateľov, resp. realizátorov kultúrnych projektov. Každopádne je na mieste poukázať na túto nevyváženosť. Dobrou ilustráciou je rozloženie financií z Fondu pre podporu kultúry národnostných menšín za rok 2018. Hudobno-spevácke podujatia (prevažne festivaly) boli podporené prostredníctvom 65 projektov (v celkovej sume 567 440 eur), letné kultúrno-výchovné tábory pre deti a mládež – podporených 33 (v celkovej sume 150 564 eur) a tvorivé dielne – 21 podporených projektov (v celkovej sume 91 760 eur), médiá: 10 projektov v celkovej sume 218 500 eur, divadelné aktivity: 5 projektov v celkovej sume 32 500 eur, literatúra: 9 projektov v celkovej sume 52 762 eur, konferencie, workshopy, prednášky, semináre: 5 projektov v celkovej sume 51 000 eur a výskum: 4 projekty v celkovej sume 30 096 eur. Najmenej aktivít s podporou FPKNM bolo v roku 2018 z oblasti výtvarného umenia (5 projektov v celkovej sume 13 448 eur). Aj v databáze nepodporených projektov prevažujú hudobné, tanečné a spevácke podujatia a detské tábory, z „divadelných“ projektov nebolo podporených 5 žiadostí (časť z nich plánovala realizáciu divadelných táborov alebo iných aktivít pre deti), podpory sa nedostalo 8 projektom s literárnou tematikou a 6 projektom orientovaným na výtvarné umenie (vrátane projektov pre deti).¹⁷ Radi by sme upozornili ešte na jednu dôležitú skutočnosť, ktorá je z databáz projektových žiadostí viditeľná – prevaha projektov (podporených alebo nepodporených) je z hľadiska trvania skôr krátkodobá (v prípade festivalov ide najčastejšie o jeden deň), výrazne menej záujmu zo strany žiadateľov je o dlhodobejšie aktivity. Za povšimnutie stojí, že viaceré zo žiadostí o grant na aktivity s dlhodobejším trvaním podporené neboli.

¹⁷ Pri štúdiu databáz podporených a nepodporených projektov sme vychádzali zo zverejnených informácií, čiže z názvov, prípadne krátkych anotácií, preto je možné, že naše údaje budú mierne skreslené – ak nebolo tematické zameranie projektu identifikovateľné z týchto údajov, projekt sme nezachytili.

V nasledujúcich tabuľkách čitateľ nájde názvy projektov a žiadateľov, výšku dotácie projektov v niekoľkých tematických kategóriách. Nejde o všetky projekty podporené v rokoch 2017 a 2018, predovšetkým z prvej kategórie – festivaly, kultúrne podujatia (živá kultúra) – sme vyberali projekty s najvyššou podporou. Podrobnejšie informácie o podporených projektoch záujemca nájde na internetových stránkach Dotácie ÚV SR (za rok 2017) a na stránke Fondu pre podporu kultúry národnostných menšín za rok 2018.¹⁸

Tab. 3 Festivaly a kultúrne podujatia s najvyššou štátnou podporou v rokoch 2017 a 2018¹⁹

Rok	Názov podujatia	Žiadateľ	Výška dotácie	Téma
2017	IV. ročník Edukačných jazzových koncertov v rómskych komunitách	Za emancipáciu a integráciu Rómov	10 000	koncerty
	Gypsy Fest - X. ročník World Roma Festival	OZ Roma Production	20 000	festival
	XII. Medzinárodný rómsky festival	„Rada mimovládnych organizácií rómskych komunít, o. z.“	18 000	festival
	CASOVIA GIPSY FEST – 4. ročník	Samba	8 000	festival
	5. ročník rómskeho festivalu v Prešove	OZ ROMAD	8 000	festival
	14. Európske Rómske kováčske sympóziu	OZ CHARTIKANO	18 000	Umelecká činnosť - kováčstvo
	III. Spoznávací púť za ochrankyňou Rómov – Kali Sary – Čiernej Sary	Informačné poradenské Centrum Rómov	10 500	Zahraničné kult. aktivity
	Cigánsky oheň 12. ročník	OZ LAVUTA	40 000	festival
	Ľudia z rodu Rómov – XVI. ročník	QUO VADIS, o. z.	30 000	festival
	Rómsky festival na Gemeri	Rómske združenie Kráľ	8 000	festival
	Umenie na váš prah	Divadlo Romathan	10 000	divadlo
	Kuchtík HAM HAM	Divadlo Romathan	9 000	divadlo

¹⁸ https://dotacie.vlada.gov.sk/2017/zobraz_ziadosti.php?filter=1.1 a <https://podpora.kultminor.sk/statistiky/program>

¹⁹ V roku 2017 išlo o grantovú schému Kultúra národnostných menšín Úradu vlády SR; v roku 2018 finančnú podporu kultúry národnostných menšín manažoval novovzniknutý Fond na podporu kultúry národnostných menšín.

	17.ročník medzinárodného festivalu Rómskej hudby a spevu Balvafest – Vietorfest 2017	Kultúrno-výchovné občianske združenie Lácho drom	20 000	festival
2018	CASSOVIA GIPSY FEST – 5. ROČNÍK	Samba	18 000	festival
	15. Európske Rómske kováčske sympózium	OZ CHARTIKANO	18 000	Umelecká činnosť – kováčstvo
	6. ročník rómskeho festivalu v Prešove	OZ ROMAD	10 000	festival
	II. rómsky festival na Gemeri	Rómske združenie Kráľ	10 000	festival
	Festival interpretov tradičnej ľudovej cimbalovej hudby 13. Ročník	Dúha Šimonovce	11 000	festival
	XVIII. ročník rómsky festival – Giľaven Romale	Rómske srdcia – Romane Jíle	8 000	festival
	IV. Spoznávací púť za ochrankyňou Rómov – Kali Sárý– Čiernej Sárý	Informačné poradenské Centrum Rómov	12 000	Zahraničné kult. aktivity
	Celoslovenský rómsky festival SAM ROMA SAM	OZ UNIVERZUS	18 000	festival
	V. ročník Edukačných jazzových koncertov v rómskych komunitách	„Za emancipáciu a integráciu Rómov“	20 780	koncerty
	Gipsy Steiger fest	Black and white	13 000	festival
	Spájanie kultúr VIII	Integrácia Rómov Záhorie	11 000	festival
	"Gypsy Fest" – 11. ročník svetového rómskeho festivalu	Občianske združenie Roma Production	32 000	festival
	Cigánsky bašavel 2018	DIVÉ MAKY	8 500	festival
	Rómska struna na potulkách v osadách na východnom Slovensku a umelecké workshopy	Kultúrno – výchovné občianske združenie Lácho drom	10 000	koncerty
	Cigáni idú do neba	TEÁTRUM	9 000	divadlo
	Zlatý rómsky hlas	Divadlo Romathan v Košiciach	11 000	divadlo
	Art Classic o. z.	OZ Art Classic o. z.	18 000	koncerty
	RomaFest Gombasek	Združenie Rómov a národnostných menšín v Slovenskej republike	39 500	festival

Amaro Fest 2018	OZ Rómska Umelecká Agentúra	10 000	festival
Sikavas tumenge amaro ROMIPEN II – Prezentačia slovenských Rómov za hranicami SR II	OZ LAVUTA	35 000	Zahraničné kult. aktivity
15. ročník medzinárodnej súťaže v speve populárnej piesne Rómsky hlások – Romano hangóro	Centrum sociálnej pomoci mladým CESPOM	9 000	Spevácka súťaž
18. ročník medzinárodného festivalu Rómskej hudby a spevu Balvalfest – Vietorfest 2018	Kultúrno – výchovné občianske združenie Lácho drom	30 000	festival
Cigánsky oheň – 13. ročník	Občianske združenie – LAVUTA	48 000	festival
Ida Kellarová, detský zbor Čhavorenge, Česká filharmónia	ARTE NOVA	12 600	festival

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe databáz podporených projektov v uvedených rokoch.

Z tabuľky vyššie je, okrem iného, možno zistiť, ktoré podujatia majú dlhodobejšiu tradíciu (v názve je uvedený ročník realizácie, podujatie bolo podporené v oboch sledovaných rokoch). Medzi takéto aktivity realizované na lokálnej, regionálnej alebo národnej úrovni (všetky majú zároveň dosah na početne širšie cieľové skupiny, najmä preto, že prevažne ide o festivaly) patria napríklad nasledovné:

- *Bihariho slávnosti*: realizátor OZ Dunajskostredských Rómskych muzikantov;
- *Medzinárodný deň Rómov* – prehliadka rómskych talentov: realizátor Žitnoostrovské osvetové stredisko v Dunajskej Strede;
- *Žitnoostrovský rómsky festival*: realizátor Spoločnou cestou s rómskou kultúrou – Kethano drom La Romane kultúra;
- *CASOVIA GIPSY FEST*: realizátor Samba;
- *Rómsky festival v Prešove*: realizátor OZ ROMAD;
- *Nadregionálny festival Rómov južného Zemplína*: realizátor OZ Nová cesta;
- *Európske Rómske kovácke sympóziu*: realizátor OZ Chartikano;
- *Galavečer rómskej kultúry TERNIPEN*: Rómske centrum TERNIPEN (pozn. v roku 2018 nebola aktivita realizovaná);
- *Festival interpretov tradičnej ľudovej cimbalovej hudby*: realizátor OZ Dúha Šimonovce;
- *Gypsy Fest – World Roma Festival*: realizátor OZ Roma Production
- *Cigánsky oheň*: realizátor OZ Lavuta;
- *ŽIVOT V POHYBE*: Gemersko-malohontské osvetové stredisko v Rimavskej Sobote;
- *Ľudia z rodu Rómov*: realizátor Kultúrne združenie Rómov Slovenska, QUO VADIS, o. z. (pozn. v roku 2018 nebolo podujatie zrealizované);
- *Balvalfest*: realizátor Kultúrno-výchovné občianske združenie Lácho drom;

- *Týždeň rómskej kultúry*: realizátor Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre;
- *Ma Bisteren!:* realizátor In Minorita;
- *Cigánsky bašavel*: Divé maky;
- *Spájanie kultúr*: Integrácia Rómov Záhorie;
- *Mám sen – Hi man suno*, literárne podujatie: realizátor OZ Rolik, rómsky literárny klub.

V tabuľke 4 sú uvedené tri druhy výstupov, u ktorých možno predpokladať, že zasiahnu širšiu cieľovú skupinu a sú uchovateľné dlhodobo, ide o knižné publikácie, CD nosiče a dokumentárne filmy. Opäť sme čerpali z databázy podporených projektov za roky 2017 a 2018. Oceňujeme najmä podporu autorskej tvorby rómskych autorov, obzvlášť ak je v rómskom jazyku.

Tab. 4: Film, CD, kniha podporené v rokoch 2017 a 2018

Rok	Žiadateľ	Názov projektu	téma	Výška grantu
2017	Rómske internetové rádio	Vydanie knihy: Ladislav Čonka - Popala, Krajina Rómov II.	Knižná publikácia, autorské dielo	4 000
	OZ ROLIK - Rómsky literárny klub	Than prejkalo romano lekhaviben IX „Mám sen – Hi man suno“	Knižná publikácia, autorské dielo	5 000
	Rómsky sen, občianske združenie	Holokaust – utrpenie slovenských Rómov /Poraimos – pharipen serviko romengero /Holokaust Szlovákia területén	Knižná publikácia, autorské dielo	4 000
	Nadácia Milana Šimečku	Rómovia v lokálnych históriách II	Knižná publikácia – metodická príručka	4 500
	Človek v ohrození, n. o.	Rómovia – mýty a fakty	Knižná publikácia – metodická príručka	4 500
	Nadácia Milana Šimečku	Objavovanie genocídy Rómov počas 2.svetovej vojny v strednej Európe	Internetová stránka ²⁰	7 000
	Spoločnosť pre multimedialne umenie	Všetky moje deti II. multimedialny projekt	Dokumentárny film	7 000
	OKNO, občianske združenie	Materinská škola	Dokumentárny film	6 000
	Zdieľanie o. z.	Primášov sen	Dokumentárny film	6 000

²⁰ V tomto prípade nejde o knižnú publikáciu, no projekt sme do tabuľky zaradili, pretože na internetovej stránke sú zverejňované odborné výstupy (prevažné články, prípadne elektronické publikácie) o Rómoch.

	ARS FORUM	A mucsényi mesemondó (Rozprávkar z Mučína)	Dokumentárny film	5 000
2018	Mgr. Anna Koptová	Ursitori	Knižná publikácia, preklad	5 472
	Zdieľanie o. z.	Poviedky	Knižná publikácia, autorské dielo	6 500
	OZ Rolik	Than prejkalo romano lekhabiben X „Sam aver – Sme iní “	Knižná publikácia, autorské dielo	6 000
	Rómsky sen, občianske združenie	Arina krásna cigánka / Arina šukár čhaja	Knižná publikácia, autorské dielo	5 000
	Rómske Srdcia – Romane Jile, občianske združenie	Megérintelek	Knižná publikácia, autorské dielo	1 890
	Spolok rómskych spisovateľov a umelcov na Slovensku, nezisková organizácia	Versnapló	Knižná publikácia, autorské dielo	3 000
	Občianske združenie Lavuta	Saxofón	Knižná publikácia, autorské dielo	19 800
	Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre	Vznik internetovej stránky romologicke_studie.ukf.sk ²¹	Odborné publikácie na internete	8 000
	Tradana, občianske združenie	Jozef Žolták ml. a jeho hudba	CD	2 500
	Iniciatíva, o. z.	Kto je Róm?	Dokumentárny film	64 000
	PubRes s. r. o.	DREAM MAKERS	Dokumentárny film	15 000
	Mediálny Hlas - Media Voice	Ako som sa stala partizánkou - Filmový odboj proti zabudnutiu	Dokumentárny film	17 000
	OKNO o. z.	Domov	Dokumentárny film	9 000
	Fluidum film, s. r. o.	Primášov sen	Dokumentárny film	10 100
	Zdieľanie o. z.	A lá Zdenka	Dokumentárny film	8 900

Médiá

Široký dosah môžu mať médiá (nemáme dostupné údaje o dosahu všetkých tzv. rómskych médií), ktoré sú zároveň výborným priestorom na prezentáciu jazyka

²¹ V tomto prípade nejde o knižnú publikáciu, no projekt sme do tabuľky zaradili, pretože na internetovej stránke sú zverejňované odborné výstupy (prevažné články, prípadne elektronické publikácie) o Rómoch.

národnostnej menšiny, v našom prípade rómskeho jazyka. Pozornosť si zasluhujú v každom prípade. Tradične známe sú: printové médium *Romano nevo ľil* a relácie národnostného vysielania RTVS. Najmä v ostatných dvoch rokoch evidujeme rozmach elektronických médií a rádii (zoznam projektov podporených za roky 2017 a 2018 v tabuľke 5).

Historicky najstaršie je printové médium *Romano nevo ľil* / *Rómsky nový list* (noviny vychádzajú od roku 1991) a aj keď sa redakcia každoročne stretáva s problémami vychádzajúcimi z nestabilnej (a najmä pre printové médium nevhodne nastavenej) finančnej podpory, noviny majú za dobu svojej existencie dobre vybudovanú komunitu čitateľov a sieť regionálnych redaktorov. V ostatných rokoch noviny prišli o stabilnú redakciu – strata priestorov a zamestnancov je dôsledkom nevyhovujúcej grantovej podpory. Keďže noviny sú odkázané najmä na štátnu podporu, ktorá prostredníctvom grantových schém prichádza vždy až v priebehu roka (administratívne manažovanie projektov od prijatia žiadostí, cez ich hodnotenie, až po zazmluvnenie a finančný prevod grantu trvá aj 6 mesiacov), vydavateľ novín nemal prostriedky na udržanie redakcie. Z toho istého dôvodu vychádza *Romano nevo ľil* nepravidelne, väčšina čísel vždy až v druhej polovici roka. V roku 2017 vyšlo dvanásť čísel novín a v roku 2018 šesť čísel.²² Naším odporúčaním je pripraviť schému podpory tohto média mimo grantov.

Národnostné vysielanie RTVS vychádza priamo zo zákona č. 532/2010 Z. z. o Rozhlase a televízii Slovenska. V roku 2017 prijala RTVS programový dokument pod názvom *Zobrazovanie Rómov v rámci národnostného vysielania RTVS*, v ktorom sú uvedené strednodobé ciele RTVS a z nich vyplývajúce úlohy, no proces zmien v rozsahu, štruktúre aj obsahu rómskeho vysielania sa začal už v roku 2016, napr. medzi rokmi 2016 a 2019 sa významne zvýšil počet minút vysielania pre Rómov z 5 tisíc minút na 12 tisíc. Pod RTVS patria rozhlasové a televízne relácie (viaceré z nich pre RTVS pripravujú samostatné subjekty, napr. rozhlasové relácie pripravujú len externisti).

Rozhlasové vysielanie pre rómsku národnostnú menšinu je (podobne ako pre rusínsku a ukrajinskú menšinu) zostavené z denných spravodajsko-informačných formátov a týždenných publicistických, umeleckých a literárno-dramatických formátov. Spravodajské a informačné programy sa počas pracovných dní vysielajú pod značkou Rádia Patria na celoštátnom okruhu Rádia Regina v hlavnom vysielacom čase. Ostatné formáty sa vysielajú vo večerných hodinách cez víkend a sviatky na okruhu Regina-Východ.²³ Konkrétne ide o nasledovné rozhlasové relácie (vysielanie väčšiny z nich začalo v roku 2018):

- *Rómske slovo*: spravodajský formát vysielaný v slovenskom a rómskom jazyku v pracovných dňoch od 18.40 do 19.00;
- *Zvony nad krajinou*: 60 minútový formát vysielaný 1x mesačne, tematicky zameraný na prezentáciu obcí s vysokým zastúpením Rómov (v roku 2019 v relácii predstavujú obce, v ktorých post starostu získali Rómovia);

²² V elektronickej podobe sú dostupné na: <https://issuu.com/jekhetane-spolu/docs>.

²³ Správa o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za obdobie rokov 2017 – 2018.

- *Klub osobností*: profilové rozhovory zaujímavých rómskych osobností z rôznych oblastí života, 60 minútový formát vysielaný 1x mesačne;
- *Avka tuke phenava/Tak ci povim/Tak ti poviem*: cyklus verejných nahrávok (dramaturgicky postavený na dvoch hostoch: pozvaný rómsky hosť si vyberie a pozve nerómskeho diskusného partnera, diskusia je spojená s verejnou produkciou hudobných skupín, prevažne rómskych). Jedna relácia má 60 minút a je vysielaná 1x mesačne. V roku 2018 bola relácia realizovaná vďaka grantu z Fondu pre podporu kultúry národnostných menšín;
- *Na slovíčko*: 60 minútový formát vysielaný 1x mesačne, tematické vysielanie o živote menšín (v roku 2018 cca. 50% rómske témy);
- *Národnostný kaleidoskop*: aktuálna publicistika zo života menšín, 60 minútový formát vysielaný 2x mesačne;
- Magazín *Sme doma/Sam adaj* je polhodinovým televíznym vysielaním (zaradeným do programovej štruktúry služby Dvojka) s týždennou periodicitou;
- Okrem toho televízia vysiela v týždennej periodicite správy v rómskom jazyku.

Správa o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za obdobie rokov 2017 – 2018, že televízne a rozhlasové vysielanie v maďarskom a rómskom jazyku sa za sledované obdobie obsahovo aj formálne zmodernizovalo. Z toho istého zdroja sa dozvedáme, že RTVS je jediným vysielateľom Európskej vysielacej únie, kde sa rómske vysielanie uskutočňuje v rómskom jazyku, zároveň je moderované príslušníkmi národnostnej menšiny. RTVS je viac-menej pravidelným žiadateľom o finančnú podporu pre kultúru národnostných menšín a teda realizátorom viacerých projektov (mimo vyššie uvedených relácií, ktoré sú financované z rozpočtu RTVS). V roku 2018 to bola škola pre žurnalistov (v rámci tohto projektu bola vydaná publikácia „Učebnica rómskeho jazyka pre žurnalistov“) a už spomenuté verejne nahrávané besedy pod názvom *Avka tuke phenava (Tak ti poviem)*.

Rozšírenie záberu RTVS vo vzťahu k rómskej národnostnej menšine je pozitívnym krokom, osobitne oceňujeme, že sú „rómske relácie“ moderované v rómskom jazyku (alebo aj v rómskom jazyku). Za slabšiu stránku považujeme vysoký podiel externých dodávateľov, resp. tvorcov relácií, čo je dôsledkom nedostatočného personálneho zabezpečenia rómskeho vysielania a v zásade neexistencie redakcie (RTVS zamestnáva jedného redaktora, ostatná výroba relácií je zabezpečená externe). Preto je žiaduce personálne dobudovať redakciu rómskeho vysielania tak, aby sa vysielanie pre Rómov mohlo stať plnohodnotnou súčasťou národnostného vysielania RTVS.

Tab. 5 Médiá podporené z grantov pre rómsku kultúru v rokoch 2017 a 2018

Rok	Názov projektu	Žiadateľ	Téma	Výška dotácie
2017	Gipsy Television – technická prevádzka webového portálu	European Media Centre	Elektronické médiá	8 000

	Hiri – rómske televízne spravodajstvo	European Media Centre	Elektronické médiá	15 000
	Rádio Romano dživipen/Rómsky život – rómske internetové rádio	SISA – sociálna intervencia, sociálne aktivity n. o.	Elektronické médiá	5 000
	Iniciatíva	Rádio Roma	Rozhlas	60 000
	Jekhethane – Spolu	Romano nevo ľil/ Rómsky nový list /2017/	Printové médiá	35 000
2018	new Gen21	Rozvoj rádia Roma	Rozhlas	50 000
	Rádio LUMEN, spol. s r. o.	Rozhlasová relácia „Rómovia – misia možná“	Rozhlas	4 000
	INICIATÍVA s. r. o.	Technické zabezpečenie rádia Roma	Rozhlas	50 000
	4U Slovensko	Rómska tlačová agentúra ROMATA	Elektronické médiá	48 500
	Rádio R1	Rádio R1 – rozvoj rómskeho národnostného internetového rádia	Elektronické médiá	10 000
	Slobodná redakcia R1	Redakcia R1 – prevádzka a rozvoj spravodajského webu rómskych blogerov	Elektronické médiá	10 000
	Spoločnou cestou s rómskou kultúrou Kethano drom La Romane kultúra	Duj TV	Elektronické médiá	10 000
	European Media Centre	Hiri – rómske televízne spravodajstvo	Elektronické médiá	14 000
	European Media Centre	Gipsy Television – technická prevádzka webového portálu	Elektronické médiá	4 000
	Jekhethane – Spolu	Romano nevo ľil/ Rómsky nový list /2018/	Printové médiá	18 000

Z tabuľky podporených mediálnych projektov je viditeľné, že najmenej priestoru prislúcha printovým médiám (aj s ohľadom na modernizáciu mediálneho priestoru je potrebné si uvedomiť, že je stále nedostatok čitateľov, ktorým nie sú elektronické médiá dostupné). Oceniť možno iniciatívy subjektov smerujúce k tvorbe komplexných produktov (spravodajstvo, publicistika, zábava,...) – napr. Gipsy television²⁴. Zaujímavé sú údaje o podpore aj žiadateľov z rádia Roma, v súvislosti s tým chceme

²⁴ http://www.gipsytv.eu/gipsy-television.html?page_id=286

upozorniť na potrebu precízneho sledovania výstupov nových a relatívne dobre podporovaných mediálnych projektov.

Pre rozvoj a ochranu kultúry je nespochybniteľne dôležitý výskum. Je na škodu, že výskumných projektov je medzi žiadosťami o grant veľmi málo (v roku 2017 jeden výskumný projekt a v roku 2018 štyri výskumné projekty). Otázkou je, či sú podmienky výziev nastavené vhodne pre vedecké a odborné projekty – máme na mysli predovšetkým maximálnu dĺžku trvania projektov (1 rok), ale aj formu podpory (menej vhodná je pre výskumné tímy).

Finančná podpora pre kultúru rómskej národnostnej menšiny

Kľúčovú úlohu v podpore kultúry Rómov zohráva štát. Kultúrne inštitúcie sú podporované zo štátneho rozpočtu, mimovládne organizácie a rad ďalších možných žiadateľov sa môžu uchádzať o finančné granty. V roku 2017 bola štátna podpora pre kultúru národnostných menšín prerozdeľovaná prostredníctvom dotačného programu Kultúra národnostných menšín²⁵. Dotačný program patril pod Úrad vlády SR a jeho gestorom bol splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny.

V roku 2018 prevzal úlohy súvisiace s prerozdelením štátnej podpory Fond na podporu kultúry národnostných menšín (vznikol v roku 2017 zákonom č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov).²⁶

Tab. 6 Štruktúra podpornej činnosti v rokoch 2017 a 2018

Programy podpornej činnosti v roku 2017 ²⁷	Programy podpornej činnosti v roku 2018 ²⁸
Zachovanie, vyjadrenie, ochrana a rozvoj identity a kultúrnych hodnôt národnostných menšín	Podpora kultúrno-osvetovej činnosti a vzdelávacej činnosti, vedy a výskumu
Výchova a vzdelávanie k právam národnostných menšín	Podpora literárnej, nakladateľskej a vydavateľskej činnosti
Interetnický a interkultúrny dialóg a porozumenie medzi národnostnou väčšinou a národnostnými menšinami a etnickými skupinami	Podpora divadelného, hudobného, tanečného, výtvarného a audiovizuálneho umenia
	Podpora zabezpečenia interkultúrneho dialógu a porozumenia medzi občanmi slovenskej

²⁵ V súlade so zákonom č. 542/2010 Z. z. o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Úradu vlády Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

²⁶ Znenie zákona dostupné tu: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2017-138> podrobnejšie informácie o Fonde sú dostupné na: <https://www.kultminor.sk/sk/fond/charakteristika-fondu>

²⁷ Z dotačného programu Kultúra národnostných menšín, podrobnejšie informácie o podprogramoch dostupné na: https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/6730_vyzva-na-rok-2017-od-16-novembra-2016-do-16-januara-2017.pdf

²⁸ Z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, podrobnejšie informácie o podprogramoch sú dostupné na: <https://www.kultminor.sk/sk/moznosti-podpory/struktura-podpory>

	národnosti a občanmi patriacimi k národnostným menšinám a etnickým skupinám
--	---

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa internetových zdrojov o grantovom systéme Kultúra národnostných menšín 2017 a o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín 2018.

Fond na podporu kultúry národnostných menšín priniesol viacero zmien, z nich za zásadné považujeme:

- inštitucionalizácia a s tým súvisiaca vyššia miera autonómnosti;
- prvok „samosprávy“ menšín pri prerozdelení finančných zdrojov na projekty (o prideľovaní grantov pre každú menšinu rozhodujú odborné rady, ktoré sú tvorené zo zástupcov tej ktorej menšiny, traja z piatich členov každej odbornej rady sú volení mimovládnyimi organizáciami zastupujúcimi danú menšinu; zvyšných dvoch členov stanovuje riaditeľ FPKNM);
- navýšenie celkovej sumy alokovanej na podporu kultúry menšín a tiež vo vzťahu k rómskej národnostnej menšine (v porovnaní rokov 2017 a 2018 sa celková alokovaná suma zvýšila o 3 180 000 eur; suma pre kultúru Rómov bola navýšená o 949 920 eur).

Celková suma prerozdelená v roku 2017 pre všetky národnostné menšiny bola 4 396 550 eur (alokovaná suma bola vyššia – 4 500 000, no z rôznych dôvodov nedošlo u niekoľkých žiadateľov k podpísaniu zmluvy). Z toho 770 400 eur išlo na podporu kultúry Rómov, podporených bolo 142 rómskych projektov. Z celkovej alokovanej sumy tvorila časť určená pre rómsku národnostnú menšinu 17,12 %.

Na rok 2018 bola na podporu kultúry národnostných menšín alokovaná suma 7 680 000 eur, vyplatené boli finančné prostriedky pre 1447 projektov (nepodporených projektov bolo 679) vo výške 7 251 689 eur. Až 428 311,00 eur ostalo nevyplatených, z toho viac ako 50 % tvorili prostriedky určené pre Rómov (258 722 eur). Rómske odborné rady v porovnaní s ostatnými menšinami nerozdelili najviac financií, a to aj v absolútnych číslach a aj z hľadiska podielu na celkovej alokovanej sume pre danú menšinu. Na rómsku kultúru bola stanovená suma 1 720 320 eur (druhá najvyššia, hneď po maďarskej menšine, pre ktorú boli určené prostriedky vo výške 4 070 400 eur) a vyplatená suma 1 461 598 eur. Podporených bolo 196 projektov, bez podpory ostalo 159 projektov ²⁹.

Výška sumy alokovanej na podporu kultúry národnostných menšín sa odvíja predovšetkým od počtu členov danej menšiny, i keď model výpočtu pridelennej sumy je komplikovanejší (zohľadňuje ďalšie údaje). Zdrojom o početnosti národnostnej menšiny je Sčítanie obyvateľov, domov a bytov z roku 1991 (SODB). V SODB sa k rómskej národnosti dlhodobo prihlasuje len časť Rómov, presnejšie odhady o početnosti príslušníkov rómskej národnostnej menšiny sú dostupné napr. v Atlase rómskych komunít na Slovensku 2013, ale aj v ďalších a preto odporúčame zdroj prehodnotiť.

²⁹ Správa o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za obdobie rokov 2017 – 2018.

Údaj o nevyužitej finančnej čiastke určenej na podporu kultúry Rómov naznačuje problémy v systéme prerozdelenia finančných prostriedkov (otázkou je, ako na nový systém reflektujú ostatné národnostné menšiny). Práve vo vzťahu k rómskej národnostnej menšine boli v roku 2018 medializované „podozrenia“ z nevyváženosti podpory v prospech konkrétnych organizácií, projektov alebo regiónov, o prepojeniach členov odborných rád s organizáciami, ktoré boli podporené. Aj odbornou verejnosťou boli niektoré aspekty vnímané kriticky, išlo napr. o absenciu relevantného podkladu (mapovanie potrieb a z neho vychádzajúce priority a strategické ciele) pre prerozdelenie financií medzi jednotlivé programy (amatérska kultúra, médiá, profesionálna kultúra) a absenciu mechanizmu tohto rozdelenia; slabý dôraz na prvok odbornosti pri hodnotení odborne aj finančne náročných projektov – vedecké, mediálne, projekty s vyšším rozpočtom, atď. (napr. prostredníctvom tzv. slepého hodnotenia projektov alebo prostredníctvom doplnenia kritérií na členov odborných rád).

Kriticky sa vyjadruje aj riaditeľ FPKNM. V odpovedi na otázky autorky tejto správy referuje o komplikovanom fungovaní odborných rád, slabej akceptácii zloženia rád zo strany rómskych organizácií, negatívnych dôsledkoch nespokojnosti s prerozdelením financií (vrátane neochoty uznávaných odborníkov zapojiť sa do negatívne vnímaného rozhodovacieho procesu). Situácia sa nezlepšuje ani v roku 2019. Z dôvodu odstúpenia časti členov jednej z rómskych odborných rád neboli žiadosti o projekty na rok 2019 počas prvej polovice roka v tejto rade vyhodnotené. Bez ohľadu na relevantnosť medializovaných informácií, považujeme za nevyhnutné nový systém podpory precízne analyzovať (so spätnou väzbou od zástupcov všetkých menšín) a na základe zistení upraviť.

Priority a návrhy riešení

1. Podpora a postavenie existujúcich kultúrnych inštitúcií

a) Divadlo Romathan:

- stabilnejšia a rozsiahlejšia finančná podpora: orientovaná predovšetkým na zájazdovú činnosť;
- presťahovanie divadla do vhodnejších priestorov;
- zvyšovanie kvality umeleckej produkcie;
- posilnenie pozície divadla na medzinárodnej scéne a spolupráce so zahraničím.

b) Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry (DICRK):

- stabilizovať činnosť DICRK do budúcnosti (po skončení obdobia povinnej trvalej udržateľnosti národného projektu, v rámci ktorého pracovisko vzniklo);
- posilniť pozíciu pracoviska v rámci inštitúcie, ktorej je súčasťou (napr. samostatným plánovaním činnosti, na ktorú by nadväzoval samostatný rozpočet);

- posilniť postavenie DICRK v rámci menšiny prostredníctvom vytvorenia „poradného orgánu“ pracoviska zloženého zo zástupcov rómskej národnostnej menšiny;
- posilniť národnostný rozmer DICRK vo vzťahu k personálnemu obsadeniu DICRK;
- Múzeum kultúry Rómov: Posilniť pozíciu múzea v rámci SNM (podľa vzoru ostatných menšinových múzeí alebo Muzea romské kultury v Brne);
- lepšie finančne a najmä personálne zabezpečiť činnosť múzea;
- podporiť výskumnú činnosť múzea;
- zabezpečiť depozitárne priestory;
- zabezpečiť technologickú základňu pre výskum a dokumentáciu;
- prehodnotiť sídlo múzea.

2. Dobudovanie infraštruktúry pre uchovávanie, rozvoj a ochranu rómskej kultúry

- Vznik nových kultúrnych inštitúcií: podporiť vznik inštitúcie, ktorá sa bude venovať výskumu rómskeho jazyka, ale aj jeho aplikácii do praxe (môže byť súčasťou existujúcej výskumnej inštitúcie – napr. SAV alebo byť samostatným subjektom).

3. Dlhodobá a stabilná podpora výskumu v oblasti rómskeho jazyka, kultúry a histórie

4. Médiá

- vybudovanie redakcie rómskeho národnostného vysielania v RTVS;
- vytvoriť systém stabilnej finančnej podpory pre Romano nevo ľil mimo grantov;
- precízne sledovať výstupy a kvalitu štedro podporovaných mediálnych projektov.

5. Podpora výskumu v oblasti rómskej kultúry a jazyka

6. Oblasť podpory pre kultúru rómskej národnostnej menšiny

- participatívnym procesom stanoviť priority podpory kultúry rómskej menšiny, ktoré budú jedným z východiskových materiálov pre FKRM (predovšetkým pri stanovovaní objemu finančných prostriedkov pre jednotlivé výzvy a precizovaní obsahu, cieľov a zamerania výziev);
- osвета: vytvoriť nástroje mobilizácie a šírenia informácií o prioritách a možnostiach podpory menšinovej kultúry pre možných žiadateľov, ktoré budú užívateľsky priaznivé aj pre amatérskych žiadateľov bez dostupnosti internetu (napr. informačné stretnutia v lokalitách, atď.);
- prehodnotiť zdroj informácií o počte členov rómskej národnostnej menšiny (napr. Atlas rómskych komunít) a pri strategickom plánovaní štátnej podpory menšiny vychádzať z reálnych odhadov o počte obyvateľov rómskeho pôvodu.

Návrhy pre Fond na podporu kultúry národnostných menšín

- vyhodnotiť doterajšie skúsenosti s prerozdeľovaním finančnej podpory v rámci FKNM pre všetky národnostné menšiny a výsledky dôkladnej analýzy implementovať do praxe Fondu (upraviť všetky potrebné dokumenty, prípadne navrhnúť zmeny v Zákone o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín)
- precizovať podmienky pre tvorbu odborných rád, resp. výber ich členov a nominantov zo strany mimovládnych organizácií;
- zabezpečiť odborné posudky (nezávislé anonymné posudzovanie expertom) pre niektoré typy projektov (v závislosti od žiadanej sumy a zamerania projektu, napr. mediálne projekty, výskumné projekty a iné);
- upraviť metodické usmernenie a podmienky pre žiadateľov v jednotlivých výzvach, konkrétne odlíšiť nároky na rozsah a kvalitu projektových žiadostí vo výzvach zameraných na podporu médií a profesionálneho umenia;
- vytvoriť mechanizmus prerozdeľovania finančných prostriedkov medzi jednotlivé programy, ktorý bude založený na analýze potrieb a stanovených prioritách v podpore každej národnostnej menšiny;
- prehodnotiť jednotlivé výzvy – ich ciele, obsah, zameranie, štruktúru (predovšetkým výzvu na podporu neprofesionálneho umenia a vzdelávania – A), tak aby boli flexibilnejšie potrebám žiadateľov, zároveň zväžiť štruktúru jednotlivých výziev/programov;
- prispôbiť podmienky podpory pre projekty dlhodobého trvania (napr. výskum)
- dôsledná kontrola projektov s vyššou dotáciou (nad 10 000 eur).

Stav národnostného školstva rómskej národnostnej menšiny

Prípadní záujemcovia o vzdelávanie v rómskom jazyku v Slovenskej republike nenájdu žiadnu možnosť pre realizáciu svojej potreby (rómsky jazyk ako vyučovací jazyk) na žiadnom stupni školského vzdelávania. V SR v zásade neexistuje národnostné školstvo vo vzťahu k rómskej národnostnej menšine, príčin je viacero a sú dobre vysvetlené, preto im v tejto správe nebudeme venovať priestor a len v stručnosti uvedieme niektoré z nich:

- absencia dostatočného počtu kvalifikovaných učiteľov;
- absencia učebníc, metodických materiálov;
- absencia vysokoškolského vzdelávania rómskeho jazyka (pozn. v aktuálnom roku prípravy tejto správy bol akreditovaný študijný program rómskeho jazyka pedagogického zamerania na Prešovskej univerzite, jeho prví absolventi budú pre prax pripravení o 5 rokov);
- slabá podpora rozvoja výskumu a odborného rozvoja rómskeho jazyka (napr. chýbajúca inštitucionálna a finančná podpora);
- otázka záujmu vedenia základných a stredných škôl o zavedenie rómskeho jazyka do vzdelávania.

Podpora implementácie rómskeho jazyka do vzdelávania je výzvou, ktorá nie je už dlhodobo dostatočne reflektovaná. Aktuálne je explicitne uvedená v niekoľkých vládnych strategických dokumentoch³⁰, preto veríme, že tento zámer bude základom pre následné vytváranie priestoru (podpory) pre rómsky jazyk v rámci vzdelávacieho systému v krajine. Máme vedomosť o dvoch základných školách, ktoré majú vo svojich vyučovacích predmetoch zahrnutý rómsky jazyk (v tabuľke nižšie). Predpoklad je, že je využívaný časťou pedagogických asistentov v materských a základných školách, ktoré navštevujú rómski žiaci slabšie ovládajúci slovenský jazyk. Rómsky jazyk môžu využívať na neformálnu komunikáciu s deťmi a žiakmi, no nedisponujeme presnejšími údajmi o počte asistentov, ktorí rómsky jazyk ovládajú a vo svojej práci využívajú, aj preto, že ovládanie rómskeho jazyka nepatrí medzi výberové kritériá pre asistentov.

S rómskym jazykom ako s jedným z vyučovaných predmetov sa žiaci môžu stretnúť na súkromných stredných školách (v tab. 1 je uvedený ich zoznam a týždenná hodinová dotácia predmetu rómsky jazyk). Nemáme vedomosť o žiadnej štátnej strednej škole, ktorá by žiakom ponúkala vyučovanie rómskeho jazyka. Spomenuté súkromné školy navštevujú prevažne rómski žiaci, školy zápasia s viacerými problémami súvisiacimi s financovaním (vzhľadom k tomu, že prevahu žiakov týchto súkromných škôl tvoria deti z marginalizovaných rómskych komunít, nie je možné dofinancovať prevádzku škôl prostredníctvom poplatkov za štúdium), ale aj s priestorovým zabezpečením, nedostatkom metodických materiálov, učebníc a iných odborných zdrojov v rómskom jazyku a s inými prekážkami. Školy sú nútené uchádzať sa o financovanie z viacerých zdrojov (napr. prostredníctvom projektov), čo si vyžaduje časové aj personálne kapacity. Napríklad Súkromné gymnázium Zefyrína Jimenéza Mallu v Kremnici už dlhodobo zápasí s priestorovým problémom. V školskom roku 2018/2019 škole hrozilo, že stratí priestory, ktoré má v prenájme.³¹ Stabilne má rómsky jazyk a literatúru (gramatika, konverzácia) vo svojich študijných programoch *Ústav romologických štúdií Fakulty sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre*. Na tomto vysokoškolskom pracovisku je rómsky jazyk (podobne ďalšie predmety z oblasti rómskych reálií, napr. história Rómov, rómska kultúra, literatúra s rómskou tematikou a iné) súčasťou ponúkaných študijných programov na úrovni základov pre pomáhajúcich profesionálov v sociálnej oblasti. Od akademického roka 2020/2021 bude Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre ponúkať študentom viacerých pedagogických študijných programov³², tzv. špecializáciu na romológiu, ktorú spolu v oboch stupňoch štúdia (Bc. a Mgr.) tvorí približne 12 disciplín/predmetov o Rómoch (rómsky jazyk, kultúra Rómov, literatúra s rómskou tematikou, atď.). Predmety bude zabezpečovať Ústav romologických štúdií a po získaní dostatočného počtu kreditov dostanú študenti možnosť absolvovať štátnu skúšku z romológie (súčasťou bude aj rómsky jazyk). Podrobnejšie informácie o Ústave romologických štúdií sú dostupné na: <http://urs.web2v.ukf.sk/>.

³⁰ Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania 2018 – 2027; Stratégia pre integráciu Rómov do roku 2020, Aktualizovaný akčný plán pre oblasť vzdelávania; Učiace sa Slovensko.

³¹ Napr. na: http://www.gipsytv.eu/gipsy-television/spravy/slovensko/kremnica-sukromne-gymnazium-ma-problem-s-financovanim-a-s-priestormi..html?page_id=4171

³² Predškolská a elementárna pedagogika, Pedagogika.

Ako sme vyššie uviedli, v akademickom roku 2019/2020 bude prvýkrát otvorené vysokoškolské štúdium rómskeho jazyka pedagogického zamerania³³ na Prešovskej univerzite. Štúdium bude zastrešovať Ústav rómskych štúdií, podrobnejšie informácie o pracovisku sú dostupné na:

<https://www.unipo.sk/cjknm/hlavne-sekcie/urs/o-institute/>

Tento počin považujeme za významný krok k rozvoju jazyka na akademickej úrovni s priamym presahom do školskej praxe na všetkých stupňoch. Očakávaním je, že absolventi štúdia sa budú na úrovni základného a stredného školstva uplatňovať ako učitelia rómskeho jazyka.

Tabuľka 1: Základné a stredné školy, na ktorých je v školskom roku 2018/2019 vyučovaný predmet rómsky jazyk a rómske reálie

Názov základnej alebo strednej školy	Miesto	Týždenná hodinová dotácia predmetu rómsky jazyk (RJ) a rómske reálie (ROR)	Maturita z rómskeho jazyka
ZŠ Kružlová	Kružlová	RJ: 1 hod/1. roč. ROR: 1 hod/5., 6., 7., 8., 9. roč.	Netýka sa
Súkromná základná škola, Galaktická	Košice	RJ	Netýka sa
Súkromná spojená škola	Kremnica	Súkromné gymnázium: RJ: 2 hod/2., 4., 6., 7. roč., kvinta, sexta, 3 hod/8. roč., kvarta, septima, oktáva ROR: 1 hod./kvinta, sexta, septima, oktáva	Áno
Súkromná pedagogická a sociálna akadémia	Košice	Chýbajúci údaj	
Súkromné hudobné a dramatické konzervatórium	Rimavská Sobota	RJ: 3 hod. v ročníkoch 1 – 6, ROR: 2 hod. v ročníkoch 1 – 6, Rómsky ľudový tanec: 1 hod. v ročníkoch 1 – 6.	Áno
Konzervatórium Jozefa Adamoviča,	Košice	Chýbajúci údaj	
Súkromné hudobné a dramatické konzervatórium,	Košice	Chýbajúci údaj	
Súkromná stredná odborná škola Biela voda	Kežmarok	Chýbajúci údaj	

³³ Názov študijného programu: Rómsky jazyk, literatúra a reálie; Názov študijného odboru: Učiteľstvo akademických predmetov.

V nadväznosti na vyššie uvedené možno konštatovať, že právo na vzdelanie v jazyku národnostnej menšiny nie je v prípade Rómov (ako jednej z mála národnostných menšín) v Slovenskej republike naplnené. Upozorňujeme, že ide o jednu z najpočetnejších menšín (odhadom viac ako 400-tisícová populácia).³⁴

V súvislosti so vzdelávaním Rómov sa diskutuje predovšetkým o inkluzívnom vzdelávaní a dostupnosti kvalitného vzdelávania žiakov z marginalizovaných rómskych komunít, už menej pozornosti sa venuje vzdelávaniu v rómskom jazyku, aj keď – ako je vyššie uvedené, aktuálne je Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu (ďalej aj ako „MŠVVaŠ SR“) deklarovaná potreba podpory zavádzania predmetu rómsky jazyk. Väčšinou sa však stretávame skôr so záujmom využívať jazyk ako nástroj vyrovnávania sociálnych nerovností (jazyková bariéra časti rómskych detí pri vstupe do školského systému), menej v kontexte podpory národnostnej menšiny. Situáciu dobre ilustruje aj historický prierez programov MŠVVaŠ SR zverejnených na webovej stránke v téme Špeciálne a inkluzívne vzdelávanie, ktoré sa orientujú predovšetkým na zlepšovanie kvality vzdelávania detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a predovšetkým z rómskych rodín, ale napr. aj rozloženie finančnej podpory rozvojových projektov v rámci rozpočtu Sekcie národnostného a inkluzívneho vzdelávania na rok 2019.³⁵ Správnosť prioritizácie riešenia problémov spojených so vzdelávaním detí z marginalizovaných rómskych komunít je nespochybniteľná, v rámci podpory národnostnej menšiny je však cenená aj cielená intervencia štátu do oblasti rozvoja národnostného školstva mimo kontextu „sociálneho znevýhodnenia“. Rómsky jazyk nemá byť iba „pomocným jazykom“ v práci s deťmi so slabšou znalosťou slovenského jazyka, ale plnohodnotným jazykom národnostnej menšiny a ako taký si zasluhuje pozornosť a podporu štátu, obzvlášť v situácii, keď jazykovedci upozorňujú na jeho ohrozenosť a navrhujú „záchranné“ opatrenia (viac v časti Správa o používaní jazykov národnostných menšín).

Rómsky jazyk je doteraz v školstve vnímaný skôr ako znevýhodnenie – dobrým príkladom je situácia vstupu rómskych detí so slabou znalosťou slovenského jazyka do školského systému. V prípade, že tieto deti ovládajú iba svoj materinský jazyk, sú v rámci vzdelávania znevýhodnené a ich jazyková podpora zo strany školy je mizivá. Dôvodov je viacero: prvým a najdôležitejším je absencia dostatku pedagogických zamestnancov ovládajúcich rómsky jazyk, potom nedostatok učebných materiálov, didaktických pomôcok a metodických materiálov. V neposlednom rade možno za dôvod považovať akceptáciu zaužívanej praxe, resp. odmietanie inovácií zamestnancami školy (napr. viaceré výskumy ukazujú, že pedagogickí zamestnanci škôl s vyšším počtom detí, ktoré majú jazykovú bariéru, nemajú záujem o vlastné vzdelávanie v rómskom jazyku a očakávajú, že rómske deti budú dobre ovládať slovenský jazyk).

³⁴ Podľa Atlasu rómskych komunít 2014 (Mušinka a kol. Atlas rómskych komunít na Slovensku 2014, Bratislava: UNDP 2013); dostupné na: https://www.minv.sk/?atlas_2013

³⁵ Dostupné na: <http://www.minedu.sk/dokumenty-pre-oblast-vychovy-a-vzdelavania-deti-a-ziakov-zo-socialne-znevychodneného-prostredia/> a na: <http://www.minedu.sk/21733-sk/rozpis-financnych-prostriedkov-vyčlenených-v-rozpočte-sekcie-narodnostného-a-inkluzívneho-vzdelavania-v-roku-2019/>

Na úrovni ústrednej štátnej správy spadá vzdelávanie príslušníkov národnostných menšín pod rezort riadený MŠVVaŠ SR. Problematika je rezortom reflektovaná jednak na úrovni poradných orgánov ministerky a zároveň v štruktúre MŠVVaŠ SR. Jedným z poradných orgánov ministerky je „Rada ministra pre národnostné školstvo“, konkrétnejšie pre oblasť výchovy a vzdelávania príslušníkov národnostných menšín a implementáciu Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov³⁶.

Do štruktúry MŠVVaŠ SR patrí Sekcia národnostného a inkluzívneho vzdelávania, ktorá bola zriadená 1. apríla 2018 a aj keď podobne orientované súčasti patria pod MŠVVaŠ SR už štandardne (napr. v minulosti Odbor národnostného školstva), vznik uvedenej sekcie možno považovať za pozitívny krok. Sekcia sa člení na odbor vzdelávania národnostných menšín, oddelenie prierezových tém v školstve a kanceláriu sekcie národnostného a inkluzívneho vzdelávania. Z rozpočtových organizácií MŠVVaŠ SR sa podpore rómskeho jazyka vo vzdelávaní venujú najmä Štátny pedagogický ústav (ďalej aj ako „ŠPÚ“) a Metodicko-pedagogické centrum (ďalej aj ako „MPC“). Podľa organizačnej štruktúry prijatej v roku 2018 sa ŠPÚ člení na 5 úsekov, jedným z nich je Úsek pre tvorbu a rozvoj obsahu vzdelávania národnostných menšín (tri oddelenia: Oddelenie pre obsah vzdelávania maďarskej menšiny, Oddelenie pre obsah vzdelávania rómskej menšiny a Oddelenie pre obsah vzdelávania rusínskej a ukrajinskej menšiny)³⁷. Podľa plánov úloh na roky 2017 a 2018³⁸ a Výročnej správy za rok 2017 sa ŠPÚ v oboch sledovaných rokoch venoval rómskemu jazyku a celkovo podpore vzdelávania národnostných menšín a o národnostných menšinách (napr. v rámci multikultúrnej výchovy). Výber z úloh ŠPÚ za jednotlivé roky:

- 2017 – v rámci projektu *Inovatívne vzdelávanie pre pedagogických zamestnancov základných škôl za účelom zvýšenia ich interkultúrnych kompetencií vo vzdelávacom procese rómskych žiakov* bolo pripravené a realizované akreditované inovatívne vzdelávanie v oblasti interkultúrneho vzdelávania so zameraním sa na rómsky jazyk a rómsku kultúru³⁹ a vydaných niekoľko publikácií o rómskom jazyku, kultúre a histórii. V rámci jedného z medzinárodných projektov ŠPÚ bolo vypracovaných niekoľko dokumentov s cieľom inovácie pedagogických materiálov z rómskeho jazyka (podrobnejšie vo Výročnej správe).⁴⁰
- 2018 – Plán úloh na rok 2018 uvádza niekoľko výskumných, vzdelávacích a iných odborných aktivít (napr. konferencia tematicky orientovaná do oblasti rómskeho jazyka vo vzdelávaní). Podrobnejšie informácie sú dostupné vo zverejnenom dokumente na stránkach ŠPÚ. Medzi kľúčové aktivity ústavu možno zaradiť

³⁶ <http://www.minedu.sk/poradne-organy/>

³⁷ http://www.statpedu.sk/files/sk/o-organizacii/organizacia-spu/organizacna-struktura/organizacna-struktura_schema_25_4_2018.pdf

³⁸ Dostupné na: <http://www.statpedu.sk/sk/o-organizacii/organizacia-spu/plan-hlavnych-uloh/>

³⁹ Výročná správa, 2017, s. 19.

⁴⁰ Dostupné na: http://www.statpedu.sk/files/sk/o-organizacii/organizacia-spu/vyrocnasprava/vyrocnasprava_2017_26_02_18-2_final_po_korekture_plus_lp.pdf

projekt Erasmus+: *Inováciou didaktiky rómskeho jazyka k inkluzívnemu vzdelávaniu žiakov zo znevýhodneného prostredia.*

Metodicko-pedagogické centrum má vo svojej organizačnej štruktúre Rómske vzdelávacie centrum (ďalej aj ako „ROCEPO“) so sídlom v Prešove a s celoslovenskou pôsobnosťou, ktorého cieľom je: „Zohľadniť špecifické potreby a podmienky rómskej národnostnej menšiny s dôrazom na efektívne vzdelávacie, informačné, dokumentačné a poradenské služby obzvlášť pre učiteľov na školách s vysokým počtom rómskych detí a žiakov.“⁴¹ Centrum sa venuje predovšetkým vzdelávacej činnosti pedagogických aj nepedagogických zamestnancov škôl, ale aj tvorbe metodických materiálov, realizácii národných projektov a iným činnostiam. V predmetných rokoch MPC realizuje národný projekt *Škola otvorená všetkým* (cieľom je podporiť inkluzívne vzdelávanie a rovnaký prístup všetkých detí ku kvalitnému vzdelávaniu), do ktorého sú zapojené školy s vyšším počtom žiakov z marginalizovaných rómskych komunít. Projekt má pomôcť vyrovnať šance rómskych detí zo znevýhodneného prostredia, nie je primárne orientovaný na podporu rómskeho jazyka v školách. Zo Správ o činnosti MPC vyplýva, že v rámci vzdelávacej činnosti Rómskeho vzdelávacieho centra bolo v rokoch 2017 a 2018 zrealizovaných niekoľko akreditovaných kurzov:

- 2017: spolu 13 kurzov, z nich podľa nášho odhadu (na základe názvov kurzov) jeden mohol obsahovať témy z jazyka, kultúry, rómsky reálií (názov kurzu: Rómsky jazyk v edukácii);
- 2018: spolu 11 kurzov, z nich podľa nášho odhadu (na základe názvov kurzov) jeden mohol obsahovať témy z jazyka, kultúry, rómsky reálií (názov kurzu: Poznávaním žiakov z marginalizovaných rómskych komunít k vytváraniu priaznivého edukačného prostredia a odbúravania predsudkov; 13 absolventov).⁴²

Na základe verejne dostupných dokumentov o MPC možno konštatovať, že centrum sa v súvislosti so vzdelávaním rómskych žiakov vo svojej činnosti (aj cieľoch) orientuje predovšetkým na oblasť inkluzívneho vzdelávania a podpory žiakov zo znevýhodneného prostredia marginalizovaných rómskych komunít. Menej nachádzame v aktivitách MPC vzdelávanie v oblasti rómskeho jazyka, prípadne rómskych reálií. Ďalšie vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov škôl v rómskom jazyku absentuje úplne.

Nemáme vedomosť o ďalších inštitúciách a organizáciách na regionálnej alebo lokálnej úrovni, ktoré by sa stabilne venovali implementácii rómskeho jazyka a reálií do vzdelávacieho systému. Do istej miery možno za také považovať národné projekty inkluzívneho vzdelávania – aktuálne prebiehajúci je už spomenutý projekt *Škola otvorená všetkým*, do ktorého je zapojených 130 základných a 50 materských škôl (projekt je financovaný zo zdrojov EÚ a realizovaný Metodicko-pedagogickým centrom). Zo zdrojov projektu sú financované pracovné miesta pedagogických

⁴¹ <https://mpc-edu.sk/rocepo>

⁴² Dostupné na: https://mpc-edu.sk/sites/default/files/mpc/dokumenty/sprava_o_cinnosti_mpc_2018_final.pdf

asistentov, z ktorých časť ovláda rómsky jazyk a vo svojej práci s rómskymi deťmi ho aj využíva (presnejšie údaje zatiaľ nie sú verejne dostupné). Vzdelávanie rómskych detí je témou, ktorá je dlhodobo diskutovaná, z viacerých dôvodov možno považovať postavenie rómskych detí (alebo Rómov vo všeobecnosti) vo vzdelávacom systéme za znevýhodnené, a to nie len z hľadiska absencie národnostného školstva, či vyučovania rómskeho jazyka v základných a v prevahe stredných škôl, ale predovšetkým z hľadiska významne slabšej dostupnosti kvalitného vzdelávania v porovnaní so všeobecnou populáciou. So vzdelávaním Rómov je spojených viacero „špecifických“ problémov, z ktorých veľká časť súvisí so sociálne nepriaznivou situáciou časti rómskej populácie. Ide napr. o nedobrovoľnú segregáciu detí z marginalizovaných rómskych komunít v tzv. rómskych školách, slabú dostupnosť pred-primárneho vzdelávania pre deti z týchto komunít, jazykovú bariéru ako dosiaľ neprekonanú prekážku časti rómskych detí pri vstupe do základnej školy a s tým súvisiacu ich slabšiu úspešnosť, výrazne slabšiu kvalifikačnú a vzdelanostnú štruktúru rómskeho obyvateľstva, atď. Je preto prirodzené, že sa pozornosť štátu sústreďuje na vyššie uvedené prekážky rómskych detí v ceste za kvalitným vzdelaním. Otázkou je, ako sú účinné doteraz implementované riešenia, vzhľadom na to, že dobré príklady sú skôr epizodické a na lokálnej úrovni, prípadne realizované v obmedzenom období (národné projekty) bez stabilného financovania. V tejto správe nie je priestor na hĺbkovú analýzu problémov spojených so vzdelávaním Rómov v celej šírke, no existuje dostatok verejne dostupných publikácií a správ, ktoré situáciu analyzujú a na ktoré čitateľa odkážeme.

Radi by sme však upozornili na akútnu potrebu podpory rómskeho jazyka v školách, a to nie len ako pomocného jazyka využívaného asistentmi (podrobnejšie v nasledujúcej časti tejto správy).

Priority a návrhy riešení

1. Podpora formovania národnostného školstva

Na Slovensku neexistuje ani jedna škola s rómskym vyučovacím jazykom. I s akceptáciou všetkých prekážok (nedostatok vzdelávacích materiálov, pedagogických zamestnancov, atď.), by podpora vzniku takejto školy/škôl mala by prioritou.

2. Podpora zavádzania rómskeho jazyka a reálií do vzdelávania pre všetkých žiakov a študentov na všetkých stupňoch vzdelávania

Prioritou v tejto oblasti je rozšíriť počet základných a stredných škôl s ponukou rómskeho jazyka a reálií pre žiakov. Ideálom je, ak budú predmety „rómsky jazyk“ a „rómske reálie“ ponúkané:

- a. vo všetkých základných školách a stredných s vyšším podielom rómskych detí;
- b. vo všetkých základných a stredných školách ako jeden z výberových cudzích jazykov.

Uvedomujeme si, že v súčasnej situácii nie je vyššie uvedený ideál dosiahnuteľný, no mal by byť kompetentnými orgánmi akceptovaný ako dlhodobý cieľ, pre ktorý je potrebné zmeniť doteraz zaužívanú paradigmu chápania rómskeho jazyka v školstve. Pre

rozšírenie počtu škôl ponúkajúcich rómsky jazyk je nevyhnutné zabezpečiť primerané podmienky: vzdelávacie a metodické materiály, didaktické pomôcky, atď. Dôležitá je stabilizácia (najmä finančná) škôl, ktoré v súčasnosti majú rómsky jazyk a reálie vo svojich rozvrhoch.

3. Zmena chápania rómskeho jazyka v školstve

Rómsky jazyk by nemal byť znevýhodnením/bariérou detí prichádzajúcich do školy ak slabšie ovládajú slovenský jazyk. Rómsky jazyk je potrebné chápať ako prostriedok inklúzie a zbližovania medzi väčšinou a menšinou. Zabezpečiť jazykovú podporu žiakom s materinským jazykom rómskym, ktorí slabšie ovládajú slovenský jazyk, tak aby ich materinský jazyk nebol bariérou k dosiahnutiu dobrého vzdelania: napr. ponúkať žiakom slabšie ovládajúcim slovenský jazyk dlhodobé rozvojové jazykové programy už od predprimárneho vzdelávania, vypracovať koncepciu slovenského jazyka ako druhého jazyka a vzdelávaním pripraviť učiteľov na jej využívanie v praxi (napr. zaviesť v príprave budúcich učiteľov a v rámci ďalšieho vzdelávania kurzy didaktickej aplikácie vyučovania slovenského jazyka ako cudzieho jazyka). Rómsky jazyk by mali ovládať pedagogickí zamestnanci (nie len asistenti) všetkých škôl v vyššom podiele detí s rómskym materinským jazykom, ktoré slabšie ovládajú slovenský jazyk. Využívať rómsky jazyk ako nástroj zbližovania a spolupráce medzi deťmi.

4. Vzdelávanie pedagogických zamestnancov v oblasti rómskeho jazyka a reálií

Prítomnosť pedagogických zamestnancov ovládajúcich rómsky jazyk, by mala byť bežnou praxou v školách s vyšším podielom žiakov s rómskym materinským jazykom. Pre zabezpečenie tejto priority je potrebné vytvoriť podmienky pre:

- ďalšie vzdelávanie pedagogických zamestnancov v oblasti rómskeho jazyka a reálií;
- vysokoškolské vzdelávanie pedagogických zamestnancov v oblasti rómskeho jazyka a reálií;
- jazykové kurzy (napr. v jazykových školách) s možnosťou absolvovania štátnej skúšky.

5. Podpora vyšších stupňov vzdelávania v oblasti rómskeho jazyka a reálií

Doktorandské štúdium.

6. Podpora výskumu v oblasti rómskeho jazyka a reálií

- podpora budovania výskumných pracovísk a výskumných tímov;
- stabilná finančná podpora výskumov rómskeho jazyka, kultúry a histórie.

Používanie jazyka rómskej národnostnej menšiny

Dobрым zdrojom informácií o výskyte rómskeho jazyka v samospráve, štátnej a verejnej správe je *Správa o stave používania jazykov národnostných menšín na území Slovenskej republiky za obdobie rokov 2017 – 2018* (z dielne splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny), ktorá je verejne dostupná⁴³ a preto čitateľa

⁴³ Dostupná na: <https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/spravy-a-koncepcne-materialy/>

odkážeme na tento dokument a tento priestor radšej využijeme na prezentáciu odporúčaní, ktoré sú výsledkom diskusie na konferencii *Romologické štúdie* (konala sa v roku 2018 v Nitre), na ktorej sa stretli odborníci v oblasti rómskeho jazyka z celého Slovenska.

Správa o stave používania jazykov národnostných menšín obsahuje výsledky mapingu výskytu jazyka národnostných menšín v konkrétnych oblastiach a z jeho zistení je evidentné, že rómsky jazyk patrí medzi menšinové jazyky najmenej prítomné v praxi samosprávy, verejnej a štátnej správy (jediné dobré správy, ktoré výskum zaznamenal, sú nárast počtu zamestnancov samospráv ovládajúcich rómsky jazyk v porovnaní s výsledkami podobne ladených výskumov z predchádzajúcich rokov a niekoľko policajných úradov, ktoré pri komunikácii využívajú aj rómsky jazyk). Tu chceme pripomenúť, že aj v prípade sledovania dodržiavania jazykových práv národnostných menšín sa vychádza zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 1991 (pri určovaní obcí s minimálnym podielom obyvateľstva národnostnej menšiny 20 %). Tento zdroj však neposkytuje obraz reálneho rozloženia rómskej národnostnej menšiny v obciach SR a preto predpokladáme, že dostupnosť rómskeho jazyka vo všetkých obciach s relevantným podielom rómskeho obyvateľstva je ešte slabšia, ako sa ukazuje v spomenutom mapingu. Zároveň chceme upriamiť pozornosť kompetentných na iné zdroje dát o počte Rómov, ktoré situáciu mapujú realistickejšie.

Aj keď boli v ostatných rokoch (predovšetkým z iniciatívy splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny a tiež v národnostnom vysielaní RTVS⁴⁴) zrealizované kroky, ktoré možno považovať za posun smerom k lepšej dostupnosti rómskeho jazyka (napr. preklady legislatívnych dokumentov a iné), naplnenie práva Rómov na používanie rómskeho jazyka je naďalej viac výzvou ako realitou, v praxi ho Rómovia v zásade nemajú možnosť uplatniť v úradnom styku (s malými výnimkami). Aj keď je používanie jazykov národnostných menšín legislatívne dobre uchopené v zákone č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov, jeho implementácia v súvislosti s rómskym jazykom výrazne zaostáva. Podľa odborníkov je potrebné upraviť jeho používanie vyhláškami pre konkrétne oblasti.

Na mieste je upozornenie, že ide o druhú najpočetnejšiu národnostnú menšinu a aj keď je situácia s uplatňovaním rómskeho jazyka komplikovaná (nedostatok kvalifikovaných prekladateľov, nedostatok odborných jazykových publikácií, rôznorodosť dialektov, atď.), odborníci zdôrazňujú, že v záujme jeho „záchrany“ je nevyhnutné podniknúť všetky nižšie navrhované kroky vrátane dôsledného dodržiavania národnej legislatívy a medzinárodných dohovorov o jazykoch národnostných menšín. Správy výskumníkov o postupnom „zániku“ rómskeho jazyka sú alarmujúce.

⁴⁴ Viac o národnostnom vysielaní RTVS v Správe o podpore kultúry národnostných menšín podľa čl. 3 písmeno f) Štatútu Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny za roky 2017 – 2018.

Priority a odporúčania

1. Podpora rozvoja rómskeho jazyka

- vybudovanie inštitucionálnej infraštruktúry na výskum jazyka (pozri návrh na zriadenie výskumného pracoviska vyššie);
- podpora výskumu (budovania výskumných tímov, vyhlasovanie špecificky orientovaných grantových výziev na výskum jazyka – napr. v rámci vedeckých výziev APVV a VEGA) rómskeho jazyka;
- doktorandské štúdium rómskeho jazyka: v oblasti výskumu rómskeho jazyka je dlhodobý nedostatok odborníkov. Uvedené odporúčanie vedie k vytvoreniu vedeckej personálnej platformy v oblasti rómskeho jazyka, ktorá je nevyhnutnou podmienkou rozvoja jazyka a aj jeho uplatňovania v praxi (publikácie, slovníky, učebnice...). Študijné odbory, v ktorých by bolo možné doktorandské štúdium realizovať, sú akreditované na viacerých slovenských univerzitách. Je však potrebné vytvoriť pre tieto univerzity finančné a iné podmienky (vzhľadom na aktuálny nedostatok profesorov a docentov v tejto oblasti).

2. Implementácia legislatívy do praxe

- zabezpečenie dostupnosti/vymožiteľnosti práva na komunikáciu v materinskom jazyku Rómov v praxi (samospráva, štátna a verejná správa) predovšetkým na súdoch, štátnych úradoch;
- dostupnosť komunikácie v rómskom jazyku v komunikácii s vybranými pomáhajúcimi profesiami, ktorých cieľové skupiny tvoria najmä Rómovia: učitelia, terénni sociálni pracovníci, zdravotnícky personál, psychológovia;
- vybudovanie inštitúcie, ktorej agendou bude implementácia jazykových práv menšín do praxe;
- vybudovanie jazykovej poradne pre jazyky národnostných menšín: ktorá bude poskytovať jazykové poradenstvo pre verejnosť, ale najmä pre personál, ktorý vo svojej praxi rómsky jazyk využíva (školy, úrady, súdy, polícia, atď.);
- vytvorenie asociácie rómskeho jazyka: bude združovať organizácie, inštitúcie, školy, odborníkov, ktorí sa venujú rómskemu jazyku.

3. Jazyk ako nástroj scitlivovania verejnosti

- realizovať aktivity scitlivujúce verejnosť vo vzťahu ku kultúrnej hodnote rómskeho jazyka ako jedinečného nenahraditeľného kultúrneho dedičstva a propagácii viacjazyčného prostredia.

RUSÍNSKA NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Podpora kultúry rusínskej národnostnej menšiny

Rusíni sú autochtónnym obyvateľstvom, ktoré na Slovensku žije predovšetkým na severovýchode, na hraniciach s Poľskom a Ukrajinou. K rusínskej národnostnej menšine sa podľa údajov zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 prihlásilo 33 483 obyvateľov, čo je 0,6% obyvateľov, k rusínskemu materinskému jazyku sa prihlásilo 55 469 obyvateľov, čo predstavuje 1% obyvateľov.

V rámci rusínskej kultúry pôsobia profesionálne organizácie a taktiež mimovládne organizácie, predovšetkým sú to občianske združenia. V nasledujúcej tabuľke uvádzame databázu s aktuálnymi údajmi rusínskych profesionálnych ustanovizní a najaktívnejších mimovládnych organizácií, prípadne organizácií, ktoré sú členmi Okrúhleho stola Rusínov Slovenska (ďalej aj ako „OSRS“). Zoznam a zástupcovia sú k 31. 12. 2018.

	Názov	Meno zástupcu	e-mail	Telefón	Poznámka
1.	Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove	Plišková Anna - riaditeľka	urjk@unipo.sk anna.pliskova@unipo.sk	0907 629 127	organizačná zložka Prešovskej univerzity
2.	Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry	Glosíková Oľga – riaditeľka	olga.glosikova@snm.sk	0905 926 291	štátna príspevková organizácia
3.	Divadlo Alexandra Duchnoviča Prešov	Marko Marián - riaditeľ	dad@divadload.sk	051 77 32 700 0905 548 802	Organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja
4.	Poddukelský umelecký ľudový súbor	Juraj Švantner – riaditeľ	riaditel@puls-slovakia.sk	0908 877 564, 0917 982 131	Organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja
5.	Rádio Regina – rusínske vysielanie	Kristína Mojžišová – tím líder	kristina.mojzisoza@rtvs.sk	0919 24 98 65	Zložka RTVS, Rádio Patria
6.	NEV – RTVS – TV Dvojka	Ľuba Koľová - šéfredaktorka	luba.kolova@rtvs.sk	0905 639 910	Zložka RTVS
7.	Akadémia rusínskej kultúry v	Alexander Zozulák, predseda	zozulakpo@gmail.com	0917 171 912	Občianske združenie

	Slovenskej republiky				
8.	Karpatské drevené cerkvi	Daniela Galandová – riaditeľka	dgalandova@gmail.com	0903 930 130	Nezisková organizácia
9.	Klub Rusínov Slovenska	Hirjak Slavomír - predseda	hirjakslovo@gmail.com	0905 422 899	Občianske združenie
10.	KOLYSOČKA - KOLÍSKA	Ľuba Kráľová - predsedníčka	kralovaluba@gmail.com	0905 863 369	Občianske združenie
11.	molody.Rusyny	Ing. Peter Jarinčík - predseda	<u>peto146@gmail.com</u>	0910 643 544	Občianske združenie
12.	Okresná organizácia Rusínskej obrody Svidník	Stronček Miloš – predseda	milosstr@centrum.sk	0908 377 859	Občianske združenie
13.	Rusín a ľudové noviny	Alexander Zuzulak - predseda	zozulakpo@gmail.com	0917 171 912	Občianske združenie
14.	Rusínska obroda – regionálny klub v Bardejove	Viera Juričová - predsedníčka	juricovaviera@stonline.sk	0948 311 149	Občianske združenie
15.	Rusínska obroda na Slovensku	Martin Karaš – predseda	mato.karas@gmail.com	0904 390 925	Občianske združenie
16.	Rusynsky Holosy - Humenné	Kristián Huňara – predseda	rusinskeholosy@gmail.com	0917 306 322	Občianske združenie
17.	Rusínsky kultúrno osvetový spolok A. Duchnoviča v Prešove	Gabriel Beskyd - predseda			Občianske združenie
18.	Ruský klub - 1923 v Prešove	Anna Gaľová - predsedníčka		0903 375 501	Občianske združenie
19.	Rusyn Media	Peter Štefaňák	peter.pstefanak@gmail.com	0903 533 101	Občianske združenie (prevádzkuje internetové rádio)
20.	RUSINIJA Humenné – mužský spevácky súbor	Ladislav Fedič, Juraj Lancoš – štatutári	rusinija@gmail.com	0907 977 741 – Milena Lancošová manažérka	Občianske združenie
21.	Spolok Rusínov Spiša	Charitun Jurko – predseda	charitunova@zoznam.sk	0918 530 780	Občianske združenie

22	Spolok rusínskych spisovateľov Prešov	Koporová Kvetoslava – predsedníčka	kvetoslava.koporova@unipo.sk	0905 502 852	Občianske združenie
23	Spolok sv. Jána Krstiteľa	Jaroslav Popovec - predseda	jaroslav.popovec@gmail.co		Občianske združenie
24	Združenie inteligencie Rusínov Slovenska	Ján Lipinský - predseda	rusyn@centrum.sk	0902 921 166	Občianske združenie
25	Ruthenia ensemble	Peter Štefaňák – predseda	peter.pstefanak@gmail.com	0903 533 101	Občianske združenie
26	Okrúhly stôl Rusínov Slovenska	Ján Lipinský - predseda	rusyn@centrum.sk	0902 921 166	Konzultačná platforma bez právnej subjektivity
27	Svetový kongres Rusínov	Štefan Ljavinec - predseda	lavinec2@gmail.com		Občianske združenie (združuje občianske združenia z ďalších členských štátov kongresu)
28	tota agentura	Ľudmila Šandalová - predsedníčka	ludka.sandalova@gmail.com	0908 989 509	Občianske združenie

Profesionálne rusínske organizácie boli v rokoch 2017 a 2018, ktoré sú v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja, boli v rokoch 2017 a 2018 financované prostredníctvom transferu od zriaďovateľa, pričom ich projekty boli dofinancované aj cez projekty – v roku 2017 cez Úrad vlády SR – program Kultúra národnostných menšín 2017, v roku 2018 cez Fond na podporu kultúry národnostných menšín. Kultúrne projekty mimovládnych rusínskych organizácií boli v roku 2017 financované cez projekty Úradu vlády SR – program Kultúra národnostných menšín 2017, v roku 2018 cez Fond na podporu kultúry národnostných menšín. Niektoré organizácie využili aj iné zdroje financovania z grantov.

Profesionálne rusínske organizácie

V oblasti rusínskej kultúry pôsobia aktívne štyri profesionálne organizácie: vedecko-pedagogické, výskumné a dokumentačné pracovisko Prešovskej univerzity – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove, špecializované múzeum Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove a kultúrne inštitúcie v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja: Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove a Poddukelský umelecký ľudový súbor v Prešove. Pre kultúrne a národnostné potreby Rusínov sú zriadené rusínske redakcie RTVS – v jeho rozhlasovej i televíznej zložke, t. j. rusínske vysielania v RTVS, v Rádiu Patria a na televíznej Dvojke v Košiciach.

Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove

O Ústave rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity (ďalej aj ako „ÚRJK PU“) podávame bližšie informácie v časti o rusínskom školstve.

Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry

Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove (ďalej len SNM – MRK) je súčasťou štruktúry SNM, má celoštátnu pôsobnosť, je dokumentačným, vedeckovýskumným a metodickým pracoviskom zameraným na dejiny a kultúru Rusínov žijúcich na Slovensku. Zameriava sa na získavanie, ochraňovanie, vedecké a odborné spracovávanie a sprístupňovanie múzejných zbierok, ktoré dokladujú vývin materiálnej a duchovnej kultúry Rusínov v Slovenskej republike a vo svete.

Personálna štruktúra SNM – MRK

V rokoch 2017 a 2018 malo SNM – MRK 6 stálych zamestnancov a dvoch externistov. Riaditeľkou múzea bola PhDr. Oľga Glosíková, DrSc., od polovice roku 2018 z dôvodu dlhodobej práceneschopnosti bol poverený vedením Ing. Jozef Konečný. Vedenie SNM – MRK v Prešove v strednodobom výhľade sústreďuje pozornosť na možnosť obnovy a rekonštrukcie budovy, do ktorej sa presťahovalo v roku 2012 a ktorú SNM – MRK nadobudlo v zmysle zmluvy č. KE110/49-118/2011/1014002-Ps o prevode správy majetku štátu od Ministerstva obrany SR. Od sprístupnenia časti múzea pre verejnosť 30. 12. 2013 do súčasnosti je pre návštevníkov sprístupnená stála výstava Dejiny Rusínov na Slovensku, priebežne, no slabo dopĺňaná o nové predmety, získané darovaním alebo kúpou. V roku 2017 a 2018 naďalej pokračovala v priestoroch SNM - MRK výstava Obrazy rusínskych umelcov zo súkromnej zbierky Petra Mikulu z Beloveže.

Činnosť SNM – MRK

SNM – MRK v rokoch 2017 a 2018 zorganizovalo tieto podujatia:

Veľká noc u Rusínov – roky 2017, 2018

Vianoce u Rusínov – roky 2017, 2018

Noc múzeí a galérií – roky 2017, 2018

Letopisy – výstava ruského maliara Alexandra Jerašova, 2018

Tatry – fotoobrazy Mikuláša Jacečka – výstava, 2018

Od Stalingradu po Berlín – výstava, 2017

Volžský medzník. Bitka o Stalingrad v historických, dobových, knižných, filmových a divadelných dielach a dokumentoch – výstava, 2018

Detský svet – bábiky a hračky – výstava, 2018

Drevorezby ikon Jaroslava Popovca – výstava, 2018

Múzejný priestor pre spoluprácu s rusínskymi inštitúciami – seminár, 2018

Pozastavenia – diskusia s jubilantom Vasilom Lattom, 2017

70. výročie Svetového festivalu študentstva v Prahe - odborný seminár, 2017

Okrem toho SNM – MRK v Prešove v rokoch 2017 a 2018 participovalo na organizácii Dňa Rusínov Slovenska, v priestoroch múzea sa konali niektoré časti programu. Múzeum taktiež poskytovalo v rokoch 2017 a 2018 priestory pre nahrávanie relácie Rusíni sa čítajú, ktorú pripravovalo NEV – rusínska redakcia v rámci Dňa Rusínov Slovenska.

Problémy

V múzeu bol niekoľko rokov po sebe vypracovaný a podaný stavebný zámer na rekonštrukciu budovy, na základe ktorého sa majú získať finančné prostriedky na zhotovenie projektovej dokumentácie budovy a jej rekonštrukciu tak, aby sa budova stala vhodnou na výstavné, expozičné, depozitárne, administratívne a ďalšie muzeálne aktivity, keďže priestory bývalých kasární nie sú vyhovujúce, čo obmedzuje činnosť tejto najmladšej rusínskej profesionálnej inštitúcie. Žiaľ, ani v roku 2017, ani v roku 2018 nebolo vedeniu SNM jasné, či sa budova SNM – MRK bude rekonštruovať, či bude vymenená za iný objekt alebo sa bude pracovať na stavbe novej budovy, ktorá by bola vyhovujúcou. Máme za to, že je nevyhnutnosťou riešiť túto otázku v čo najkratšom čase, aby SNM – MRK bolo skutočným múzeom a mohlo plniť svoje úlohy aj priestorovo.

Dlhodobu rusínske mimovládne organizácie a aktivisti taktiež upozorňujú na problémy s vedením múzea. Máme za to, že napriek tomu, že SNM – MRK má nemalý rozpočet (sú národnostné múzeá s menšími rozpočtami a bez vlastnej budovy), inštitúcia dlhodobo vykazuje jedny z najhorších, ak nie najhoršie výsledky v rámci celej štruktúry SNM. Týka sa to takmer nulovej vedecko-výskumnej činnosti, malým narastaním zbierkového fondu, nízkej návštevnosti, čo súvisí aj s tým, že v tejto inštitúcii nie je napríklad ani jeden etnológ, prípadne s nefunkčnosťou rady, ktorá by mala pri SNM – MRK pôsobiť. Niektoré výstavy v múzeu sa len každoročne opakujú, mnoho výstav organizovaných SNM – MRK nemá s Rusínmi nič spoločné. Riaditeľka múzea dávala taktiež priestor pre stretnutia, za ktorými stála politická strana.

Na základe dlhodobej nespokojnosti zo strany rusínskej národnostnej menšiny iniciovali členovia Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny za rusínsku národnostnú menšinu – Mgr. Peter Medviď a Mgr. Milan Pilip v roku 2017 stretnutie s generálnym riaditeľom SNM Mgr. Branislavom Pánisom, na ktorom bol prítomný aj splnomocnenec pre národnostné menšiny László Bukovszky a riaditeľka múzea Oľga Glosíková. Riaditeľka dostala na tomto stretnutí úlohy, ktoré ani do polovice roka 2018 neboli splnené. Následne bola dlhodobo práceneschopná a tým sa paralyzovala práca SNM – MRK ešte viac. Predstavitelia rusínskej menšiny žiadali odvolanie riaditeľky a vypísanie konkurzu na túto pozíciu, aby sa múzeum mohlo po rokoch stagnácie začať rozvíjať a stalo sa inštitúciou, ktorá by reálne reprezentovala rusínsku menšinu na Slovensku.

Ďalším problémom, na ktorý Rusíni dlhodobo v rámci múzejníctva poukazujú, je to, že podstatná časť rusínskych exponátov, ktoré boli vyzbierané v druhej polovici 20. storočia na severovýchode Slovenska z rusínskych obcí, je stále majetkom SNM – Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku a jeho skanzenu. Tento problém zostáva

naďalej neriešený, hoci sa tieto exponáty prezentujú ako ukrajinské, čo pokladáme za formu odnárodňovania Rusínov.

Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove

Divadlo Alexandra Duchnoviča (ďalej ako „DAD“) vzniklo ako Ukrajinské národné divadlo v roku 1945. Dnešné DAD je tradičnou profesionálnou, kultúrnou a umeleckou ustanovizňou v oblasti divadelnej činnosti. Základným poslaním divadla je utváranie podmienok na vznik a verejné šírenie divadelných diel v rusínskom jazyku s osobitým zameraním na rozvoj kultúrneho života Rusínov žijúcich na území Slovenskej republiky. Divadlo je známe kvalitnými vystúpeniami na malej a veľkej scéne a vystúpenia sú orientované na mnohé tematické situácie s rusínskymi reáliami, ale i všeobecnými ľudskými a spoločenskými témami (www.divadload.sk). Veľkú časť svojho divadelného života herecký tím DAD cestuje so svojimi hrami do rusínskych obcí a na svojich výjazdových predstaveniach umožňuje i Rusínom zo vzdialenejších obcí zažiť kultúrny zážitok z hry, ale i z toho, že je predstavená v ich materinskom jazyku. I DAD, rovnako ako rusínske vysielania v rozhlase a televízii a ako printové i elektronické rusínske médiá ukazujú Rusínom, aký bohatý je ich vlastný jazyk.

Riaditeľom DAD je Mgr. art. Marián Marko. DAD spolupracuje so všetkými rusínskymi organizáciami pôsobiacimi na Slovensku, taktiež s rusínskymi organizáciami pôsobiacimi v Poľsku a Srbsku. DAD spolupracuje aj so všetkými divadlami na Slovensku a taktiež s niektorými zahraničnými divadlami.

DAD je príspevkovou organizáciou Prešovského samosprávneho kraja, je ním aj financované. Ďalšie financie, na realizáciu premiér divadelných predstavení, získalo divadlo v roku 2017 od Úradu vlády SR – Program kultúra národnostných menšín 2017 a v roku 2018 od Fondu pre podporu kultúry národnostných menšín. K 31. 12 2018 v DAD pracovalo 35 zamestnancov – herecký kolektív, riadiaci aparát, pomocný personál, technický a obslužný personál. V rokoch 2017 a 2018 prebehli veľké investičné akcie, v rámci ktorých sa podarilo pre DAD zabezpečiť zateplenie budovy, výmenu okien a dverí a renováciu kresiel na veľkej scéne.

Činnosť DAD

V rokoch 2017 a 2018 boli v DAD uvedené tieto premiéry:

- Nebojsa – 2017;
- Adolf Ivanovič Dobriansky – 2017;
- Kráľ Ubu – 2017;
- Láska v štýle Baroka – 2017 (naštudované po ukrajinsky);
- Izba č. 6 – 2018;
- Sľuby – 2018;
- Domov – 2018;
- Na revíziu – 2018.

Divadlo za svojimi divákmi chodí do regiónov, takže aj v rokoch 2017 a 2018 DAD absolvovalo viac ako 200 vystúpení mimo domovskej scény. Hru Adolf Ivanovič

Dobriansky uviedlo DAD v rámci spolupráce s Okrúhlym stolom Rusínov Slovenska, ktorý vyhlásil rok 2017 za Rok Adolfa Dobrianskeho.

Problémy

Najvýznamnejším dlhoročným problémom DAD v Prešove je absencia vlastnej divadelnej sály (divadlo si divadelnú sálu – veľkú scénu a príslušné priestory musí prenajímať), s čím úzko súvisí nedostatok finančných prostriedkov na zabezpečenie ešte kvalitnejšieho chodu celého divadla a jeho bohatej divadelnej činnosti. Z dlhodobého hľadiska pokladáme za najlepšiu možnosť pre zabezpečenie chodu divadla, aby bolo priamo pod Ministerstvom kultúry SR, ako tomu bolo pred reorganizáciou kultúrnych ustanovizní. Je to jediné profesionálne rusínske divadlo na svete, čomu by malo zodpovedať aj jeho postavenie a financovanie.

Poddukelský umelecký ľudový súbor

Poddukelský umelecký ľudový súbor (ďalej aj ako „PULS“) vznikol v roku 1955 ako balet a spevohra Ukrajinského národného divadla v Prešove, od 1. 1. 2008 je príspevkovou organizáciou v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja a je samostatným profesionálnym umeleckým telesom. Okrem financovania z Prešovského samosprávneho kraja tento súbor žiada dofinancovanie cez dotačné programy, ktoré sú určené pre podporu kultúry národnostných menšín. Jeho hlavnou činnosťou je vokálno-tanečná umelecká produkcia – vytváranie a prezentácia folklórnych programov vokálnej, tanečnej a hudobnej produkcie na scénach doma i v zahraničí s osobitým zameraním na rozvoj kultúrneho života Rusínov žijúcich na území Slovenskej republiky. PULS sídli v priestoroch Divadla Jonáša Záborského – v novej budove, na základe zmluvy o výpožičke medzi divadlom a PULS. Podmienky na prácu telesa sú postačujúce a zodpovedajú podmienkam profesionálneho telesa. PULS mal k 31. 12. 2018 približne 55 zamestnancov jednak v riadnom (hlavnom) pracovnom pomere, a tiež na zmluvy o podaní a použití umeleckých výkonov, je teda organizáciou s najväčším počtom zamestnancov rusínskej národnostnej menšiny ako takej na Slovensku. Zamestnancov tvoria tri umelecké zložky – balet, orchester, spevácky zbor. Ostatní zamestnanci pracujú v technickej zložke a administratíve. Riaditeľom PULS je Mgr. Juraj Švantner.

Činnosť PULS

PULS zrealizoval v priebehu rokov 2017 a 2018 predstavenia na domácich scénach a tiež v zahraničí. V roku 2017 uviedol premiéru programu *Kráčali pod nami*, taktiež bol súčasťou premiéry muzikálu *Nikola Šuhaj* na doskách Divadla Jonáša Záborského. PULS rovnako ako DAD chodí za svojím divákom aj do rusínskych obcí a tým šíri profesionálnu rusínsku kultúru medzi Rusínmi, ale aj Nerusínmi. PULS sa v roku 2017 spolupodieľal na celonárodných oslavách *Dňa Rusínov Slovenska* v Prešove.

Problémy

PULS rovnako ako DAD nemá vlastné priestory. Z dlhodobého hľadiska pokladáme za najlepšiu možnosť pre zabezpečenie chodu súboru, aby bolo priamo pod Ministerstvom kultúry SR. Je taktiež jediný profesionálny rusínsky súbor na svete, čomu by malo zodpovedať aj jeho postavenie a financovanie. PULS, ako bolo spomenuté, vznikol ako balet a spevohra dnešného Divadla Alexandra Duchnoviča. Žiaľ dlhodobo po rozdelení týchto telies rusínsky profesionálny súbor robí spevohru a balet slovenskému Divadlu Jonáša Záborského a spolupráca na tvorbe profesionálne rusínskej kultúry s DAD neexistuje.

Rusínske vysielanie RTVS – NEV Rádia Patria

RTVS zo zákona poskytuje verejnú službu, v rámci ktorej zabezpečuje aj vysielanie pre národnostné menšiny. Redakcia národnostného vysielania v Košiciach v súčasnosti zabezpečuje vysielanie v nasledujúcich jazykoch: rómsky, rusínsky, ukrajinský, český, poľský, nemecký. Tím líderkou tohto vysielania je PhDr. Kristína Mojžišová, PhD. V rámci rusínskeho vysielania v rokoch 2017 a 2018 pôsobili traja interní redaktori a ďalší externí spolupracovníci. V rokoch 2017 a 2018 sa vysielali v rámci rusínskeho rozhlasového vysielania tieto relácie:

- *Beseda s NEV* – dvakrát v mesiaci, časová dotácia 60 min;
- *Rusínska hitparáda* – raz v mesiaci, časová dotácia 30 min;
- *Rádioviny* – trikrát v týždni, časová dotácia 25 min;
- *Hudba národností* – raz v mesiaci – nie je to len rusínsky program, časová dotácia 30 min;
- *Hudobné pozdravy NEV* – raz do týždňa, časová dotácia 60 min;
- *Klub osobností* – raz za mesiac, časová dotácia 60 min;
- *Liturgia NEV* – raz v mesiaci, časová dotácia 60 min;
- *My, Rusíni* – raz v mesiaci, časová dotácia 30 min;
- *Na slovíčko* – nielen pre rusínsku menšinu, raz v mesiaci, časová dotácia 60 min;
- *Národnostný kaleidoskop* – nielen pre rusínsku menšinu, dvakrát v mesiaci, časová dotácia 60 min;
- *Občiansky klub* – raz v mesiaci, časová dotácia 30 min;
- *Zvony nad krajinou (rusínske)* – raz za mesiac, časová dotácia 60 min.

Problémy

Aj keď rusínske vysielanie dostalo už v roku 2015 lepšie vysielacie časy počas týždňa, v rokoch 2017 a 2018 zostal nevyriešený problém víkendových vysielaní, ktoré majú aj neskoré nočné časy. Neskoré nočné hodiny nielenže nevyhovujú hlavne starším poslucháčom, no navyše nemôžu reálne konkurovať programom v televíziách v prípade mladších poslucháčov. Rusínska národnostná menšina prostredníctvom svojich mimovládnych organizácií, ale aj zástupcov Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny dlhodobo poukazuje na fakt, že v rusínskej redakcii bolo zrušené miesto režiséra a prestal sa vyrábať literárno-dramatický program. Celá koncepcia

dnešného vysielania je viac-menej publicistická a spravodajská, no Rusíni, ako menšina, ktorá nemá vlastný štát, potrebuje aj literárno-dramatickú tvorbu, ktorú si nikde inde nevyrobí ani nenakúpi cez akvizície. Táto tvorba nebola vyrábaná ani v rokoch 2017 a 2018, hoci obnovenie výroby bolo vedením NEV viac ráz deklarované. Znova pripomíname, že na ďalšie skvalitnenie rusínskeho vysielania možno odporučiť viac intenzívnejšej spolupráce redakcie s ÚRJK PU, čoho výsledkom by bola kvalitnejšia jazyková príprava redaktorov. Redaktori svojím používaním rusínskeho jazyka učia svojich poslucháčov aká je jeho kodifikovaná podoba, ako aj to, čo je a čo nie je spisovné. V tomto vidíme dlhodobé nedostatky. Za dlhodobý problém považujeme aj prekladanie vysielacích časov národnostného vysielania z dôvodu športových prenosov.

Rusínske vysielanie RTVS – Dvojka

RTVS je verejnoprávnou inštitúciou, ktorá si plní svoju funkciu zo zákona aj tým, že vysiela pre všetkých 13 na Slovenku uznaných národnostných menšín. Jednou z nich je aj rusínska národnostná menšina. Televízne programy pre Rusínov a o Rusínoch sa vyrábajú v spolupráci s autormi, redaktormi, kameramanmi, prekladateľmi, režisérmi v košickom televíznom štúdiu. Šéfkou tohto vysielania je Mgr. Ľuba Koľová. V roku 2017 a 2018 RTVS – STV, regionálne rusínske štúdio Košice vyrobilo a v premiére odvysielalo po 19 Rusínskych magazínov za rok, spolu 38 vydaní. Každá časť mala aspoň jednu reprízu a dĺžka jednej časti je 26 minút. Tento počet magazínov je okrem maďarských a rómskych spomedzi 13 národností tretí najvyšší. V rusínskom jazyku sa taktiež moderujú niektoré vydania Národnostných správ. Časová dotácia je 7 minút a po rusínsky sa v roku 2017 odvysielalo 7, v roku 2018 9 vydaní. Okrem toho RTVS zabezpečila v roku 2017 natočenie a odvysielanie inscenácie *Adolf Ivanovič Dobriansky* z repertoáru Divadla Alexandra Duchnoviča, urobilo sa niekoľko televíznych prenosov z bohoslužieb Gréckokatolíckej cirkvi a Pravoslávnej cirkvi, čo tiež môžeme brať ako podporu náboženského života Rusínov. RTVS taktiež zakúpila autorské práva a odvysielala dokumentárny film z produkcie Združenia inteligencie Rusínov Slovenska *V osídľach veľmocí – Zápas podkarpatských Rusínov o miesto v rodine európskych národov*, ktorý vznikol pri príležitosti storočnice 1. Československej republiky.

Problémy

Dlhodobu upozorňujeme na to, že vysielanie národnostného programu v televízii vrátane rusínskeho, nie je zabezpečené počas dvoch letných mesiacov a taktiež v období Vianoc – na konci a začiatku nového kalendárneho roku. Nevidíme dôvody, aby toto vysielanie bolo takto prerušované, naopak, myslíme si, že to oslabuje vďaka svojej neregulárnosti sledovanosť. Výpadky národnostných programov sú navyše aj počas roka, keď musia ustúpiť na úkor športových prenosov. V tomto vidíme nedostatky, ktoré by sa z dlhodobého hľadiska mali riešiť. Taktiež upozorňujeme na to, že časová dotácia rusínskeho vysielania (národnostného celkovo), sa mnohé roky nijako nezvyšovala. V rusínskom televíznom vysielaní sa nevyrábajú žiadne nové reportážne, literárne programy, či dokumentárne filmy v rusínskom jazyku. Rusínske

vysielanie v podstate funguje len na jednom formáte – Rusínsky magazín, a čiastkovo na formáte Národnostných správ.

Neprofesionálne rusínske organizácie

Rusínske organizácie tretieho, občianskeho sektora, ktoré pôsobia na poli rusínskej kultúry, sú prevažne občianske združenia, mimovládne organizácie alebo neziskové organizácie. Organizácia s najstaršou tradíciou je *Rusínsky kultúrno-osvetový spolok A. Duchnoviča v Prešove*, ktorý nadväzuje na rovnomennú organizáciu z medzivojnového obdobia, ktorá vznikla v roku 1923 v Užhorode. *Prešovský spolok* vznikol ako organizačná zložka užhorodskej centrály.

Spolok svätého Jána Krstiteľa – Obščestvo svjatoho Joana Krestiteľa (ďalej ako „spolok“) je národnostno-cirkevný spolok zameraný na náboženské, národné a kultúrne pozdvihnutie gréckokatolíkov rusínskej národnosti. Založenie spolku spadá do druhej polovice 19. storočia (rok 1862) a viaže sa na mesto Prešov. Jeho prvým predsedom bol Adolf Dobriansky. Po dvanástich rokoch bola činnosť spolku prerušená. K obnoveniu jeho činnosti došlo až v roku 2003 rusínskymi gréckokatolíckymi duchovnými. Spolok sa riadi schválenými stanovami a v súčasnosti eviduje okolo 650 členov, čím sa radí medzi druhú najväčšiu rusínsku organizáciu na Slovensku. Od svojho znovuoobnovenia spolok vykonáva svoju činnosť len na základe sponzorských príspevkov a dobrovoľných darov, bez akejkoľvek finančnej podpory zo strany štátnych orgánov.

Hlavnou aktivitou spolku je vydavateľská, publikačná a prekladateľská činnosť duchovnej literatúry. Spolok vydáva svoj časopis *Artos* (štvrtročne) v náklade 500 kusov a raz za rok Gréckokatolícky rusínsky kalendár v počte 500 kusov. Z doteraz preložených diel je najcennejším dielom Tetrajevanhelije (Evanjelium sv. Matúša, Marka, Lukáša a Jána), ktoré vydal Svetový kongres Rusínov v roku 2009.

Rusínska obroda na Slovensku

Po roku 1989, kedy došlo k opätovnému uznaniu rusínskej národnosti, vznikla Rusínska obroda, neskôr premenovaná na *Rusínska obroda na Slovensku* (ďalej ako „ROS“), ktorá je dodnes najpočetnejším rusínskym občianskym združením na Slovensku. ROS je dobrovoľné apolitické občianske združenie Rusínov, ktorí sa na Slovensku hlásia ku kultúrnemu dedičstvu svojich predkov. Od svojho vzniku (25. 3. 1990 v Medzilaborciach) je najväčšou organizáciou Rusínov v rámci Slovenskej republiky s celoštátnou pôsobnosťou so svojou stabilnou a demokratickou štruktúrou fungovania. Združuje približne 1000 členov v 22 miestnych organizáciách. Je jednou z mála rusínskych organizácií, ktorá pracuje prostredníctvom svojich miestnych a regionálnych štruktúr. Jej čelní predstavitelia zastupujú jednotlivé regióny a svojich členov. ROS sa v rámci svojich aktivít zaoberá rozvojom viacerých oblastí – rusínskej kultúry, histórie, literatúry, jazyka, medzinárodnej spolupráce, umenia a pod. ROS je tiež zakladajúcim členom Svetového kongresu Rusínov (1991, Medzilaborce). Táto organizácia stála pri mnohých významných udalostiach vrátane kodifikácie rusínskeho jazyka na Slovensku v januári roku 1995.

ROS zastrešovala aj iné, menšie organizácie, ktoré boli jej kolektívnymi členmi (až do roku 2013). Taktiež zastupovala (a dodnes zastupuje) slovenských Rusínov na Svetovom kongrese Rusínov. Organizuje viaceré podujatia celoštátneho významu. Vydáva informačný dvojtýždenník *NN info Rusín*. Najvyšším orgánom ROS je Snem ROS, ktorý sa zvoláva raz za tri roky. Medzi jednotlivými Snemami ROS je najvyšším orgánom Koordinačný výbor ROS, ktorý tvoria zástupcovia všetkých miestnych organizácií ROS – každú organizáciu reprezentuje jeden zástupca a členovia Výkonného výboru ROS. Výkonný výbor ROS je výkonným orgánom a jeho členov volí Snem ROS na obdobie troch rokov. Jednotliví členovia Výkonného výboru ROS reprezentujú konkrétne regióny, v ktorých rozvíjajú svoju činnosť miestne organizácie ROS. ROS vykonáva svoju činnosť na základe Stanov ROS, kde sú okrem iného zakotvené i základné ciele a program organizácie:

- Systematický rozvoj národného, spoločenského, kultúrneho a duchovného života Rusínov na Slovensku, obrodzovanie národnostného povedomia Rusínov v SR, ochrana a prezentácia materinského jazyka a kultúrneho dedičstva a ich zavádzanie do spoločenskej praxe v regiónoch, kde žijú Rusíni, rozvoj svojbytnnej kultúry, dejín, jazyka a vlasteneckého cítenia k rusínskemu národu a k svojej vlasti Slovenskej republike;
- Úzka spolupráca so štátnymi a samosprávnymi orgánmi SR a kultúrno-spoločenskými organizáciami na Slovensku i v zahraničí, zvlášť úzka spolupráca s ďalšími rusínskymi subjektmi;
- Propagácia cieľov ROS prostredníctvom vlastných štruktúr a podujatí, verejných i súkromných masmédií, internetu a sociálnych sietí, a cez informačné a propagačné materiály;
- Ochrana a propagácia cirkevnoslovanského a rusínskeho liturgického jazyka vo východnom obrade pre gréckokatolíckych a pravoslávnych veriacich rusínskeho pôvodu;
- Podpora miestnych komunít, hlásiacich sa k ROS, jej programu a Stanovám;
- Výchova mladej generácie a jej vedenie k poznaniu a rozvoju národnej identity Rusínov;
- Vykonávanie vlastnej edičnej, informačnej, propagačnej a dokumentačnej činnosti.

ROS je vydavateľom jediného rusínskeho dvojtýždenníka, taktiež vydáva neperiodickú tlač a je organizátorom *Dňa Rusínov Slovenska*, celoslovenskej a jedinej súťaže v recitácii v rusínskom jazyku *Duchnovičov Prešov*, organizuje jedinú rusínsku hudobnú súťaž *Spevy môjho rodu* a taktiež mnohé regionálne kultúrne a kultúrno-vzdelávacie podujatia.

Okresná organizácia ROS vo Svidníku

Okresná organizácia ROS vo Svidníku existuje rovnako dlho ako ROS, no v roku 2013 sa od ROS odčlenila ako samostatný subjekt. Je hlavným organizátorom Rusínskeho festivalu vo Svidníku a Betlehemského večera v tom istom meste.

Slovenská asociácia rusínskych organizácií

V roku 2005 vznikla Slovenská asociácia rusínskych organizácií (ďalej ako „SARO“) ako ďalšia strešná rusínska organizácia. ROS a SARO sa dohodli na spoločnom členstve na Svetovom kongrese Rusínov (tento stav trvá dodnes). V rokoch 2017 a 2018 nemala riadne zvoleného štatutárneho zástupcu.

Združenie inteligencie Rusínov Slovenska

Združenie inteligencie Rusínov Slovenska (ďalej ako „ZIRS“) vzniklo 27. 11. 1995 v Bratislave. Je to občianske združenie podporujúce kultúrne a spoločenské aktivity v Bratislave, ale aj v ďalších regiónoch Slovenska obývaných Rusínmi. Je zapojené do viacerých národnostných projektov celoslovenského významu, vydáva internetové noviny *e-rusyn FÓRUM* (e-noviny) dostupné na www.rusyn.sk (od roku 2005) a vedie diskusné fórum na Facebooku. V súčasnosti sa združenie venuje hlavne propagácii histórie Rusínov a obhajobe ich ľudských práv. Hlavným obsahom činnosti ZIRS je snaha o zachovanie identity Rusínov na Slovensku. Združenie v rokoch 2017 a 2018 pripravilo niekoľko podujatí k Roku Adolfa Dobrianskeho a 100. výročiu vzniku 1. Československej republiky. ZIRS v tomto období uviedlo nový dokumentárny film, zriadilo pojazdnú galériu rusínskych osobností medzivojnového obdobia, organizovalo konferencie a vydalo nové historické publikácie – jednu odbornú a jednu populárno-náučnú. Dlhodobu sa venuje aj oral history. Taktiež organizovalo diskusné večery v Bratislave. ZIRS organizovalo aj výučbu v oblasti ľudských práv so zameraním na rusínsku menšinu a jej históriu na stredných školách. ZIRS pre svoje aktivity využíva aj iné dotačné schémy.

Spolok rusínskych spisovateľov Slovenska

Spolok rusínskych spisovateľov Slovenska vznikol v roku 2001. Zameriava sa na rozvoj umeleckej literatúry v materinskom jazyku Rusínov – poézie a prózy. Spolok vyvíja aktívnu činnosť v literárnej oblasti, organizuje stretnutia spisovateľov, súťaž Literárna cena Márie Maľcovskej, ktorou motivuje začínajúcich autorov k tvorbe v rusínskom jazyku, v spolupráci s ÚRK PU organizuje vedecké semináre, zamerané na súčasnú rusínsku literatúru, vydáva publikácie krásnej literatúry, odbornej a odbornovo-populárnej literatúry, zameranej na rusínsku literatúru na Slovensku. V roku 2017 vydal spolok jednu publikáciu a zorganizoval literárnu súťaž. V roku 2018 vydal taktiež jednu publikáciu, zorganizoval literárnu súťaž a zriadil internetovú stránku spolku, kde sú informácie o členoch – autoroch a taktiež sú k nahliadnutiu ich diela.

Občianske združenie Rusín a Ľudové noviny

V predmetných rokoch 2017 a 2018 toto združenie nevyvíjalo žiadnu činnosť. Predtým bolo vydavateľom periodickej aj neperiodickej tlače (vydávalo časopis *Rusín a Ľudové noviny*). Stále zostáva v registri občianskych združení aktívnym.

Akadémia rusínskej kultúry v SR

Občianske združenie Akadémie rusínskej kultúry v SR pôsobiaca v rusínskom hnutí od 10. 9. 2005 sa zaoberá najmä šírením rusínskej kultúry, a to hlavne za pomoci svojej webovej stránky. V rokoch 2017 a 2018 bolo združenie aj vydavateľom časopisu

Rusín. V roku 2017 vydalo jednu publikáciu krásnej literatúry, v roku 2018 to boli štyri publikácie.

Občianske združenie molody.Rusyny

Občianske združenie molody.Rusyny vzniklo neformálne ako sekcia ZIRS v septembri 2007, oficiálne ako občianske združenie bolo zaregistrované na Ministerstve vnútra SR 18. 11. 2008. Molody.Rusyny je jediným mládežníckym rusínskym občianskym združením, ktoré má riadnych členov, kolektívnych i členov – sympatizantov. Počtom členov sa zaraďuje medzi väčšie rusínske organizácie. Medzi najvýznamnejšie podujatia OZ molody.Rusyny patrí organizovania *Rusínskej vatry v Malom Lipníku*, festivalu, na ktorom sa prezentuje len rusínska kultúra, Tábora s mladými po rusínsky a v rokoch 2017 a 2018 to bolo aj pokračovanie vydávania rusínskych rozprávok na CD. Združenie taktiež organizuje ďalšie kultúrne podujatia ako *Večer rusínskych hlasov*, či *Vianočné večery*. Združenie má svoju internetovú stránku a aplikáciu pre mobilné platformy, kde sa okrem informácií nachádza aj slovník rusínskeho jazyka.

Rusyn Media

Rusyn Media je prevádzkovateľom internetového rádia Rusyn fm, čo je významnou aktivitou, vzhľadom na to, že Rusíni nemali do vzniku tohto rádia svoje celodenné vysielanie ani vo verejnoprávnych, ani v komerčných médiách. Rádio Rusyn FM vysielalo oficiálne od 3. 12. 2012, ako občianske združenie Rusyn Media vzniklo 21. 8. 2013. V rokoch 2017 a 2018 pracovalo v redakcii rádia 13 redaktorov ľudí – redaktori, technické zabezpečenie. Rádio v rokoch 2017 a 2018 vysielalo viac ako 20 premiérových relácií týždenne z vlastnej produkcie a ďalšie programy od partnerských rádii. Dlhodobu sa v rebríčku internetových rádii udržuje na popredných miestach a predbehlo tak mnohé rádiá, ktoré nie sú žánrovo minoritné. Rádio sa snaží dosiahnuť plnohodnotnú vysielaciu štruktúru a prinášať stále nové formáty relácií, ktoré nemajú len zábavný charakter, ale aj edukatívny a duchovný. Rusyn Media malo v roku 2018 veľký finančný problém po prechode na financovanie z dotačného programu Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, keď bolo potrebné financovať spoluúčasť v rámci elektronických médií v sume 20 percent. Táto suma bola pre rádio takmer likvidačnou. Rádio vyvinulo a prevádzkuje aj svoju aplikáciu pre mobilné platformy.

Ruthenia ensemble

Ruthenia ensemble – folklórny súbor Ruthenia funguje oficiálne od 23. 10. 2010, ako občianske združenie Ruthenia ensemble bolo zaregistrované 16. 8. 2013. Má členov v hudobnej, spevackej a tanečnej zložke. Vyvíja aktivity v oblasti rusínskeho folklóru v hlavnom meste Slovenska, v Bratislave. Aj napriek tomu, že nie všetci členovia sú Rusíni, repertoár súboru je čisto rusínsky, čím sa združenie stáva veľmi špecifické. V roku 2018 súbor pripravil nový dramaticko-tanečný program *Zaslúbená zem* v spolupráci s hercami DAD. Inscenácia bola príspevkom súboru k oslave storočnice republiky, keďže Okrúhly stôl Rusínov Slovenska vyzval organizácie, aby v

rámci jubilejného roku svoje aktivity smerovali k tejto významnej udalosti. V roku 2017 súbor vďaka schválenej dotácii robil aj výskumný projekt.

Občianske združenie Kolysočka – Kolíska

Občianske združenie Kolysočka – Kolíska bolo zaregistrované na MV SR začiatkom roka 2013. Svoju činnosť od začiatku zameralo na deti rusínskych rodičov a výučbu rusínskeho jazyka v ich voľnom čase. Už z názvu združenia vyplýva, že svoju činnosť zameriava na deti, ktoré predstavujú nádej i budúcnosť každého národa, teda i rusínskeho, ale i majoritného. Popri prevádzkovaní večerných škôl (každoročný projekt) spisovného rusínskeho jazyka pre deti a dospelých združenie vydáva paralelne knihy a CD pre deti i pre dospelých, ktoré môžu slúžiť ako učebné pomôcky pre učiteľky večerných škôl rusínskeho jazyka a ich žiakov. Združenie vydávalo v roku 2017 a 2018 svoj detský časopis Kolysočka. V roku 2017 vydalo knihu poézie a zorganizovalo fotografický tábor. Taktiež v spomenutom roku participovalo na organizácii Dňa Rusínov Slovenska. V roku 2018 vydalo štyri publikácie a taktiež spevník s CD.

Okrúhly stôl Rusínov Slovenska

V roku 2012 vznikol Okrúhly stôl Rusínov Slovenska (ďalej ako „OSRS“) ako konzultačná platforma zástupcov organizácií a nezávislých osobností, ktoré spája záujem o rozvoj národnej identity, obhajobu ústavných práv a zvyšovanie kvality života Rusínov v Slovenskej republike. OSRS je platforma bez právnej subjektivity, v ktorej je združená väčšina aktívne pôsobiacich rusínskych občianskych združení, základných škôl, verejných inštitúcií, cirkevných inštitúcií a osobností⁴⁵.

Aktivity v oblasti rozvoja rusínskej kultúry, pôvodných zvykov a tradícií

Do prvej kategórie, celoslovenských podujatí, možno zaradiť najmasovejší a najstarší festival rusínskej obrody celoslovenského charakteru *Festival kultúry a športu v Medzilaborciach* – podujatie organizované každoročne koncom júna spolu s mestom Medzilaborce. Festival každoročne navštívi niekoľko tisíc divákov a účinkuje na ňom množstvo rusínskych interpretov za účasti Rusínov nielen zo Slovenska, ale aj z Poľska, Rumunska, Srbska a Ukrajiny. Napriek tomu, že ide o jedno z najmasovejších a najstarších rusínskych podujatí, festival dáva priestor rusínskej kultúre len čiastočne. Aj preto mu hodnotiaca komisia KNM v roku 2017 a odborná rada FPKNM v roku 2018 neudelila požadované čiastky.

Momentálne najväčším rusínskym festivalom je *Festival kultúry Rusínov Slovenska*, ktorý organizuje okresná organizácia Rusínskej obrody vo Svidníku. Tento festival prebieha vždy celý týždeň v mesiaci máj. Festival počas týždňa ponúka okrem kultúrnych aj výchovno-vzdelávacie podujatia, žiaľ hlavný víkendový program je dlhodobo postavený na interpretoch slovenskej populárnej hudby a rusínsky program ostáva bokom. Ani v tomto prípade festival nedostával v rokoch 2017 a 2018 plnú požadovanú sumu, keďže hodnotiaca komisia nechcela dávať peniaze na

⁴⁵ Informácie o OSRS sú dostupné na <https://okruhlystol.sk/>

financovanie nerusínskeho programu festivalu, ktorý navštívia tisíce ľudí a na ktorom sa platí vstupné.

Čisto rusínskym festivalom je *Rusínska vatra* v Malom Lipníku, ktorú organizuje združenie molody.Rusyny. Napriek tomu, že už nejde o regionálny, ale celoslovenský festival, bol dlhodobo finančne podhodnotený, čo sa zmenilo až v roku 2018. Festival je nútený využívať aj iné grantové schémy.

Druhou kategóriou festivalov boli podujatia regionálneho charakteru. Spomínané podujatia vytvárajú priestor najmä na prezentáciu rusínskych umelcov – jednotlivcov i kolektívov z daného regiónu. Prezентujú tu svoju tvorbu, stretávajú sa a vytvárajú aktívnu regionálnu rusínsku komunitu. Podujatia sú dobrým príkladom aj pre iné národnostné menšiny žijúce v daných regiónoch a sú výbornou prezentáciou rusínskej národnostnej menšiny. Mestská organizácia ROS v Bardejove organizuje začiatkom januára podľa juliánskeho kalendára v Bardejove už tradične *Novoročnú rusínsku zábavu*, ktorá sa teší veľkej obľube. Zúčastňuje sa na nej približne 200 hostí všetkých generácií, hlavne však mladej generácie. Mestská organizácia ROS v Bardejove každoročne organizuje *Prehliadku rusínskeho a šarišského folklóru* v skanzene Bardejovských Kúpeľov s cieľom prezentovať rusínsky a šarišský folklór (spevy, tance, tradície) pacientom Bardejovských Kúpeľov i návštevníkom z celého regiónu horného Šariša.

Tretou kategóriou festivalov a slávností sú podujatia miestneho charakteru, ktoré organizujú miestne organizácie Rusínskej obrody na Slovensku najčastejšie v spolupráci s miestnou samosprávou. Tieto spravidla zvyrazňujú rusínsky pôvod obyvateľov, ako aj samotných obcí, resp. podporujú myšlienku aktívnych rusínskych komunít v rámci miest a obcí. Na tomto type podujatí sa spravidla prezentujú miestni obyvatelia spolu s kvalitnými rusínskymi umelcami. Prostredníctvom podujatí miestneho charakteru buduje ROS aj svoje štruktúry a nadväzuje dobrú spoluprácu s predstaviteľmi samospráv v regiónoch, kde žijú Rusíni. Do tejto kategórie však zaraďujeme aj ďalšie akcie, na organizácii ktorých sa podieľala ROS či ďalšie organizácie a realizovali sa s finančnou podporou miestnej a regionálnej samosprávy, resp. sponzorov. Miestnych alebo regionálnych festivalov, ktoré sa hlásia k rusínskej kultúre sa každoročne robí mnoho. Existujú pozitívne aj negatívne príklady týchto festivalov, no na ich podrobnú špecifikáciu by bol potrebný omnoho väčší priestor.

Aktivity v oblasti periodickej i neperiodickej tlače

Aj v oblasti periodickej a neperiodickej tlače má ROS od svojho vzniku nezastupiteľnú úlohu. V roku 2017 a 2018 bola ROS vydavateľom dvojtýždenníka *NN info Rusín*, ktorý pravidelne distribuovala predplatiteľom prostredníctvom Slovenskej pošty, a. s. a tiež ďalším čitateľom v obciach a mestách, kde žijú Rusíni, a to prostredníctvom miestnych a regionálnych štruktúr. Dvojtýždenník sa k svojim čitateľom dostával aj prostredníctvom širokej škály podujatí, ktoré ROS počas celého roka organizovala a cez partnerské organizácie na Slovensku i v zahraničí. *NN Info Rusín* na svojich stránkach prinášal informácie o dianí Rusínov nielen na Slovensku, ale i hodnotné novosti z iných krajín, kde žijú Rusíni. Informoval svojich čitateľov najmä o problematike, ktorá sa týka rusínskej národnostnej menšiny na Slovensku, jej

histórie, kultúry, uverejňoval články venované významným rusínskym osobnostiam z rôznych oblastí kultúrno-spoločenského života, jubileám rusínskych dejateľov, literárnych tvorcov a významných udalostí z rusínskych dejín. Organizácia taktiež v roku 2018 vydala knihu Mikuláša Konevala *Pastusy i gazd'ivstvo*.

Akadémia rusínskej kultúry na Slovensku vydávala dvojmesačník *Rusyn*, ktorý je zameraný na články odbornejšieho charakteru a taktiež na prezentáciu rusínskej literatúry.

Občianske združenie Kolysočka – Kolíska vydávalo plnofarebný ilustrovaný dvojmesačník pre deti Kolysočka, ktorý pomáha pri výučbe vo večerných školách rusínskeho jazyka.

V rámci neperiodickej tlače boli jednotlivé tituly, ktoré boli jednotlivými združeniami vydané v rokoch 2017 a 2018, spomenuté pri jednotlivých združeniach.

Aktivity v rámci postupových súťaží

ROS každoročne organizuje dve celoslovenské postupové súťaže *Duchnovičov Prešov* a *Spevy môjho rodu*. Ide o podujatia, ktoré sú veľmi významné pre celú rusínsku národnostnú menšinu, pretože vytvárajú priestor pre prezentáciu všetkých vekových kategórií, vyhľadávajú nové talenty, oslovujú regióny, kde žijú Rusíni. V rámci týchto podujatí má ROS možnosť aktívne spolupracovať aj s ďalšími organizáciami a inštitúciami, ako aj s miestnou a regionálnou samosprávou. Aj na týchto podujatiach často vyrástli kvalitní rusínski interpreti, vedúci rusínskych umeleckých kolektívov, činní rusínski aktivisti. Na strane druhej ide však o podujatia, ktoré si vyžadujú významnú finančnú i materiálnu podporu a kvalitné organizačné zabezpečenie. Keďže ide o postupové súťaže, je potrebné realizovať súťaže, resp. výbery od miestnej, cez okresnú, resp. regionálnu úroveň, až po celoslovenské kolo.

Najpopulárnejším podujatím, najmä medzi žiakmi základných škôl, je *Duchnovičov Prešov* – celoslovenská súťaž v umeleckom prednese rusínskej poézie, prózy, vlastnej tvorby, ľudového rozprávania a malých scénických foriem. V rokoch 2017 a 2018 sa zúčastnilo finále v Prešove približne dvesto recitátorov rôznych vekových kategórií, od najmenších žiakov materských škôl až po kategóriu dospelých. Celoslovenskej súťaži predchádzajú školské a okresné kolá, víťazi ktorých postupujú na celoslovenskú súťaž, ktorá sa realizuje na rusínskej profesionálnej scéne v priestoroch DAD v Prešove. Prínosom tejto súťaže je vzbudenie záujmu o najnovšie diela v rusínskej literárnej tvorbe, pričom sa nezabúda na významné jubileá klasikov rusínskej literatúry.

Festival *Spevy môjho rodu* – postupová celoslovenská súťaž v speve rusínskych ľudových piesní po roku 2015, kedy sa neuskutočnila, sa znova obnovila a zorganizovala sa aj v rokoch 2017 a 2018. Organizovanie tejto súťaže sa zameriava na vyhľadávanie nových talentov najmä z radov detí a mládeže, zachytenie nového piesňového materiálu z rôznych regiónov, na propagáciu jedinečnej kultúry Rusínov a na prezentáciu najlepších spevákov rusínskych piesní. Vo finále sa zorganizovali celoslovenské koncerty v kategórii detí a celoslovenské koncerty v kategórii dospelých. Celoslovenské koncerty si vyžadujú pasportizáciu piesní, rozpis nôt pre jednotlivé

hudobné nástroje, osobitné spoločné nácviky detských interpretov s orchestrom ľudových nástrojov a následne osobitné spoločné nácviky dospelých s orchestrom ľudových nástrojov. Jednotlivé hotové koncerty sú potom prezentované v mestách a obciach, kde žijú Rusíni, tzn. že festival oslovuje divákov na viacerých miestach.

Najvýznamnejšie problémy v oblasti podpory kultúry z pohľadu rusínskej národnostnej menšiny

Financovanie kultúry národnostných menšín prešlo v roku 2017 významnou zmenou. Bol zriadený Fond na podporu kultúry národnostných menšín a financovanie projektov bolo v roku 2018 realizované už prostredníctvom tejto verejnoprávnej inštitúcie. Fond priniesol väčšiu autonómiu pre národnostné menšiny, keďže si orgány FPKNM vo väčšej miere formujú menšiny samé, väčší obsah financií, no napriek tomu sme sa nevyhli niektorým problémom.

V prvom rade by sme chceli poukázať na to, že za voliteľov vo voľbách do odbornej rady, ktorá rozhoduje o prideľovaní finančných dotácií, boli pripustené v roku 2017 aj obce, pričom má byť podľa zákona voliteľom organizácia, ktorá sa preukázateľne angažuje v danej menšine, nie samospráva. Navyše išlo aj o obce, ktoré podľa sčítania obyvateľstva nemajú ani 20 percent obyvateľov rusínskej národnosti. Taktiež neboli pri prvých voľbách kontrolované dátumy registrácií jednotlivých občianskych združení, čo znamenalo, že sa za voliteľov dostali aj združenia, ktoré nespĺňali zákonnú požiadavku dĺžky existencie, preukázateľná angažovanosť sa nekontrolovala vôbec.

V roku 2018, prvom roku, kedy FPKNM dotácie prideľoval, sme nezaznamenali urýchlenie celého procesu prideľovania financií, v niektorých prípadoch bola situácia skôr horšia, keď organizácie čakali na pridelené financie aj do začiatku decembra. Veríme, že zvýšením počtu zamestnancov FPKNM sa táto situácia bude zlepšovať. Upozorňujeme, že tak v roku 2017 boli Úradom vlády SR, ako aj v roku 2018 Fondom na podporu kultúry národnostných menšín z rozpočtu týchto subjektov vyhradených pre ukrajinskú menšinu naďalej podporované projekty zamerané na neexistujúcu „rusínsko-ukrajinskú“ menšinu a „rusínsko-ukrajinskú“ kultúru. Podporu takých organizácií a takých projektov vnímame ako podporovanie odnárodňovania rusínskej národnostnej menšiny na Slovensku.

Vznik Fondu na podporu kultúry národnostných menšín nevyriešil niekoľko zásadných problémov, na ktoré sme upozorňovali aj v predošlých obdobiach ako napríklad:

- neexistencia možnosti viacročných projektov, čo by pomohlo hlavne periodickej tlači, ale aj večerným školám a iným celoročným regulárnym aktivitám;
- nemožnosť financovať chod redakcie, čím sa rusínska periodická tlač dostala na úroveň bytových redakcií;
- nemožnosť financovania služieb spojených s balením a zasielaním periodickej tlače;
- potreba vlastných vkladov, aj keď väčšina projektov je nezisková rovnako ako národnostné organizácie;

- vysoká miera byrokracie pri projektoch (kontroly z Protimonopolného úradu atď.), pričom táto miera z roka na rok vzrastá, namiesto toho, aby bola eliminovaná.

V rámci rusínskeho vysielania RTVS by sme privítali viac vysielacieho času a väčšiu škálu nových programov v oblasti televízie. V oblasti rozhlasu je pre nás prioritou, aby popri existujúcich publicistických a informačných programoch bola obnovená aj výroba literárno-dramatická, bez ktorej sa nemôže rozvíjať rusínska literatúra. Čo sa týka našich profesionálnych umeleckých telies – DAD a PULS, sme presvedčení, že ako rusínske profesionálne a vo svete jedinečné telesá by mali prejsť pod zriaďovateľskú pôsobnosť Ministerstva kultúry SR, čo by mohlo pomôcť lepšiemu financovaniu týchto inštitúcií a tým aj ich rozvoju. Upozorňujeme, že PULS nemá žiadne vlastné priestory na vystúpenia, DAD má svoju veľkú scénu len v prenájme a patrí mu len malá scéna.

V SNM – Múzeu rusínskej kultúry je potrebná zmena vedenia a koncepcie, pretože táto inštitúcia aj v rokoch 2017 a 2018 stagnovala, vykazovala jedny z najslabších výsledkov v rámci celej štruktúry SNM a mnoho krát organizovala podujatia, ktoré s rusínskou kultúrou nemajú nič spoločné. Zároveň je podľa nás potrebné doriešiť zbierkové fondy, ktoré predstavujú rusínske kultúrno-duchovné dedičstvo a ktoré sa dnes nachádzajú v SNM – Múzeu ukrajinskej kultúry vo Svidníku. Tieto artefakty by sa mali stať zbierkovým fondom SNM – MRK v Prešove.

Stav národnostného školstva rusínskej národnostnej menšiny

Vzdelávanie detí, žiakov a študentov Slovenskej republiky v rusínskom jazyku rozdelíme do dvoch kategórií:

1. Vyučovanie rusínskeho jazyka v rámci riadneho vzdelávacieho procesu na materských školách (ďalej aj ako „MŠ“) a základných školách (ďalej aj ako „ZŠ“) na severovýchode Slovenska, kde príslušníci rusínskej menšiny žijú na kompaktné nimi obývanom území, a to na jednej materskej škole a na dvoch základných školách s materskými školami s vyučovacím jazykom rusínskym, alebo na dvoch základných školách s vyučovaním rusínskeho jazyka či dvoch základných školách s vyučovaním rusínskeho jazyka formou krúžku, ako aj vzdelávanie študentov Prešovskej univerzity (ďalej aj ako „PU“) v rámci odboru učiteľstvo rusínskeho jazyka a literatúry na Ústave rusínskeho jazyka a kultúry PU.
2. Učenie detí, žiakov a študentov základom rusínskeho jazyka (učenie písmu východných a južných Slovanov – azbuke, ako aj základom rusínskej výslovnosti, samotnému rusínskemu jazyku oproti rodinnému slovenskému prostrediu) v rámci mimoškolskej činnosti a vo voľnom čase rusínskych detí a mladých ľudí podporovaného štátom alebo inými subjektmi, a to vo večerných školách rusínskeho jazyka pre deti a dospelých OZ Kolysočka – Kolíska a v Letnej škole rusínskeho jazyka pri Ústave rusínskeho jazyka a kultúry PU.

Základné a materské školy s vyučovacím jazykom rusínskym v školskom roku 2018/2019 ⁴⁶

MŠ Čabiny 131			
Forma vyučovania	Predprimárne vzdelávanie (MŠ)	Primárne vzdelávanie	Nižšie stredné vzdelávanie
Rusínsky jazyk ako vyučovací jazyk v školách s vyučovacím jazykom rusínskym	11		
Spolu počet žiakov podľa stupňov vzdelávania	11		
Spolu počet žiakov v celom školskom zariadení	11		
Zdroj	Riaditeľstvo MŠ Čabiny 131		

Základná škola s materskou školou s vyučovacím jazykom rusínskym, Kalná Roztoka 169			
Forma vyučovania	Pred primárne vzdelávanie (MŠ)	Primárne vzdelávanie	Nižšie stredné vzdelávanie
Rusínsky jazyk ako vyučovací jazyk v školách s vyučovacím jazykom rusínskym	11	16	
Spolu počet žiakov podľa stupňov vzdelávania	11	16	
Spolu počet žiakov v celom školskom zariadení	27		
Zdroj	Riaditeľstvo ZŠ s MŠ Kalná Roztoka 169		

Základná škola s materskou školou Klenová 111			
Forma vyučovania	Predprimárne vzdelávanie (MŠ)	Primárne vzdelávanie	Nižšie stredné vzdelávanie
Rusínsky jazyk ako vyučovací jazyk v školách s vyučovacím jazykom rusínskym	15	26	10
Spolu počet žiakov podľa stupňov vzdelávania	15	26	10
Spolu počet žiakov v celom školskom zariadení	51		
Zdroj	Riaditeľstvo ZŠ s MŠ Klenová 111		

Spolu s vyučovacím jazykom rusínskym v materských školách a základných školách: 89 detí a žiakov

Predprimárne vzdelávanie: 37 detí na troch MŠ

Primárne vzdelávanie: 42 žiakov na dvoch ZŠ

Nižšie stredné vzdelávanie: 10 žiakov na jednej ZŠ

⁴⁶ Mgr. Marek Gaj, metodik pre rusínsky jazyk, MPC, Prešov

Základné a materské školy s vyučováním rusínského jazyka v školskom roku 2018/2019

Základná škola s materskou školou Pčoliné 113			
Forma vyučovania	Predprimárne vzdelávanie (MŠ)	Primárne vzdelávanie	Nižšie stredné vzdelávanie
Rusínsky jazyk ako vyučovací jazyk v školách s vyučováním rusínského jazyka	0	5	0
Predmet rusínsky jazyk a literatúra vyučovaný formou povinne voliteľného predmetu v rámci disponibilných hodín školského vzdelávacieho programu základnej školy	0	0	8
Spolu počet žiakov podľa stupňov vzdelávania	0	5	8
Spolu počet žiakov v celom školskom zariadení	13		
Zdroj	Riaditeľstvo ZŠ s MŠ Pčoliné 113		

Základná škola s materskou školou Michala Sopiru Radvaň nad Laborcom 278			
Forma vyučovania	Predprimárne vzdelávanie (MŠ)	Primárne vzdelávanie	Nižšie stredné vzdelávanie
Rusínsky jazyk ako vyučovací jazyk v školách s vyučováním rusínského jazyka	0	21	0
Predmet rusínsky jazyk a literatúra vyučovaný formou povinne voliteľného predmetu v rámci disponibilných hodín Školského vzdelávacieho programu základnej školy		14	43
Spolu počet žiakov podľa stupňov vzdelávania	0	35	43
Spolu počet žiakov v celom školskom zariadení	78		
Zdroj	Riaditeľstvo ZŠ s MŠ Michala Sopiru Radvaň nad Laborcom 278		

Spolu s vyučováním rusínského jazyka: 83

Predprimárne vzdelávanie: 0

Primárne vzdelávanie: 40 na dvoch ZŠ

Nižšie stredné vzdelávanie: 51 na dvoch ZŠ

Základné a materské školy s vyučovaním rusínskeho jazyka formou krúžku organizovaného školou v školskom roku 2018/2019

Cirkevná základná škola Svidník			
Forma vyučovania	Predprimárne vzdelávanie (MŠ)	Primárne vzdelávanie	Nižšie stredné vzdelávanie
Predmet rusínsky jazyk a literatúra sa vyučuje formou krúžku organizovaného školou (zo vzdelávacích poukazov)	0	6	7
Spolu počet žiakov podľa stupňov vzdelávania	0	6	7
Spolu počet žiakov v celom školskom zariadení	13		
Zdroj	Riaditeľstvo CZŠ Svidník		

Základná škola, Duchnovičová 480/29, Medzilaborce			
Forma vyučovania	Predprimárne vzdelávanie (MŠ)	Primárne vzdelávanie	Nižšie stredné vzdelávanie
Predmet rusínsky jazyk a literatúra sa vyučuje formou krúžku organizovaného školou (zo vzdelávacích poukazov)	0	16	0
Spolu počet žiakov podľa stupňov vzdelávania	0	16	0
Spolu počet žiakov v celom školskom zariadení	16		
Zdroj	Riaditeľstvo ZŠ Duchnovičová Medzilaborce		

Spolu s vyučovaním rusínskeho jazyka formou krúžku organizovaného školou: 29

Primárne vzdelávanie: 22 na dvoch ZŠ

Nižšie stredné vzdelávanie: 7 na jednej ZŠ

Sumarizácia za všetky relevantné sledované školské zariadenia			
Forma vyučovania	Predprimárne vzdelávanie (MŠ)	Primárne vzdelávanie	Nižšie stredné vzdelávanie
Rusínsky jazyk ako vyučovací jazyk v školách s vyučovacím jazykom rusínskym	37	42	10
Rusínsky jazyk ako vyučovací jazyk v školách s vyučovaním rusínskeho jazyka	0	26	0
Predmet rusínsky jazyk a literatúra vyučovaný formou povinne voliteľného predmetu	0	14	51

v rámci disponibilných hodín Školského vzdelávacieho programu základnej školy			
Predmet rusínsky jazyk a literatúra sa vyučuje formou krúžku organizovaného školou (zo vzdelávacích poukazov)	0	22	7
Spolu počet žiakov podľa stupňov vzdelávania	37	104	60
Spolu počet žiakov Vo všetkých školských zariadeniach	209		
Zdroj	Pozri vyššie		

Z uvedených tabuliek vyplýva, že počet žiakov medziročne (v zmysle školských rokov) oproti minulým rokom postupne stúpa na školách s vyučovacím jazykom rusínskym a s vyučovaním jazyka rusínskeho. Pod túto skutočnosť sa podpísalo postupné zavádzanie predmetu rusínsky jazyk a literatúra do vybraných ročníkov – od prvého po šiesty ročník (od siedmeho po deviaty budú výučbu rusínskeho jazyka zavádzať postupne) na ZŠ s MŠ v Klenovej v okrese Snina od školského roku 2017/2018, pokračovanie vo výučbe rusínskeho jazyka na ZŠ s MŠ v Kalnej Roztoke v okrese Snina, na ktorej ako na jedinej ZŠ s MŠ na Slovensku prebieha vyučovanie rusínskeho jazyka u všetkých žiakov školy, premena ZŠ Michala Sopiru v Radvani nad Laborcom v okrese Medzilaborce od školského roku 2018/2019, ako aj ZŠ v *Pčolinom* v okrese Snina v tom istom školskom roku na základné školy s vyučovaním rusínskeho jazyka. Bolo by vhodné zaviesť riadnu výučbu rusínskeho jazyka aj na materské školy pri týchto dvoch základných školách. Počet detí prihlásených v riadnom vyučovacom procese na krúžok rusínskeho jazyka v rôznej forme disponibilných hodín (vzdelávacie poukazy...) kolíše od jedného školského roka k ďalšiemu. Napríklad v školskom roku 2017/2018 sa naň prihlásilo na ZŠ, Ul. Duchnovičova v Medzilaborciach 46 detí, no v šk. roku 2018/2019 už len 16. Aj to je silný dôkaz toho, že výučba rusínskeho jazyka má byť základnou súčasťou riadneho vyučovacieho procesu na materských a základných školách v regiónoch SR s rusínskym obyvateľstvom, nielen výberovým krúžkom. Ak sa však na škole rusínsky jazyk v inej forme neučí, aj forma krúžku je krokom vpred. Rovnako je pozitívne, ak sa na rusínsky jazyk prihlásia deti alebo žiaci v rámci večernej školy RSJ OZ Kolysočka – Kolíska. Napríklad na ZŠ Ul. Komenského v Medzilaborciach zanikla výučba rusínskeho jazyka formou krúžku ešte v šk. roku 2014/2015, rusínsky jazyk sa na danej škole učí v rámci večernej školy RSJ OZ Kolysočka– Kolíska) od školského roku 2015/2016. Vo forme riadneho školského krúžku sa začal rusínsky jazyk učiť v šk. roku 2017/2018 na ZŠ Ul. Duchnovičova v Medzilaborciach a v takej forme pokračuje aj na Cirkevnej základnej škole vo Svidníku už dlhšie. Na MŠ, Ul. Duchnovičova v Medzilaborciach sa učí rusínsky jazyk v rámci večernej školy RSJ OZ Kolysočka – Kolíska.

1. Materská škola Čabiny – s vyučovacím jazykom rusínskym – Матерська школа Чабины – з навчальним язиком русиньським, samostatný právny subjekt.

Základné identifikačné údaje o škole

Názov školy:	Materská škola
Adresa školy:	Čabiny 131, 067 02 Čabiny, okres Medzilaborce
Tel. číslo školy:	057/73 97 118
Elektronická adresa školy:	mscabiny@gmail.com
Riaditeľka školy:	Ľubica Gajdošová
Učiteľka školy:	Mgr. Želmíra Sekelová
Vyučovací jazyk:	rusínsky

V súčinnosti s podmienkami školy a jej profiláciou si v uvedenej materskej škole vytýčili ciele, ktoré následne plnili:

a) Rozvíjali predčitateľskú a čitateľskú gramotnosť

- rozvíjali aktívne počúvanie s porozumením v rusínskom i slovenskom jazyku (čítaním veršov, rozprávok a príbehov s detským hrdinom);
- pri overovaní porozumenia vypočutého textu využívali metódy tvorivej dramatizácie, prezentovali sa na akadémiách, kultúrnych programoch pre rodičov i širokú verejnosť v rusínskom i slovenskom jazyku.

b) Rešpektovali právo dieťaťa na zabezpečenie výchovy a vzdelávania v štátnom jazyku a v materinskom – rusínskom jazyku dieťaťa

c) Uplatňovali regionálnu výchovu

- utvárali pozitívny vzťah k regionálnemu folklóru, rozvíjali vzťah k obci s dôrazom na jeho historickú, kultúrnu a prírodnú jedinečnosť;
- uskutočňovali kultúrne programy a tým tradovali zvyklosti a obyčaje Rusínov, obohacovali výchovu a vzdelávanie o regionálne prvky uskutočňovaním akcií.

d) Rozvíjali a zdokonaľovali rusínsky jazyk a osvojovali štátny jazyk prostredníctvom rusínskych i slovenských rozprávok

Údaje o aktivitách a prezentácii školy na verejnosti:

- deti zvládajú rusínske aj slovenské básne, piesne, dramatizácie rozprávok, ktorými sa škola prezentuje v kultúrnych programoch pre rodičov, starých rodičov a verejnosť v obci. Materská škola organizovala v priebehu školského roka 2018/2019 množstvo zaujímavých aktivít a akcií, ktoré sa uskutočňovali počas výchovno-vzdelávacieho procesu na základe plánu práce školy;
- turistická vychádzka na Čertov kameň v Krásnom Brode, spojená s rusínskou legendou a aktivitami spojenými s touto legendou;

- turistická vychádzka k vojenskému cintorínu z 1. svetovej vojny;
- *Príde k nám Mikuláš (Nykolaj)* – stretnutie s Nikolajom, spievanie rusínskych piesní, recitácia rusínskych básní;
- *Vianočná besiedka* – s posedením pri jedličke, kultúrny program pre rodičov a verejnosť;
- *Beseda s kronikárkou obce* – spoznávanie kultúry a histórie Rusínov obce Čabiny, čítanie rozprávky, spievanie uspávaniek;
- *Srdiečko* – kultúrny program z príležitosti Dňa matiek pre verejnosť;
- Turistická a výchovno-vzdelávacia vychádzka k soche kniežaťa Laborca v Habure a drevenému kostolíku sv. Michala spojená so vzdelávacími aktivitami;
- Slávnostná rozlúčka s budúcimi školákmi;
- Vo výchovno-vzdelávacom procese využívali digitálny obsah vzdelávania pre MŠ a nulté ročníky ZŠ, čím podporovali vzdelávanie detí v ich materinskom jazyku a zároveň si osvojovali spisovný slovenský jazyk. Táto forma inovatívneho vzdelávania umožnila deťom priblížiť sa k ich materinskom jazyku, vzhľadom na to, že je MŠ s vyučovacím jazykom rusínskym. Učiteľky využívali vo výchovno-vzdelávacej práci publikáciu *IKATIKA* – na jej vydaní sa podieľali obe učiteľky – Ľ. Gajdošová a Ž. Sekelová.

2. Základná škola s materskou školou s vyučovacím jazykom rusínskym v Kalnej Roztoke – Основна школа з матерьсков шкілов з навчальним язиком русиньським

Základné identifikačné údaje o škole

Názov školy:	Основна школа з матерьсков шкілов з навчальним язиком русиньським
Adresa školy:	Kalná Roztoka 169, okres Snina.
Tel. číslo školy:	057/ 7696130
Elektronická adresa školy:	skola@zskalnaroztoka.edu.sk
Riaditeľka školy:	Mgr. Mariana Runčáková – riaditeľka MŠ
Učiteľka pre I. stupeň:	Mgr. Michaela Andrejcová
Učiteľky v MŠ:	Nataša Pidová a Nataša Kerekaničová
Učitelia náboženstva:	Mgr. Vladimír Ignác a Mgr. Tomáš Leško
Vyučovací jazyk:	rusínsky

Výučba rusínskeho jazyka tu prebieha od 1. do 4. ročníka na úrovni primárneho vzdelávania u všetkých žiakov, čo je raritou školy oproti všetkým ostatným školám v SR, kde sa vyučuje rusínsky jazyk v rôznych podobách v rámci vyučovacieho procesu. Rusínsky jazyk sa zaviedol postupne aj do výchovných činností v príľahlej materskej škole, a tak sa všetky deti aj žiaci tejto základnej školy s materskou školou stretávajú počas vyučovania s rusínskym jazykom nasledovne: v 1. ročníku – 5 hodín týždenne, v 2. ročníku – 6 hodín týždenne, v 3. ročníku 5 hodín týždenne a vo 4. ročníku – 5 hodín týždenne ako vyučovacím jazykom aj v ostatných predmetoch. Stretávajú sa

s ním na hodinách: rusínskeho jazyka, vlastivedy, prírodovedy, náboženstva a hudobnej výchovy.

Na škole pracuje aj večerná škola rusínskeho jazyka *OZ Kolysočka – Kolíska*. Škola sa nachádza v zrekonštruovanej budove. Problém, ktorý trápi školu, je nízky počet žiakov v MŠ i na ZŠ. V školskom roku 2018/2019 navštevovalo školu 17 žiakov v MŠ aj ZŠ.

Vybavenosť školy

Škola je vybavená modernou technikou, v oboch triedach školy je interaktívna tabuľa, PC, tablety, škola využíva vzdelávací portál – *Planéta vedomostí, Moja prvá škola, English ONE*. Aktuálne má škola dostatok učebníc, aj pracovných zošitov. Dostatok didaktických pomôcok na MŠ a ZŠ Kalná Roztoka závisí od finančných prostriedkov školy.

3. Základná škola s materskou školou v Klenovej – Основна школа з матерьсков школов, Klenová 111

Základné identifikačné údaje o škole

Názov školy	<i>Základná škola s materskou školou v Klenovej</i> <i>Основна школа з матерьсков школов</i>
Adresa školy:	Klenová 111, okres Snina.
Tel. číslo školy:	057/ 7696128
Elektronická adresa školy:	skola@zsklenova.edu.sk
Riaditeľka školy:	PaedDr. Marcela Ruňaninová
Počet učiteľov ZŠ:	9
Počet učiteliek MŠ:	2
Učiteľky rusínskeho jazyka:	PaedDr. Marcela Ruňaninová, Mgr. Emília Štofíková
Vyučovací jazyk:	rusínsky a slovenský

Týždenná časová dotácia na rusínsky jazyk je na danej škole nasledovná: 1. ročník – 5 hodín, 2. ročník – 6 hodín, 3. ročník – 5 hodín, 4. ročník – 5 hodín, 5. ročník – 5 hodín, 6. ročník – 5 hodín. Od 7. – 9. ročníka sa bude postupne pridávať každý rok ďalší ročník s výučbou rusínskeho jazyka. Rusínsky jazyk sa na danej ZŠ s MŠ učí 51 detí a žiakov. Celkový počet žiakov na škole je 73. Cieľom vedenia školy je zaviesť výučbu všetkých výchov – hudobná, výtvarná, telesná, informačná výchova a pracovné vyučovanie – po rusínsky. Učitelia sú Rusíni, hovoria so žiakmi po rusínsky i na ostatných hodinách, no oficiálne na uvedených výchovných hodinách. Triedna dokumentácia v škole je písaná po rusínsky. Na tejto škole pracuje aj večerná škola *RSJ OZ Kolysočka – Kolíska* pod vedením PaedDr. Marcely Ruňaninovej, tvorená druhákmi a štvrtákmi základnej školy.

Špecifiká výchovy a vzdelávania detí v rusínskom jazyku na ZŠ s MŠ v Klenovej

Vzdelávanie v rusínskom jazyku je dlhodobý proces. Na danej škole zavádzajú výučbu rusínskeho jazyka postupne, napríklad podobný prechodný stav trval na základnej škole s materskou školou v Kalnej Roztoke 4 roky, kým začali s variantom vyučovacieho jazyka rusínskeho pre všetky deti školy. Nie všetky deti prichádzajú z prostredia, kde sa hovorí po rusínsky, aj v rusínskych obciach hovoria rodičia s deťmi po slovensky, preto učitelia v školách s vyučovacím jazykom rusínskym alebo s vyučovaním jazyka rusínskeho začínajú všade rovnako, od azbuky a od cibrenia u detí správnej rusínskej výslovnosti. Až po čase prechádzajú k zložitejšej gramatike a vysvetľovaniu histórie i reálií Rusínov na Slovensku.

A aj keď deti vedia hovoriť po rusínsky, musia sa popri slovenčine naučiť čítať a písať po rusínsky. Učia sa bilingválne dva jazyky v epistolárnej (azbuka – od druhého ročníka ZŠ, latinka – od prvého ročníka ZŠ), aj hovorovej podobe (rusínčina, slovenčina), pričom oba jazyky majú odlišnú logiku a štruktúru výstavby i používania, pretože prináležia k dvom jazykovým vetvám slovanských jazykov – k východoslovanským a západoslovanským. Samozrejme, deťom to len prospeje, často postupne prekonávajú aj svojich mladých rodičov, ktorí nevedia čítať a písať v azbuke, čiže nevedia plnohodnotne používať svoj materinský jazyk. Zároveň sa rodičia boja toho, že sa ich dieťa v rusínskej škole nenaučí správne hovoriť a písať po slovensky. Učitelia rusínskeho jazyka preto často pôsobia aj ako osvetoví pracovníci, keď presviedčajú svoje okolie o potrebe výučby rusínskeho jazyka v riadnom vyučovacom procese, kedy majú vytvorené všetky predpoklady na to, aby okrem svojho materinského zvládli rovnako dobre aj štátny slovenský jazyk.

4. Základná škola s materskou školou Michala Sopiru, Radvaň nad Laborcom 278 – s vyučovaním rusínskeho jazyka

Základné identifikačné údaje o škole

Názov školy	Základná škola s materskou školou Michala Sopiru, Radvaň nad Laborcom
Adresa školy:	Radvaň nad Laborcom 278, okres Medzilaborce
Tel. číslo školy:	057 739 4124, 057 748 1100
Elektronická adresa školy:	zsradvan@centrum.sk
Riaditeľka školy:	Ing. Anna Huňarová
Zástupkyňa riaditeľky:	PaedDr. Mária Jasiková
Počet učiteľov ZŠ:	20, z toho traja asistenti učiteľa
Riaditeľka MŠ:	Mgr. Edita Jasiková
Počet učiteliek MŠ:	2
Učiteľky a učitelia rusínskeho jazyka:	PaedDr. Mária Jasiková, Mgr. Miroslav Babin Mgr. Marek Gaj, PaedDr. Mária Murdziková, Mgr. Jana Škovranová
Vyučovací jazyk:	slovenský, vyučovanie rusínskeho jazyka

Špecifiká výchovy a vzdelávania detí v rusínskom jazyku na ZŠ s MŠ v Radvani nad Laborcom

Aj na danej škole zavádzajú výučbu rusínskeho jazyka postupne, pričom ZŠ s MŠ v Radvani nad Laborcom je od školského roku 2016/2017 školou s vyučovaním rusínskeho jazyka, kedy deti v prvom, druhom ročníku školy majú povinne v riadnom vyučovacom procese jednu hodinu rusínskeho jazyka týždenne. Na budúci rok sa k týmto dvom ročníkom pridá tretí ročník, kde sa bude učiť rusínsky jazyk povinne jednu hodinu týždenne. Vo všetkých ostatných ročníkoch sa však rusínsky jazyk učí taktiež v rámci disponibilných hodín – jednu hodinu týždenne. Je potrebné zdôrazniť, že oproti ostatným školám, na ktorých sa učí rusínsky jazyk v rámci vyučovacieho procesu v akejkoľvek forme, sa v Radvani učí povinne alebo disponibilne rusínsky jazyk jednu hodinu týždenne najviac žiakov zo všetkých škôl, teda 67 vo všetkých vyššie uvedených ročníkoch. Celkový počet detí na škole je 99. Pomer medzi všetkými žiakmi v základnej škole a tými, ktorí sa učia rusínsky jazyk v Radvani nad Laborcom, je presne rovnaký ako na ZŠ s MŠ v Klenovej, teda 1,43 (99/67 a 73/51).

Na základnej i materskej škole v Radvani nad Laborcom sú otvorené aj dve triedy večernej školy rusínskeho jazyka OZ Kolysočka – Kolíska, a to na materskej škole patriacej k ZŠ, ako aj na základnej škole. V prvom polroku 2018 navštevovalo večernú školu RSJ OZ Kolysočka – Kolíska v MŠ – 17 detí, v druhom polroku 2018 to bolo 10 detí MŠ a 11 detí ZŠ. Myslíme si, že by bolo vhodné na tejto škole zapojiť do riadneho vyučovania rusínskeho jazyka po jednej hodine týždenne povinne aj všetky deti MŠ.

5. Základná škola s materskou školou Pčoliné, 113 – s vyučovaním rusínskeho jazyka

Názov školy:	Základná škola s materskou školou Pčoliné
Adresa školy:	Pčoliné 113, okres Snina
Tel. číslo školy:	057/ 758 7590
Elektronická adresa školy:	zsmspcoline@azet.sk
Riaditeľka školy:	Mgr. Martina Zburová
Počet učiteľov ZŠ:	6 a dvaja učitelia náboženstva (kňazi)
Počet učiteliek MŠ:	2
Učiteľka rusínskeho jazyka:	PhDr. Mária Moškurjaková
Vyučovací jazyk:	slovenský, vyučovanie rusínskeho jazyka

Uvedená ZŠ s MŠ je taktiež školou s vyučovaním rusínskeho jazyka od školského roku 2016/2017, odkedy sa v dvoch ročníkoch, prvom a druhom, učí povinne jednu hodinu týždenne rusínsky jazyk 5 detí. 8 detí sa na danej škole v roku 2018 učilo rusínsky jazyk formou disponibilnej hodiny. Celkový počet detí na celej ZŠ i MŠ je 24. Materská škola tu nie je zapojená do výučby rusínskeho jazyka v žiadnej forme, čo je na škodu výučby rusínskeho jazyka na tejto škole. Deti z materskej školy by prirodzeným kontinuálnym vývojom prešli k výučbe rusínskeho jazyka i na základnej škole. Na škole pôsobí večerná škola rusínskeho jazyka OZ Kolysočka

– Kolíska, od jej samých počiatkov, teda od roku 2013. Učiteľkou rusínskeho jazyka vo večernej škole RSJ je Mgr. Vlasta Morochovičová. V roku 2018 večernú školu RSJ na tejto škole navštevovalo 12 detí v prvom polroku 2018 a v druhom polroku 2018 10 detí z celej školy, čo vždy bolo špecifikom tejto večernej školy. Vždy ju navštevovali žiaci od prvého po deviaty ročník, viac rokov stabilne za sebou. Bolo pedagogické umenie pani učiteľky Vlasty Morochovičovej zvládnuť taký veľký diapazón ročníkov vo svojej večernej škole. Najväčším hendikepom tejto výbornej školy je fakt neustáleho znižovania počtu detí – v MŠ i na ZŠ, keďže dedina Pčoliné leží blízko mesta Snina a rodičia aj z okolitých obcí, aj zo samotného Pčoliného, vodia deti do sninských škôl. Kedysi túto školu navštevovali hojne aj deti z detského domova v susedných Hostoviciach, po umiestnení detí z domova do pestúnskych rodín v Snine a v Stakčíne začal rapídne klesať počet detí na ZŠ v Pčolinom. Možno skorším zavedením povinnej výučby rusínskeho jazyka by sa tento pokles aspoň čiastočne zastavil. Nevieme predpovedať, ako sa bude uberať vývoj v tejto škole v budúcnosti.

Počet detí na základných školách s vyučovaním rusínskeho jazyka formou krúžku organizovaného školou v školskom roku 2018/2019 je uvedený v tabuľke na strane 107, ide o 13 detí na Cirkevnej základnej škole vo Svidníku a 16 detí na ZŠ, na Ul. Duchnovičovej v Medzilaborciach. Na cirkevnej svidníckej škole ide o dlhodobé kontinuálne vyučovanie rusínskeho jazyka formou krúžku, na medzilaboreckej škole na Ul. Duchnovičovej začali s touto formou výučby rusínskeho jazyka v školskom roku 2016/2017.

Na záver časti o stave výučby rusínskeho jazyka na MŠ a na ZŠ môžeme konštatovať, že rusínske národnostné školy na Slovensku trpia spoločné problémy, a to najmä nízky počet škôl v rusínskych regiónoch severovýchodného Slovenska a na existujúcich školách s výučbou rusínskeho jazyka – nízky počet detí a žiakov a s tým spojený nedostatok financií na primeraný chod týchto škôl aj napriek zvýšenému normatívu na žiaka. Zvýšenie počtu škôl s vyučovacím jazykom rusínskym alebo s vyučovaním rusínskeho jazyka by si vyžadovalo zmeniť postoj samospráv v rusínskych obciach či mestách, v ktorých žijú Rusíni koncentrovane, ako zriaďovateľov škôl, ale často i vedenia a učiteľov samotných škôl. Učitelia sú príliš vyťažení svojou pedagogickou činnosťou, aby začali pôsobiť v obciach aj ako osvetoví pracovníci a spoluvytvárali dopyt rodičov a žiakov po povinnej výučbe rusínskeho jazyka vo svojich obecných či mestských školách. Zároveň aj rusínske organizácie tretieho sektora by mali pomáhať tento dopyt stimulovať – každá vo svojej oblasti pôsobenia. Nedostatočný tlak rusínskych občianskych a neziskových organizácií na otváranie rusínskych škôl v rusínskych obciach, dokonca ignorovanie tejto činnosti väčšinou z nich, aj tých najväčších (ROS, molody Rusyny a ďalších), je jednou z príčin nedostatočného rozvoja rusínskeho školstva na Slovensku od roku 1990.

Čo sa týka situácie rusínskeho stredného školstva, treba podotknúť, že ani v školskom roku 2017/2018 a ani v školskom roku 2018/2019 na Slovensku neevidujeme ani jednu SŠ, na ktorej by sa rusínsky jazyk a literatúra vyučoval akoukoľvek formou v riadnom vyučovacom procese. Toto je jeden z aktuálnych následkov nedostatočnej kontinuity vyučovania medzi jednotlivými stupňami

vzdelávania vo vzťahu k vyučovaciemu jazyku rusínskemu, ako aj príčina nízkeho počtu študentov Ústavu rusínskeho jazyka a kultúry PU zo Slovenska.

V školskom roku 2017/2018 sa učilo 6 študentiek rusínsky jazyk v rámci večernej školy rusínskeho jazyka OZ Kolýsočka – Kolíska na Pedagogickej a sociálnej akadémii v Prešove, no po jednom školskom roku stratili o výučbu rusínskeho jazyka záujem. Tri študentky sa zapojili do večernej školy rusínskeho jazyka OZ Kolýsočka – Kolíska na Súkromnom konzervatóriu Dezidera Kardoša v Prešove, z odboru herectvo a klavír. Dve dievčatá z tejto školy chceli uplatniť svoje herectvo v rusínskom Divadle Alexandra Duchnoviča v Prešove, no po rôznych rodinných i pracovných zmenách (napríklad presťahovanie do Bratislavy), ale aj preto, že nepochádzali z rusínskeho prostredia, stratili motiváciu učiť sa rusínsky jazyk. Preto výučba rusínskeho jazyka prebiehala vo večernej škole rusínskeho jazyka OZ Kolýsočka – Kolíska len dva školské roky (2017/2018, 2018/2019). Za isté zlyhanie všetkých vyššie uvádzaných rusínskych subjektov možno považovať aj to, že sa rusínsky jazyk nevyučuje práve na stredných pedagogických školách v Prešove a v Humennom. Ich absolventi a absolventky mohli po návrate do svojich obcí okrem iného iniciovať výučbu rusínskeho jazyka v materských školách alebo pokračovať v štúdiu na Ústave rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove (ďalej aj ako „ÚRJK PU“).

Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove, 17. novembra 15, 080 01 Prešov.⁴⁷

V oblasti vysokého školstva pôsobí Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove ako jediná vedecko-pedagogická a štátom uznaná výskumná inštitúcia pre rozvoj rusínskeho jazyka v jeho normatívnej kodifikovanej podobe. Zároveň ako pedagogické pracovisko PU pripravuje odborníkov a odborníčky pre výučbu rusínskeho jazyka na ZŠ a SŠ – nielen na Slovensku, ale aj v celej strednej Európe i vo svete, kde žijú Rusíni. Ide o jediné vysokoškolské pracovisko pre výučbu rusínskeho jazyka na svete. Ako vedecká a výskumná inštitúcia pôsobí aj ako jediná jazykovedná organizácia, ktorá určuje a definuje podobu štátnej normy rusínskeho jazyka výskumom rusínskych dialektov na území Slovenska a zachovania ich originálnej podstaty nedotknutej okolitými jazykmi. Štátna norma jazyka, ktorú stanoví ÚRJK PU, by mala byť záväzná pre všetky rusínske organizácie pôsobiace v oblasti kultúry (divadlo, noviny, školy, kultúrne podujatia a pod.), no často to tak nie je, a to z jediného dôvodu, že mnohí Rusíni na Slovensku podobu svojho materinského jazyka v jeho štátom uznanej norme nepoznajú alebo nechcú poznať.

Inštitucionálny vývoj pracoviska

V Slovenskej republike s podporou štátu od školského roku 1997/1998 vznikajú základné školy s vyučovaním rusínskeho jazyka a neskôr aj s vyučovacím jazykom rusínskym. Táto skutočnosť si vyžiadala neodkladnú potrebu vysokoškolskej prípravy učiteľských kádrov pre tieto národnostné školy. Ich prípravou bol poverený Ústav

⁴⁷ <http://www.unipo.sk/pracoviska/urjk/uvod/>

národnostných štúdií a cudzích jazykov Prešovskej univerzity v Prešove, ktorý s týmto cieľom vznikol 1. septembra 1998 ako pracovisko s celouniverzitnou pôsobnosťou. Jeho súčasťou bolo Oddelenie rusínskeho jazyka a kultúry, ktoré je inštitucionálnym predchodcom súčasného Ústavu rusínskeho jazyka a kultúry, ktorý bol na PU zriadený 1. marca 2008. Od decembra 2015 sa stal súčasťou *Centra jazykov a kultúr národnostných menšín PU*.

ÚRJK PU je vedecko-pedagogickým pracoviskom zameraným na prípravu projektov vzdelávacích programov, študijných plánov, osnov, učebníc, učebných pomôcok a iných vedecko-pedagogických materiálov a na realizáciu študijného programu rusínsky jazyk a literatúra v jednotlivých stupňoch vysokoškolského štúdia. Ústav uskutočňuje vedecký výskum a vývoj v oblasti rusinistických štúdií – jazyk, literatúra, kultúra, umenie, divadlo, etnografia, konfesia, školstvo, masmédiá, história, národná identita, spolkové aktivity Rusínov na Slovensku a v zahraničí, národnostná politika jednotlivých štátov vo vzťahu k Rusínom – s cieľom získať objektívne informácie o stave, potrebách a perspektívach rozvoja rusínskeho etnika doma a v zahraničí. Ako jediná inštitúcia svojho druhu na Slovensku je ÚRJK PU najvyššou vedeckou inštitúciou pre výskum a normotvorbu rusínskeho spisovného jazyka.

Pre naplnenie uvedeného poslania ústav plní tieto základné činnosti:

- výchovná a vzdelávacia;
- vedeckovýskumná a vývojová;
- koordinačná;
- dokumentačná a informačná.

Vedúci pracoviska

Riaditeľkou ústavu je **doc. PhDr. Anna Plišková, PhD.** (od vzniku ústavu v r. 2008).

Personálna štruktúra

Na ÚRJK PU v roku 2018 pôsobili: 1 profesorka, 1 docentka, 2 odborní asistenti, 1 technicko-odborná pracovníčka, 3 interní doktorandi.

Vzdelávacia a výskumná infraštruktúra

Činnosť ÚRJK PU, podobne ako v minulosti aj jeho predchodcov, je financovaná z účelových špecifických finančných prostriedkov Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a z rozpočtu PU na zabezpečenie vysokoškolského vzdelávania a vedy. Od roku 2014 ústav sídli v nových priestoroch na Ul. 17. novembra 15. V súčasnosti má pracovisko k dispozícii 4 kancelárie pre zamestnancov vybavené potrebnou výpočtovou technikou (počítače, tlačiarne, skenery, kopírovacie stroje, telefóny), dve učebne vybavené potrebnou didaktickou technikou (interaktívne tabule, dataprojektory, počítače, notebooky) a z finančných prostriedkov získaných z fondov Európskej únie buduje unikátnu knižnicu karpatorusinistiky s obsahom dokumentov vo fyzickej aj digitálnej forme. Základom tejto špecializovanej knižnice je kolekcia publikácií z rôznych sfér karpatorusinistiky (rusínsky jazyk, literatúra, etnografia,

história, kultúra a pod.) týkajúcich sa rôznych oblastí historickej Karpatskej Rusi, resp. karpatského priestoru súčasnej strednej a východnej Európy (Slovensko, Poľsko, Ukrajina, Maďarsko, Srbsko, Chorvátsko, Rumunsko) a Ameriky. Knižnica je obohatená jedinečnou kolekciou mikrofilmov s obsahom rusínskych periodík z rokov 1848 – 1939, ktorú ústavu venovalo Karpatsko-rusínske výskumné centrum v USA. Vďaka tejto unikátnej knižnici, ktorá je jediná svojho druhu v Európe, si Medzinárodná rada pre výskum a výmenu (IREX) vo Washingtone od roku 1999 vybrala Prešovskú univerzitu za vzdelávacie centrum pre akademických pracovníkov zaoberajúcich sa karpatorusinistikou. Následne každoročnými hosťami ústavu sú zahraniční vedci a doktorandi z rôznych krajín sveta (Nemecko, Rusko, Ukrajina, Maďarsko, Poľsko, Srbsko, Taliansko, Veľká Británia, USA), ktorí sa vo svojej vedeckovýskumnej činnosti zameriavajú na problematiku karpatských Rusínov.

Akreditované študijné programy

- Bakalársky študijný program rusínsky jazyk a literatúra v kombinácii v študijnom odbore 1.1.1 Učiteľstvo akademických predmetov (garantka doc. PhDr. Anna Plišková, PhD.);
- Magisterský študijný program rusínsky jazyk a literatúra v kombinácii v študijnom odbore 1.1.1 Učiteľstvo akademických predmetov (garantka doc. PhDr. Anna Plišková, PhD.);
- Doktorandský študijný program slavistika – rusínsky jazyk a literatúra v študijnom odbore 2.1.28 Slovanské jazyky a literatúry (garant prof. PhDr. Peter Káša, CSc., spolugaranti doc. PhDr. Edita Kominarecová, PhD., doc. PhDr. Anna Plišková, PhD.).

Vedeckovýskumné a vzdelávacie projekty

Vedeckovýskumné aktivity pracoviska vychádzajú zo základnej charakteristiky a zamerania ústavu, ktorými sú: rusínsky jazyk, literatúra, kultúra a dejiny Rusínov na Slovensku a v karpatskom areáli.

V roku 2018 boli pracovníci ÚRJ K PU riešiteľmi a spoluriešiteľmi nasledujúcich projektov:

1. Dvoch vedeckovýskumných projektov:

- VEGA-1/0383/17: *Dynamické procesy v súčasnej jazykovednej slavistike (Kapitoly z výskumu slovenčiny, poľštiny, rusínčiny a ukrajinčiny)* (2017 – 2020), vedúca projektu prof. PhDr. Júlia Dudášová, DrSc., spoluriešitelia: doc. PhDr. Anna Plišková, PhD., PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD., Mgr. Valerij Paďak, CSc., Mgr. Zdenka Citriaková.
- KEGA 022PU-4/2018: *Konštituovanie ortoepie a aktualizácia ortografie rusínskeho jazyka v korešpondencii s najnovšími výskumami a potrebami praxe* (2018 – 2020), vedúca projektu doc. PhDr. Anna Plišková, PhD., spoluriešitelia: PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD., Mgr. Valerij Paďak, CSc., Mgr. Zdenka Citriaková, Mgr. Michal Pavlič, PhD., Mgr. Alica Wietoszewová.

2. Troch edukačných projektov s medzinárodnou účasťou, z ktorých dva sa realizovali s podporou grantového systému Fondu na podporu kultúry národnostných menšín Ministerstva kultúry SR, tretí je dlhodobý projekt ÚRJ K PU, ktorý sa na PU organizuje od roku 2009:

- 10. – 30. 6. 2018: *Studium Carpato-Ruthenorum* 2018 – 9. ročník medzinárodnej letnej školy rusínskeho jazyka a kultúry (č. projektu 18-130-00190), vedúca doc. PhDr. Anna Plišková, PhD., spoluriešitelia: PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD., Mgr. Valerij Paďak, CSc., Mgr. Zdenka Citriaková, Mgr. Michal Pavlič, PhD., Mgr. Alica Wietoszewová.
- 17. – 19. 10. 2018: *20 rokov vysokoškolskej rusinistiky na Slovensku* medzinárodná vedecká konferencia (č. projektu 18-150-00191), vedúca doc. PhDr. Anna Plišková, PhD., spoluriešitelia: prof. PhDr. Júlia Dudášová, DrSc., PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD., Mgr. Valerij Paďak, CSc., Mgr. Zdenka Citriaková, Mgr. Michal Pavlič, PhD., Mgr. Alica Wietoszewová.
- 2 – 11/2018 - 45. – 50. *Vedecký seminár karpatorusinistiky* s medzinárodnou účasťou, vedúca PhDr. Kvetoslava Koporová, spoluriešitelia Mgr. Zdenka Citriaková, Mgr. Michal Pavlič, PhD., Mgr. Alica Wietoszewová.

Účasť na konferenciách, seminároch (resp. na iných odborných a vzdelávacích domácich a zahraničných podujatiach):

- 24. – 25. 4. 2018 – vedecká konferencia *Udalosti a osobnosti formovania moderného slovenského národa* (knižná kultúra – jazyk – školstvo – osвета) usporiadaná pri príležitosti pripomenutia udalostí z rokov 1848 – 1849, ako aj životných jubileí významných udalostí v dejinách Slovenska. Prešov: Štátna vedecká knižnica v Prešove;
- 21. – 23. 6. 2018 – *6th World-Conference on Pluricentric Languages and their Non-Dominant Varieties: Pluricentric Languages in Europe in Contact and Conflict*. Nitra: Univerzita sv. Konštantína Filozofa;
- 27. 6. 2018 – *Letná konferencia americkej Asociácie pre východoeurópske a eurázijské štúdie*. Ľvov: Katolícka univerzita;
- 17. – 19. 10. 2018 – medzinárodná vedecká konferencia *20 rokov vysokoškolskej rusinistiky na Slovensku / 20 років високошкольської русиністики на Словачії*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Centrum jazykov a kultúr národnostných menšín – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry;
- 23. – 27. 10. 2018 – medzinárodná vedecká konferencia *Cyrilská a latinská písomná kultúra byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku do konca 18. storočia*. Bratislava – Košice: Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied – Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka v Košiciach, Teologická fakulta Trnavskej univerzity;
- 15. – 16. 11. 2018 – medzinárodná interdisciplinárna konferencia *Kultúrne dedičstvo Gemera a Malohontu a jeho prístupňovanie VI*. Bratislava – Jelšava: Ústav hudobnej vedy SAV, Ústav slovenskej literatúry SAV – Slovenská botanická spoločnosť pri SAV – Osvetové centrum vyšehradskej kultúry Jelšava

– Creative Europe Desk Slovakia – Katedra zoológie UPJŠ v Košiciach – Quirinus, o. z.

Pracovníci ÚRJK PU spolupracovali aj v roku 2018 s celým radom vedeckých a odborných periodík, štátnych a profesijných inštitúcií a organizácií, ktorých sú riadnymi členmi a pre ktoré vykonávajú posudzovaciú, expertízu alebo inú odbornú činnosť:

- redakčná rada poľského jazykovedného časopisu Rozprawy Komisji Językowej. Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Societas Scientiarum Lodziensis. Wydział I – Językoznawstwa, Nauki o literaturze i filozofii. Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Łódź;
- redakčná rada časopisu Slavica Slovaca (Orgán Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV a Slovenského komitétu slavistov);
- redakčná rada medzinárodného historického časopisu Rusín (Tomská štátna univerzita, Rusko, Rus' – spoločenská organizácia v Kišineve, Moldavsko);
- redakčná rada vedeckého zborníka Rusinistični študiji (FF Novosadskej univerzity, Srbsko);
- redakčná rada vedeckého zborníka Studium Carpato-Ruthenorum (ÚRJK PU v Prešove);
- Vedecká rada Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV;
- Slovenský komitét slavistov SAV;
- Ústredná jazyková rada, poradný orgán ministra kultúry v oblasti štátneho jazyka;
- Metodicko-pedagogické centrum v Prešove;
- Jazyková komisia ÚRJK PU;
- Medzinárodný kongres slavistov, komisia pre mikrojazyky;
- Svetová akadémia rusínskej kultúry (Toronto, Kanada);
- Akadémia rusínskej kultúry v SR;
- Medzinárodný kongres rusínskeho jazyka;
- Spolok rusínskych spisovateľov v SR;
- OZ Kolysočka – Kolíska (Prešov);
- Literárny fond – výbor Sekcie pre pôvodnú literatúru;
- Americká asociácia pre východoeurópske a eurázijské štúdie (Pittsburgh, USA);
- MŠVVaŠ SR – Odbor národnostného školstva – odborné posudzovanie kvality učebníc rusínskeho jazyka a literatúry;
- Poradná skupina splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny pre zabezpečenie zosúladenia praxe s platným zákonom o používaní jazykov národnostných menšín za rusínsku národnostnú menšinu;
- Fond na podporu kultúry národnostných menšín – odborná rada pre rusínsku kultúru.
-

Počet študentov na ÚRJK PU v školskom roku 2018/2019:

- učiteľstvo rusínskeho jazyka a literatúry (v kombinácii) denná 1. stupeň – 13
- učiteľstvo rusínskeho jazyka a literatúry (v kombinácii) denná 2. stupeň – 1
- slavistika – rusínsky jazyk a literatúra denná 3. stupeň – 2

- slavistika – rusínsky jazyk a literatúra externá 3. stupeň – 3
- prerušenie – 1

Spolu – 20 študentov bakalárskeho, magisterského a doktorandského stupňa štúdia

Iné mimoškolské formy vyučovania rusínskeho jazyka v roku 2018:

- Večerné školy spisovného rusínskeho jazyka pre deti a dospelých organizovaných občianskym združením Kolysočka – Kolíska;
- Studium Carpato-Ruthenorum – Letná školu rusínskeho jazyka organizovaná ÚRJK PU.

Večerné školy spisovného rusínskeho jazyka pre deti a dospelých OZ Kolysočka – Kolíska – VII. ročník.

Projekt Večerné školy spisovného rusínskeho jazyka pre deti a dospelých vznikol v roku 2013. Jeho zakladateľom je OZ Kolysočka – Kolíska. Od roku 2018 je finančne dotovaný z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín. Cieľom projektu je spopularizovať rusínsky jazyk v jeho prirodzenom prostredí, v dedinách a mestách severovýchodného Slovenska. Cieľom projektu je naučiť záujemcov, deti aj dospelých, ktorí sa cítia byť Rusínmi, spisovnú podobu rusínskeho jazyka v ústnej i písomnej forme, naučiť ich písmo svojich predkov a hlavne s nimi hovoriť po rusínsky, pretože v rusínskych rodinách v ostatnom čase rodičia so svojimi deťmi hovoria zväčša po slovensky.

Výučba rusínskeho jazyka v prvom polroku 2018 prebiehala v 29 večerných školách v ich 31 triedach, v ktorých učilo 28 učiteliek a výučbu v prvom polroku 2018 absolvovalo 372 detí a žiakov, v druhom polroku 2018 bolo otvorených 24 večerných škôl rusínskeho jazyka pre deti a dospelých s 25 triedami a 23 učiteľkami, keď sa v nich učilo 288 detí a žiakov. Veľká fluktuácia detí a žiakov vo večerných školách a v druhom polroku odchod štyroch učiteliek a príchod jednej učiteľky z materskej dovolenky znamenal nielen pokles detí a žiakov vo večerných školách RSJ, ale aj značnú nestabilitu výučby rusínskeho jazyka, pretože tá je vytláčaná inými voľnočasovými aktivitami detí a žiakov po vyučovaní. Učiteľky odišli z večerných škôl z rôznych dôvodov, jedna odišla do dôchodku, ďalšia zo zdravotných dôvodov, iná kvôli nedohodnutiu sa s riaditeľom školy a štvrtá kvôli nedostatku žiakov, ktorí by sa prihlásili na rusínsky jazyk poobede, po vyučovaní.

V roku 2018 učilo vo večerných školách 28 učiteliek v 31 večerných školách RSJ v 1. polroku 2018 a 23 učiteliek v 25 večerných školách v 2. polroku 2018:

Medzinárodná letná škola rusínskeho jazyka a kultúry pri ÚRJK PU v roku 2018⁴⁸

ÚRJK PU zorganizoval v dňoch 7. – 29. 6. 2018 deviaty ročník medzinárodného vzdelávacieho projektu *Studium Carpato-Ruthenorum 2018* – Letná škola rusínskeho

⁴⁸ Viac informácií na <https://www.unipo.sk/cjknm/hlavne-sekcie/urjk/ls/>

jazyka a kultúry za účasti pedagógov zo Slovenska, USA, Kanady a Ukrajiny. V roku 2018 sa letnej školy rusínskeho jazyka na Prešovskej univerzite zúčastnilo 18 študentov: 14 zahraničných (z Ukrajiny, Kanady, USA, Rakúska, Maďarska a Poľska) a 4 domáci.

Projekt obsahoval 3-týždňový vzdelávací kurz. Cieľom projektu bolo, aby jeho účastníci nadobudli, respektíve si prehĺbili komunikáciu v kodifikovanej podobe rusínskeho jazyka. Ďalším cieľom bolo, aby si jeho účastníci rozšírili poznatky o karpatských Rusínoch z oblasti histórie, kultúry, literatúry, etnografie. Projekt bol určený pre každého, kto mal záujem učiť sa spisovný rusínsky jazyk a spoznať karpatských Rusínov, ich históriu a kultúru, stredoškóľákov a vysokoškóľákov. Proces edukácie sa realizoval v priestoroch PU. Zabezpečovali ho vysokoškóľskí profesori, slavisti a špecialisti z oblasti karpatorusinistiky.

Celkový vyučovací proces zahŕňal:

- 20 hodín rusínskej histórie (vrátane histórie rusínskej literatúry a kultúry) v anglickom a rusínskom jazyku – 2 hodiny denne;
- 30 hodín rusínskeho jazyka (teória a konverzácia) v anglickom a rusínskom jazyku – 2 hodiny denne;
- 10 hodín etnografie Rusínov v anglickom a rusínskom jazyku;
- konverzačné cvičenia v neformálnych priestoroch, respektíve mimo vyučovacích priestorov univerzity.

Pre účastníkov bol počas celých troch týždňov pripravený bohatý program, ktorý sa realizoval v popoludňajších hodinách, ale aj cez víkendy. Obsahom týchto akcií bola prezentácia tradícií, folklóru, kultúrno-spoločenského života Rusínov žijúcich na Slovensku, prezentácia ľudovej architektúry a kultúrno-historických pamiatok, večer rusínskej literatúry spojený s odovzdávaním Ceny Alexandra Duchnoviča za literatúru, filmové a divadelné večery (Divadlo Alexandra Duchnoviča), tvorivé dielne (výroba kraslíc, spev), exkurzie po Prešove a regiónoch severovýchodného Slovenska, kde žijú Rusíni.

Projekt bol určený pre:

- každého, kto má záujem učiť sa spisovný rusínsky jazyk a spoznať karpatských Rusínov, ich históriu a kultúru;
- stredoškóľákov a vysokoškóľákov;
- osoby staršie ako 18 rokov.

Používanie jazyka rusínskej národnostnej menšiny

Rusínsky jazyk sa používa medzi príslušníkmi rusínskej národnostnej menšiny navzájom pri ich vzájomnej komunikácii, aj keď aj tu vidíme vplyvy asimilácie a mladí ľudia, aj vďaka tomu, že k tomu mnoho krát nie sú ani doma vedení, strácajú materinský jazyk. Podľa posledného sčítania obyvateľov sa k rusínskemu materinskému jazyku prihlásilo 55 469 obyvateľov. Ústna komunikácia prebieha aj na úrovni niektorých miestnych samospráv na severovýchode Slovenska. Rusínsky jazyk sa používa aj pri kultúrno-spoločenských podujatiach. Čoraz menej, no stále je tento

jazyk používaný aj v náboženskom živote, pri kázňach alebo používaním rusínskych liturgických prekladov.

Používanie rusínskeho jazyka v médiách a literatúre

V rusínskom jazyku na Slovensku vychádzajú tri periodiká – dvojtýždenník *NN info Rusín*, dvojmesačný časopis *Rusyn* a dvojmesačný časopis pre deti *Kolysočka*. Ďalším časopisom je náboženský štvrťročník *Artos*, no ten je písaný vo väčšej miere grafickým systémom zapisovania pomocou latinských písmen, v menšej miere azbukou, v ktorej bol jazyk kodifikovaný. No treba pripomenúť, že *Artos* vychádza bez štátnej podpory. Rusínsky jazyk sa používa v rusínskom národnostnom vysielaní RTVS – v televízii a rozhlase, taktiež vo vysielaní internetového rádia rusyn fm. Tento jazyk je používaný aj v knižných vydaniach, ktoré dostávajú podporu z dotačného programu, hoci niektoré vydania neperiodickej tlače zamerané na rusínsku národnostnú menšinu a podporené zo štátneho rozpočtu vychádzajú po slovensky.

Rusínsky jazyk na svojich internetových stránkach používa Akadémia rusínskej kultúry v SR, Okrúhly stôl Rusínov Slovenska, Rádio rusyn fm, organizácia molody.Rusyny, čiastočne súbor Ruthenia a ZIRS a stránka Festivalu Rusínov Slovenska vo Svidníku. Rádio rusyn fm a OZ molody.Rusyny tento jazyk používajú aj v mobilných aplikáciách. Rusínsky jazyk sa objavuje aj na sociálnych sieťach v rámci rôznych stránok a skupín, no žiaľ ide väčšinou o hovorovú formu s použitím zápisu latinskými písmenami.

Používanie rusínskeho jazyka v profesionálnych inštitúciách a na školách

Rusínsky jazyk sa spoločne so štátnym jazykom používa aj v rusínskych profesionálnych inštitúciách, ktorými sú Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove, SNM – Múzeu rusínskej kultúry v Prešove, Divadle Alexandra Duchnoviča, ktoré v tomto jazyku uvádza divadelné predstavenia a Puddukelskom umeleckom ľudovom súbore, ktorý tento jazyk propaguje cez folklór a ľudovú slovesnosť. PULS a Ústav rusínskeho jazyka majú svoje internetové stránky čiastočne aj v rusínskom jazyku, SNM – MRK a DAD majú stránky bez obsahu v rusínskom jazyku. Taktiež sa rusínsky jazyk používa na školách, ktoré sú s vyučovacím jazykom rusínskym alebo vyučovaním rusínskeho jazyka, o čom sa podrobnejšie môžeme dočítať v kapitole, ktorá sa venuje rusínskemu školstvu.

Používanie na úrovni samosprávy a v úradnom styku

Podľa nariadenia vlády SR z 19. decembra 2011 ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 221/1999 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva sa rusínske označenie obcí môže používať v 68 obciach, z čoho je jedno mesto – Medzilaborce. Aj keď v predošlých obdobiach boli v tomto veľké nedostatky – obce nemali rusínske označenia, prípadne tam boli staré ukrajinské označenia, v posledných dvoch rokoch prišlo v tejto oblasti aj vďaka rusínskym aktivistom a iniciatívam splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny k výraznému zlepšeniu a tabule s rusínskym označením obce sú takmer všade.

Rovnaká situácia ale neplatí pri označení verejných budov v týchto obciach, v rámci čoho pretrvávajú aj dnes nedostatky. Medzilaborce, ako jediné mesto na Slovensku, ktoré by mohlo mať aj označenie ulíc v rusínskom jazyku, takéto označenia nemá. Na druhej strane sa mesto v tomto období výrazne zlepšilo, keď dvojazyčné označenia zaviedlo aj v rámci mestského a okresného úradu a v tomto jazyku možno v meste vidieť aj základné informácie (napríklad k voľbám). Označenie ulíc v jazyku národnostnej menšiny má obec Vyšná Polianka.

V rámci informovania občanov cez internetové stránky samospráv, prípadne cez miestne vestníky musíme konštatovať, že tieto stránky informácie v rusínskom jazyku vôbec neposkytujú. Jedinou výnimkou je stránka Prešovského samosprávneho kraja, ktorá poskytuje aspoň základné informácie o úrade a regióne aj po rusínsky. Rusínsky jazyk sa takmer nikde nepoužíva ani pri hláseniach v miestnych rozhlasoch. V obciach, ktoré majú najmenej 20 percent obyvateľstva rusínskej národnostnej menšiny, je možné žiadať aj úradné dokumenty (napr. rodný list) aj v rusínskom jazyku. Tu musíme konštatovať, že je to veľký problém, keďže pracovníci obecných úradov vedia komunikovať po rusínsky, no neovládajú kodifikovaný jazyk a nie sú schopní úradnej komunikácie v tomto jazyku. Vo väčšine prípadov musia oslovovať ÚRJK PU, aby im s vypracovaním takýchto dokumentov pomohol. To je znova problém, ktorý súvisí s rusínskym školstvom. Ak ho nebudeme rozvíjať, ak nebudeme mať generáciu ľudí, ktorá sa jazyk učila v škole, bude ťažké dosiahnuť, aby sa rusínsky jazyk v úradnom styku stal samozrejmosťou. Pričom očakávame, že po roku 2021 bude obcí, v ktorých sa bude môcť používať rusínsky jazyk viac, a tým bude problém ešte pálčivejší.

Výrazné pozitíva za roky 2017 a 2018

V období rokov 2017 a 2018 boli zaznamenané výrazné pozitíva v rámci rozširovania rusínskeho jazyka vo verejnej sfére. Aj vďaka iniciatívam splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny sa podarilo presadiť niekoľko dôležitých opatrení. 1. februára 2018 bola zriadená splnomocnencom vlády SR pre národnostné menšiny Lászlóom Bukovszkym poradná skupina pre zosúladenie praxe s platným zákonom o používaní jazykov národnostných menšín. Táto skupina má aj rusínsku sekciu, do ktorej boli vymenovaní Doc. PhDr. Anna Plišková, PhD., Mgr. Peter Medviď a Mgr. Martin Dufala, PhD. Rusínska sekcia v roku 2018 vypracovala preklady týchto právnych predpisov:

- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o uzavretí Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov;
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o uzavretí Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín;
- Ústava Slovenskej republiky;
- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky;
- Zákon o používaní jazykov národnostných menšín;
- Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 221/1999 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých

občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva;

- Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov;
- Zákon o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Poradný orgán bol vymenovaný na obdobie do 31. decembra 2020 a tak bude v ďalších prekladoch pokračovať aj rusínska sekcia v roku 2019. V roku 2018 inicioval splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny aj stretnutia s predstaviteľmi súkromného sektora – obchodných reťazcov atď., takže veríme, že používanie dvojjazyčnosti v súkromnom sektore začne byť realitou aj v rámci rusínskeho jazyka. Od roku 2017 sa dvojjazyčnosť zaviedla aj na železnice. Keďže v prvej fáze šlo len o železničné stanice, nie zastávky, Rusíni získali jedno dvojjazyčné označenie v Medzilaborciach. Vďaka novele zákona, ktorú schválil parlament v roku 2018, môžu byť dvojjazyčne označené aj železničné zastávky, vďaka čomu by Rusíni v okrese Medzilaborce mali získať ďalšie označenie. Očakávame, že sa to stane realitou v priebehu roka 2019. Krokov k rozširovaniu dvojjazyčnosti bolo v rokoch 2017 a 2018 viac, čoho výsledky aj v rámci používania rusínskeho jazyka by sa mali dostaviť v roku 2019 a ďalších.

Problémy s používaním rusínskeho jazyka

Za koreň väčšiny problémov spojených s používaním rusínskeho jazyka vo verejnom priestore, úradnom styku, okrem vplyvov asimilácie, pokladáme priveľmi slabú sieť škôl s rusínskym vyučovacím jazykom alebo aspoň vyučovaním rusínskeho jazyka, neexistenciu stredných škôl. Pokiaľ nebudeme vychovávať generácie, ktoré sa budú učiť rusínsky spisovný jazyk, jeho používanie vo verejnom priestore bude vždy problematické. Aj preto musí byť prioritou tak občianskych združení, ako aj štátu, čo najviac podporovať rozvoj rusínskeho školstva a hľadať spôsoby jeho realizácie. Ďalšou prioritou musí byť, aby rusínske profesionálne inštitúcie používali spisovný jazyk vo všetkých oblastiach svojej činnosti.

RUSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Podpora kultúry, stav národnostného školstva a používanie jazyka ruskej národnostnej menšiny

Zoznam aktivít a kultúrnych podujatí občianskych združení a organizácií ruskej národnostnej menšiny:

Občianske združenie Rossija (Banská Bystrica)

- *Obrazy ruskej duše*: prezentácia a spopularizovanie výtvarnej a umeleckej tvorby ruskej menšiny na Slovensku;
- *Večer ruskej piesne a romance*: popularizovanie ruskej kultúry u ruskej menšiny a širokej verejnosti;
- *Zimná rozprávka*: divadelné interaktívne predstavenie pre deti;
- Letný tábor *Rossija*: letná akadémia detí a mládeže má veľký význam z hľadiska zachovania národného povedomia u detí z rusky hovoriacich rodín. Zameriava sa na uvedenie si identity cieľovej skupiny, vzdelávanie, zachovávanie tradícií a kultúry pomocou besied, prednášok a hier;
- Ruský literárny večer *V slnečných lúčoch rodného jazyka*: prezentácia umeleckej literárnej tvorby ruskej národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku a v zahraničí.

Občianske združenie Mladá Rossija (Banská Bystrica)

- Mládežnícka konferencia: stretnutie mládeže ruskej menšiny na Slovensku, prehĺbenie vedomostí o ruskej kultúre, jazyku, identite.

Zväz Rusov na Slovensku (Bratislava)

- vydáva časopis /od r. 1999/ v ruskom jazyku *VMESTE*, ktorý informuje o živote a podujatiach ruskej menšiny v oblasti kultúry, pedagogiky, aktivitách Zväzu Rusov na Slovensku v oblasti osvety, zachovávanie ľudových kultúrnych tradícií a budovanie atmosféry porozumenia a vzájomného obohacovania medzi menšinou a majoritným obyvateľstvom;
- Medzinárodne Športové hry pre deti, ktorí sa usporadúvajú v Ruskej federácii (ďalej ako „RF“);
- účasť našich delegácií v Soči – v roku 2017, Kazaň v roku 2018;
- *letný KINOTABOR* pre ruskojazyčné deti a mládež, projekt napomáha rozšíreniu vedomostí a záujmov. Program zahŕňa workshopy s režisérom, hercami, príprava scenára a natáčanie filmu;
- účasť na projekte *Zdravstvuj Rossija* (na základe súťaže) – kultúrne a vzdelávacie výlety po historických miestach RF pre mladých krajanov.
- celoslovenský festival *Ruská pieseň nad Dunajom*, ktorého sa zúčastňujú profesionálni aj amatérski umelci. Vyber účastníkov prebieha na základe súťaže. Súčasťou dvojdňového podujatia sú workshop s profesionálmi, vystúpenia interpretov z RF, Gala-koncert;
- slávnosť na počesť XX. výročia Zväzu Rusov na Slovensku, koncert;
- XI. Celoslovenská konferencia krajanov – 2017;

- XII. Celoslovenská konferencia krajanov – 2018.

Zväz Rusov Košice (Košice)

- *Ruské slovo* je celoslovenská súťaž v prednese ruskej poézie a prózy, s bohatým sprievodným programom pre deti ruských krajanov a milovníkov ruštiny;
- *Ruský film v škole* je regionálna akcia, cieľom ktorej je oboznámiť žiakov, ktorí sa učia ruský jazyk, s ruskou kinematografiou pomocou animovaných filmov, organizovať kvízy a súťaž obrázkov s obľúbenými hrdinami alebo scénkami z filmov;
- *Tábor milovníkov ruštiny Buratino* organizujeme pre deti ruských krajanov žijúcich na Slovensku a milovníkov ruského jazyka. S pomocou lektorov a vedúcich oddielov v deťoch prehľbujeme lásku k Rusku, ruskej kultúre a jazyku;
- *Súbor Družba* zjednocuje žiakov základných a stredných škôl, ktoré inklinujú k ruským piesňam, súbor vystupuje s ruským repertoárom na koncertoch ako na Slovensku tak aj v zahraničí;
- *Koncert ruskej piesne* je tradičné podujatie, na ktorom vystupujú interpreti ruskej piesne;
- *Deň športu* na počesť Dňa Ruska je organizovaný turnaj, ktorý zjednocuje ruských krajanov a sympatizantov v jednotlivých druhoch športu, je to podujatie, ktoré má vysokú návštevnosť a ponúka svojim návštevníkom množstvo zážitkov.

Občianske združenie Zväz Rusov v Bratislave

- Fašiangové slávnosti *Maslenica*. Cieľom podujatia je pripomenúť a priblížiť hlavne mladej generácii tradície a kultúrne zvyklosti predkov;
- *9 máj Deň víťazstva nad fašizmom*: Pravidelné spomienkové podujatie venované obetiam boja proti fašizmu, slávnostný večer pre veteránov a širokú verejnosť;
- *Kto boli naši predkovia?* Filmový krúžok – vytvorenie série krátkych dokumentárnych filmov venovaných spomienkam veteránov, ktorí ako deti prežívali útrapy druhej svetovej vojny;
- *Giganti Ruska*: Kultúrno-vzdelávacie podujatie venované tvorbe významných ruských spisovateľov, básnikov a interpretov 19. a 20. storočia;
- *Koncert speváckej skupiny Devčata*: Koncert ženskej folklórnej speváckej skupiny – členov združenia. Predstavenie ruských ľudových piesní a tradičných krojov;
- *Vianočný karneval s Dedom Mrázom a Snehulienkou* pravidelné podujatie pre deti venované ruským tradíciám oslavy príchodu Nového roka a Vianoc.

Krajanský ruskojazyčný spolok OBČINA na Slovensku o. z. (Nitra)

- *Hudobno-literárny krúžok pre deti a mládež* napomáha vývoju rečových schopností a rozšíreniu slovnej zásoby v hravej forme;
- *Totálny diktát*: medzinárodné intelektuálne podujatie, na ktorom krajanovia žijúci na Slovensku môžu preveriť svoju gramatiku;

- *Pamiatková činnosť* – každoročná oslava počas Dňa víťazstva nad fašizmom;
- organizácia koncertu národného umelca Olega Pogudina pre obecnosť v Nitre;
- organizácia výstavy ikon na Univerzite Konštantína Filozofa.

OZ RUSLANA (Martin)

- *Zlaté storočie ruskej kultúry*;
- prevádzkovanie, vývoj a aktualizácia dvojazyčnej webovej stránky *zvazrusov.sk*;
- podujatie *Starý Nový rok*, zaujímavý program pre deti a dospelých. Mesto realizácii – Kultúrny dom v Lipovci (Vrútky);
- vývoj informačného portálu OZ. Ruslana;
- *krúžok ruského jazyka*;
- projekt *Ruština bez hraníc*.

RUSKÁ ASOCIÁCIA – BEREKA (Trenčín)

- historický krúžok pre mládež *Cesty víťazstva*;

Spomienkové podujatia:

- akcia *Nesmrtelný pluk* a oslava Dňa Víťazstva 2017 a 2018. Výstava *Nesmrtelný pluk* v Trenčíne 2018;
- pietny akt pri príležitosti *Dňa víťazstva*, Trenčín, pamätník obetiam fašizmu v lesoparku Brezina;
- spoluúčasť na akcii *Nesmrtelný pluk* na Jankovom Vŕšku so Slovenským zväzom protifašistických bojovníkov z Trenčianskeho kraja pri príležitosti SNP;
- pietny akt na Grúni pri pamätníku sovietskym vojakom – spoločne s klubom *Arbat*, Trenčín;
- pietny akt pri príležitosti *Dňa ukončenia I. svetovej vojny* pri Srbskej kaplnke v meste Trenčín, spoločne s *OZ Srbsko – slovenského priateľstva Sloga*;
- *Totálny diktát 2017 - 2018*
- spoluorganizácia charitatívneho koncertu vo Viedni – *Pomôžme deťom Donbassu*;
- organizácia vystúpenia detského orchestru ruských ľudových nástrojov umeleckej školy M. Jaroslavl' 2017 a 2018;
- usporiadanie výstav *Milosrdenstvo* – o činnosti Červeného kríža v cárskom Rusku a *Slovensko očami ruských umelcov*;
- organizácia stretnutí gymnazistov s predstaviteľmi Belgorodskej štátnej univerzity, Jekaterinburgskej právnickej univerzity;
- spoluúčasť na organizovaní festivalu *Dni Slovanov*, Jankov vršok;
- prezentácia ruských filmov v Trenčianskom kraji.

MŠVVaŠ SR eviduje v rámci siete škôl a školských zariadení SZŠ s vyučovacím jazykom slovenským a ruským v Bratislave od 1.9.2017.

Štátny pedagogický ústav na základe žiadosti MŠVVaŠ SR vypracoval vzdelávacie štandardy pre vyučovací predmet ruský jazyk a literatúra pre primárne a pre nižšie

stredné vzdelávanie pre školy s vyučovaním ruského jazyka. Predmetné materiály boli schválené dňa 27. februára 2018

SRBSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Podpora kultúry srbskej národnostnej menšiny

Srbská národnostná menšina je jedna z najneskôr uznaných menšín, ktorej príslušníci pôsobia na Slovensku. Oficiálne táto menšina nie je početná, avšak v uplynulom období sa jej početnosť rapídne zvyšovala. Čoraz viac Srbov prichádza na Slovensko za prácou a čoraz viac sa ich tu rozhodne zostať žiť. Najčastejšie prichádza jeden člen rodiny a následne za ním prichádza zvyšok rodiny s cieľom zostať žiť a pracovať na Slovensku, v prípade detí aj študovať. Pre srbskú národnostnú menšinu je nesmierne dôležité udržiavanie kultúrnych hodnôt o to viac, že na Slovensku srbská národnostná menšina nemá národnostné školstvo, ako ani možnosť používať menšinový jazyk napr. v styku s orgánmi verejnej správy a pod.

Existujú viaceré organizácie, ktoré sa zaoberajú udržiavaním a propagovaním srbskej kultúry na Slovensku. Zameriavajú sa na rôzne aktivity, predovšetkým však na zachovanie srbskej kultúry, jazyka a písma, a to prostredníctvom organizovania rôznych podujatí, výstav, koncertov, ale i vydávaním publikácií a organizovaním besied. Ide najmä o občianske združenia, z ktorých väčšina má vo svojom pôsobení dlhoročnú tradíciu

V oblasti prezentácie kultúry srbskej národnostnej menšiny pôsobia predovšetkým občianske združenia, ktoré organizujú kultúrne a spoločenské podujatia zamerané na zachovávanie srbskej kultúry, jazyka a písma a svojimi aktivitami prezentujú srbskú kultúru nielen v rámci menšiny, ale aj smerom navonok:

- *Spolok Srbov na Slovensku*, Tupého 23A, 831 01 Bratislava, IČO: 31796168, tel. č.: 0905 834 299, www.spoloksrbov.sk, spoloksrbov@gmail.com, je najstarším občianskym združením, ktoré od svojho vzniku (1999) prešlo niekoľkými zmenami názvu, podľa toho, ako sa menil názov materského štátu. Svoju činnosť orientuje nielen na kultúrne aktivity, ale najmä na aktivity spojené so zachovávaním písma, jazyka, náboženských tradícií a pod. *Spolok Srbov na Slovensku* je aktívny predovšetkým na poli kultúry a vyvíja aktivity smerom k zbližovaniu Srbov a Slovákov cez propagáciu srbskej kultúry. Okrem tradičných kultúrnych podujatí a vydávania publikácií spolok vyvíja aj aktivity zamerané na nových migrantov, podporu srbských študentov na Slovensku, šírenie aktuálnych informácií o podmienkach legálneho pobytu na Slovensku, či riešenia problémových situácií, v ktorých sa ocitajú Srbi pracujúci na Slovensku, a to najmä v súvislosti s legislatívnymi náležitosťami pobytu či podnikania;
- *Srbské kultúrno-informačné centrum*, Vladimíra Clementisa 36, 917 01 Trnava IČO: 42287138, je vo svojej činnosti orientované najmä na vydateľskú činnosť, predovšetkým vydávanie publikácií v srbskom jazyku a prekladovú literatúru, ako aj na cirkevné a historicky významné pamätihodnosti, ich zachovávanie a obnovu. Toto občianske združenie má ambíciu stať sa akýmsi centrom srbskej kultúry, prevádzkovať srbské rádio a knižnicu, vydávať srbské noviny, organizovať výstavy a pod.;

- *Občianske združenie srbsko-slovenského priateľstva*, Trnavská cesta 910/84, 926 01 Sered', IČO:45013403, tel. č.:421 31789 0411, 0915 774 718, www.srbsk.sk, pôsobí skôr v oblasti podpory Srbska formou opravy a budovania mostov, ktoré neexistovali, či tých, ktoré boli zničené počas bombardovania Zväzovej republiky Juhoslávia. Pomohli tým obyvateľom v postihnutej oblasti v skrátení cesty aj o 50 – 60 km. V minulom roku materiálne pomohli obyvateľom Srbska po záplavách. Poslali niekoľko nákladných áut materiálnej pomoci. Na Slovensku organizujú tábory pre srbské a slovenské deti;
- *Kultúrny inštitút Srbov na Slovensku PODUNAVLJE*, Legerského 12, 831 02 Bratislava, IČO: 42259631, vznikol v januári 2012. Zaoberá sa predovšetkým organizovaním výstav o srbských šľachticoch a výskumnou činnosťou;
- *Srbsko-slovenský spolok SLOGA*, Hurbanova 348/13, 91451 Trenčianske Teplice, pôsobí v okolí Trenčína a svoje činnosti orientuje na rozvíjanie srbsko-slovenských vzťahov a priateľstva dvoch národov a národnostných menšín žijúcich na Slovensku pôvodom z územia bývalej Juhoslávie, podporovanie tradičného partnerstva a priateľstva miest Trenčína a Kragujevca, organizovanie a spoluprácu pri organizovaní, propagácii a realizácii kultúrnych a spoločenských podujatí národných kultúr Srbov, Slovákov ako aj ďalších národnostných menšín žijúcich na Slovensku.

Všetky inštitúcie, ktoré sú vyššie uvedené, sú pre srbskú národnostnú menšinu významné, a to najmä preto, že týchto organizácií nie je veľa. Vystupujú ako právnické osoby, teda občianske združenia a pôsobia samostatne. Spolok Srbov na Slovensku a Srbské kultúrno-informačné centrum pôsobia v oblasti kultúry najintenzívnejšie, a to najmä tým, že organizujú zo všetkých organizácií najviac podujatí a aktivít. Sú nositeľmi väčšiny kultúrnych aktivít a podpory kultúry srbskej národnostnej menšiny. Spolok Srbov na Slovensku je v oblasti podpory a rozvíjania srbskej kultúry na Slovensku najstarším občianskym združením.

V rámci svojich aktivít občianske združenia spolupracujú s materskou krajinou a jej inštitúciami. *Spolok Srbov na Slovensku* v minulosti podpísal dohodu o spolupráci s Turistickou organizáciou Mesta Temerin, Združením filmových a televíznych pracovníkov Vojvodiny, Fondom Glóbus z Nového Sadu, Klubom spisovateľov z Arandjelovca a mestom Veľký Meder. Aj v roku 2017 a 2018 intenzívne so všetkými týmito organizáciami spolupracovalo. Okrem toho v roku 2017 Spolok Srbov na Slovensku podpísal dohodu o spolupráci so Srbským kultúrnym spolkom *Štajerska zajednica*, ktorý sídli v Maribore.

Občianske združenia spolupracujú aj s inými občianskymi združeniami, inštitúciami a organizáciami na Slovensku, ako napríklad Spoločnosť voľných výtvarných umelcov Západoslovenské múzeum, Mesto Veľký Meder, Mesto Trnava, Matica Slovenská atď. S uvedenými inštitúciami majú všetky občianske združenia vzťahy nielen na profesionálnej a partnerskej úrovni, ale aj na priateľskej úrovni. Srbská národnostná menšina veľmi úzko spolupracuje aj so srbskou diaspórou v iných štátoch, napr. v Slovinsku, Rakúsku, Anglicku a iných krajinách.

V spolupráci s Mestom Veľký Meder začal Spolok Srbov na Slovensku realizovať sériu stretnutí s vedením mesta ohľadom obnovy a revitalizácie srbského vojenského cintorínu vo Veľkom Mederi. V priebehu roku 2018 boli podpísané dohody a zmluvy o prvej fáze realizácie oplotenia tohto cintorína. Spolok Srbov na Slovensku v spolupráci s Mestom Veľký Meder intenzívne pracuje na tom, aby sa v čo najkratšom čase ukončila realizácia prvej fázy tohto projektu. Projekt je financovaný predovšetkým zo zdrojov z materskej krajiny – zo zdrojov Ministerstva kultúry Vojvodiny, Ministerstva zahraničných vecí Srbskej republiky – a z veľkej časti svojpomocne, z vlastných zdrojov Spolku Srbov na Slovensku a sponzorských darov.

Medzi tradičné kultúrne aktivity, srbskej národnostnej menšiny, ktoré boli organizované aj v roku 2017 a 2018 patria:

- *Festival srbského dokumentárneho filmu* je už tradičným podujatím, ktoré sa v roku 2017 uskutočnilo šiestykrát a v roku 2018 siedmykrát. Organizuje ho Spolok Srbov na Slovensku v spolupráci so Srbským kultúrno-informačným centrom. Výber dokumentárnych filmov je tradične výberom z filmov manifestácie, ktorá sa každý rok uskutočňuje v Srbsku pod názvom *Bdenje duše*. Ako každý rok, aj v roku 2017 a 2018 boli premietané štyri 30 až 60 minútové filmy a pre zachovanie autenticity boli filmy titulované;
- *Výstava* – je tradičné podujatie, ktoré je organizované Spolkom Srbov na Slovensku v spolupráci so Srbským kultúrno-informačným centrom. Každý rok je výstava organizovaná s inou tematikou – podľa toho nesie výstava vždy aj iný názov. V roku 2017 bola organizovaná výstava slovenského a srbského súčasného umenia *KONTAKT*. Uskutočnila sa v štyroch mestách na Slovensku. V Bratislave – Slovenskom rozhlase, Trnave – Západoslovenskom múzeu, Galante – Renesančnom kaštieli Esterházyovcov a Seredi – Mestské múzeum. Vystavených bolo od 15 do 24 malieb srbských i slovenských výtvarných umelcov. Výstavy sa konali pod záštitou veľvyslanca Srbskej republiky v Slovenskej republike J. E. Šani Dermaku. Kurátorom výstav bol historik umenia Vladimír Tomčík a akademická maliarka Jarmila Veľká. Okrem toho v roku 2017 bola uskutočnená výstava pod názvom *SPOMIENKA*. Ide o výstavu sôch akademického sochára Stojadina Cvetkovića.
- V roku 2018 sa uskutočnila výstava fotografií pod názvom *HILANDAR*. Na tejto výstave boli predstavené diela rodeného Srba žijúceho na Slovensku, Milivoja Jocića, ktorý vo svojom voľnom čase cestuje po svete a fotografuje zaujímavosti. Na výstave boli predstavené fotografie zo Svätej hory v Grécku, kde žijú pravoslávni mníši.

V roku 2017 Srbské kultúrno-informačné centrum v spolupráci so Spolkom Srbov na Slovensku začalo vyvíjať aktivity za účelom postavenia a odhalenia busty srbského reformátora, osvietenca, spisovateľa a politika Dimitrija Obradovića, prezývaného Dositej v Modre. V roku 2018 prebehli všetky činnosti spojené s prípravou slávnostného odhalenia tejto busty, ktoré sa uskutočnilo začiatkom roka 2019.

V roku 2018 *Spolok Srbov na Slovensku* uskutočnil tri koncerty ľudového orchestra Akademického kultúrno-umeleckého združenia Sonja Marinković z Nového Sadu. Koncerty sa uskutočnili v Trnave, Bratislave a vo Viedni.

Srbsko-slovenský spolok SLOGA v roku 2018 organizoval podujatie *Vernost za vernost*. V rámci tohto podujatia sa uskutočnilo viac aktivít: umiestnenie a posvätenie pamätnej tabule na juhoslovanskej kaplnke v Trenčíne, fotografická výstava a prezentácia v Posádkovom dome v Trenčíne, kladenie vencov na pamätníku z 1.sv. vojny a J. Pitnerovi v Trenčianskych Tepliciach, návšteva cintorínu z 1.svetovej vojny a kladenie vencov v Kubre pri Trenčíne a vo Veľkom Mederi na srbskom vojenskom cintoríne, kde je pochovaných viac ako 6000 obetí.

Vydávanie publikácií – je jednou z hlavnej činnosti Spolku Srbov na Slovensku, ako aj Srbského kultúrno-informačného centra. V roku 2017 vydali dvojazyčnú publikáciu *Dunav – Dunaj* autora Dejana Medakovića v srbskom a slovenskom jazyku. Táto publikácia hovorí o rieke Dunaj, ktorá nespája len štáty, ale aj národy a počas dlhých stáročí je dôležitou komunikačnou tepnou.

V roku 2018 srbská národnostná menšina vydala 3 publikácie:

1. *Srbsko vo Veľkej vojne* – ide o preklad odbornej historickej publikácie s tematikou prvej svetovej vojny (Veľká vojna). Pôvodným názvom publikácie je *Srbija u Velikom ratu* a prekladový názov publikácie je *Srbsko vo Veľkej vojne*. Kniha bola preložená zo srbského jazyka do slovenského jazyka. Autormi publikácie sú prof. dr. Ljubodrag Dimić a prof. dr. Mira Radojević. Publikácia je prezentáciou srbskej a svetovej historiografie a je akousi vedeckou syntézou postavenia Srbov a srbského národa v prvej svetovej vojne. Napriek tomu, že je to vedecká publikácia, je písaná jednoduchým štýlom tak, aby bola prístupná a zaujímavá pre čo najširšiu čitateľskú verejnosť. Svojim obsahom sa stavia proti politickým revíziám dejín;
2. *Panika v IC-čku* – ide o veľmi pútavé vydanie románu v slovenskom jazyku, ktorý bol pôvodne napísaný v srbskom jazyku. Pôvodný názov románu je *Panika u Intersitiju*, prekladový názov je *Panika v IC-čku*. Autorom románu je Janko Vujinović. Prekladateľom je Miroslav Demak a zodpovedný redaktor Zdenka Valent Belić;
3. *Filozofické ohrvinky* – ide o vydanie publikácie autora Nebojšu Kuzmanovića, ktorý sa dlhodobo venuje srbsko-slovenským vzťahom. Publikácia je akousi úvahou o každodennom živote a problémoch dnešnej doby.

Srbská národnostná menšina bola v roku 2017 podporovaná zo strany Slovenskej republiky formou dotácií z ÚV SR z programu KNM. V roku 2018 táto podpora bola poskytnutá z Fondu na podporu kultúry národnostných menšín. Prostredníctvom komunálnej sféry nebola srbská národnostná menšina podporovaná zo strany miest a ani vyšších územných celkov. Podpora z materskej krajiny nie je taktiež pravidelná a zaručená, aj napriek tomu, že srbská národnostná menšina každoročne predkladá projekty v rámci výziev Kancelárie pre diaspóru. Podporu z fondov EÚ, Medzinárodného vyšehradského fondu, či iných zdrojov sme doteraz nežiadali.

Srbská národnostná menšina má niekoľko problémov v oblasti zachovania kultúry, zvykov, tradícií a jazyka, ktoré sa týkajú predovšetkým rozmiestnenia príslušníkov srbskej národnostnej menšiny na území Slovenskej republiky, priestorov pre príslušníkov srbskej národnostnej menšiny a finančnej podpory.

Vzhľadom na to, že príslušníci srbskej národnostnej menšiny nežijú koncentrovane na určitom území, ale sú v malých skupinách rozmiestnení po celom území Slovenska, je združovanie a organizovanie podujatí náročnejšie. Práve preto, že príslušníci tejto menšiny nežijú v koncentráciách, teda konkrétnych lokalitách, je komunikácia sťažená a propagácia podujatí medzi príslušníkmi menšiny je o to komplikovanejšia.

Finančná podpora srbskej národnostnej menšiny zo strany Slovenskej republiky na udržiavanie a propagáciu srbskej kultúry je zabezpečovaná výlučne prostredníctvom štátnych zdrojov. Pre potreby srbskej menšiny je však nedostatočná. Stáva sa, že niektoré aktivity ako sú napr. festivaly, hudobné podujatia, publikačná činnosť, múzejná činnosť absentujú, resp. nie je možné realizovať všetky plánované podujatia, čo výrazne ovplyvňuje kvalitu kultúry srbskej národnostnej menšiny na Slovensku.

Jeden z hlavných problémov vidíme v absencii priestorov pre srbskú národnostnú menšinu, ktoré by slúžili pre činnosť občianskych združení, prípadne ako sídlo pre prípravu, či organizáciu aktivít, ale aj ako priestor pre stretávanie sa príslušníkov srbskej národnostnej menšiny, vystavovanie diel, prípadne inštalovanie stálych expozícií diel, ktorými občianske združenia disponujú.

Vzhľadom na zvýšený počet projektov a organizácií, ktoré žiadajú prostriedky v rámci srbskej národnostnej menšiny, je finančná podpora vyčlenená pre srbskú národnostnú menšinu nedostatočná a hrozí, že v budúcnosti nebudú podporené tradičné a významné projekty.

Nasledujúce odporúčania by mohli pomôcť riešiť situáciu srbskej národnostnej menšiny:

- získanie priestorov pre činnosť srbskej národnostnej menšiny;
- získanie priestorov pre muzeálnu činnosť buď v rámci Slovenského národného múzea alebo samostatné priestory;
- poskytovať finančné prostriedky iba organizáciám, ktoré majú vo svojej činnosti uvedenú propagáciu srbskej kultúry;
- zúženie počtu oprávnených žiadateľov, ktorí môžu podávať žiadosti o poskytovanie dotácií (vynechať napr. mestá a obce);
- na základe aktuálneho stavu s migráciou Srbov na Slovensko uskutočniť kvalitný výskum v oblasti výskytu Srbov na území dnešného Slovenska v minulosti a dnes, ako aj sociálnej integrácie Srbov žijúcich na Slovensku (ktorý však nie je možné uskutočniť, keďže kvalitný výskum so zapojením dostatočného množstva odborníkov je finančne veľmi náročný).

Stav národnostného školstva srbskej národnostnej menšiny

Príslušníci srbskej národnostnej menšiny nemali v roku 2017 a 2018, tak ako aj po minulé roky, možnosť vzdelávať sa vo svojom materinskom jazyku v materských, základných a stredných školách na Slovensku. V roku 2017 a 2018 nebolo uskutočňované žiadne mimoškolské vzdelávanie pre deti, mládež a dospelých v srbskom jazyku. Je možné, že nárast príslušníkov srbskej národnostnej menšiny do budúcnosti prinesie potrebu organizovať vyučovanie v srbskom jazyku hoci len formou kurzov, alebo výberových predmetov na vysokých či stredných školách.

Používanie jazyka srbskej národnostnej menšiny

Slovenská republika deklarovala uznanie srbského jazyka za menšinový jazyk v Slovenskej republike v zmysle II. časti jazykovej charty⁴⁹ v roku 2015, čo Rada Európy zverejnila na svojom webovom sídle.

Rozvoj a zachovanie srbského jazyka a písma, ako menšinového jazyka v Slovenskej republike sa uskutočňuje výlučne prostredníctvom publikačnej činnosti.

Avšak v roku 2017 a 2018 bolo srbský jazyk počuť čoraz častejšie v bežnej komunikácii. Ako uvádzame vyššie, dôvodom je aj nárast počtu občanov Srbskej republiky na Slovensku, ktorí sem prichádzajú za prácou, resp. sa sem sťahujú. Preto sa srbský jazyk používa čoraz častejšie v obchodnej a ekonomickej sfére.

Používanie srbského jazyka v sociálnej sfére naďalej evidujeme iba v náhodných prípadoch, a to najmä vtedy, ak ide o používanie srbského jazyka príslušníkmi srbskej národnostnej menšiny, ktorí majú znalosti srbského jazyka a sú zamestnaní v orgánoch štátnej alebo verejnej správy.

Používanie srbského jazyka v masmediálnej komunikácii sa uskutočňuje prostredníctvom národnostného vysielania RTVS v *Srbskom národnostnom magazíne*. V roku 2017 a v roku 2018 bola odvysielaná polhodinová časť Srbského národnostného magazínu. Takáto prezentácia srbského jazyka a kultúry je však pre srbskú národnostnú menšinu nedostatočná. Okrem RTVS je srbský jazyk prezentovaný na internetovej stránke *Spolku Srbov na Slovensku* (www.spoloksrbov.sk), ktorá je na rozdiel od iných stránok srbských organizácií dvojazyčná, teda v slovenskom jazyku ako aj v srbskom jazyku.

Medzi priority srbskej národnostnej menšiny v oblasti jazyka do budúcich rokov patrí najmä vyučovanie srbského jazyka formou večerných škôl, alebo kurzov pre príslušníkov srbskej národnostnej menšiny.

⁴⁹ Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny: Správa o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za rok 2015. 2015. s. 82

UKRAJINSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Podpora kultúry ukrajinskej národnostnej menšiny

V oblasti kultúry Rusínov-Ukrajincov Slovenska pôsobia nasledujúce inštitúcie:

Múzejníctvo: Slovenské národné múzeum – Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku (Svidník)

Divadlo: Divadlo Alexandra Duchnoviča (Prešov)

Folklór: Poddukelský umelecký ľudový súbor PULS (Prešov)

Slovensko-ukrajinské kultúrne a informačné centrum (Prešov)

Masmédia: Rozhlas a televízia Slovenska – národnostno-etnické vysielanie

Dukľa – literárno-publicistický dvojmesačník

Nove žytt'a – dvojtýždenník

Veselka – detský mesačník

Najvýznamnejšie kultúrno-národnostné organizácie:

- *Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky;*
- *Skautská organizácia PLAST;*
- *Spolok ukrajinských spisovateľov.*

Slovenské národné múzeum – Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku

Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku je národnostnou inštitúciou, ktorej poslaním je dokumentovať základné etapy kultúrno-historického, politického a sociálneho vývoja tohto obyvateľstva od najstarších čias po súčasnosť. Vzniklo v roku 1956 v Prešove (do roku 1993 Múzeum ukrajinskej kultúry). Vo Svidníku sídli od roku 1964. 1. apríla 2002 bolo múzeum zlúčené so Slovenským národným múzeom ešte pod názvom Múzeum ukrajinsko-rusínskej kultúry. Od 1. januára 2007 sa premenovalo na Múzeum ukrajinskej kultúry.

Divadlo Alexandra Duchnoviča

Divadlo vzniklo 24. novembra 1945 na základe rozhodnutia Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny a bolo zapísané do obchodného registra ako „Ukrajinské národné divadlo, družstvo, s. r. o. v Prešove“. Zmena názvu sa uskutočnila 15. októbra 1990 na základe rozhodnutia ministra kultúry. Od 1. apríla 2002 je zriaďovateľom divadla Prešovský samosprávny kraj. Podľa zriaďovacej listiny jeho činnosť je zameraná na rozvoj a šírenie kultúry Rusínov a Ukrajincov na Slovensku, ale v praxi sa neoprávnene prezentuje ako rusínske divadlo a zanedbáva realizáciu ukrajinských predstavení, ako to bolo v sezóne 2018/19, keď namiesto plánovanej ukrajinskej premiéry sa uskutočnila rusínska.. Divadlo Alexandra Duchnoviča nie je dôsledné ani pri príprave propagačných materiálov, ktoré by mali byť podľa zriaďovacej listiny trojjazyčné.

Poddukelský umelecký ľudový súbor (PULS)

Je to profesionálne teleso, ktoré vzniklo na báze svojich predchodcov v roku 1955 v Prešove ako súčasť Ukrajinského národného divadla pod názvom Poddukelský ukrajinský ľudový súbor. Zameriava sa na javiskové stvárnenie vokálno-hudobného a tanečného bohatstva Rusínov-Ukrajincov Slovenska, ale tiež na folklór ostatných regiónov Slovenska a vo svojom repertoári má aj tance okolitých krajín. Ani PULS nie je dôsledný pri príprave propagačných materiálov, ktoré by mali byť podľa zriaďovacej listiny tiež trojjazyčné.

Rozhlas a televízia Slovenska – národnostno-etnické vysielanie

Redakcia „Vysielania pre Rusínov“, predchodca dnešného *rozhlasového vysielania pre Rusínov a pre Ukrajincov*, bola utvorená v košickom rozhlasovom štúdiu 1. decembra 1934. Relácie boli vysielané po rusky a po ukrajinsky. Po presunoch redakcie do Prahy, Bratislavy, dlhoročnom pôsobení v Prešove je vysielanie pre Ukrajincov od roku 2003 zabezpečované zo štúdia v Košiciach. Od 1. septembra 1998 sa toto vysielanie začalo diferencovať podľa vysielacích dní na rusínske a ukrajinské, pričom určujúcim prvkom je jazyk moderovania programu. Ukrajinské vysielanie sa strieda s rusínskym vysielaním každý druhý pracovný deň 18:15 – 18:40, v stredu a štvrtok navyše aj od 19:00 – 20:00. Tieto sú podľa dní striedavo vedené po rusínsky a po ukrajinsky. Podobným striedavým spôsobom sú vedené aj vysielania počas víkendov: v sobotu 20:00 – 23:00, v nedeľu 21:00 – 23:00 hod. /každú druhú nedeľu do 24:00/. Ukrajinské vysielanie sa šíri na VKV vysielateľoch v priestore celého Slovenska. V posledných rokoch bol jeho program zredukovaný a zameraný na spravodajstvo a publicistiku v rozsahu 530 minút mesačne. Boli zrušené takmer všetky relácie pre mládež, literárno-dramatické relácie a iné populárne relácie tohto vysielania. Pre rusínskych a ukrajinských poslucháčov je určený aj *Koncert pre jubilantov*, ktorý sa vysiela v sobotu od 14:00 – 15:00 a náboženské programy, vrátane liturgii /v nedeľu 9:00-10:00/.

Slovenská televízia začala vysielat' pre Rusínov-Ukrajincov od roku 1992. Pre ukrajinskú menšinu vysiela 8 – 10 magazínov (25 min.) ročne.

K najvýznamnejším inštitúciám patrí *Slovenské národné múzeum – Múzeum ukrajinskej kultúry (SNM – MUK)*, ktoré má veľmi bohaté zbierkové fondy a *Poddukelský umelecký ľudový súbor (PULS)*, ktorý je v častom kontakte s obyvateľmi, pre ktorých je určený ich program. Vzťahy medzi týmito inštitúciami majú viac-menej pracovný charakter.

Medzi najdôležitejšie kultúrne aktivity v oblasti kultúry našej národnostnej menšiny, ktoré priťahujú veľký počet nielen príslušníkov danej národnostnej menšiny a majú veľký vplyv na život a kultúru danej menšiny, patria:

- *Slávnosti kultúry Rusínov-Ukrajincov Slovenska vo Svidníku – od r. 1956;*
- *Makovická struna v Bardejove a Prešove – prehliadka ľudových piesní – od r. 1973;*
- *Festival folklóru Rusínov-Ukrajincov Slovenska v Kamienke – od r. 1965;*
- *Festival drámy a umeleckého slova A. Duchnoviča v Prešove – od r. 1961;*
- *Festival duchovnej piesne v Snine – od r. 1990;*

- *Struny srdca I. Nevickej* – od r. 1990.

Tieto podujatia organizuje *Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky*, ktorý je najväčšou a najvplyvnejšou kultúrno-národnostnou tejto národnostnej menšiny. Finančné zdroje na organizáciu týchto podujatí získava prostredníctvom projektov na podporu kultúrnych aktivít národnostných menšín a vydavateľskú činnosť. Podpora z komunálnej sféry je sporadická a ide skôr o formu spoluorganizátorstva jednotlivých podujatí. Sporadická podpora formou projektov je aj zo strany Ukrajiny. V poslednom čase sa čiastočne získavajú zdroje aj z fondov Európskej Únie.

Medzi najvýznamnejšie problémy patria:

- prudká akcelerácia asimilácie;
- nedostatok finančných prostriedkov na národnostnú kultúru, tlač, vydavateľskú činnosť a školstvo;
- nesystémovosť financovania, ktorá neumožňuje plánovitú a cieľavedomú činnosť;
- zánik národnostných škôl a s tým súvisiaci nedostatok kvalifikovaných ľudí pre jednotlivé oblasti kultúrno-národnostného života s potrebnou jazykovou výbavou;
- nedostatočný systém riadenia národnostného školstva.

V záujme riešenia problémov by bolo potrebné:

- vypracovať analýzu súčasného stavu, prerokovať s príslušnými orgánmi, prijať účinné opatrenia;
- prijať zákon o postavení národnostných menšín;
- vytvoriť ústredný štátny orgán pre národnostné menšiny s väčšou právomocou ako má Úrad vládneho splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny a so zastúpením všetkých menšín;
- vypracovať analýzu národnostného vysielania RTVS a prerokovať ju na Rade RTVS za prítomnosti zástupcov ukrajinskej národnostnej menšiny;
- doriešiť zaradenie Slovensko-ukrajinského kultúrneho a informačného centra (Prešov) do systému kultúrnych zariadení a jeho financovanie.

Stav národnostného školstva ukrajinskej národnostnej menšiny

V roku 2019 boli v evidencii nasledujúce školy a školské zariadenia:

1. **a) materské školy s vyučovacím jazykom ukrajinským:**
Jarabina, Vyšný Mirošov (v porovnaní s rokom 2017 pokles o 7)
b) materské školy s vyučovacím jazykom slovenským a ukrajinským:
Prešov (pokles o 2).
2. **základné školy a stredné školy s vyučovacím jazykom ukrajinským a vyučovaním ukrajinského jazyka:**
Spojená škola (ZŠ + Gymnázium) T. Ševčenka, Prešov (v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja),

ZŠ Jarabina,
ZŠ Ubl'a (krúžok).

3. vysoké školy:

Inštitút Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (od 1.6.2019 odčlenením od Inštitútu ukrajinistiky a stredoeurópskych štúdií).

V mimoškolskej oblasti (neformálne vzdelávanie) sa vyučovanie ukrajinského jazyka realizuje prostredníctvom jazykových kurzov pre deti pri Regionálnej rade Zväzu Rusínov-Ukrajincov SR v Košiciach a v Nedeľnej ukrajinskej škole v Bratislave.

Inštitucionálne zabezpečenie výchovy a vzdelávania:

a) na úrovni ústrednej štátnej správy

- Inštitút ukrajinistiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity.

b) na úrovni miestnych samospráv

- Materské a základné školy – miestna samospráva;
- Spojená škola T. Ševčenka – Prešovský samosprávny kraj.

Technické a materiálne vybavenie škôl a školských zariadení s vyučovacím jazykom ukrajinským alebo s vyučovaním ukrajinského jazyka je priemerné. Vybavenosť škôl učebnicami a učebnými pomôckami je nedostatočná. Z 26 titulov uvádzaných v ponuke edičného portálu MŠVVaŠ SR 12 titulov nie je na sklade.

V školách a školských zariadeniach s vyučovacím jazykom slovenským, ktoré sa nachádzajú na území obývanou touto národnostnou menšinou by bolo potrebné zaradiť do učebných osnov základy histórie a kultúry menšiny. Keďže ide o málopočetné školy, ich najväčším problémom je finančné zabezpečenie.

Priority v oblasti ukrajinského národnostného školstva:

- pripraviť analýzu súčasného stavu ukrajinského národnostného školstva a vypracovať návrh na jeho revitalizáciu;
- riešiť financovanie národnostných škôl podľa ich potreby na osobné (mzdy) a prevádzkové náklady;⁵⁰
- školy s vyučovacím jazykom ukrajinským alebo s vyučovaním jazyka ukrajinského majú spravidla menší počet žiakov, a preto je nevyhnutné zvýšiť normatívy na žiaka a tiež ročný príspevok štátu na záujmovú a mimoškolskú činnosť;⁵¹

⁵⁰ Pripomienka MŠVVaŠ SR: S účinnosťou od 1.1.2018 v nariadení vlády SR č. 630/2008 Z. z., ktorým sa ustanovujú podrobnosti rozpisu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pre školy a školské zariadenia v znení neskorších predpisov boli v §4 ods. 3 upravené normatívy na výchovno-vzdelávací proces, t. j. zvýšený normatív zo 108 % podľa písm. b) základnej školy s iným vyučovacím jazykom ako slovenským jazykom na 113 % zodpovedajúceho normatívu a nový normatív podľa písm. c) základnej školy, ktorý sa učí jazyk národnostnej menšiny, je 104 % zodpovedajúceho normatívu.

⁵¹ Detto

- v procese nevyhnutnej asimilácie a zvýšenej migrácie, ktorá prináša vyludňovanie obcí na národnostne zmiešanom území je potrebné znížiť limit počtu žiakov v triedach ukrajinských národnostných škôl;
- na národnostne zmiešaných územiach v materských školách praktizovať výchovu aj v jazyku národnosti, v ktorom sa vedie vyučovanie v príslušných ZŠ. K tomu je potrebné obnoviť prípravu učiteľov materských škôl s výchovným jazykom ukrajinským na Pedagogickej a sociálnej akadémii v Prešove;
- vytvoriť systém efektívneho riadenia a kontroly ukrajinských národnostných škôl s účasťou predstaviteľov tejto národnostnej menšiny. Na základe čl. 34 Ústavy Slovenskej republiky o práve podieľať sa na riešení vecí, ktoré sa týkajú národnostnej menšiny je potrebné zriadiť miesta pre pracovníkov z radov ukrajinskej národnosti v príslušných orgánoch zodpovedajúcich za riadenie školstva;
- navrhujeme, aby účastníkom správneho konania vo veci vyradenia zo siete školy s výchovno-vzdelávacím jazykom národnostnej menšiny bola aj príslušná kultúrno-národnostná organizácia (čl. 34 Ústavy SR);
- vzhľadom k tomu, že niektoré ZŠ s vyučovacím jazykom ukrajinským alebo s vyučovaním jazyka ukrajinského sú v pohraničných oblastiach a majú dobré kontakty s Poľskom a Ukrajinou, je potrebné zvýšiť finančné prostriedky na rozširovanie partnerských kontaktov;
- uskutočniť pracovné stretnutie s pracovníkmi odboru národnostného školstva MŠVVaŠ SR.

Zhodnotenie situácie v súvislosti s dôrazom na perspektívy, možnosti a záujem o ukrajinský jazyk:

- snahou základných škôl je vychádzať v ústrety požiadavkám rodičov a žiakov o vyučovanie ukrajinského jazyka;
- školy zároveň upozorňujú na skutočnosť, že zaradenie ukrajinského jazyka do vyučovacieho procesu odčerpáva školám finančné prostriedky;
- školy s nižším počtom žiakov, kde aj na základe demografického vývoja bude každoročne ich počet klesať (a následne aj pridelené finančné prostriedky v rámci normatívneho financovania) to národnostné školy vnímajú negatívne a uvažujú o zrušení vyučovania jazyka národnostnej menšiny;
- väčšina základných škôl, ktoré vyučujú niektorý z jazykov národnostných menšín, zaznamenávajú pokles záujmu zo strany rodičov a detí o vyučovanie v jazyku národnostných menšín;
- dôvodom ich zníženého záujmu je veľmi malé alebo takmer nulové uplatnenie národnostného jazyka v bežnom živote a praxi.

Používanie jazyka ukrajinskej národnostnej menšiny

Ukrajinský jazyk sa v úradnom styku nepoužíva.⁵² V obchodnej, ekonomickej, sociálnej sfére iba v styku s Ukrajinou. V oblasti kultúry sa používa na kultúrnych podujatiach, v národnostnej literatúre a tlači, na divadelných predstaveniach. V náboženskom živote liturgie sa vedú v cirkevno-slovanskom jazyku, niektoré časti v nárečí, čoraz častejšie, najmä v grécko-katolíckych chrámoch sa prechádza na slovenský jazyk. Informácie týkajúce sa ohrozenia života, zdravia, bezpečnosti a majetku občanov, resp. iné, dôležité informácie sa v ukrajinskom jazyku tiež neuvádzajú. Do ukrajinského jazyka bola preložená Ústava Slovenskej republiky a niekoľko ďalších zákonov.

Ukrajinský jazyk je pomerne blízky k slovenskému, preto sa častejšie nemusí využívať v uvedených oblastiach. Používanie označení v jazyku menšiny na dopravných značkách označujúcich začiatok obce a koniec obce sa realizuje podľa príslušného zákona.

Výskyt menšinového jazyka v tlači, v médiách a v kultúrnom živote:

a) v písanej tlači

- v dvojtyždenníku *Nove žytt'a* (25 čísel ročne v rozsahu 4–6 strán);
- v detskom časopise *Veselka* (10 čísel ročne v rozsahu 12 strán);
- v literárnom a publicistickom dvojmesačníku *Dukľa* (6 čísel ročne v rozsahu 96 strán).

b) v televízii a rozhlase

- televízia: 8–10 magazínov po 25 min. + spravodajstvo;
- rozhlas: v pracovné dni – každý druhý deň po 25 min. = 200 min. mesačne + víkendy 330 min.

Poznámka: značné skrátenie rozsahu programu v porovnaní s rokom 2008 a 2013.

c) elektronické médiá:

web–stránky:

- <https://www.rusini-ukrajinci.sk>;
- <https://www.facebook.com/rusiniukrajincislovenskejrepubliky/>;
- <https://www.ukrajinci.sk/index.html>, <https://zakarpattia.net.ua>.

V zdravotníckych zariadeniach a zariadeniach sociálnych služieb alebo zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sa ukrajinský jazyk nepoužíva.

⁵² Stanovisko Úradu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny k danému textu: Ukrajinský jazyk sa v ústnom úradnom styku používa v 10 obciach, čo je zdokumentované aj v Správe o stave používania jazykov národnostných menšín za obdobie rokov 2017 – 2018, ktorá je dostupná na https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/7462_sprava-o-stave-pouzivania-jazykov-narodnostnych-mensin-na-uzemi-slovensk.pdf. Správa poskytuje informácie o aplikačnej praxi používania jazykov národnostných menšín vrátane existujúcich problémov a nedostatkov. Nie je však možné povedať, že ukrajinský jazyk sa v úradnom styku nepoužíva.

Za prioritu resp. potrebu riešenia považujeme najmä:

- zmeniť systém financovania národnostnej tlače, zvýšiť príspevky na úroveň odporúčanú Výborom expertov Rady Európy;
- neznižovať rozsah rozhlasového vysielania, naopak zvýšiť ho na úroveň do roku 2008, presunúť program do výhodnejších vysielacích časov, personálne posilniť redakciu, zvýšiť financovanie;
- vybudovať plnohodnotnú redakciu národnostného vysielania v televízii, rozšíriť rozsah, zvýšiť periodicitu vysielania.

ŽIDOVSKÁ NÁRODNOSTNÁ MENŠINA

Podpora kultúry židovskej národnostnej menšiny

Kultúrne inštitúcie

Zoznam všetkých existujúcich inštitúcií bez ohľadu na právnu formu, aj organizácie bez právnej subjektivity:

- *Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry v Bratislave* (ďalej aj ako „SNM – MŽK“) pôsobí ako špecializované múzeum v rámci Slovenského národného múzea. Jeho poslaním je uchovávať a propagovať židovskú kultúru a umenie na Slovensku. Jeho podriadenou zložkou je *Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry – Múzeum holokaustu v Seredi*, ktoré vzniklo v priestoroch bývalého pracovného a koncentračného tábora v Seredi, ktoré predstavuje autentické miesto viažuce sa k tragickému obdobiu riešenia židovskej otázky na Slovensku počas druhej svetovej vojny. V múzeu sú vystavené dobové dokumenty, fotografie a predmety súvisiace s prenasledovaním Židov na území Slovenska. Jedným z vystavených artefaktov je dobytčí vagón, v ktorom deportovali Židov do koncentračného tábora Auschwitz. Súčasťou múzea je vzdelávacie stredisko, ktoré poskytuje výchovno-vzdelávacie podujatia, semináre a školenia zamerané na oboznamovanie verejnosti so židovskou kultúrou a dopadom holokaustu na život Židov na našom území. Cieľom uvedených programov a podujatí je priblížiť život Židov na území Slovenska a pomôcť nadobudnúť základné vedomosti o židovskej komunite so zreteľom na obdobie holokaustu. Múzeum zároveň slúži aj ako pamätník všetkým zavraždeným Židom zo Slovenska, pričom len samotným táborom v Seredi prešlo v období od roku 1941 do roku 1945 približne 16 000 Židov, z ktorých bola väčšina zavraždená počas holokaustu.
- *EDAH o. z. – EDAH* (www.edah.sk) je občianske združenie, ktoré úzko spolupracuje so SNM – Múzeom židovskej kultúry v Bratislave. Hlavným cieľom činnosti je výskum židovskej histórie a jej sprístupnenie širokej verejnosti.
- *Dokumentačné stredisko holokaustu o. z.* – je pridruženou organizáciou Ústredného zväzu židovských náboženských obcí na Slovensku.
- *Ústredný zväz židovských náboženských obcí v Slovenskej republike.*
- *Nadácia EZRA* – nezisková organizácia bola zriadená predovšetkým na podporu a rozvoj náboženského a kultúrneho života slovenskej židovskej komunity, na udržiavanie jej tradícií, a v neposlednom rade aj k rozvoju vzdelanosti židovskej mládeže.
- *Klub ATID* – združuje ľudí z celého Slovenska a zároveň organizuje vzdelávacie, kultúrne, spoločenské a sociálne aktivity so židovskou tematikou, určené nielen pre rodiny s deťmi, ale aj pre profesionálov z rôznych oblastí života.
- *MACCABI SLOVAKIA o. z.* – je športovým klubom na Slovensku, ktorý združuje osoby židovského vierovyznania, alebo židovského pôvodu. Hlavným cieľom je organizovanie a zaisťovanie pravidelných športových aktivít pre svojich členov.

- Slovenská únia židovskej mládeže – zjednocuje židovskú mládež od 15 do 35 rokov na Slovensku, najaktívnejšou skupinou sú však mladí okolo 20 rokov.
- *Chabad Slovensko* – vzdelávacie centrum.
- *Neinvestičný fond židovského kultúrneho dedičstva – MENORAH* – Podpora aktivít napomáhajúcich k zachovaniu židovskej kultúry a náboženstva v Slovenskej republike.
- *Slovenské centrum židovského kultúrneho dedičstva* – výskum, dokumentácia a monitoring pamiatok, vzdelávacie aktivity, propagačná a konzultačná činnosť.
- *Hidden child* – Občianske združenie osôb, ktoré ako deti prežili holokaust.
- *B'nai B'rith Tolerancia Bratislava* – humanitárna a dobročinná organizácia pôsobiaca v rámci židovskej komunity.
- *B'nai B'rith Concordia Košice* – vnútroložový život s prednáškami o *B'nai B'rith* a jeho funkcií v židovskej spoločnosti.
- *Slovak Maccabi Organization* – organizácia športových podujatí.
- *Chatam Sofer* – pamätník Chatama Sofera.
- *Združenie žien Ester, Košice* – je organizáciou židovských žien na Slovensku .

Najvýznamnejšou inštitúciou reprezentujúcou židovskú menšinu na Slovensku je Slovenské národné múzeum – *Múzeum židovskej kultúry v Bratislave*. Múzeum od svojho vzniku vyvíja nasledovné činnosti:

- odbornú správu zbierkových predmetov;
- vedecko-výskumnú činnosť;
- prezentačnú činnosť;
- edičnú činnosť;
- odbornú-metodickú činnosť;
- činnosť archívu a knižnice SNM – MŽK;
- vzdelávaciu činnosť.

26. januára 2016 bolo slávnostne otvorené v priestoroch bývalého pracovného a koncentračného tábora v Seredi *Múzeum holokaustu* (múzeum je pod správou Slovenského národného múzea – Múzea židovskej kultúry v Bratislave) a od jeho vzniku v ňom aktívne prebieha výučba o holokauste vo vzdelávacom centre, ktoré je od vzniku múzea plánované a zakomponované do výtvarno-priestorového riešenia expozície. Múzeum pri svojej vzdelávacej aktivite využíva svedectvá a výpovede svedkov, ktorí prešli táborom v Seredi a prežili holokaust na Slovensku.

Múzeum židovskej kultúry a Múzeum holokaustu v Seredi sa v spolupráci s *EDAH* o. z. venujú systematickému výskumu a filmovej dokumentačnej činnosti a zároveň spolupracujú s poprednými medzinárodnými inštitúciami rovnakého zamerania v Izraeli, USA, Kanade, Českej republike, Maďarsku, Poľsku a iných krajinách sveta.

Ústredný zväz Židovských náboženských obcí v Slovenskej republike je jediným subjektom v Slovenskej republike oprávneným uplatňovať nároky voči Spolkovej republike Nemecko na vrátenie majetkového prospechu získaného zaplatením tzv. „deportačného poplatku“ za deportáciu Židov do Nemeckej ríše.

Podľa § 3 ods. 2 nariadenia Slovenskej národnej rady č.114/1946 Sb. n. SNR prešiel na *Ústredný zväz židovských náboženských obcí v Slovenskej republike* (ďalej aj ako „ÚZ ŽNO“) čistý majetok Ústredne židov (zriadená nariadením č.234/1940 Sl. z. a nariadením č.198/1941 Sl. z.), ktorý zostal po skončení jej likvidácie v zmysle § 2 uvedeného nariadenia. Tým sa stal Ústredný zväz židovských náboženských obcí právnym nástupcom Ústredne židov a jej členov vo vzťahu k uvedeným nárokom a vstúpil v plnom rozsahu do právneho postavenia Ústredne Židov a jej členov. (Stanovisko vlády Slovenskej republiky k právnemu postaveniu Ústredného zväzu Židovských náboženských obcí v Slovenskej republike v súvislosti so súdnym konaním ÚZ ŽNO proti SRN) Organizácie založené ÚZ ŽNO: Správa majetku ÚZ ŽNO, Social Services ÚZ ŽNO, Židovský kultúrny inštitút, Dokumentačné stredisko holokaustu, Nadácia EZRA, Klub ATID, Maccabi Slovakia,

Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry v spolupráci s ďalšími partnermi každoročne organizuje, alebo sa spolupodieľa, na organizácii všetkých dôležitých podujatí a pietnych spomienok, ktoré reprezentujú židovskú kultúru a históriu:

- 27. január – Deň spomienky na obete holokaustu;
- 25. marec – Prvý transport židovských žien a dievčat zo Slovenska (Poprad);
- 14. máj – Vznik štátu Izrael (vyhlásenie nezávislosti);
- 2. september – Európsky deň židovskej kultúry;
- 9. september – Pamätný deň obetí holokaustu a rasového násillia v SR.

Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry a Múzeum holokaustu v Seredi sú štátne inštitúcie, ktoré sú financované Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky. EDAH je občianske združenie financované zo štátnej podpory, zároveň sa pravidelne uchádza o podporu z fondov EÚ a nadačných inštitúcií.

Zoznam problémov:

Pretrvávajúcim problémom je protižidovské zmýšľanie a antisemitizmus časti populácie obyvateľstva žijúceho na území Slovenska. Dôkazom sú príspevky na všetkých diskusných fórach, ktoré sa týkajú Židov, izraelského veľvyslanca na Slovensku, alebo štátu Izrael. Perzistencia antisemitizmu na Slovensku má hlbší kontextuálny základ a na povrch sa dostáva okrajovo popri iných témach súvisiacich s odporom k rómskej, maďarskej národnostnej menšine, s bojom proti multikulturalizmu na Slovensku, alebo v Európskej únii. Antisemitizmus môžeme na Slovensku vnímať ako pretrvávajúci fenomén popri prejavoch rasizmu a xenofóbie, ktorého platformou sa stala anonymita a zdanlivá nepostihnuteľnosť internetového priestoru (diskusie, príspevky v digitálnej forme denníkov, časopisov, sociálne siete: Facebook, Twitter, Instagram)

Návrhy riešení:

Najvhodnejšie riešenie vzniknutej situácie vidíme v systematickej výučbe a vo vzdelávacích aktivitách. Zároveň navrhujeme pravidelné školenia príslušníkov Polície SR, vyšetrovateľov a iných príslušníkov štátnej služby v oblasti antisemitizmu

a trestných činov podmienených antisemitizmom, rasizmom, xenofóbiou a pod. V tejto súvislosti je vhodná návšteva expozície Múzea holokaustu v Seredi, ktorá okrem vzdelávacích aktivít ponúka možnosť návštevy expozície na autentickom mieste bývalého pracovného a koncentračného tábora pre Židov a približuje historické okolnosti vzniku a vývoja holokaustu na Slovensku. Završením prác na expozícii v poslednom výstavnom baraku SNM – MŽK – Múzea holokaustu v Seredi sa v roku 2019 plánuje s ukončením a sprístupnením kompletnej stálej expozície múzea holokaustu. Kompletná expozícia bude zároveň naplnením jedného z bodov Programového vyhlásenia vlády SR.

Prioritným projektom zameraným na boj proti rasizmu, neznášanlivosti, xenofóbii a antisemitizmu je podpora vzdelávania na všetkých úrovniach od základných škôl až po špeciálne vzdelávanie napr. v štátnej službe. SNM – Múzeum židovskej kultúry a Múzeum holokaustu v Seredi aktívne prispieva vzdelávacími aktivitami a pietnymi podujatiami k oboznamovaniu verejnosti o nástrahách rasovej neznášanlivosti a dôsledkoch násilných aktov fašistickej a nacistickej ideológie. Vďaka vzdelávacím aktivitám bude možné dôkladnejšie a dôslednejšie oboznamovať verejnosť so židovskou kultúrou a prispievať k výchove mládeže a širokej verejnosti zameranej na boj proti rasizmu, xenofóbii a antisemitizmu.

Stav národnostného školstva židovskej národnostnej menšiny

Možnosti vzdelávania v menšinovom jazyku:

- *Materská škola Lauder Gan Menachem* – je súkromná židovská škôlka v Bratislave.
- Štúdium hebrejského jazyka je možné absolvovať na niekoľkých súkromných jazykových školách.

Vzhľadom na neexistenciu štátneho vzdelávania v hebrejskom jazyku, resp. v jazyku jidiš je možné vzdelávanie v týchto jazykoch len súkromne.

Používanie jazyka židovskej národnostnej menšiny

Hebrejský jazyk, resp. jazyk jidiš sa na Slovensku používa v kultúrnej oblasti (prezentácia starých židovských piesní a modlitieb) a v náboženskej oblasti (synagogálna bohoslužba). Na Slovensku neexistuje periodická tlač v hebrejskom jazyku, resp. v jazyku jidiš. Židovskej národnostnej menšine sa venuje vo verejnoprávnej televízii relácia *Národnostný magazín* – vysielanie je v slovenskom jazyku.

**Zoznam autoriek a autorov Hodnotiacej správy o podpore kultúry
národnostných menšín, o stave národnostného školstva
a o používaní jazykov národnostných menšín za obdobie rokov
2017 – 2018**

Diana Dobrucká	Bulharská národnostná menšina
Hana Zelinová	Česká národnostná menšina
Radoslav Jankovič	Chorvátska národnostná menšina
Klaudia Szekeres	Maďarská národnostná menšina
Tibor Tóth	Maďarská národnostná menšina
Ján Chúpek	Moravská národnostná menšina
Rastislav Filo	Nemecká národnostná menšina
Dariusz Żuk-Olszewski	Poľská národnostná menšina
Jurina Rusnáková	Rómska národnostná menšina
Ľuba Kráľová	Rusínska národnostná menšina
Peter Medvid'	Rusínska národnostná menšina
Kristína Lettrichová Dašková	Ruská národnostná menšina
Stane Ribič	Srbská národnostná menšina
Pavol Bogdan	Ukrajinská národnostná menšina
Pavol Mešťan	Židovská národnostná menšina